

CIVAK, ZANÎN Û ZAYENDÎTÎ

2

Abdusamet Yîgît

Weşanên

.
. .
. .
. .

Civak, zanîn û zayendîtî
2
@Abdusamet yigit
Weşanên zanistî
2014-Almanya-Berlin

.
ISBN 968-4-944986-35-2

Navarok:

1. Pêşgotin	6
2. DESTPÊK: TÊGÎNA ZAYENDÊ.....	8
2.1. Çavkanî.....	14
3. DI TÊGÎNA ZAYENDÊ DE TÊKILIYA GOTINA ZAYENDÊ BI YA HÊZÊ.....	15
3.1. Bi têtîna serwerîyê re têtîna zayendî.....	19
3.2. Di çerçoveya têtîna dîrokê de mijare zayendê û hêzê.....	24
3.3. Têtîna zayendî bi têtîliya hêzê.....	30
3.4. Çavkanî.....	39
4. ZIMAN Û TÊGÎNA ZAYENDÊ.....	40
4.1. Di mijare zayendê de ziman.....	43
4.2. Ziman û kifşkirinên wê yên di rola zayendî de.....	50
4.3. Bi zimanê nivîsandina têtîna zayendê.....	53
4.4. Di ziman de hebûna zayendîtîyê.....	55
4.5. Çavkanî.....	59
5. CIVAKNASÎ Û TÊGÎNA ZAYENDÎ.....	60
5.1. Civaknasîya zayendî.....	64
5.2. Di nava civaknasîyê de astengiyên li pêşîya xwe bi zayendî dana nîşandinê.....	65
5.3. Bi berdewamî hin awayên fahmkirinê li ser rewşa zayendê re.....	69
5.4. Di nava hizirkirinên civaknasî de mijarên objektîvîteyê.....	72
5.5. Di têtîna civaknasîya zayendî de rêbaz û ankû 'metod'.....	75
5.6. Çavkanî.....	78
6. DERÛNÎ Û TÊGÎNA ZAYENDÊ.....	79
6.1. Zayenda derûnî.....	81
6.2. Ji aliyê têtîna çandê ve derûnîya zayendî.....	86
6.3. Civak, zanîn, derûnî û têtîna zayendî.....	89
6.4. Çavkanî.....	92
7. FELSEFE Û TÊGÎNA ZAYENDÊ.....	93
7.1. Hizirkirinên bi jinava kevnera felsefeyê li ser têtîna zayendê ku ew dibin.....	94
7.2. Di demên hemdem de wê demek nû wê bi felsefeyî wê li ser wê temenê re wê bi têtîna zayendî wê destpêbikê.....	96
7.3. Pêşketina têtînen hebûnî û bandûra wan li têtîna zayendê.....	98
7.4. Di çerçoveyek gelemper de felsefe bi encamên wê yên bitêtîna zayendî.....	100
7.5. Çavkanî.....	102

8.DAD Û TÊGÎNA ZAYENDÊ.....	103
8.1.Di nava pêvajoyên hizirkirinê de pêşketina têtîna dadê.....	105
8.2. Di demên hemdem de wê têtîna destûrî.....	107
8.3. Di çerçoveyek gelemper de bi hevdû re fahmirina têtîna dad û zayendê.....	109
8.4.Çavkanî.....	111
9. REWÎST Û TÊGÎNA ZAYENDÊ.....	112
9.1.Şewayên rewistê û têtîna zayendê.....	113
9.2. Di nava têtîna felsefeya hemdem de têtîna zayendê û lêgerînên bo fahmkirinê.....	118
9.3. Bi her rewîstek zayendî a zelal ve çûyina mirov.....	120
9.4.Çavkanî.....	124
10. OL Û TÊGÎNA ZAYENDÎ.....	125
10.1. Di demên destpêkê ên şariştaniyê de ol û zayendîfî.....	126
10.2. Di demên kevnera de têtîna ol û zayendê.....	128
10.3.Li zayenda xwûdê hizirkirin.....	131
10.4. Di pirtûkên pîroz de lêgerîna li têtînen zayendî.....	132
10.5.Çavkanî.....	143
11. ÇAND Û TÊGÎNA ZAYENDÊ.....	144
11.1. Di fahmkirina demên pêşî ên jîyane civakî bi têtîna zayendê..	145
11.2.Di demên şariştanî de di nava çandê de zayend û çanda zayendî.	149
11.3.Di jîyane şariştanî de bi kevneşopî, hûner û pêşketina wan bi salixkirinên zayendî.....	151
11.4.Derketina li pêş a çanda zayendî.....	152
11.5. Di demên şariştaniyê de çand, civak û zayend.....	153
11.6.Çavkanî.....	157
12. CIVAK Û TÊGÎNA ZAYENDÊ.....	158
12.1. Jîyan navê civakê bi beşên wê û naskirina xwe bi têtînek zayendî.....	160
12.2. Civak û bi wê re çerçoveya civaknasîya keseyetîya zayendî.....	167
12.3. Salixkirinên civakî ên bi têtîna zayendî.....	172
12.4.Çavkanî.....	179
13. MALBAT Û TÊGÎNA ZAYENDÊ.....	180
13.1. Demên berî dîrokê ên bi reng û têtîliyên zayendî ku ew dibin.	181
13.2. Demên malbatî ên berê û rolên zayendî.....	187
13.3. Di nava malbatê de rewşa têtîliya zayendî bi seksualiteyê.....	191
13.4. Di nava têtîna malbatê de xismtî bi rolên wê yên zayendî re..	194

13.5. Awayên malbatê û rengên salixkirinên rolên zayendî di nava wan de.....	195
13.6. Bi çandî civaknasî û derûnî di nava malbatê de têtikiya zayendî.....	198
13.7. Çavkanî.....	202
14. ABORÎ Û TÊGÎNA ZAYENDÊ.....	203
14.1. Di demên kevn de rewşa aboriyê û têtikiya wê ya bi zayendî.....	205
14.2. Di jîyane xabatê de wê tekoşîna wekhevîyê a bitêgîna zayendî.....	208
14.3. Çend mijarên ku ew di nava mijara aboriya zayendî de werina fahmkirin.....	210
14.4. Di aboriya malê de aboriya zayendî.....	212
14.5. Di demên hemdem de wê rewşa aboriya malbatî û têtikiya zayendî.....	218
14.6. Çavkanî.....	224
15. PERWERDE Û TÊGÎNA ZAYENDÊ.....	225
15.1. Di demên destpêkê ên şariştaniyê de perwerde û têtikiya zayendî.....	226
15.2. Di demên hemdem de perwerde û pêşketina têtikiya zayendî.....	230
15.3. Weke têtikiyekê têtikiya zayendî û pirsgerêka perwerdekirina wê.....	232
15.4. Bi perwerde û zanînekê dikarê zêhniyet bîna gûharandin.....	234
15.5. Çavkanî.....	236
16. ZIMAN Û TÊGÎNA ZAYENDÊ.....	237
16.1. Di demên pêşî ên şariştaniyê de ziman û têtikiya zayendî.....	239
16.2. Di demên hemdem de ziman û têtikiya zayendî.....	245
16.3. Di mijara axiftinê a zayendan bi hevdu re de.....	251
16.4. Çavkanî.....	258
17. WÊJA Û TÊGÎNA ZAYENDÊ.....	259
17.1. Di demên berê ên kevn de wê, wêja û têtikiya zayendî.....	260
17.2. Di serdemên navîn de wêja û têtikiya zayendî.....	263
17.3. Di demên hemdem de wêja û têtikiya zayendî.....	264
17.4. Çavkanî.....	268
18. RAMYARÎ Û TÊGÎNA ZAYENDÊ.....	269
18.1. Di demên demên berê şariştaniyê de ramiyarî û têtikiya zayendî.....	270
18.2. Pêşketina sazûmanên civakî û bi wê re têtikiya ramiyarî û têtikiya zayendî.....	272
18.3. Salixkirinên bi ramiyarî ku wê rewşa zayendî dîyarbikin.....	274
18.4. Bi têtikiyekê zayendî xwandina nava rêzên gotinên ramiyariyê.....	278
18.5. Hindik jinbûna rêveber û serok bi zayenda xwe derketina li pêş.....	279
18.6. Çavkanî.....	281
19. NASNEMA Û TÊGÎNA ZAYENDÊ.....	282

19.1. Di demên berî dîrokê de nasnema û têtîna zayendê.....	283
19.2. Di demên şariştaniyê de nasnemaya zayendî.....	284
19.3. Di pêvajoyên pêşketina aqilî de nasnemaya zayendî.....	285
19.4. Di demên hemdem de pêşketina têtîhiştina nasnemaya zayendê.....	287
19.5. Perwerdekirina bi têtîna zayendî.....	289
19.6. Çavkanî.....	293
20. SEX Û TÊGÎNA ZAYENDÊ.....	294
20.1. Di demên kevn de mijare bihevdurebûnê û têtîna zayendî.....	296
20.2. Di demên berê ên kevn de têtîna mehremiyetê û zayendîtî.....	300
20.3. Bi zayendî rewşa jinê a berî zawacê.....	306
20.4. Di mijare têtîliya zayendî a bihevdurebûnê re de wê, nêzikatiyên ku ew dibin.....	308
20.5. Di dewama wê de donemên zayendî ên bi zaroyê re ku wê pêşkevin.....	312
20.6. Jin pêvajoyên wê demê ên bi pêşketina zayendî û gûharînen bi wê re.....	314
20.7. Di rewşên têtîliya zayendî a bihevdurebûnê de li ser awayên kirina wê.....	316
20.8. Rewşên başkirina rewşên weke yên têtîliyên zayendî ên weke bi hevdurebûn re.....	318
20.9. Di demên hemdem de jinûve bi şewayekê hevdû fahmkirinê û dîtîna a bi têtîna zayendî.....	320
20.10. Çavkanî.....	323
21. MÊR Û TÊGÎNA ZAYENDÊ.....	325
21.1. Di demên destpêkê ên şariştaniyê de wê rewşa zayendî û mêtîr.....	327
21.2. Di demên kevnê û serdemên navîn de rewşa mêtîr di têtîna zayendî de.....	328
21.3. Gûharîna bi ber hevdu ve a jin û mêtîr.....	330
21.4. Çavkanî.....	332

Pêşgotin:

Di mijare zayendîtîyê de wê gelek aliyên wê yên ku wê werina ser ziman wê hebin. Di wê xabatê de min ji hinek aliyên ve wê xwest ku wê bi temenekê lêkolînê wê werênima ser ziman. Bêgûman wê gelek aliyên din ên ku wê werina ser ziman wê hebin.

Armanca wê xabatê di warê xwe de bi zanyarî karibê temenekê fahmkirinê destpêka wê bînin ser ziman. Wekî din wê temenekê hizirkirinê bi wê re çêbikê. Kêmesîyên wê xabatê jî wê ji aliyekê ve ku ew werina kifşkirin wê, bi aqilekê ku wê bigihêna li tambûnekê bin. Tambûnên wê jî wê ji xwe zêdekirinê wê bi têgihîştinê wê di awayekê de wê çêbikin.

Wekî din wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare zayendê wê di serî di nava civakê de wê weke mijarek tabo wê hê jî wê ji gelek aliyên ve wê nikaribê were axiftin û li ser wê sekin in. Di wê temenê de wê, ev alî wê, lê wê weke aliyekê ku wê hebûna civakê, mirov û ankû kes wê ji temen ve wê biafirênê û wê bandûr bikê.

Ber vê yekê wê di dewama wê de wê li kurdistanê wê di pirraniya demên mesopotamikî de wê awayekê ku wê, têgîna zayendê wê were hildan li dest wê hebê. Di çerçoveya wê xate şariştanî de wê, di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giri ji pêvajoyên şariştaniyê de wê, mirov li wê bihizirê bê.

Di aslê xwe de wê, mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare zayendê wê, di awayekê de wê, di nava civakê de wê di serdemên hemdem de wê, bi gelek aliyên wê re wê were lê hizirkirin û wê weke mijarek perwerdekirinê jî wê di nava zanyarîyên din de wê, fahmkirina wê were dîtin. Lê wê mirov divê ku wê werênê ser ziman ku wê mijara zanistê û zayendê wê di awayekê de wê di çerçoveya fahmkirinên hemdem de wê weke ku wê di zikhevdu de wê were pêşkeve. Wê bê hildan li dest.

Di awayekê din de jî wê, di serî de wê, gelek aliyên wê yên ku ew dibê ku werina fahmkirin ên civakî wê bibin. Di aslê xwe de wê, mijare zayendê wê, di nava civakê de wê, weke temenekê giring ê fahmkirinê û bi wê jîyanê a pirralî wê biafirênê. Ji wê aliyekê ve wê dikarê wê weke aliyekê wê yê giring wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Abdusamet yigit

DESTPÊK: TÊGÎNA ZAYENDÊ

Di aslê xwe de wê dema ku mirov wê mijare zayendê wê hilde li dest wê weke aliyekê wê yê giring wê bi wê re wê, xwe bitêgîna fahmkirinê û zêhnê re wê bide dîyarkirin. Di çerçoveya pêvajoyên dîrokê û herîkîna dîrokê de hildana mijare zayendê li dest wê temenekê fahmkirinê wê li ser temenê têtgîna zayendê û ya hêzê û hwd wê bide me. Lê di wê temenê de wê di awayekê din de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare zayendê wê, di pêvajoyên wê yên fahmkirinê ên dîrokê de wê gelek aliyên wê yên ku ew werina fahmkirinê û bèn hildan li dest wê hebin.

Di serî de wê, dema ku mirov li demên berî dîrokê dinerê wê di wê temenê de wê, bi têtgînek xwezayî wê weke aliyekê zayendî ê 'mê'yî wê weke ku wê bi serwerî wê bibê wê were dîtin. Di wê temenê de wê, hebûna jîyanê wê di awayekê de wê bi wan re wê werê dîtin. Di demên homo sapiens û ankû neandertal de wê, were dîtin ku wê ahengek komî wê bi wan re wê hebê. Di wê temenê de wê demma ku wê herina nêçîrê wê bi hevdû re wê herin. Wê di wê de wê, jin jî wê di awayekê de wê, di wê pêvajoya fêrbûnê a nêçîrgirtinê de wê cih bigirê. Weke ku wê were gotin ku wê jin li şikeftê wê bimênê û wê mêr her nêçîrê wê, di aslê xwe de wê, vajî wê, hinek rewş wê, dema ku mirov di fahmkirina wan deman kûr dibê wê dibînê.

Gelek xûyên zayendî ku wê di demên şariştanî û ankû ên berî wê ên di demên neolitikê û hwd de wê bi wan were jîyankirin wê di aslê xwe de wê ji wan deman bê. Ev wê, di mijara zayendîtîyê de jî wê wusa bê. Wekî din wê di dewama wê de wê di pêvajoyên şariştaniyê de wê, gav bi gav wê pêvajoyek fahmkirinê wê hebê ku wê li ser temenê salixkirinê wê bi qatagoriyên zayendî re wê bê kirin. Her dem wê di wê temenê de wê

ew wê bi xwe re wê di awayekê de wê weke ku mirov wê dibînê wê bikê. Di demên şariştaniyê ên destpêkê de wê, di temenê xuyên dema komî ên berî şariştaniyê de ku wê serekek û ankû 'şefek' wê kifşbikê wê di bin destê wî de wê hemû kom wê bijî û wê di gotina wî de bê. Ev wê piştre wê, di awayekê de wê hin bi hin wê di wê de wê kûrbûn wê bibê.

Di dewama wê de wê, weke aliyekê wê yê din jî wê ew wê bi wê re wê were dîtî ku wê di mijare jîyane şariştanî de wê, şewayekê sazûmanî wê di awayekê de wê xwe bide dîyarkirin. Ev pêvajo wê, di serî de wê, ji demên bi hezaran salan wê her demên kevnera û ji wê li demên serdemên navîn wê ew wê bijî. Di wê temenê de wê, demên serdemên navîn wê, di serî de wê di wê warê de wê qalib û xuyên jîyanî wê bi xwe re wê bi hiş tişî bikê û wê bijî. Di wê rengê de wê, di aslê xwe de wê ew rengê jîyanê ku wê weke 'jîyanek faodal' jî wê were ser ziman wê di wê de wê, gelek aliyên ku ew pêwîst in ku ew werina dahûrkirin. ..

Di awayekê de wê, demên serdemên navîn wê di awayekê de wê, bi zêdeyî wê, bi hişkirinê wê di wê rewşê de wê di qalibên jîyankirinê de wê bide çêkirin. Wê li ser wê re wê temenê lêpirsînê wê dema ku wê dem wê were demên hemdem wê pêk were. Demên hemdem wê bi zêdeyê wê rengê din ê fahmkirînê wê li ser wan qaliban re wê bibê. Ew jî wê ew bê ku wê di awayekê pîrr dîmenî û awayê de wê bi salixkirin, dîmenkirin, awa kirin, şekilkirin û hwd re wê, di awayekê de wê were dîtî.

Ev wê di mijare zayendî de jî wê xwe bide dîyarkirin. Minaq wê, di wê rengê de wê jinûve şewayên salixkirina rolên zayendî û hwd wê, dúbare û dúbare wê bibê. Di wê rewşê de wê, di şewayên weke yên xiyalkirinê ên weke "science fiction" ku wê bê dîtî wê ev wê, di awayekê de wê, weke aliyekê xiyalî ê afrîner jî wê di wê temenê de wê xwe bide dîyarkirin. Di dewama wê de wê aliyekê din jî wê rewşa çêkerîya weke ya 'filman' û hwd bê. Mirov nikarê wê dênê li aliyekê. Ev wê di awayekê de wê, temenê jinûve salixkirin, gihandina li wateyên nû û hwd jî wê di awayekê de wê bi xwe re wê weke ku wê biafirênê.

Di wê de wê, minaq tefkirkirina jina demên pêşarojê wê çawa bê? Yan jî jinên demên berê ew çaa bûna û yan jî divîyabû ku ew çawa ban. Ev alî wê salixkirinên wan wê ne tenê wê weke dîmenna ji wan deman wê bi awayekê xiyalî bin. Wê di wê rengê de wê, di şewayekê rexnerî ê xwendina dîrokê û rengê pêşketinê de jî wê dîmenekê wê weke ku wê bi xwe re wê di awayekê de wê bide dîyarkirin. Di wê warê de wê, têgînên weke yên bi 'science fiction' ku wê pêşkevin wê di awayekê de wê, rengê din ê peresandinê jî wê di awayekê din de wê bi xwe re wê weke

ku wê biafirênin. Di aslê xwe de wê, di wê rengê de wê di awayekê zikhevdu de wê bi pirrengî ê fahmkirinê ku wê were dîtin bê.

Di demên berê de wê, ew jî wê bi wê re wê were dîtin. Ev di nava çîrokan de wê di serdemên navîn de wê bibê. Di demên berî serdemên kevnera de wê beremberê wê mirov wê karibê têgînên mîtolojikî û salixkirinên bi wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê ev rengê fahmkirinê wê çendî wê li gorî rengê mantiqî û rasyonali ê di jîyanê de wê ji wan cûda û vajî wan wê were dîtin jî lê wê di xwe de wê çerçoveyek mantiqî û rasonali a levkirî wê bide çêkirin û wê bi wê re wê bide hanîn li ser ziman.

Ya ku wê di wê temenê de wê temenê salixkirinên nû wê biafirênê wê di wê rengê de wê bide dîyarkirin jî wê di awayekê de wê ev bê. Em li vir nikarin wan tenê weke aliyekê ji rêzê ê xiyalî ku ew hatina pêşxistin şîrovebikin. Di wan afrîneriyên bi rengê 'science fiction' de wê fêrûazmûnên me yên jîyanî ên bi hezaran salan ên xêvkirî wê di temenê wan de wê hebin. Wê di wê temenê de wê ew di demên hemdem de wê bi wê fêrûazmûnê wê karibin bibina temenê rengê afirandin, salixkirin û fahmkirinên ên ên di çerçoveya salixkirinên zayendî, qatagoriyên wê, rolên zayendî, şewayên wan ên ên funksiyonî û hwd jî. Wê di wê rengê de wê ev wê, weke aliyekê wê yê din wê di wê temenê de wê biafirênê.

Aliyê mirov ê jîyanî ê di wê temenê de ku wê weke aliyekê wê yê giirng wê bi wê re wê biafirênê wê bi wê re wê di awayekê de wê were fahmkirin. Em di wê temenê de dikarin balê bikişênina li temenekê dîrokî ê pirr zêde kevn û demdirêj. Wê li gorî wê, têgîna rengê fahmkirina jîyane xiyalî a 'science fiction' jî wê jîyane me ya mantiqî, rasonali û bi sazûmanî wê di temenekê ji rêzê de wê bimênê. Di wê temenê de wê di wê, mejiyê me wê zêdetirî wê bixwezê ku ew di wê de kûrtir bibê. Ber ku ew bi hêstî xwe di awayekê de wê di wan xiyalkirinan de wê bibînê. Wê tiştêkê din a weke 'seraqilî' wê di wê de wê bi aqilî û mantiqî û di çerçoveyek rasonali de wê bibînê û wê kifşbikê.

Di dewama wê de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din jî wê werênê ser ziman ku wê mijare salixkirinê wê di wê rengê de wê, di nava jîyanê de wê weke aliyekê bi funksiyonî ku wê zêde bandûra wê di kirinên me de wê hebê. Ber vê yekê wê mijare salixkirinê wê di awayekê de wê bi wê re wê xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin.

Di aslê xwe de wê miov dikarê wê werênê ser ziman ku wê di demên hemdem de wê, biserxweve çûna mirov bi pêşketina xwe wê, hinekî bi

wê re wê bibê. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê di dewama wê de wê kifşbikê û wê werênê ser ziman bê.

Salixkirinên me yên di jîyanê de wê di awayekê de wê çawa ku mirov bijî jî wê bidina dîyarkirin. Wê di wê rengê de wê, bandûra van aliyên wê ji aliyê ve jî wê xwe bide dîyarkirin. Wê di wê temenê de wê, mirov wê di wê rengê de wê, bi wê re wê bijî. Mirovê ku wê hin bi hin wê bi aqil bijî wê di destpêkê de wê li ser bi zanîna bi kevneşopî, rewîst û hwd re wê xwe biaqil bibênê û wê di wê temenê de xwe gihandina aqilekê wê weke temenekê pêşketî wê bibînê. Ya mirovê hemdem jî wê di wê temenê de bê ku wê li ser rengê jîyanê, levkirin û lêhatîniya wê re wê, di awayekê de wê, rêgezên ku ew jîyane wê didina dîyarkirin wê rengê wan bi şewayên gûharînê û hwd bê wê bikê ku ew wê, bijî. Di wê temenê de wê di wê rengê de wê jîyankirin û levhatîniya û mantiqiya wê karibê şewayekê jîyanî wê bi wê re di wê temenê de bi xwe re biafirênê. Ev wê, weke aliyekê ku wê hin bi hin wê pêvajoyên me yên pêşketinê wê dembi dem wê bi xwe re wê ji aliyekê ve wê bide dîyarkirin bê. Di wê temenê de têngînên weke 'ev êdî li şûn mana', 'ev yên demên berê na', 'ez klasik bûna', 'em gelekî li ser pêşketina wan (rêgez) re na' û hwd wê di wê temenê de wê werina li ser ziman. Di mijarên fahmkirinê de wê ev alî wê weke aliyna giring wê xwe di wê temenê de wê bidina dîyarkirin.

Pirrzanetî, pirraqilîtî û hwd wê di wê temenê de wê di awayekê pîrr bandûrî a di zikhevdû de wê, xwe bi wê re wê di awayekê de wê bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê aqilê mirov wê, rêgezên wê yên kifşkirinê wê bi zêdeyî wê li ser temenê rêgezên xwe yên ne nivîsîsandî re wê di awayekê de wê bimênê û wê dembi dem bi rêyên weke xwenûkirinan re wê yên nivîsîsandî wê bigûharînê. Ev jî wê weke aliyekê wê yê giirng bê ku mirov wê di serî de wê fahmbikê û wê **werênê ser ziman** bê. Di rewşa fahmkirina rewşên weke yên zayendî de bê û ankû rewşên din de bê wê ev wê, xwe bi wê re wê weke temenekê pêşketinê wê bide dîyarkirin.

Di aslê xwe de wê rewşa zayendê wê, dema ku mirov wê hilde li dest wê dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe bi wê re wê, di awayekê de wê bide dîyarkirin.

Di felsefeya zayendê de wê, dema ku mirov wê di temen û çerçoveya demên hemdem de wê li wê bihizirê wê, weke ku mirov wê di temenê salixkirin û hwd de dibînê wê di awayekê pîrr funksiyonî de wê, awayekê fahmkirin û pêşketinê wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin. Weke ku me hinekî li jor hanî ser ziman rewşên weke bi nivîsandinê û ankû

pêşxistinên bi xiyalî weke bi rengên 'science fiction' û hwd re wê, di awayekê de ku mirov weke wê bijî jî û ne jî wê di rengekê de wê, ew pirrfunksiyonî wê bi wê rew wê di çerçoveyekê de wê pêşkeve.

Di nava jîyanê de wê ev wê weke aliyekê wê yê giring ê pêşî wê biafirênê. Di wê temenê de wê, di awayekê de wê, di mijara fahmkirina rola zayendî û sînoren wê de jî wê di wê rengê de wê ev rengê xiyalî ê hizirkirinê û pêşketinê wê bandûra wê li wê bibê. Di wê temenê de wê gûharînên ku wê dem bi dem wê bi wê re wwê bibin wê di wê temenê de wê bi wê re wê, xwe bidina dîyarkirin. Wekî din wê aliyên weke təkiliya nava qatagoriyên zayendî û rewşên weke yên hevdû fahmkirinê û hwd jî wê bi wê re wê karibê bi wê rengê li wan bihizirê û werênê ser ziman.

Di aslê xwe de wê di demên hemdem de wê di wê rengê de wê çendî ku wê di wê rengê de wê di awayekê de wê bihizirkirinê wê temenê xwe yê pêşketinê wê bide çêkirin wê, di rengekê din de jî wê, temenekê hizirkirinê wê bi çerçoveyên weke ku me hanî ser ziman ê pirrfunksiyonî wê bi wê re wê di awayekê de wê bide çêkirin. Pirrfunksiyonîya di fahmkirinê de wê xwe weke aliyekê din ê giring wê di demê de wê bide dîyarkirin.

Di nava wê de wê jî mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare zayendê wê di aslê xwe de wê di awayekê de wê, pirr zêde wê, di wê rengê de wê, di warê xwe fahmkirin û hevdû fahmkirinê de wê ev wê weke aliyekê ku wê ji wê re wê bê dîtin bê. Li ser pirsê ku wê çawa dibê ku ew bibê re wê, di awayekê de wê, awayên bi awakirinê wê bi wê re wê, hinekî jî wê xwe bidina dîyarkirin. Ev jî wê di awayekê din de wê, karibê pîrsekê din bi xwe re bide çêkirin. Ew jî wê, awayê ku ew bi wê dihê pêşxistin wê çendî wê ez wê dixwezim bim û ankû wê weke awayekê ku ew çendî dikarin wê herê bikim bim bê. Di wê rengê de wê, ku mirov hinekî wê empatiyê li ser awayê fahmkirinê re wê li wê bikê wê ev wê xwe bide dîyarkirin.

Wekî din wê, di awayekê de wê, dema ku mirov wê, awa û reng digirê wê bandûra hewirdorê wê, li ser mirov wê, hebê. Mirov ji aliyekê ve çendî ku wê bixwezê ku ew 'weke xwe' bibê jî lê wê di awayekê din de jî wê, ew rewşa civaknasî ku wê di nava wê de wê çawa wê karibê xwe bînenê ser ziman û wê were herêkirin wê di awayekê de wê li gorî wê di awayekê de jî wê li xwe bihizirê û wê, di awayekê de wê dîmenekê hizirkirinê wê biafirênê.

Di wê rengê de wê dema ku mirov li wê dîmenê bihizirê wê di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê giring wê xwe bide dîyarkirin. Di

mijara zayendê de wê ev wê, di serî de wê, derkeve li pêş. Di mijara zayendê de wê, weke aliyekê wê yê giring wê mijara xwe pêşxistinê, pêşketinê, weke xwe bi xwe bûnê, karîna biryarên xwe bi xwe dayînê û hwd wê, weke aliyna ku wê bi wê re wê derkevina li pêş bin. Di awayekê de wê weke ku wê di demên hemdem de wê bê gotin wê aliyekê wê yê weke ku mirov dikarê bi têgîn û temenê aboriyê re wê werênê ser ziman wê hebê. Lê di rewşa zayendê de wê, aliyê aboriyê wê heta deverekê bê. Wê aliyê din jî wê rengê zêhnî, awa standinên bi rengê jîyanê, rengê têkiliya nava qatagoriyên zayendî û rolên zayendî û hwd de jî wê ev wê weke aliyekê din wê hebê. Lê di wê temenê de wê çendî ku wê ev alî wê bandûra wan li hevdu wê hebe jî lê wê weke aliyekê wê yê din ê pirr zêde giring wê aliyê zêhnî ê bi wê rengê ku mirov wê li wê dihizirê wê derkeve li pêş. Ev jî wê, di rewş û mijare rolên zayendî de wê, reng û awayê xwe wê di awayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin û nîşandin.

Çavkanî:

- *Reddy, Gayatri (2005). *With Respect to Sex: Negotiating Hijra Identity in South India.* (Worlds of Desire: The Chicago Series on Sexuality, Gender, and Culture), University of Chicago Press (1 July 2005)
- *Graham, Sharyn (April–June 2001) *Sulawesi's Fifth Gender*
- *Downing, Lisa (19 December 2014). *Fuckology : critical essays on John Money's diagnostic concepts.* p. 10-25
- *Sheffield, Suzanne Le-May (2006). *Women and Science: Social Impact and Interaction.* New Brunswick, NJ: Rutgers University Press. p. 125–140
- *Oakley, Ann (1972). *Sex, Gender and Society.* London: Temple Smith. p. 10-20
- * Holmes, Brooke (2012). "Introduction". *Gender : Antiquity and its Legacy.* Oxford University Press.
- *Christopher, Karen, et. all. *The Gender Gap in Poverty in Modern Nations: Single Motherhood, The Market, and the State.* University of California Press.
- *Tafel, H. & Turner, J.C. (1986). "The social identity of intergroup relations", p. 5–30 in S. Worchel & W.G. Austin (eds.) *The psychology of intergroup relations.* Chicago: Nelson-Hal
- * Balthazart, Jacques (2012). *The Biology of Homosexuality.* Oxford University Press
- *Gilbert Herdt, ed. (1996). *Third Sex Third Gender: Beyond Sexual Dimorphism in Culture and Histor*
- *Connell, R. (1987) *Gender & Power.* Polity Press, Cambridge
- *Butler, Judith (1990). *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity.* Thinking Gender'. New York & London: Routledg
- *Butler, Judith (1993). *Bodies That Matter: On the Discursive Limits of "Sex".* New York: Routledge.
- *Fausto-Sterling, Anne (2000). *Sexing the body: gender politics and the construction of sexuality.* New York: Basic Books
- *Lorber, J & Farrell, S (eds.) (1990) *The Social Construction of Gender.* Sage, Newbury Park

DI TÊGÎNA ZAYENDÊ DE TÊKILIYA GOTINA ZAYENDÊ BI YA HÊZÊ

Di mijare têtîna zayendê de wê, di aslê xwe de wê di çerçoveya pêşveçûnên di demên hemdem de wê gelek aliyên weke yên bi derûnî, hûqûqî, malbatî, civaknasî, ramiyarî û hwd re wê werina ser ziman wê hebin. Di dewama wê de wê, weke van aliyan wê gelek aliyên din jî wê hebin ku ew werina ser ziman. Minaq weke mijarên olî, rewîstî û hwd. Ev mijarên weke mijarên ol û rewîstê wê hinekî wê dîrokî bin û wê di pêvajoyek dîrokî de wê karibin li ser wê temenê li wan were hizirkirin û ew bêtî hanîn li ser ziman.

Di wê temenê de wê, dema ku mirov wê rewşek fahmkirinê wê di asta wê ya dawî de wê fahmbikê wê, di serî de wê, di çerçoveya wê asta wê ya dawî de ku mirov li wê dihizirê wê dibînê ku wê di temenê wê de wê, hinek hevgerîtinên (sentezên) ku ew bi têtînî werina fahmkirin wê hebin. Minaq gotina “wê heta vê demê wê gelek berdêl wê werina dayin bo pêşketina wê’ wê weke gotinek razber û ku wê kirdeya wê ne dîyar jî bê lê wê di awayekê de wê gelek aliyên din ên têtînî ku em dikarin di çerçoveya wê û dewama wê de wan kifşkîrin de wê karibin bi wê werina fahmkirin.

Di wê rewşê de wê, di awayekê de wê, di wê çerçoveyê de wê, dema ku mirov li ‘asta demên hemdem dinerê’ wê dikarê wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê, di encama pêvajoyên pêşketinê ên demdirêj ên dîrokê ku wê bibê bê. Di wê çerçoveyê de wê têtîna fahmkirinê wê bi wê re wê, pêvajoyên ku ew li ser esasên têtînên felsefeyî ên weke mantiqê,

rasyonalismê, realismê, dualismê û hwd ku wê derbas bikin wê di wê temenê de wê temenekê fahmkirinê ê giring wê bi xwe re wê biafirênê. Di wê rengê de wê, di xatekê de wê peresendina fahmkirinê, aqil û zanîne wê bi hevdû re wê di zikhevdû de wê bibê.

Em dema ku wê pêvajoya peresendinê wê di awayekê de wê fahmnekin û wê dernexistina li têgihiştinê emê nikaribin di awayekê de wan pêvajoyên fahmkirinê ên ku ew dibin jî derxistina li têgihiştinê. Di wê rengê de wê, di gotinê de jî wê weke ku em di kurdî de dibînin minaq gotinên weke 'jevre' ku wê hevgirtina 'ji hevdû re' bê, 'pêre' re ku wê 'hevgirtina 'bi wê re' û ankû 'bi wî re' bê, 'jêre' ku wê hevgirtina 'ji wê re' û ankû 'ji wî re' bê û hwd wê di wê temenê de wê bibê. Yan weke di kurdî de beremberê 'hişk' wê 'tir' û beremberê 'zûwa' wê 'şil' bê. Ev gotin û hevgirtinîyên wan wê pêvajoyên peresendinê ên bi pêşketinê û fahmkirinê wê di wê temenê de wê di awayekê de wê bi xwe re wê di awayekê de wê bi wê re wê bidina dîyarkirin.

Di mijare fahmkirinê de wê, weke aliyekê wê yê giring wê di serî de wê li ser temenê kirinê ku mirov wê fahmbikê wê di awayekê objeyî de wê temenekê fahmkirinê wê bide me. Lê wê dema ku em wê çawanîya wê kirinê bi awa, reng û hwd re wê li wê ji aliyê şubjeyî re wê karibê were fahmkirin. Ev wê, di serî de wê weke aliyekê wê yê giring wê bi xwe re wê, di awayekê de wê bi wê re wê biafirênê.

Mijare fahmkirinê wê di her warê de wê, weke aliyekê ku wê di wê de wê, bi temenekê hişmendî û fizîkî wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Tiştê ku ew bi fizîkî nebê wê nikaribê bahsa fahmkirina ji wê jî were kirin. Ev wê di awayekê de wê weke cismekê bi fizîkî bê û ankû wê bi kirinekê weke di rewşek fizîkî de ku wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Mijare rewşên jîyanî wê, di wê rengê de wê têkiliya wan ya bi zanîne û afirîna wê re wê di wê rengê de wê di awayekê de wê wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe bi wê re wê di awayekê de wê bide dîyarkirin. Em wê dikarin wê bi wê re wê werênina ser ziman ku wê mijare fahmkirinê wê di wê rengê de wê xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin. Di nava du kesan de wê serborî û ankû kirin wê werina kirin wê ew kirin wê weke ku ew bûna wê bi rewşek fizîkî re wê karibê were fahmkirin. Kirin ku ew bû wê di têgihek fizîkî de wê karibê were têgihiştin. Wê ew nikaribê were redkirin. Di wê temenê de wê rewşa kirinê wê di awayekê de wê, di wê rengê de wê bi têgînek fizîkî re wê xwe bide dîyarkirin.

Em dikarin wê di awayekê de wê li ser rewşa gotinê û ankû bi lêvkinên me re wê dikarin wê bi heman rengê wê fahmbikin û wê werênina ser ziman. Gotinek wê weke ku wê kurd wê werênina ser ziman 'ku gotin ji dev derket û pê de êdî ew weke tiştê heya' bê. Wê di wê temenê de wê, gotina ku ew ji dev derket wê, weke tiştê ku ew heya bê. Dema ku min got 'ezê çima sûkê' ku ez herim û neçim jî min ew gotiya. Minaq kirin pêkhanîbê jî û pêknehanîbê jî wê ew weke tênginek bilêvkirî wê hebê. di wê rengê de wê ew wê, di wê rengê de wê, nikaribê wre redkirin ku ew ne hatiya bi lêvkin.

Di mijare fahmkirinê de wê ev wê weke aliyekê wê yê felsefeyê jî wê bi xwe re wê di awayekê de wê karibê wê bide dîyarkirin. Di awayekê de wê kirin wê, di wê rengê de wê, dema ku ew hatkirin jî wê nikaribê were redkirin. Kirinek wê dema ku ew minaq du zayend li hemberî hevdu wê bikin wê di awayekê de wê weke kirinek nava wan wê rûdabê wê were dîtin. Zayendek ji ya din re bêjê 'ez jin im' wê li ser temenê cihêtiya wê ya fizîkî wê hebê. Di wê temenê de ew wateya wê gotinê wê hem di gotinê de wê hebê û hem jî wê bi wê rewşa jinîtiyê a ku ew heya wê hebê. Bi heman rengê mirov dikarê wê ji aliyê din ve jî wê fahmbikê.

Di mijare têtikiliyên zayendî de jî wê di wê rengê de wê ew wê bi wê rengê wê bibê. Minaq wê heta ku wê têtikiliyek bi zayendî di nava du zayendan de nebê û li hevdu ketin nebê wê zaroyek wan jî wê nebê. Wê têtikiliya wan a ku ew bû wê, di wê temenê de wê di awayekê de wê, rewşa jinê û mêrê wê ji wan wê hinek tevliheviyên ku ew dibin wê bi wê re wê di awayekê de wê ew wê bi wê re wê bibê. Di wê rengê de wê ew weke hevgiirtinek ji wan wê di wê temenê de wê bibê.

Di wê rengê bûyîna zaroyê de wê dema ku mirov wê li ser temenekê fîzîkî wê fahmbikê wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê hem ji aliyê jinê û hem jî wê ji aliyê mêrê wê di xwe de wê bi rakendî wê bigirê. Wê di wê temenê de wê di hevdu re derbaskirinek wê bi rakendî wê di awayekê de wê bibê û wê di wê temenê de wê rewşek têtikiliya bi hevdu re wê bi wê re wê di awayekê de wê bi wê re wê biafirê.

Di dewama wê de wê dikarin wê werênina ser ziman ku wê mijare têtikiliya zayendî de wê, dema ku ew bû wê, di wê temenê de wê ew li ser çî temenê wê bibê? Wê di serî de wê li ser temenekê ku ew hevdu di têtikiliye de wê herê dikin wê bi wê re wê bibê.

Di nava sînorê zayendî de wê divê ku mirov wê, werênê ser ziman ku wê di nava du zayendên xwezayî de jî wê dema ku wê ew bibê wê ji hevdu wê hîskirinek wê bibê û ew hîskirin wê tiştê di mejê de wê bi ajoyî û

hwd wê ji hevdû re wê weke ku wê bide gotin û ankû çêkirin. Wê di wê temenê de wê ew wê temenê şîyarîya fîzîkî wê bi hevdû re wê biafirênê. Di dewama wê de wê ew wê bi wê re wê êdî wê nêzî hevdû bûn wê bi wê bibê.

Di nava têkiliyên mirovan de wê dema ku mirov wê li wê bihizirê wê bi ajoyê re wê li ser rewş û fektorên hişmendîyê re jî wê fahmdikin. Di wê rengê de wê, di aslê xwe de wê mijare hişmendiyê wê di awayekê de wê weke aliyekê komplika wê di wê temenê de wê biafirênê. Wê di wê temenê de wê, têgînên weke 'xwe ji hevdû çêtir dîtin' û hwd wê bi wê re wê di mejê de wê biafirin û wê li ser wê re wê, di wê temenê de wê ew nêzîkbûn wê li hevdû wê bibê. Di wê rengê de wê hizirkirinên weke 'ez ji te bi zanetir im', 'tu nikarê weke min fahmbikê', 'jîra te weke ya wî nîn a', 'tu ya ku ew dibînê wê nabînê' û hwd wê weke gotinna ku wê çendî ku wê di dîmenekê masûmane de wê têgînekê wê di destpêkê de wê bibina me jî lê wê karibin di wê temenê de wê bibina temenê wê têgîna qatmanî ku mirov bi wê xwe ji hevdû cûda bikê û ji hevdû çêtir bibînê jî. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê karibê wê di awayekê de wê, di serî de wê, di dewama wê de wê werênê ser ziman bê.

Di mijare têkiliyên zayendî de wê weke aliyekê wê yê din jî wê aliyê xwe bi wê bi hêzdîtinê, bi hêz hîskirinê û hwd bê. Ev wê weke mijareka ku wê di bin serekayîya bi navê 'zayend û hêz' de wê di awayekê de wê di demên hemdem de wê di nava hizirkirinê de wê bê mijare lê hizirkirinê jî. Di wê temenê de wê ji goitna hêz û têkiliya wê ya bi zayendê re wê karibê gelek ali û tişt werina fahmkirin. Aliyên pêşî ku em di destpêkê de di çerçoveya mijare xwe de li vir wan werênina ser ziman ên weke bi wîni tevgerîna zayendê, li xwe xwedî derketinê, karina kirina tiştêkê, xwe ji wê kirinê bi şûn ve nedana vekişandin, karîna xwe parastinê, karina fahmkirinê û hwd wê weke van wê gelek aliyên ku mirov dikarê bi wan re fahmbikê wê hebin. Ev jî wê weke aliyê wê yê ku ew di serî de wê werina fahmkirin bin. Di mijare têkiliya zayendî de wê, aliyekê wê dema ku wê tahakûma xwe li ser ya aliyê din wê bikê ku ew ferz bikê wê di wê temenê de wê, karibê wê di wê temenê de wê fahmbikê. Wê aliyekê wê yê bi têgîna hêzê re ku wê were fahmkirin wê hebê. Di wê rengê de wê, aliyê ku ew wê tahakûmê wê dikê ku ew ferz bikê wê ew wê xwe bi 'hêz' wê bibînê. Ew hêsta bi hêstbûnê û xwe bi hêzdîtinê û hwd wê di temenê wê de wê hebê. Aliyê din jê zayendî jî ku mirov wê di dewama wê de wê li wê bihizirê wê di serî de wê, ew dema ku ew wê herê bikê û li hemberî wê bê tevger û helwest bimênê wê weke

ku ew wê herê bikê. Di wê rengê de wê ev wê weke aliyekê wê yê ku ew bi wê re wê were dîtîna bê.

Di mijare fahmkirina wê de wê, di serî de wê weke aliyekê wê yê giring wê ev wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin ku wê mijare bihêzê dîtîna wê di aslê xwe de wê, di wê temenê de wê, di wê rengê de wê dema ku mirov wê hinekî din wê li ser wê dihizirê wê di temenê fahmkirina têtîna wîna û hwd de wê, di awayekê de wê karibê xwe bide dîyarkirin bê. Di wê rengê de wê di awayekê de wê, weke aliyekê wê yê giring wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di mijare fahmkirina hevdu de wê, di wê temenê de wê, kes wê dema ku wê xwe weke navend wê bigirê û wê ji xwe wê gavê biavêjê wê demê wê çî di xwe de wê hîsbikê wê weke aliyna dîyarker jî wê di temenê wê rengê hizirkirinê a li aliyê din de wê karibin xwe bidina dîyarkirin. Wê dema ku wê aliyek wê xwe bi hêz wê hîsbikê û aliyê din dihizirê wê demê wê ya aliyê li hemberî xwe wê weke ji xwe kêmhêz wê bihizirê û yan jî wê ne weke xwe bihêz wê li wê bihizirê. Ev wê di wê rengê de wê weke aliyna ku wê di serî de wê karibê wê di destpêkê de wê bi wê re wê werina fahmkirin bin.

Di mijare wê de wê, weke aliyekê wê yê din jî wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê giring wê mijare zayendê wê di wê temenê de wê bi zêdeyî wê weke aliyekê giring wê di temenê wê dîtîna hevdu de wê, karibê xwe bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê dîtîna li hevdu û ankû nerîna li hevdu ku mirov wê bikê berlêpirsînê de wê di serî de wê, di dewama wê de wê, çî ji hevdu dihê fahmkirin wê di wê rengê de wê, di wê rengê de wê, di awayekê de wê were fahmkirin.

Bi têtîna serwerîyê re têtîna zayendî

Di aslê xwe de wê di temenê wê têtîna hêsta bi hêzbûnê de wê dualiteyek ku wê bandûrê li hevdu bikê wê hebê. Di serî de wê aliyê weke ku ew xwe bi hêz hîsdikê weke ku me li jor hanî ser ziman wê xwe di wê dîmenê de wê bide dîyarkirin. Lê întîba û dîmenê ku ew bi wê ji ya aliyê hemberî xwe digirê ku ew wê bi çalak dibînê, bi tevger dibînê, bêtevger dibînê, bêçalak dibînê, di rewşa xwe de dibînê, ne di rewşa xwe de dibînê, wê kêmhêz dibînê, têr dibînê û hwd wê weke aliyna ku wê di wê rengê de wê bi fektorî wê bandûra wan li wê rengê fahmkirina li xwe bixwe ji derve ku wê bibê wê hebê.

Mînaq wê hinek têtînen ku wê di nava civakê de wê werina ser ziman mirov dikarê di wê temenê de weke mînaq bide nîşandin. Di hin gotîna

de wê bê gotin ku 'wî xwe pîrr faqîrî dida nîşandin û min jî ew wusa naskir', 'ew weke kesekê di halê xwe de bû, ber wê yekê min ti hêvî jê nekir', 'ew ne kesekê bi çalak bû, êdî min jî hizir nekir ku ew wê bikê' û hwd. Di wê rengê de wê ev têngîn wê di warê dîtbariya hevdû de wê temenekê fahmkirinê wê di wê rengê de wê di awayekê de wê weke ku wê bi xwe re wê di awayekê de wê biafirênê û wê dîmenekê wê bi wê re wê di derbarê xwe û hevdû de wê karibê bide hevdû.

Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare hevdû fahmkirinê wê di wê temenê de wê di wê rengê de wê di awayekê de wê xwe bi wê re wê li ser esasekê fahmkirinê wê bide dîyarkirin. Di têngîna esasî de wê, ya ku mirov wê dibînê û ankû jîndikê wê di awayekê de wê bandûrê li nerîna mirov wê bikê. Di wê temenê de wê ev wê were dîtîn û fahmkirin ku wê nerîna mirov ku ew ji mirov bê û ankû li mirov bê wê, di awayekê de wê, hevgirtinek (senteziyek) wê di temenê wê de wê hebê. Ev wê weke aliyekê wê yê giring wê di wê rengê de wê bi wê re wê di awayekê de wê hebê ku mirov wê karibê wê fahmbikê bê.

Di rewşa hevdû fahmkirina zayendê de jî wê ev wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê weke temenekê hevdû fahmkirinê wê were hildan li dest. Di rewşa zayendî û dîtbarîya hevdû de jî wê di rewşa dîtîna hevdû hevdû de wê întûbaya ku mirov wê di serê hevdû de wê bi hevdû re wê çêbikê wê çawa wê bandûrê li nerîna mirov wê bikê wê di aslê xwe de wê weke aliyekê ku wê karibê rengê helwesta mirov a li hevdû jî wê di dîmenekê de wê bide dîyarkirin bê. Ber vê yekê wê ev alî wê weke aliyekê ku wê di çerçoveya têngîna hevdû fahmkirinê de wê, weke aliyekê wê yê giring ê ku mirov wê dikarê wê di dîmenekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di aslê xwe de wê mijare zayendê û fahmkirina wan a hevdû ku em di çerçoveyê de wê weke faktorek ku wê temenê têngîna hêzî a hevdû de jî wê di awayekê de wê biafirênê bê. Aliyên weke dîtbarî, întûba û hwd wê di wê temenê de wê weke aliyana ku mirov dikarê wan di serî de hilde li dest bê.

Di çerçoveya têngîna zayendî de wê ev faktorên nerînê wê di aslê xwe de wê di awayekê pîrralî de wê xwediyê temenekê fahmkirinê û kifşkirinê bê. Minaq wê, têngînên weke ajoyê, egoyê û hwd jî wê di wê temenê de êw ketina wan a tevgerê ji mirov wê bi wê re wê xwediyê temenekê bê. Ber vê yekê wê, têngîna nerînê wê di wê temenê de wê, hinekî jî wê di wê temenê de wê, bi encamên wê re wê karibê were hildan li dest û fahmkirin.

Di mijare têngîna zayendê de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê giring wê werênê ser ziman ku wê mijare zayendê wê di awayekê de wê di nabva lapên nerînê û dîtbarîya fektora dîtina hevdû de wê weke ku wê di wê temenê de wê girtgehkîrî wê bimênê. Di wê temenê de wê dema ku wê nerîn wê bi encamaên xwe yên fîzîkî û hwd re wê di wê temenê de wê bitevger bibê û wê afirandinekê wê bikê wê hingî wê di wê temenê de wê ew weke fektorna ku wê di wê rengê de wê rewşa jîyane zayendî jî wê bi bandûrbikin bin.

Di wê temenê de wê, aliyên ajoyî wê di wê rengê de wê bi dîtîne û hwd re wê bi hîskirina hevdû re wê temenekê fîzîkî ê ku mirov wê bi fektorî wê di wê temenê de wê fahnmbikê wê bi xwe re wê bide dîyarkirin. Ev wê di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê bi xwe re wê xwe bide dîyarkirin.

Di aslê xwe de wê, têngîna dîtina hevdû wê, di wê rengê de wê, di awayekê şubjektîvî de wê di wê rengê de ku wê bibê wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe biide dîyarkirin. Di mijare zayendê û fahmkirina wê de wê, weke aliyekê wê yê giring wê xwe bide dîyarkirin. Di mijare zayendê de wê dikarin wê werina ser ziman ku wê mijare nerînê û ankû nerîna li hevdû ankû ji hevdû wê, di wê rengê de ew kifşkar bê, Minaq hevdû xweşik, kirh, lewitî û hwd dîtîna jî wê di wê temenê de wê weke têngînek bi dîtîna û hwd re wê were ser ziman. Gotînen weke “ez wusa dibînin” wê di wê rengê de wê di awayekê de wê weke aliyna ku wê temenekê fahmkirinê wê bi dîtbarîya dîtîne û nerênê re wê, bînina ser ziman. Di warê fahmkirina nerînê û hikme wê de wê, di wê temenê de wê, çerçoveyek girêdanî jî wê bi wê re wê xwe di dewama wê de wê bide dîyarkirin.

Di nerînê de wê, çi û çawa dît wê, wusa wê dîmenekê ku ew afirî û bûyî û rûdayî di mejî de wê, bi wê re wê di awayekê de wê xwediyê temenekê bi wê bê. Minaq em wê dikarin wê weke aliyekê wê yê din jî wê di dewama wê de wê werênina ser ziman ku wê mijare dîtina ji hevdû de wê, di wê rengê de wê, ‘min tu wusa dîtî’, ‘te min wusa dît û wusa fahmkir’ û hwd wê weke aliyna ku wê di wê temenê de wê rengna fahmkirinê wê bidina çêkirin bin. Lê dema ku wê mijare nerînê û dîtîne wê di çerçoveya têkiliya zayendî û dîtbarîya wan a li hevdû û ji hevdû de wê fahnmbikê wê di dîmen û renekê din de jî wê weke aliyekê ku mirov wê zêdetirî bigiringî wê hilde li dest bê. Di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê di dewama wê de wê, di serî de wê fahnmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di mijare dîtînê, zayendê û fahmkirina bi wê a ji hevdû ku mirov wê werênê ser ziman de wê, têgîna serrû a dîtbarî wê di wê rengê de wê di destpêkê de wê giring bê ku mirov wê fahmbikê bê. Di awayekê de wê, wê bi rûdênkirina goitnan wê di awayekê de wê bi têgîna dîtbarîyê re wê bibê. Carna wê gotinek ku mirov bi pozitivî bê û ankû negativî bê ku mirov di awayekê de di derbarê tiştêkê û ankû kesekê de bihîst wê karibê bandûrê li rengê nerîna me bikê. Wê karibê rengê fahmkirina me bi xwe re wê di awayek de ew bide dîyarkirin.

Di wê warê de wê dema ku mirov dihizirê wê mirov dikarê bêjê ku wê, gelek têgînên ku wê di wê rengê de mirov wê karibê ji wan encamê derrxê wê bibin. Gotinên weke “xweşikatiya wê li serê wê bûya bela” jî wê çendî ku wê hin caran wê di wateyna mecazî de jî wê werina gotin û ser ziman lê di awayekê de wê, hinek têgîn û encamên ku mirov di wê temenê de wê ji wê derxê wê hebê. Xweşikati wê di wê temenê de wê bo zayendê wê wateya wê çî bê û wê çî encamê mirov karibê bi wê bihiyyê bê? Di wê temenê de wê, di aslê xwe de wê, hin encamên ku mirov, dikarê bi awayekê pozitivî bigihijê wan û hin encamên ku wê, bi nagatîvî jî mirov wê karibê bigihijê wan wê bibin.

Di aslê xwe de wê mijara xweşikatiyê wê weke aliyekê zindiyî ku wê xwe bi wê bide li berçav bê. Di dewama wê de mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê, di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê, ew bê ku wê têgîna xweşikatiyê wê, karibê di wê temenê de ew, hem mirov derxê li pêş û hem jî wê, mirov wê weke objeyekê ji gelek maf û azadiya mirov bide girtin jî. Ber vê yekê wê, têgîna xweşikatiyê wê di serî de wê, weke her têgînên din ku wê çawa wê lê were nêzîkkirin wê weke aliyekê din ê giring bê bi wê re ku mirov wê fahmbikê bê.

Di mijare hêz û zayendê de wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê di aslê xwe de wê têgîna fahmkirinê bê. Di wê temenê de wê, di çerçoveya fahmkirina xwe de gihandina li têgînê û encamê re wê gelek aliyên wê yên ku ew bi pêwîstî werina fahmkirin wê hebin. Hêz wê hinekî jî wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê çerçoveyek berpîrsîyarî û bi wê têgînê fahmkirin û xwe gihandina bernema û plangeriyên jiyânî jî bê. Di wê dewama wê de wê, di awayekê de wê aliyekê wê yê karina bi empatîdanînê fahmkirinê û di wê temenê de karina xwe ji her demê hizirkirinên negativ dûrkerinê jî wê di xwe de wê biparêzê bê. Di dewama wê de wê, mijarên weke yên fahmkirinê ên bi wê re wê, di awayekê de wê, weke aliyna ku wê di wê rengê de wê, di serî de werina fahmkirin wê hebin.

Di mijara salixkirinên xwe de wê, bi wê re wê di nava hewldana fahmkirinê de bê. Fahmkirin jî wê aliyekê bihêzbûnê wê biafirênê. Ne tenê weke xwe fahmkirinê lê weke ku ew hebê û pêwîsta were fahmkirin jî wê weke aliyekê wê biafirênê. Di dewama wê de wê, di awayekê fahmkirinê de wê li şûna ku ew li bendê bê ku wê yek wê bo wê bikê ew bixwe wê wînakirinê û bidawîkirinê ku ew bide nîşandin bê. Xwe di wê çerçoveyê de wê çawa bizane bikê û ku ew wê bikê û wê karibê wê bikê jî wê weke aliyekê wê yê giring wê biafirênê bê.

Di wê temenê de wê gelek aliyên keseyetî ên weke bi mantiqî, hêstîyarî û hwd wê, li ser temenekê ku ew karibê li wan serwer bê fahmbikê. Serwerî ku mirov wê bahsa wê bikê wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê, di dewama wê de wê bi wê re wê biafirê. Têkiliya têngîna serwerîyê û ya zayendê bi hevdû re wê, di wê temenê de wê, xwe bixwe bûyînê re wê were dîtîn. Wekî din wê di awayekê de wê, di çerçoveyek giştî de zêdetirî ku wê karibê xwe bide fahmkirin û fahmbikê û di wê temenê de bigihênê li bersivê û hwd ve wê alaquadariya wê hebê.

Di nava jîyanê de wê, aliyên weke yên 'bêçaretîyê' û hwd wê, di wê rengê de wê, weke aliyên vajî wê ên di temeneê xwe radestkirinê de wê karibin werina fahmkirin. Di nava civakê de wê bi têngînên weke yên bi baxtewarî 'ma ez çi bikim', 'ma çi ji destê min tê', 'hêza mina gûharandin nîn a', 'ti kesek qiymetê nadê min', 'ti kesek li min na hisênê', 'ti kesek min nabînê' û hwd wê, di wê temenê de wê, weke têngîna ku wê, temenê xwe radestkirinê li ser temenekê baxtewarî wê were kirin bê. Têngînên weke yên olî ên di temenê baxtewarîyê de ku wê di roja me de wê, li ser temenekê radestgirtinê civakî de wê werina bikarhanîn wê, di mijara jinê û zayendî de jî wê, di wê rengê de wê, di awayekê de wê, werina dîtîn ku wê bi zêdeyî wê, werina bi temenkirin. Hemû rêyên min ji destê min girtin û êdî ez nikarim tiştêkê bikim ji xwe tabî kirinê û pê de wê, tenê wê di wê temenê de wê, weke aliyekê radestkirinê bê. Lê ku were hizirkirin ku wê, 'hertimî wê rêyek derketinê ji wê rewşê wê hebê' ku ew bi wê were hizirkirin wê di wê temenê de wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê di wê çerçoveya têngîna serwerkirinê de wê karibê balê bikişênê li ser wê bê.

Di çerçoveya têngîna dîrokê de mijare zayendê û hêzê

Di aslê xwe de wê dema ku mirov wê mijare hêz û zayendê wê bi hevdû re wê hilde li dest wê, di wê temenê de wê gelek aliyên wê yên din ên ku mirov wan dikarê werênê ser ziman wê bibin. Aliyên pêşî ku wê di

çerçoveyekê dîrokî de wê şîrovekirina li ser esasên civakî, çandî, aborî, ramyarî, têkiliyên zayendî û ankû mijarên weke sexûalîteyê û hwd re bê. Wê ev jî wê weke aliyna ku wê mirov wê karibê bi wan re wê werênê ser ziman bê.

Di awayekê de wê, dema ku mirov wê mijarê wê hilde li dest wê, di serî de wê, weke aliyekê ku wê di temeneê têtîna hêzî de wê karibê were fahmkirin wê aliyê sekna mirov a ku ew di çerçoveyekê de mirov bide nîşandin bê. Yan jî di awayekê de xwe tevli pêvajoyek karkirinê kirinê bê. Di roja me de wê dema ku wê bahsa têtîna bi hêzbûnê wê were kirin wê, di awayekê de wê tevli xabatkirinê bûyînê û bi wê re qizîncîkirina temenê xwe yê dabarakirinê ku ew bi wê bijî jî wê were fahmkirin. Di wê temenê de wê aliyê aborî ku wê weke aliyekê sînoren serbestiyên mirov wê bide dîyarkirin wê were fahmkirin wê, di wê temenê de afirandina aboriya xwe û ankû tevlibûna li pêvajoya afirandinê wê di awayekê de wê, weke aliyekê wê yê giirng bê ku mirov wê di serî de wê, karibê wê fahmbikê bê.

Di dewama wê de wê mijara fahmkirinê ên weke bi şêwayên hizirkirinê jî wê weke aliyekê giring wê biafirênê. Di aslê xwe de wê dema ku mirov wê pêvajoyek pêşketinê ku ew şîrovebikê wê tenê wê bi wê re wê temenê vegûharînê wê bide çêkirin wê her wusa wê temenekê têtîna ê serwerî jî wê bi wê re wê di wê çerçoveyê de wê karibê biafirênê. Di çerçoveya zimanê civakekê de ji wê ragihandin , pêşxistina pêvajoyên fahmkirinê, çêkirina temenê wê yê fahmkirin û perwerdeyê û hwd wê, di wê temenê de wê weke temenekê bihêzbûnê jî wê di wê temenê de wê, karibê biafirênê.

Di wê rewşê de wê aliyekê bihêzî ku wê, di roja me de wê were fahmkirin wê bi wê re wê bi rewşa pêşxistinên bi hizrî ên bi têtîna û di wê temenê de wê xwe gihandina sîyane şîrovekirinê û fahmkirinê. Di wê temenê de wê, hêza fahmkirinê a di ziman de wê pêşxistina wê di wê warê de wê weke aliyekê giring ê xwe hanîna ser ziman wê biafirênê. Di wê rengê de wê, dema ku wê çendî di zimanê civakekê de wê werê hanîn ser ziman wê temenê bihêzbûna wê jî wê di awayekê de wê weke ku wê were çêkirin. Yan jî wê temenê bi axiftinê û xortbûna wê civakê wê bi wê re wê were çêkirin.

Ji aliyekê ve karina xwe hanîna ser ziman, nîqaşkirinên li ser pîrsgirêkên xwe wê di aslê xwe de wê aliyekê hêzî ê bi aqilî jî wê bi xwe re wê biafirênê. Di wê rengê de wê, dema ku mirov wê bahsa hêza bi hanîna li ser ziman a bi aqil bikin wê di wê temenê de wê, di awayekê de

wê weke aliyekê wê yê giring wê di wê çerçoveyê de wê dikarê wê werênê ser ziman.

Ev rewş wê di çerçoveya zayendê û têngîna zayendî de jî wê wusa bê. Di wearê fahmkirina xwe û karina xwe hanîna ser ziman wê, weke du alî û rewşên ji hevdû cûda bin. Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare hizirkirinê a di wê temenê de jî wê weke aliyekê wê yê temenî wê biafirênê. Aliyê hizirkirinê wê ji du aliyan ve di serî de dikarê wê fahmbikê. Aliyê pêşî wê bi rengê karina hizirkirin û bi hizirbûnê re wê di çerçoveya bi hêzbûna wê de wê karibê were ser ziman. Aliyê din jî wê, mirov di çerçoveya hanîna ser ziman a wêrekirinê de wê karibê werênê ser ziman. Di wê rewşê de wê, minaq wê di roja me de wê gelek aliyên ku ew pêwîstin werina ser ziman û fahmkirin wê di mijarên pirsgirêkên zayendî de bin û di gelek mijarên din ên weke wan de bin. Di wê temenê de wê di wê rengê de wê, ev alî wê di serî de wê weke wê dema ku ew pêwîst bû ku ew wereênê ser ziman. Di wê rewşa hanîna ser ziman de wê karibê bikeve dijberî û ankû hemberî têngînek olî de, têngîne rewîstî de, têngîna kevneşopî de û ankû têngînek din a bi wê rengê ku wê karibê bide tiştêkê din. Di wê rewşê de wê temenê wêrekirinê wê zanîn, hişmendî û di wê zanîn û hişmendî de ew, zelalî, safîtî û zanîna ku ew di wê temenê de rast û pêwîst a, bê. Di wê rewşê de wê ev wê, aliyekê hêzî ê bi zanîne û wîna jî wê bi xwe re wê biafirênê. Di temenê wêrekirinê de jî û di temenekê bihêzbûnê de jî wê, di wê rengê û awayê de wê, fahmkirin û zanîn wê weke aliyekê giring wê weynekê wê bileyizê.

Di wê rewşa zayendî de ku mirov wê fahmbikê wê weke aliyekê wê yê din jî wê têkiliya nava zayendan û rewşa wan ya qatagorikî jî wê fahmkirina wê bi serê xwe wê weke dîyardekê wê aliyekê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê werênê ser ziman bê. Di hêzbûna zayendî de wê aliyekê giring wê temenê fahmkirina têngîna empatiyê bê. Wê ev wê weke aliyekê ku wê bi zêdeyî wê bi aliyê pozitiv ve wê, weke temenekê bi hizirkirinê ê bihêzî wê bi wê re wê weke ku wê karibê biafirênê bê. Di awayekê de wê, hertimî bi nerînek negatîvî û biwê rengê hildana li dest ' mijarên zayendî û di wê temenê de nêzîkbûn wê di awayekê de wê karibê aliyekê baxtewarî jî di temenê xwe de biafirênê bê. Kesê ku ew hertimî bi negatîv nêz dibê û xwediyê wê xosletê bê wê, di rewşa fahmkirinê de wê, ne gelemper bê, ne xwediyê temenekê giştî ê fahmkirinê bê, wê di wê mêylê de bê ku ew zû xwe berdê û hwd de bê. Wê nerîna negatîv wê temenê dûrketina ji rastiye û rewşê jî wê karibê di temenekê de bi xwe re wê biafirênê.

Wê di serî de wê, tenê wê di awayekê de wê li ser rewşna weke 'bertekî' wê xwediyê rengê fahmkirinê bê. Wê bi bertekan wê xwe bîne ser ziman. Wê di bertekên ku ew dide nîşandin de jî wê, ne di xosletekê rast fahmkirinê a di temenê empatiyê de tevbigirijê bê, ku ew çendî bi wê bawer bikê ku ew empatiyê dikê jî bê.

Wekî din wê aliyê negativ wê di mijare zayendîtîyê de wê, di temenekê dijber û redkirinê a zayendê hemberê xwe de jî wê karibê bi rehetî bibê xwediyê bertekê. Di wê temenê de wê tîgîna bi hêzbûnê a fahmkirina tîkiliya nava qatagoriyên zayendî wê êdî wê bi wê re wê ji wê dûrkeve. Wê temenê zayifiya xwe wê bi bertekên xwe yê 'negativ' re wê karibê bide çêkirin.

Di temenekê baş ê fahmkirinê û bi wê bi hêzbûnê de wê tîgîna empatiyê wê weke di hemû mijarên din ên zanîn û hizirkirinê de wê temenekê bi hêzbûnê wê bi tîgîna zayendî re jî wê karibê biafirênê. Ya ku wê çerçoveyek giştî a ku ew dikarê hilde li navê û biwê re xwe weke çerçoveyek giştî a fahmbikê bikê wê di wê temenê de wê karibê bê çêkirin. Wê weke temenekê bihêzbûnê bê. Wê ber ku wê hem xwe fahmbikê û hem jî wê hêst û hizrên kesê hemberî xwe wê, karibê tîkiliyek fahmkirinê wê bi wê re dênê. Ev wê weke aliyekê giring ê ku mirov wê di serî de wê, karibê fahmbikê bê. Di mijare zayendê de wê temenê empatiyê wê weke temenekê rêgezî ê bi hêzkirîna wê nebê nabê bê. Wê dikarê wê di wê rengê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Ev wê di nava civakê de wê weke temenekê ku wê mirov hem ji aliyê keseyetiyê ve û hem jî ji aliyê rewşên wê yê weke zayendî û hwd ve wê karibê weke temenekê kirdeyî ê fahmkirinê û pêşketî wê bi temen bikê jî bê. Di dewama wê de wê mijare empatiyê wê di wê rengê de wê temenekê hevdu fahmkirinê wê bi wê re wê biafirênê. Wê ji rewşên weke baxtewariyê jî wê karibê dûrbikê û di awayekê de li ser temenekê pozitiv bi temen bikê û bihêz bikê. Ya ku wê temenekê bihêzkinê a mirov diafirênê wê di serî de wê fahmkirinê bê.

Di aslê xwe de wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê tîgîna zayendê wê di wê temenê de wê ya ku wê dikê bihêz wê ew weke aliyekê wê yê giring wê biafirênê. Wekî din wê weke kirdeyek bi serê xwe ku ew karibê tevgerihê jî wê biafirênê bê. Ya ku mirov wê ji hêz dikê wê, di serî de wê rewşa fahmkirinê dûrkinê bê. Wê demê wê li fahmkirinek din ku ew hatî ser ziman wê xwe girêbide. Wê bi wê re wê, di temenê de wê xwe bigihênê fahmkirinê. Ev jî wê di temenekê de wê weke ku mirov xwe bi fahmkirinê nekirî wî wê dikarê bi wê re wê fahmbikê. Gelek

fektorên din jî wê bi wê re wê di awayekê de wê karibin werina fahmkirin. Lê ev wê weke fektorê pêşî bê ku mirov wê bikirpênê bê.

Aliyekê din jî wê di wê çerçoveyê de wê dema ku mirov di çerçoveya qatagoriya zayendî de wê werênê ser ziman wê di çerçoveyek civakî de wê bi temenê hevdû fahmkirinê re wê xwe bide nişandin. Ev wê, di nava civakê de wê weke mijarek bihêzbûnê jî wê werênê ser ziman. ya ku wê civakê û zayendê bihêzbikê wê, xwe hanîna ser ziman a bi zimanê wê di nava wê de bê. Wê Ev wê di serî de wê weke aliyekê wê yê giring wê di serî de wê weke ku wê biafirênê bê. Di mijare fahmkirinê û xwe fahmkirinê de wê weke ku mirov wê dibînê wê ev bi zêdeyî wê derkeve li pêş.

Di rewşa fahmkirina qatmanên zayendî ên nava civakê de jî wê di wê rengê de wê weke ku mirov dikarê wê werênê ser ziman wê, di awayekê de wê bi wê re wê, derkeve li pêş. Di wê rewşê de wê, weke ku me li jor hinekî hanî ser ziman wê mijarên weke bi dîtbarîyê, dîtînê, nerînê û hwd re wê, aliyekê giring ê fahmkirinê wê xwe bide dîyarkirin. Lê ev aliyê din jî wê aliyê dîyardeyên ku ew di wê temenê de ew di nava wê de werina fahmkirin bê.

Margaret Mead, (1901–1978) wê, weke antropologekê wê dema ku wê mijara zayendê wê hilde li dest ji demên berî dîrokê wê rewşên weke yên têkiliyên zayendî, rewşên weke bi qatmanî ên zayendî, rewşên weke yên gihiştina demên balixbûnê, têkiliyên çandî û gelemperkirina wan ku wê werênê ser ziman wê, di wê rengê de wê di awayekê de wê weke ku wê balê bikişênê li ser rewşa nerînê û giştîbûna wê ya di nava fahmkirinê de jî. Fahmkirinek li gorî wê nerînê giştîbûn û gelemperbûyîna wê di awayekê de wê temenekê fahmkirinê ê bi hêz jî di nava wê civakê de wê weke ku wê biafirênê bê.

Ev aliyên ku wê Mead wê werênê ser ziman wê di çerçoveya têgînek terapiyî a zayendî de wê karibê temenekê fahmkirinê a baş bide me. Ew di wê temenê de wê temenê têgîna balixbûnê wê weke ku wê, bi têgîna vegûhar wê fahmbikê wê di wê rengê de wê weke ku wê **William Masters** û **Virginia Johnson** wê bikin wê di rewşa şopandin û çavdêriyê de wê di awayekê de wê, bi giringî wê li ser wê bisekin in. Di rewşa şopandina pêvajoyên têkiliyên zayendî de ku wê hizrên xwe wê werênina ser ziman wê di wê temenê de wê di rewşekê de wê çawa wê, di awayekê de wê, ew rewşên zayendî wê werina fahmkirin wê li ser wê bisekin in. Wê di wê rengê de wê, xabatên **William Masters** û **Virginia Johnson** wê ji aliyekê ve wê karibin ji me re bibina alikar ku mirov di rewşên

têkiliyên zayendî de wê rewşa girêdanîya bi wê zayendî wê bi wê re wê fahmbikê bê. Wê weki din wê têkiliya zayendî û têkiliya wan a bi rengên fیزیolojîkî ên mirov ve wê çawa bin û wê pêvajoyên gûharînê ên ku ew bi wê dijîn wê bikin ku ew werina fahmkirin. Ev wê, di wê rengê de wê rewşa zayendê wê ji aliyê têkiliyê ve wê temenekê bandûrbar wê di wê rengê de wê li ser rewşên fîzîkî û hwd re wê weke ku wê kifşbikin. Di wê temenê de wê di nava pêvajoyek sazûmanî a terapiyî de wê bikin ku ew wê fahmbikin bikin û wê werênina ser ziman.

Di wê temenê de wê serwerîya mirov a li aliyê xweyê bi têkiliyên zayendî wê weke aliyekê mirov ê fîzîkî û hiş bi têkiliya wan a bi hevdû re jî wê karibê fahmbikê bê. Di wê temenê de wê têkiliyên zayendî wê weke rewşa fîzîkî ên ajoyî jî bin. Wê di wê temenê de wê ew ajo wê bi rewşek fîzîkî re wê karibê were fahmkirin.

Di wê rewşê de wê mijara têkiliyên zayendî wê di çerçoveya serwerîya xwe de wê di awayekê de wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Wê di wê temenê de wê di mijare wê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê, bi temenekê hişmendî wê, ew wê, mirov wê karibê wê hilde li dest. Di her rewşê de wê, dema ku mirov ji aliyê têngîna zayendî ve binerê wê her tiştê di xwezayê de zindî û nezindî wê di wê çerçoveyê de wê di awayekê de wê weke ku mirov wê karibê wê fahmbikê bê. Zayendîtî wê di temenê rewşên zêdebûnê û hwd de jî wê cih bigirê. Wekî din wê çawa wê bi wê bûyina wê re wê gûharînên fîzîkî biibn wê weke aliyna ku mirov dikarê wê werênê ser ziman.

Di mijara zayendê û hêzê de wê, dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê, tiştê ku mirov ji wê fahmbikê wê di serî de wê, weke aliyekê wê yê giring ê bi xwe karînê bê. Çi mirov dikarê ji wê gotinê wê fahmikê? Ya ku mirov wê di serî de wê ji wê fahmbikê wê ew bê ku mirov wê di serî de wê, weke aliyekê wê yê giring wê, dikarê wê werênê ser ziman bê ku wê mijare zayendê wê bi têngîna xwe fahmkirinê re wê di awayekê de wê, bi hêzibê.

Di aslê xwe de mirov dikarê bi çend gotinan jî bê di wê çerçoveya wê de bi têngîna ziman, civakê û têngîna zayendê bi hevdû re di çerçoveya têngîna bi hêzbûnê de hinek gotinna werênê ser ziman. **Emê li jêr li ser mijara ziman û civakê bi têngîna zayendê re cûda û cûda li ser wan bisekin in. Lê li vir di serî de wê weke aliyekê wê yê giring wê dema ku mirov wê, werênê ser ziman wê weke aliyekê ku wê di zikhevdû de wê bi hevdû bi hêzbûnê wê bijîn wê civak û zayendî wê bi xwe di hevdû de hanîna ser ziman bê.**

Di wê temenê de wê dema ku mirov wê, di çerçoveya civakê û zayendê de wê bi hevdû re wê werênê ser ziman wê, ji aliyekê ve wê, aliyê civakê ê zayendî ku ew bi wê hat ser ziman wê, bi wê re wê salixkirina ku wê bi xwe wê bikê wê civak wê bi wê re wê bigihjê ast û fahmkirinekê.

Di çerçoveya **ziman de jî wê dikarê wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê ziman wê, di awayekê de wê temenekê salixkirinê wê bi wê re wê çêbikê. Lê mirov nikarê wê tenê wê weke têtînek bi temenekê salixkirinê bi tenê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.** Di aslê xwe de wê ziman wê, dema ku wê bi gotin bikê wê di awayekê de wê, temenekê salixkirinê wê bi wê re wê di awayekê de wê weke ku wê werênê ser ziman. Ev jî wê weke aliyekê wê yê giring bê. Her salixkirin wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê têtîna zayendê wê bi wê re wê, dikarê wê bi wê re wê fahmbikê.

Di mijare ziman de wê, dema ku mirov wê hinekî wê di wê de wê kûr bibê wê di renekê de wê weke ku mirov dikarê wê bi awayekê monstrekirina bi deng, hiş û hwd bi hevdû re bê. Lê di wê temenê de wê ew rengê wateyê wê li gorî rewşan wê, rewş bi rewş ku wê di temenekê salixkirinê de wê bi wê re wê karibê werênê ser ziman. Her salixkirin wê çendî ku wê di çerçoveya wê gotinê û wateyê de wê bibê jî ji aliyekê din ve wê weke aliyekê bi wê rewşa salixkirî a kirinî re wê bi teybet û bi serê xwe wê weke aliyekê din ê têtîna jî wê karibê bimênê. Di wê temenê de wê, gotin wê dema ku ew bi wê wateya wê re ew razber bû wê temenê wê biafirênê.

Di mijara fahmkirinê de wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê di rewşa têtîna zayendî de wê, dema ku mirov wê werênê ser ziman wê di nava jîyanê de wê, bi gotinkirina wê di wê rengê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê karibê xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin bê.

Di mijare salixkirinê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, aliyekê fahmkirinê wê bi wê rengê wê bi teybetî wê hertimî wê di xwe de wê bide dîyarkirin. Rewşa kirinî, mekan û dem wê di awayekê de wê di xosletê salixkirinê wateyî ên ku ew dihê gihiştin li wan de wê weyn bileyzê.

Di wê rengê de wê, ev wê weke aliyê din ên ku mirov dikarê wê di serî de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê werênê ser ziman bê. Di nava rewşên ku mirov wê minaq wê li ser têtînen weke yê zayendî re minaq wê werênê ser ziman wê rewşên weke yê helwest, xwestek, xûy

û hwd wê di awayekê de wê, rengna têtîni wê di wê çerçoveyê de ku wê bi wan wê were fahmkirin wê bi xwe re wê bidina dîyarkirin bin.

Wekî din di warê gûharînen di rol û weynên mirov de jî wê bi wê re wê, mirov wê fahmbikê bê. Dema ku mirov tiştê dikê wê di wê temenê de wê, aliyekê din jî wê têtîna helwestê wê di awayekê de wê di temenê wê de wê di awayekê de wê karibê were fahmkirin. Di wê temenê de wê di nava xûnişandin, helwest û kirinê de wê, ahengên ku ew dihên kirin û nişandin wê di awayekê de wê çerçoveyek fahmkirinê wê bi xwe re wê bidîmen bikin.

Di mijare fahmkirina zayendê de wê, heta roja me ku wê di temenekê hîyararşikî de wê were fahmkirin wê, di aslê xwe de ev têtîna hîyararşikî ku wê bibê temenê gelek pîrşgirêkên ku ew bi wê re rûbidin jî wê ew bi wê re wê, karibê ji aliyekê din ve wê, were fahmkirin bê. Çendî ku wê li ser rewşên wê rengê re wê di nava civakê de wê were fahmkirin jî wê bi têtîna serdest a zêhnî û awayên nêzîkatiyên ên weke bi têtînen rêzanî û hwsd re wê dikarê wê di awayekê de wê bi wê re wê, fahmbikê bê.

Di aslê xwe de wê, di wê temenê de wê dema ku mirov rewşa têtîna zayendê de wê werênê ser ziman wê, têtînen weke fahmkirina vegûharîne, perwerdeyê û hwd mirov bi wê hilde li dest wê çendî ku wê weke aliyê fahmkirinê jî bin lê wê aliyên din ên zêhnî wê di awayekê de wê, karibê di wê de weyn bileyizê. Ber vê yekê wê, ev mijarên perwerdeyê û hwd jî wê, di awayekê rexnegir de li rewşa zêhnî a pergali ku ew di xwe de wê pêşbixê wê, di wê temenê de wê karibê temenê vegûharîne bide çêkirin. Ji aliyê her qatagoriyên zayendî ve derketina li holê a li pêş û ankû derketina li qada jîyanê û xwe hanîna ser ziman û di wê temenê de xwe gihandina temenekê civaknasî û hwd wê, di wê rengê de wê weke aliyekê giring wê biafirênê.

Ev wê çendî wê weke aliyekê giring wê biafirênê jî wê di wê temenê de wê di temenê vegûharîna li hevdû de pêşxistina awayekê fahmkirinê û bi wê re fahmkirin û ji wan karîna derbabûna cihêtiyên jîyanî û civakî, zêhn û civaknasî wê, di wê temenê de wê weke aliyekê din ê giring bê.

Têtîna zayendî bi têtîliya hêzê ..

Dema ku mirov têtîliya zayendê bi aliyê têtîna hêzê ve wê hilde li dest wê, di gelek aliyên ve wê mijarên ku em dikarin di wê çerçoveyê de wan kifşbikin û werênina ser ziman wê bibin. Minaq wê mijare têtîliya rewşa zayendî û qada xabatê, rewşa zayendî û bi têtîliya serwerîyê û ankû pêşevanêkirinê, rewşa zayendê bi têtînen weke yê maf û azadiyê, têtîna

zayendê bi perwerdeyê, têgîna zayendê bi xwe hanîna ser ziman a nava jîyane civakî û civaknasî de, rewşa zayedê a derûnî û hwd wê weke van aliyan wê gelek aliyan din ên ku mirov dikarê wan di wê temenê û çerçoveyê de werênê ser ziman wê bibin.

Di aslê xwe de wê mijare zayendê wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê di wê temenê de wê, li ser rewşa têkiliya nava hevdu re wê di awayekê de wê pêşî dikarê li vir wê bikirpênê. Li jor me hinekî ew hanî ser ziman. Lê mijare têkiliyê û rengên wê di awayekê de wê weke aliyekê giring ku ew di temenekê pirralî de werina fahmkirin wê xwe di awayekê de wê li hemberî mirov wê bide nîşandin. Ji du aliyan ve wê dikarê wê werênê ser ziman. Aliyê pêşî wê di wê temenê de wê, di rewşa têkiliyê de wê rewşa wêrekirinê û xwe hanîna ser ziman bê. Yan jî em dikarin wê bêjin ku derbaskirina astengiyên derûnî û hwd di wê warê de wê, di temenekê zayendî û hwd de wê weke aliyekê giring wê biafirênê.

Dema ku em bahsa astengiyên derûnî dikin bi wê gotinê re wê di wê temenê de wê aliyekê wê yê bi wê rengê jî wê xwe bide dîyarkirin wê bi têgîna sînoren me û sînoren rêgezî ku mirov wê di nava wê 'meşrûtiya wê' de wê bijî û wê dema ku wê derkeve dervî wê weke wê ew wê windabikê ku wê, di wê temenê de wê, ew wê, bi wê bikê ku ew xwe bigirê bê.

Di wê rengê de wê hêsta herêkirinê di nava civakê de wê, di aslê xwe de wê weke aliyekê wê yê giring wê di wê çerçoveyê de wê derkeve hemberî me. Di wê çerçoveyê de wê ew hêsta herêkirinê ku mirov wê bi wê dixwezê ku ew were herêkirin wê ew wê, di nava komekê de bê, girseyekê de bê û hwd wê, di wê temenê de wê, di awayekê de wê xwe di rewşa zayendî de jî wê bide dîyarkirin. Weke zayend bi nasnema û rewşa xwe ya heyî û jîyane xwe re xwe dana herêkirinê wê di wê temenê de wê, weke aliyekê wê yê giring bê ku wê bixwezê ku ew li wê bihizirê bê. Pêşî mirov wê li wê bihizirê ku ew were herêkirin bi weke xwe. Lê dema ku ew weke xwe ne hat herêkirin wê di wê temenê de wê, bixwezê ew xwe bikê awa û rengê ku ew were herêkirinê bê. Di wê temenê de wê ev awa û rengê herêkirinê wê çî bê wê di wê rengê de wê, ew wê, weke aliyekê din bê. Carna wê awayê ku mirov xwe dikiyê de wê mirov rast nabîne û çarna jî ew ji mirov re giran dihêt. Dikarê bibê temenê pirsgirêkên derûnî jî mirov wan bijî bê.

Di wê temenê de wê ev wê, wê ev wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê bi wê bihizirê bê. Di aslê xwe de wê mijare herêkirinê wê di wê temenê de wê, di wê temenê de wê weke çerçoveyek komplika ku

mirov rast wê dihêt. Di gelek awayan de wê di zikhevdû de wê awa û rengên wê yên ku ew werina fahmkirin wê hebin. Di wê temenê de wê, ji aliyekê ve wê aliyê bi rengê hevdu dîtîne û rengê ku wê mirov dikarê bi wê were herêkirin û hwd re wê, karibê fahmbikê. Di çerçoveya mijare me de emê van hemû aliyên wê ne hildina li dest. Çendî aliyên wê yên ku em di çerçoveya mijare xwe herî giirng dibinin bi wan re bi sînor bimênin.

Di mijara têkiiliyên zayendî de wê, **aliyê herêkirinê wê weke mijarek nava têkiliyên civaknasî bê. Emê di wê beşê de wê zêdetirî hinekî din wê hûr û kûr wê li ser wê bikin ku em bisekin.** Lê li vir wê weke aliyekê wê yê giring wê di mijara aliyên weke yên bi têngîna xwe ya zayendî weke têkiliya wê ya bi hêzê re wê di nava jîyanê de wê, aliyên ku mirov li ser wê bisekinê wê weke aliyna pirralî bin. Di wê temenê de wê nerîna mirov wê tenê ne baş bê ku ew were fahmkirin. Di dewama wê de wê, aliyê din ê hemberî me ku ew me dibîne û ankû ew şahidiyê ji me û hebûna me re dikê wê çawa dibîne û wê dîtbarîya ku ew bi wê dibîne wê dikarê wê weke temenekê herêkirinê wê werênê ser ziman.

Di temenekê tundrew de wê, kesek wê karibê bêne ser ziman ku ew weke xwe bijî ku ew tiştek wê li gorî xwe rast jî nebîne. Lê di nava rewşek civaknasî de wê hêsta pêwîstîya xwe hanîna ser ziman û weke xwe bi wê mihtac dibîne wê weke aliyna ku wê, di mejî de wê hertimî di wê rewşê de wê bi wê re wê bikevin nava dijberîyê di hêstên wê de û wê, di awayekê de wê, dilwaswasîyan wê bi wê re wê çêbikê.

Ev wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê di serî de wê werênê ser ziman bê. Ber vê yekê wê, ev alî wê weke aliyekê wê yê giring wê li hemberî wê bimênê. Di wê temenê de wê, herî hindik wê carna wê bixwezê ku ew levkirinekê ku ew jin aliyna ve wê li gorî xwe nebîne jî ew bikê. Ev wê ne tenê bi zayendê û qatagoriyekê bê. Wê gelek beşên din ên civakê jî wê wusa bê. Minaq di nava ciwanan de wê ev rewş wê karibin zêdetirî xwe di awayekê de bidina dîyarkirin.

Lê ji aliyê zayendê ve wê dema ku ew were jinkirin wê encamên wê xwe bi girantir wê karibin bidina dîyarkirin. Di demên berê de wê di nava civake kurd de wê bahsa gelek jinên ku ew weke xwe ne hatina pejirendin û wan rewşa li xwe kirin û derxistina xwe gûharandina. Minaq weke jin ku wê bê gotin weke mêrekê bijîyan. Wê xwe bi vêşartan ku ew jin ban.

Di wê temenê de wê, xwe weke kirina rol û pozisyonekê de. Wê, di wê rewşê de wê rewşa pozisyon gûharandinê wê di wê rewşê de wê weke aliyekê bo herêkirinê û jîyankirina wê hêsta herêkirinê ba. Ev wê, di wê

temenê de wê di nava gelek çîrokên kurdan de jî wê minaqên wê yên cûr bi cûr wê hebin ku wê bèn vegotin û ser ziman.

Hêsta herêkirinê wê di wê temenê de wê dinava qatagoriyên zayendî de jî wê weke aliyekê bi pirsgirêkî wê xwe bide dîyarkirin. Di nava komek heval a mêr de wê herêkirina jinê û ankû vajî wê di nava komek jin de hebûna mêrekê weke heval wê di wê temenê de wê ew wê, weke aliyekê ku wê di wê temenê de wê bûba temenê nîqaşan. Mirovekê ku ew ew di nava koma jin de jiya ba wê, di demên berê de wê piçûk jî biheta dîtîn. Wekî din keçikek ku ew di nava komek kûr û ankû mêr de jîya ba wê gelek kelmaman wê li ser wê bihetan gotin. Wê weke mijarek 'manusê' jî wê biheta dîtîn. Wê bihata gotin ku "keçikek çawa di nava komek kûr de dibê." Yan jî wê bigotan ku 'ew keç ji xwe fihêt nakê.' Di wê temenê de wê dema ku ev gotin dihat gotin wê hinekî jî wê di temenekê nefsi û kişandina dil a hevdû û piştire bi hevdû re bûnê re wê biheta gotin. Dema ku keçikek di nava komek kûr de weke heval maba wê di serî de wê ew bo wê biheta gotin ku 'ew dixwezê bi wan re bibê.' Ew wê di wê temenê de wê, weke aliyekê xirab wê biheta dîtîn.

Di nava jîyane civakê de wê mijarên bi wê rengê ên ku ew dihêna ser ziman wê di serî de wê, mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijara zayendê wê, di wê temenê de wê, ne tenê wê bi qatagorikî ku wê ji hevdû wê cûda bikin wê di awayekê de wê, weke aliyekê wê yê din jî wê di wê rengê de wê li ser çî temenê wê bi hevdû re wê bijîn jî wê weke aliyekê din wê maba. Keçikek wê li keçikekê wê bawer bikê. Kûrikek wê bi kûrekê din re wê xwe rehetir wê hîsbikê. Ev wê di wê temenê de wê, temenekê cûdayî wê bi xwe re wê di mejîyan de wê bi wê bide dîyarkirin. Lê di wê temenê de wê weke aliyekê din jî wê dema ku ew cûdabûn bi qatagorikî hebin wê ji aliyekê yek ji aliyekê zayendî qavistina wê ya li aliyê din ku ew kûr bê li aliyê keçikna û yan jî ew keç bê li aliyê kûrikna wê weke aliyekê pîr zêde zor û wê weke wêrebûn bixwesta ba.

Ev wê di serî de wê, aliyekê tégîna hêzî a keseyeti wê di serî de wê bihawênê di temenê xwe de. Di serî de wê dema ku mirov wê bi wê rengê wê bikê wê hêstên weke "çawa bê dîtîn", 'çawa bê fahmkirin', 'ezê çawa bêm pêşwazîkirin', bîra û bavên min wê çawa wê lê binerin', 'ez di nava mirovan de wê çawa karibim bi wê bijîm', 'ezê êdî weke berê biqadr nemênim', 'ezê di çavê herkesekê de weke kesek xirab bibim' û hwd wê, di wê temenê de wê ev wê, bibin. Ev wê di awayekê de wê weke aliyna hêstî bin. Lê di wê temenê de wê ev tenê wê weke hizirkirinna ku mirov wan di serê xwe de dihizirê bin. Di dewama wê de dikarê wê

werênê ser ziman ku wê ev wê di serî de wê, di wê rengê de wê, xwe bide dîyarkirin. Heta roja me jî wê, dema ku wê di malekê de wê li odayekê jin û li odayekê mêr wê rûnihin wê hinekê jî wê di temenê wê de wê ev wê hebê.

Çendî ku wê di demên dawî de wê hin bi hin wê ev rewş wê bi qavistinên piç bi piç re wê bibê jî lê wê di awayekê zêhnî de wê, xwe di temenên kevneşopîyî û hwd re wê di mejiyan de wê bide domandin.

Dema ku mirov bahsa têgîna zayendê û hêzê bikê wê di serî de wê ji van aliyan ve wê, weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê di serî de wê, di awayekê de wê li wê bihizirê bê. Kirinek ku ew dihê meşrû dîtî kirina wê pîrr zêde wê rehetiyekê wê bide me. Yan jî mirov wê li şûn wê ne hizirê ku wê piştî wê mirov wê çawa wê were dîtî. Wê hêstên cûda wê bi wê ne afirin. Lê di rewşên weke yên cûda û kirina wan de wê ew hêst wê biafirin. Ew rewşên cûda jî wê weke rewşên ku me hinekî li jor hanîna ser ziman bin. Weke wan mirov dikarê gelek rewşên din jî kifşbikê û wan werênê ser ziman.

Ev rewş wê di awayekê de wê, karibin bi xwe re bidina nîşandin ku mirov çendî bi wêr a û ankû ne bi wêr a. Di dewama wê de wê mirov wê çawa wê, karibê wê fahmbikê ku ew çendî bi xwe bawer a û ankû bi xwe ne bi bawer a. Di wê rengê de wê ev rewş wê di awayekê de wê weke aliyna wê yên din wê di awayekê de wê biafirênin bin.

Di mijara têgîna zayendî de wê, di awayekê de wê qatagorizekirina wê ya di nava zayendê de wê di temenê wê de wê ji destpêkê ve ku wê di demên kevnera de wê jin weke li malê û bi zarokan mazinkirina wan re wê were hizirkirin û mêr wê li dever bi serbestî bigerihê û hwd re ku wê lê were hizirkirin re wê hebê. Derketina dervî wê awayê wê di serî de wê, di awayekê de wê, bi fahmkirina wê bê. Di wê rewşê de wê gelek qalib wê hebin û derketina dervî qaliban wê weke ku mirov dervî dervî laşê xwe di rewşek giyanî de wê awayekê hîskirinê wê bi me re wê karibê bide çêkirin.

Di wê rewşê de mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijara zayendê wê di wê temenê de wê, têkiliya wê ya bi hêzê re wê di jîyanê de wê karibê bi hemû tiştên ku mirov wan dikê re wê, werênê ser ziman. Gelek tiştên ku mirov nikarê wan bikê wê di awayekê de wê, karibin di temenekê zayifî de werina fahmkirin. Gelek tiştên ku mirov dikarê wan bikê û ji ber hinek lêberketîniyan (in: worry) wê mirov wê nekê. Yan jî wê ji ber hinek rewşên mitale û hwd wê nekê. Di wê rewşê de wê dilwaswasîyan wê bijî. Wê di encamê de wê bihizirê ku ew wê bikê wê

çawa were dîtin, wê encamên wê bi başî û nebaşî wê çawa bin. Wê mirov dide berhevdû û piştire wê ew wê biryarê bide ku ew wê bikê û ankû nekê.

Di wê rewşê de wê gelek rewşên ku em bi 'wêrekirinê' û 'wêrenekirinê' re em dihênina ser ziman wê di çerçoveya têgîna têkiliya hêz û zayendê de dikarin wan fahmbikin û werênina ser ziman. Ev wê, di serî de wê weke aliyna ku mirov di serî de di wê rengê de wan weke aliyna giring di wê temenê de wan hilde li dest û fahmbikê bê. Di mijare têkiliyên zayendî de wê, di wê rengê de wê rewşa wê ya bi hêzî wê hinekî jî wê bi fahmkirina wê û bi wê aliyê wê yê kirinîya wê ya ku ew pêkdihênê ve wê girêdayî bê. Di wê temenê de wê di serî de wê weke aliyekê wê yê giring wê di dewama wê de wê dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di wê temenê de wê mijara têkiliya zayendê û hêzê wê di wê temenê de wê, di temenê wê de wê fahmkirin, derbaskirin û ankû derbasnekina qaliban, rengên fahmkirinê, pêkhanînên bi kirinî û hwd wê bi gelek aliyên din re wê hebin. Di wê temenê de wê di awayekê de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din ê giirng wê werênê ser ziman. Di mijara têkiliya zayendî de wê ev wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di temenekê fahmkirinê de wê bi wê re wê di awayekê de wê karibê bide dîyarkirin bê.

Mînaq di rewşa çûna jinekê li bijîşk ku ew pîrsgirêkên xwe yên nexweşiyê mînaq li deverê xwe ya laşî a navî wê li ser wan biaxifê wê, di wê de wê, ji wê re wê zor were ku ew biaxifê. Gelek caran wê weke qalibna ku wê beremberê wê mêt jî wê di derbarê pîrsgirêkên xwe yên zayendî de wê ji jinekê re axiftina wê ji wî re wê zor were. Ev wê, di awayekê de wê weke aliyna qalibî ên ku ew bi mirov re di awayekê de ew afîrîna bin. Piştî ku ew axift wê, hertimî wê di mejiyê xwe d ewê bi wê bihizirê û wê lêbipirsê ku ew wê çawa wê lê werê nerîn. Yan jî wê çawa wê ew pîrsgirêkên xwe ku ew jin bê wê mêtêk zanibê û yan jî ku ew mêtê bê wê çawa wê jinek wê zanibê. Di wê rengê de wê sînorekê zayendî ê bi xwezayî wê di nava hevdû de wê bi zêhnî û têgînî wê were xêzkirin.

Têgîna sînoriyê wê ji aliyekê ve wê bi rewşên weke vê aliyê re wê xwe di awayekê de wê bidina dîyarkirin. Di awayekê de wê dikarin wê werênina ser ziman ku ev di nava rewşekê de wê, di nava malbatekê de bê, di nava komek heval de bê û ankû di nava çend jin û mêtên ji hev cûda de bê. Wê di wê rengê de wê, were dîtin.

Di demên berê de wê ev wê zêdetirî wê di temenekê xwe ji jîyanê vekişîna zayendê de wê were dîtî. Minaq wê jinek wê dema ku wê xwarinê wê bixwê wê çawa wê bihevdu re wê rûnihin û wê xwarinê wê bixwûn. Yan jî wê mêrek wê bihizirê ku ew çawa wê bi jinekê re wê rûnihê û xwarinê bixwê. Carna ku ew jina wî jî bê û xwûşk û ankû dayika wî jî bê wê, ew hizir wê bi wê re wê bi wan re wê çêbibê. **Ev di awayekê de wê ji aliyekê ve wê weke aliyekê ku mirov wê di çerçoveya tégîna çandî de wê di çerçoveya şewayên jîyankirinê de wê dikarê j igelek aliyên din ve jî wê li ser wê bisekinê bê.**

Di nava rewşa tékiliya zayendî de wê, di serî de wê, mirov dikarê wê ji aliyekê ve wê weke ku me hinekî li jor hanî ser ziman wê mijare tékiliyê wê dubare wê bibîrbikê û wê li ser wê bisekinê. Di wê temenê de wê temenekê tékiliyê wê fahmbikê. Têkilî wê di awayekê de naskirin û hinekî jî hevdu fahmkirin wê weke aliyna ku wê di temenê wê de wê hebin bin. Ev alî wê di awayekê de wê weke aliyna ku mirov dikarê di serî de wan, li ser wan bisekinê bê.

Di mijare tékiliyên zayendî de wê, weke aliyekê wê yê giring wê xwe di wê temenê de wê, werênê ser ziman. Têkili wê di temenekê hevdu fahmkirinê de wê fêrbûna li hevdu, hevdu naskirinê û deriyên xwe yên hêstî û hwd ku ew mirov bi wê li hevdu vekê bê. Carna gotinek ku em ji hevdu re dibêjin bi wê, wateya wê û şewayên wê yên hanîna ser ziman wê mirov ji hevdu re wê gelek tiştan wê vebêjê. Di wê temenê de wê têkilî wê weke aliyekê giring ê hevdu fahmkirinê û bi hevdu re danîna empatiyê jî wê temenê wê bi hevdu re wê bikê ku wê biafirênê bê.

Di mijare tékiliyê de wê, ev wê weke aliyekê wê yê fahmkirinê bê. Lê aliyê din jî wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê mijarên ku me li jor hanîna ser ziman ên bi hêstî û hwd ku wê di temenê wan de wê bin. Hêst wê di wê rengê de wê, di awayekê de wê bi zêdeyî wê weke mijarek giring wê xwe bide dîyarkirin û wê derkeve li pêş.

Hêst wê, dema ku mirov wê di temenê zayendî de wê hilde li dest wê dikarê wê di awayekê de wê fahmbikê. Lê di awayekê rewşî, qatagorikî û hwd a komên civakê û hwd de jî wê fahmbikê wê karibê bi hinek cûdahiyên xwe bide dîyarkirin. Lê hevbeşiyek hêstî wê hebê ku ew di wê temenê de wê, di temenekê de wê, navendek wê ya agoyî wê hebê ku mirov wê bi wê ji wê gavê biavêjê û wê werênê ser ziman bê.

Di dewama wê de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din jî wê werênê ser ziman ku wê mijara tékiliyên nava hevdu de wê, dikarê wê werênê ser

ziman ku wê mijara fahmkirinê wê bi wê re wê, reng û şêwayekê zayendî wê bistênê.

Di nava jîyanê de mirov wê, dikarê wê bi wê re wê, fahmbikê û wê werênê ser ziman k uwê mijara zayendî wê di wê rengê de wê, hevdû fahmkirin wê çiqasî wê di awayekê de wê di nava wê de wê giring bê wê ewqasî jî wê ji aliyê xwe naskirinê ve jî wê ew giringî wê hebê. Aliyê xwe naskirinê wê aliyê din ê naskirinê û hwd re wê di ahengekê de wê, bi hebûna zayendî re wê çêbikê. Di wê temenê de wê weke aliyekê wê were dîtin. Hêst wê, ji aliyên din ên weke yên bi **zayendî ên sexualiteyî jî wê temenê** wê biafirênin. Di wê temenê de wê, ew jî wê weke aliyna ku mirov wê dikarê wê di serî de wê werênê ser ziman.

Tabî weke ku em di bê beşê de dibînin wê mijare bi zayendê bi aliyê wê yê bi têkiliya bi têgîna hêzê ve girêdayî ku wê were ser ziman wê gelek aliyên ku wê bi wê re wê werina ser ziman wê hebin. Hemû karîgeriya me ya ku em dikarin wê bi wê bikin û wê werênina ser ziman wê karibin werina ser ziman. Di wê temenê de ew bermeberê wê aliyê zayif jî wê dema ku wê tiştê wê bê kirin û mirov zanibê ku ew dibê ku ew divê ku ew werina kiriin û ew newê kirin ji ber hin sedemna wê di serî de wê, di awayekê de wê, weke aliyna giirng bin ku mirov wê bi wê re wê werênê ser ziman bê.

Di wê temenê de wê mijare têkiliya hêzê wê çendî ku mirov wê bixwezê wê werênê ser ziman wê mirov karibê minaq û têgînên ku mirov wê bi wan werênê ser ziman wê bibin. Di wê temenê de wê bereyek pir zêde berfireh a fahmkirinê wê xwe bi wê re wê di awayekê de wê bide dîyarkirin. Ber ku wê aliyê hêzê wê bi têgîna zayendê re wê, weke ku mirov wê dibîne wê bi karîgeriya kirinê re wê xwe bide dîyarkirin. Ev di aslê xwe de wê bi hemû rewşên qatagorikî ên jîyanî re wê karibê were fahmkirin. Ber vê yekê wê weke mijarek zêde kûr û berfireh wê xwe di wê temenê de wê bide dîyarkirin. Mijare zayendê û hêzê wê gelek aliyên din ku em ê li jêr weke bi têgîna ziman derûnîyê, civaknasîyê, olê, civakê, malbatê û hwd re jî wan werênina ser ziman wê hevdû temem bikin. Wê di awayekê de wê aliyên ku wê, di dewama wê de wê di wê temenê de wê werina ser ziman wê, weke aliyna ku wê di çerçoveya karîne û ankû hêzkirina pêkhanîne bin. Lê ji aliyekê din ve jî wê aliyên ku ew ne hatina pêkhanîn wê ji aliyên nezanî û newêrakirina re jî wê werênina ser ziman. Gelek rewşên ku mirov wan dikar wan di bin nav û temenê 'nexwestinê' de werênê ser ziman wê ji aliyekê ve wê newêretî jî wê di hin rewşna de wê di temenê wê de wê hebê.

Ber vê yekê wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe di wê rengê de wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê ev karibê xwe bi wê re wê di rengekê de bide dîyarkirin. Di mijare fahmkirinê de wê di serî de wê, aliyekê giring wê, dema ku mirov wê, fahmdikê wê pêkdihênê. Yan jî em dikarin bêjin ku mirov dikarê wê weke ku mirov fahmkiriya wê pêk bînin. Lê pêknehanîyên ku ew dibin wê di serî de wê, dema ku mirov temenê wan lêdikolê wê di wê rengê de wê weke aliyna din ên ku mirov di serî de dikarê bi wan re fahmbikê bînin. Di aslê xwe d ewê mijara 'nexwestinê' wê di wê rengê de wê, weke mijarek di çerçoveya têgîna zayendî a demê de wê karibê temenekê fahmkirinê jî wê di wê temenê de wê bi xwe re wê biafirênê. Wê, di dewama wê de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê werênê ser ziman.

Di mijara xwestin û kirinê de wê, carna wê weke du aliyên ji hev cûda bin. Wê di awayekê de wê weke ku mirov wê dibînin wê ew bînin ku wê, di rewşa wê de wê, tişta bi kirinê wê carna mirov bixwezê jî lê wê mirov nekê. Yan jî wê ya dihê xwestin nexwestina kirina wê, di awayekê de wê, weke rewşekê wê bi wê re wê xwe bide dîyarkirin. Ev jî wê, aliyên weke yê ku wê bi hêstî û hwd ku wê ji wê re wê bina sedem û bandûrê li wê bikin wê bibin bin. Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijara zayendê wê di wê rengê de wê bi wê re wê, di awayekê de wê bi wê re wê, xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin. Di mijara zayendê de wê, hîskirin, hêst, aqil, hiş û hwd wê weke aliyna fektorî ku wê karibin di gelek waran de weyn bileyizin bin. Di wê temenê de wê di awayekê de wê, di serî de wê, dikarê wê werênê ser ziman bînin. Ev wê, di awayekê de wê bi çerçoveyek fahmkirinê a giştî re wê mirov karibê wê fahmbikê bînin.

Çavkanî:

- * Alexander, J. M. (2005). *Pedagogies of Crossing: Meditations on Feminism, Sexual Politics, Memory*
- *Beitz, C. (1990). *Political Equality*. Princeton, Princeton University Press
- *Harding, Sandra (1986): *The Science Question in Feminism*. Cornell University Press
- *Guldvik, Ingrid og Janneke van der Ros (2007): *Selvsagt – kvinner skal ha makt*. Veiledningshefte. Oslo: KS, på norsk
- *Hernes, Helga M. (1982): *Staten – kvinner ingen adgang? Kvinnens levekår og livsløp*. Oslo: Universitetsforlaget
- *Haavio-Manilla, Elina et al. (red.) (1983): *Det uferdige demokratiet: Kvinner i nordisk politikk*. København: Nordisk Ministerråd
- *McTaggart, R. (2002), "The mission of the scholar in action research". In M. P. Wolfe and C. R. Pryor (Eds.), *The Mission of the Scholar: Research and Practice* (pp. 1-16). London: PeterLang
- *Means, Ingunn Norderval (1973), *Kvinner i norsk politikk*. Oslo: Cappelen forlag
- *Norris, Pippa and Joni Lovenduski (1995), *Political Recruitment. Gender, Race and Class in the British Parliament*. Cambridge University Press
- *Phillips, Anne (1995): *The Politics of Presence*. Oxford: Clarendon Press
- *Hirdman, Yvonne (1990): "Genussystemet" I SOU 1990:44: *Demokrati och makt i Sverige*. Stockholm
- *Harding, Sandra (1986): *The Science Question in Feminism*. Cornell University Press

ZIMAN Û TÊGÎNA ZAYENDÊ

Di aslê xwe de wê mijara zayendê wê dema ku mirov wê ji aliyê ziman ve wê, hilde li dest wê gelek aliyên wê yên ku werina hildan li dest. Dikarê mirov wê di çerçoveya pêvajoyek dîrokî de jî wê bi berdewamî wê werênê ser ziman. Her dem û rengê wê bi pêşketina wê re wê di zimanê wê de wê, dîmenekê wê xwe bide dîyarkirin. Gotinên weke 'gotinên gel' û ankû têtîngên weke bi gotinê en bi rengê salixkirinê û hwd wê di wê temenê de wê çerçoveyek fahmkirinê wê bidina me.

Di demên destpêkê en şariştaniyê de wê, ziman wê di wê temenê de wê, dema ku mirov li wê di hizirê wê, dibîne ku wê di çerçoveyekê salixkirinê ê bi têtîliyên nava zayendîyan û qatagoriyên wê de wê were dîtîn. Di wê temenê de wê, pêvajoyên piştê en weke yên demên kevnera û heta demên serdemên navîn wê pêvajoyên pêşketinê en bi fahmkirinê re bin. Dema ku wê bahsa demên serdemên navîn wê bê kirin wê bi gotina "demek feodal" wê were ser ziman. Wateya wê gotinê wê di wê temenê de wê têtîngên weke li ser rûmetê re wê, bê hizirkirin. Mirov wê gotinên weke rûmetê, rêzê û hwd wê, di wê demê de wê di nava jîyane xwe de wê weke aliyna kifşkar wê bidest bikarhanîna wan wê bikê.

Di wê temenê de wê, di awayekê din de jî wê, têtîngên weke rûmetê û rêzê ku ew dihên dîtîn wê di wê çerçoveyê de wê, li ser têtîngê zimanî re wê çawa wê were dîtîn, fahmkirin, lênerîn, têtîhiştin, watelêkirin û hwd

re wê, were dîtin. Di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe bi wê re wê, bide dîyarkirin.

Dema faodal wê weke nirxên faodalî wê di serî de wê di wan waran de wê destpêkekê di fahmkirinê de wê weke ku wê bide destpêkîrîn. Di wê çerçoveyê de wê, mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê, di nava nirxên civakî de wê, nêzîkatîya li hevdû, parastina rûmetê, rêzdana li hevdû û hwd wê weke aliyna nirxî û aqilê şubjeyî wê pêşkevin.

Di çerçoveya nirxa zayendî de jî wê dema ku mirov wê li wê binerê wê dibînê ku wê mêr wê weke 'rûmetê' û 'rêzê' wê were dîtin. Wê di wê temenê de wê, têgînên weke ku wê werina kirin wê di awayekê kevneşopîkî de wê çawa wê di hevdû de wê di ahengekê de wê werina kirin. Minaq kirinên weke "rûmet şikandinê" 'bêrêzîyê' û hwd wê, di wê temenê de wê, werina kifşkirin û ser ziman. Ji aliyekê din ve jî wê, di nava têkiliya zayendî û hwd de jî wê li ser wê temenê de wê ji aliyekê ve jî wê lêgerîna hevdû fahmkirinê wê di awayekê de wê weke ku mirov wê dibînê wê xwe bide dîyarkirin. Minaq di rewşên weke têkiliya nava malbatê bê, rewşa berpirsîyarîya li hemberî hevdû bê û hwd wê, di wê temenê de wê werina salixkirin. Wê rengêkê sînorî ê bi danîşandina rolên zayendî jî wê di wê temenê de wê bê dîtin.

Di demên hemdem de wê, di wê temenê de wê, gelek fektorên ku wê di wê temenê de wê biafirin û wê rewşa rolên zayendan û hwd wê bidina dîyarkirin wê bibin. Rewşên weke malbat, ol, rewîst û hwd wê, di çerçoveya jîyane civakî de wê pêşî werin. Di wê temenê de wê, di awayekê de wê li ser wê re wê di awayekê de wê li wê rola zayendî û berpirsîyarîya ku wê bi wê were lê hizirkirin wê were lê hizirkirin. Di wê çerçoveyê de wê ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê di serî de wê weke aliyekê wê yê giring wê di serî de wê fahmbikê bê.

Salixkirinên bi têgîna zayendî ên ku wê, di wê demê de wê werina kirin wê, di çerçoveya têgînên olî û rewîstî de wê werina kirin. Di nava 'pirtûkên pîroz' rengên şîroveyî ku wê sînorên zayendî û rolên wê bidina nîşandin wê hebin. Di wê temenê de wê ev jî wê weke aliyna ku mirov dikarê bi wan di wê demê de bihizirê bê. Di dewama wê de wê, çawa wê were dîtin wê ew wê, bi wê were ser ziman. Di wê rewşê de wê, di awayekê de wê, weke ku mirov wê, dibînê wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê, weke aliyekê wê yê giring wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di aslê xwe de wê, dema ku wê were ser ziman wê li ser têgîna 'afirandinê' re wê, di nava têgînek xwezayî de wê, pêşî wê di awayekê de

wê bi wê were hizirkirin. Kê mirov afirand û çawa di wê de aliyê mê û nêr bûn û hwd wê, bi wê re êdî wê li wê were hizirkirin. Di wê temenê de wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe di dewama wê de wê bide dîyarkirin bê.

Di wê temenê de wê vegotinên di pirtûkên piroz de a di derbarê afirandina zindiyan ku wê bi xwûdê ve wê were girêdan wê di wê temenê de wê li ser têngîna zayendî re jî wê, di temenekê funksiyonî a hevdû temenkirinê û ji aliyekê din ve jî wê, weke çerçoveyek xwe ji xwe afirandinê ku wê bê kirin wê bi wê re wê were li holê û ser ziman. Ev wê di awayê jîyankirin, fahmkiirin û perwerdekirinê de jî wê xwe weke temenekê bide dîyarkirin. Di nava pirtûkên perwerdekirinê de wê salixkirinên wê rewşa rolên zayendî ên di pirtûkên pîroz û hwd de wê, di awayekê de wê, di nava jîyanê de wê, bi wê re wê, were ser ziman.

Di wê rengê de wê, minaq 'weke wê têngîna jîyankirin' wê bi wê re wê temenê wê bê çêkirin. Minaq wê, di wê rengê de wê rewşa di her rengê baweriyê de ku wê jin û mêrên wê di awayekê ji hev cûda de wê bijîn wê bibin. Di nava misilmantiyê de wê jin wê bi temenî wê werina girtin. Wê rewşên weke nehiştina dîtina muyên pova wê jî wê weke 'haram' were dîtin. Di wê temenê de wê, laşê wê bi temenî wê were sernûmandin û wê ji berçav wê were girtin. Wê di wê temenê de wê ti kifşkirin di destê wê de wê newê hiştin ku ew dervî wê tiştê bikê. Di nava xiristiyanîyetê de jî wê rewşa cûdatir wê hebê. Di wê temenê de wê, di demên destpêkê de wê girtûbûn wê di awayekê de wê hebê. Lê hin bi hin wê ew di awayekê de wê di pêvajoyên vegûharînê de wê bibê û wê di dewama wê de wê rewşek din wê bi xwe re wê bide dîyarkirin. Lê di her rewşê de wê, rewşa rola zayendî wê di wê de wê li gorî ya mêr wê di awayekê de wê weke ku mirov wê dibînê wê were kifşkirin.

Ev wê, di awayekê de ku wê bibê wê bandûra wê li zimanê axiftinê jî wê bibê. Wê di ziman de wê, jin mêr weke 'efendî', 'mêr', 'hewser' û hwd wê bibînê. Wê bi wê rengê wê di nava malbatê de jî wê bi wê rengê wê, gotina pêşî a kifşkirinê wê weke ya mêr bê. Wê, ev di temenekê kevneşopî de wê zimanê wê û literatûra wê were afirandin û wê li ser wê re wê ew wê bê hanîn li ser ziman.

Di mijara pêşxistina zimanê wê de wê, di awayekê de wê, gelek aliyên wê yên dem bi dem, dîrokî, têngînî, û di çerçoveya demên hemdem de ku wê werina ser ziman wê hebin. Di wê rengê de wê awayekê giring wê xwe bi wê re wê, di awayekê de wê weke ku mirov wê dibînê wê hebê.

Ji aliyê dîrokî ve wê di temenê lêkolînkirinên dîrokî de jî wê gelek aliyên ku wê di wê temenê de wê werina kifşkirin û wê bîn ser ziman wê hebin. Ev jî wê weke aliyekê din ê fahmkirinê wê di çerçoveya mijarê de wê biafirênin. Pêvajoyên jîyankirinê ên demên berê çawa bûna û nêzîkatîya zayendan a j ihevdu re çawa bû, di rêjeya çawa de pêvajoyên pêşketinê û fahmkiirne derbas dibûn, şewayên salixkirinê û hwd wê, di wê temenê de wê, weke aliyna giring ku mirov wê di serî de wê, werênê ser ziman bin. Mînaq li kurdistanê ji wê aliyê ve wê, xatek teybet wê hebê û ew di çerçoveya xwe û dîroka xwe de wê pêwîstîya fahmkirina wê bi serê xwe wê hebê. Di çerçoveya xate êzdayî de ku wê di wê de wê mînaq wê jin wê di awayekê de wê pîroz û weke nirxek pîroz wê were dîtin wê di wê temenê de wê pêvajoyên wê yên pêşketinê wê bandûrê li rengê pêşketina wê ya civakî jî wê bikê. Ev wê, bo rengên din ên pêşketinê ên baş û nebaş jî wê wusa bê.

Xate zayendî a li kurdistanê bi serê xwe weke mijarek pêwîsta ku ew were fahmkirin bê bi pêvajoyên xwe yên fahmkirinê. Di wê temenê de wê ew dîmenekê giring wê di wê rengê de wê, ji aliyê xwe ve wê bide afirandin. Di wê çerçoveyê de wê mijara wê û salixkirina wê ya di nava çerçoveya wê ya civakî de wê, di serî de wê, weke aliyekê wê yê giirng wê biafirênê. Dervî civakê û pêvajoyên wê yên pêşketinê wê di serî de wê ew wê, newê fahmkirin. Wê di serî de wê weke aliyekê wê yê giring wê mirov dibînê.

Di mijare zayendê de ziman

Di mijare zayendê de wê weke aliyekê din ê ku mirov wê karibê weke gelek aliyên din ên weke çandê, civakê, ramyariyê, rewîstê, olê civaknasîyê, derûniyê û hwd re wê, têgîna ziman wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe bi wê re wê di awayekê de wê bide dîyarkirin bê. Ziman wê di nava axiftinek jîyanî de wê hertimî wê were bikarhanîn û mijare ziman wê weke aliyekê giring wê xwe bide dîyarkirin.

Çendî ku wê gotinên ziman wê di awayekê de wê weke di dîmenekê 'objektîv' de wê xwe bidina dîyarkirin jî lê di dema ku ew dihên bikarhanîn û çî wate, intiba û hîsîyetê wê di rengê bikarhanînê de wê bi mirov re wê bidina çêkirin wê bi serê xwe wê weke aliyekê wê yê din wê li holê wê bimênê.

Di wê temenê de wê, di demên hemdem de wê ziman wê weke mijarek din a giring ku wê têkiliya wê bi zêdeyî wê bi mijare zayendê ve wê bê danîn û wê girêdanên bi rengên fahmkirinê re ku wê bi wê re wê bîn

çêkirin re wê, li ser wê re wê bên hanîn li ser ziman. Di wê rengê de wê ev wê weke aliyekê wê yê giring wê di serî de wê bi xwe re wê biafirênê bê.

Di aslê xwe de wê, mijara ziman wê, di serî de wê dema ku mirov wê li wê dihizirê wê, di wê rengê de wê, weke aliyê wê yê çandî û civakî wê hebê. Wê dema ku me gotinek bi lêvkir wê ew gotin wê weke têgînek heyî wê êdî wê hebê. Di wê rengê de wê, ew wê, xwe bide dîyarkirin.

Yan jî em dema ku em gotinekê ji kesekê li hemberî xwe re dibêjin wê ew wê li gorî wê, wateya gotinê wê li hemberî me wê bê xwediyê helwestê. Minaq wê di gotinekê de wê weke ku wê bê gotin ku ew çîrekirin di wê de werina kirin wê ji me xwe bixayidênê. Wekî din ku em tişteke bi dilxweş bêjin wê dilşa bê. Di dewama wê de wê, di wê rengê de wê, gotin wê, di awayekê de wê rengê kirinê, tevger, derûnî, çûnûhatinên me yên di nava jîyane me ya civakî û civaknasî de jî wê di rengê de wê bi wê re wê bi xwe re wê bide dîyarkirin.

Ev wê, di serî de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe bi wê re wê di awayekê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin. Îro ku wê dema ku wê bahsa ziman û zayendê bi hevdu re wê were kirin wê hinek encamên giring wê di wê temenê de wê ji wê were derxistin. Wê dema ku wê bi zayendê re wê were ser ziman gotinên weke “jin û mên wê zimanê wan ji hevdu cûda bê’ wê were ser ziman. mirov çi dikarê ji wê gotina ‘çûdabûnê’ a di nava wê hevokê de heyî wê ji wê fahmbikê?

Di aslê xwe de wê, di wê rewşê de wê ev wê, tişteke din wê bi xwe re wê di regekê de wê weke ku mirov wê dibînê wê bi wê re wê bide dîyarkirin. Ev jî wê di wê temenê de wê cûdahiya rengê axiftinê bê. Wê dema ku mirov wê axiftinekê wê bikê wê weke ku wê di nava civakê de wê were ser ziman “mirov di kîjan warê de bizaneya wê di wê rengê de wê gotinên xwe wê werênê ser ziman.’ Ev wê were wê wateyê ku wê rengê zanîna me wê di watelekirinên me de wê, xwe bide dîyarkirin.

Weke aliyekê wê yyê din jî wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê têkiliya ziman û gotinê wê bi wê re wê, di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giirng wê xwe bi wê re wê bide hanîn li ser ziman. Di mijare fahmkirina ziman û zayendê de wê, dikarê di serî de wê ji du aliyên wê werênê ser ziman. Aliyê pêşî di nava qatagoriyek zayendî bixwe de ku ew di nava xwe de wê têkiliyê didênê wê şêwa, reng û awayê wê rengê xwe ji hevdu re hanîna ser ziman û pênasekirin û derûnîya wê bi rengê axiftinê, watelekirinê û hwd re ku wê were ser ziman bê. Aliyê din jî wê di nava du qatagori û ankû zêdetir ku wê bi hevdu re wê biaxifin wê çawa

wê wê têkiliyekê wê bi hevdû re wê, dênin û wê rengê têkiliyê ê di nava wan de bê. Wekî din wê rengê gotinên ku ew bi wê ji hevdû re bikardihênin û wê wateya ku ew ji wê gotinê ew dihê fahmkirin bê. Dikarê wê wateya ku ew dihê bikarhanîn kesek tişteke ji wê fahmbikê û kesekê din ê duyem tişteke cûdatir ji wê fahmbikê. Ev jî wê di wê temenê de wê biderfet bê. Wê di wê temenê de wê gelek fektorên weke yên rengên fêrbûn û fahmkirinên me wê di wê de wê weyn bileyizin. Yan jî wê rengên salixkirinên gotinan ên bi wateyê ku ew di mejîyê me de ew bicihbûna wê, di wê temenê de wê fahmkirina wê de wê were ser ziman bê.

Minaq wê dema ku wê kesek wê gotinekê wê bêjê ku ew gotin di wateyekê de bê û ew bi wateyekê din bixwezê wê werênê ser ziman wê piştê wê, ew kesê ku ew lê dihisênê wê ew li wateya gotinê bixwe bihizirê û wê bêtê ser ziman. Ku dema ku kesê ku wî lê hisand got 'tev hanî ser ziman' û kesê diaxift got 'min ev qast nekiribû di axiftina xwe de' û piştê kesê din wê bêjê 'meyzêne wateya wê gotinê ev a' ku wê hanî ser ziman wê di wê rengê de wê rengê hizirkirinê wê di wê rengê de wê li ser watelêkirinên salixkirî re wê di wê rengê de wê bide dîyarkirin. Ev di awayekê de dide nîşandin ku ew watelêkirinên salixkirî wê çendî wê weynekê mazin di fahmkirinên me de wê bileyizin bin.

Wekî din wê mirov dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku ew rewş wê di wê temenê de wê, weke aliyekê wê yê fahmkirinê wê bi wê re wê biafirênê bê. Lê aliyekê wê yê din jî wê ew bê ku wê mijare rengê fahmkirinê ê ku mirov wê di wê temenê de wê li wê bihizirê bê. Di nava kesekê, komekê, qatagoriyek zayendî de wê ew cûdahî wê di awayekê de wê weke ku mirov wê dibînê wê xwe di rengê de wê bide dîyarkirin.

Di rewşa fahmkirina têtîna zayendî de wê, dema ku mirov, wê hinekî li wê bihizirê wê di wê temenê de wê di awayekê de wê weke ku mirov wê dikarê wê li wê bihizirê wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijara zayendê wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe bide dîyarkirin. Di rewşa zayendê de wê, di wê temenê de wê, zimanê ku ew bi rengê wê dihê bikarhanîn de wê, di wê rewşê de wê di rengê fahmkirinên me de wê xwe di awayek de wê bi pêşketina xwe re wê bide dîyarkirin.

Em carna dibêjin ku wê ziman wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê bi wê re wê, di awayekê de wê, ji kirin, axiftin û jîyane

me wê hîmê xwe wê bigirê. Wê di wê temenê de wê bê xwediyê temenekê salixkirinê ku mirov wê di awayekê de wê fahmbikê bê. Di wê rengê de wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê dikarê wê di awayekê de wê werênê ser ziman bê.

Di aslê xwe de wê, ziman wê di wê temenê de wê têkiliya wê ya bi zayendî re wê weke ku wê di nava hinek têtînên di derbarê zayendê de ku wê weke ku wê were ser ziman wê “zayend wê zimanê wê hebê.” Ji wê gotina zayendek ku wê zimanê wê hebê mirov wê çi karibê di serî de fahmbikê bê? Di aslê xwe de ewê weke aliyekê wê yê din ê giring wê di wê rengê de wê, diawayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê her zayend wê dema ku wê biaxifê wê, alaqa, rengê jîyankirinê, cûreyên pêdeçûyina bi kirinan û hwd ên wan re wê di awayekê de wê ji wan wê bi gotinkirinê ku ew dikin re wê temenê axiftinê xwe wê bigrin.

Gotina zimanê zayendê wê di temenê de wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê, bi wê re wê, li ser temenê rengê hizirkirin, alaqa, fahmkirin, hiş, zanîn û hwd ên zayendî re ku wê were bi gotinkirin re wê xwediyê regekê wê yê ku mirov wê di dewama wê de wê wê fahmbikê bê. Di nava axiftina jinekê de ku wê bahsa jîyane malê bikê, zarokê û kirinê wê yên wê rojê wê bikê bê. Di nava axiftinê mêrekê de ku wî di wê rojê de çi li derve kir, bi kê re axiftin û çi kir û çawa kir û hwd wê were ser ziman. Di wê temenê de wê weke ku wê, di dîmenekê de wê du rengên axiftinê ku wê her yekê wê di xat û ahange xwe de ku wê xwediyê xate xwe ya fahmkiirê bê.

Ev wê di çerçoveya têtîna temenê zayendê de jî wê wusa bê. keç zaroyek wê dema ku wê biaxifê wê di wê temenê de wê bi hevalek xwe re wê çi axift, kir, çawa kir, çûna kûderê û hwd wê biaxifê. Di demên hemdem de wê gelek qadên alaqayê wê bo mirov wê biaxifin. Minaq wê, bo zaroyek kûr jî wê rengê weke axiftina bi gogleyistinê, leyistinê weke ‘playstation’ û hwd ku ew bi hevdû re û yan jî bi tenê dileyizin wê werênina ser ziman. Wê di wê rengê de wê dema ku wê her yekê wê xwediyê qadek ji hevdû cûda bê wê di wê temenê de wê zimanê wan jî wê ji hevdû cûda bibê. Wê alaqayên wan jî wê ji hevdû wê cûda bibin. Wê dîtbariyên wan jî wê li gorî wê ji hev cûdatiyê wê bidina nîşandin.

Di dewama wê de wê, dikarê wê weke aliyekê wê yê din jî wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê mijare fahmkirinê wê, di wê rengê de wê, di awayekê de wê, weyn bileyizê. Di zimanê zayendê de wê, di wê temenê de wê, awayekê wê yê cûdahî wê bi demê de wê

çerçoveyek çandî a zayendî wê bi xwe re wê weke ku wê biafirênê. Wê her alî wê bi xwe re wê di çerçoveya wê xate xwe ya çandî a civakî de wê biafirê. Wê aliyên ji hevdû cûda wê weke sînorên wan ên jîyanî û ankû wê weke ku wê di nava hevdû de wê li hemberî hevdû wê werênina ser ziman wê weke 'aliyê mehremiyetê' wê werina dîtin.

Di dewama wê de wê, di wê rengê de wê ev wê, bi demê re wê di temenekê çandî de wê, xwe bidina dîyarkirin. Di awayekê de wê xosletên laş ên ji hevdû cûda jî wê weke aliyna din êmn fektorî bin ku wê di wê rengê de wê di wê rewşa axiftinê ji hevdû cûda de wê bibê. Wê di wê temenê de wê mêrek wê çima wê li ser rewşek zarokê a diikê jinê û ankû rewşek wê ya êşkişandinê a ji ber adetê wê ne axifin. Yan jî wê vajî wê jinek wê bi aliyên din ên weke yên mêr ku ew bi weke teybetiyên xwe bibînê wê çima wê tevli nebê û wê ji wê neaxifê?

Di aslê xwe de wê, ev wê weke aliyna ku mirov wê dikarê wê di wê temenê de wê di temenê pêşketina zimanê zayendî ê cûda û pêşketina wê re ku em, dikarin wê bi wê re wê fahmbikin bin. Di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê dikarin werênina ser ziman ku wê mijare zayendê wê di wê rengê de wê, di awayekê de wê bi aliyna teybet wê xwe bide dîyarkirin. Di rewşa zayendê û zimanê wê de wê, di wê temenê de wê ew cûdahî wê di awayekê de wê, dema ku wê bibê de jî wê weke ku me li jor got wê di temenek çandî de wê bibê wê, di awayekê de wê, li ser rewşên rengên axiftinê, watelêkirinê, şêwayên weke di gotinê de bikarhanîna mîmîkan û hwd wê di wê temenê de wê ew wê, di awayekê de wê xwe bi aliyên xwe re wê biafirênê.

Gelek aliyên têgînî ku wê weke di wê temenê de wê, di wê rengê de wê were ser ziman wê hebê. Minaq di nava keçikên kurd de wê aliyekê ku wê tenê wê di nava wan de wê were fahmkirin ew bi wê hevdû fahmbikin wê hebê. Wê ew wê weke 'destûra keçikê' jî wê di awayekê de wê were ser ziman. Di wê rengê de wê, dema ku ew wê gotinekê wê ji hevdû re wê bêjin ku kesekê din ê sêyem jî wê dengbikê jî wê karibê wateyekê cûda ji wê bigirê. Lê ew herdû keçikên ku wê diaxiftin wê, karibin ew bi wateyna teybet ku ew tenê di mejiyê xwe de xwe bi wê bigihênina li wê ew wê bi wan re wê hebê. Di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê di wê temenê de wê di awayekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di mijare fahmkirinê de wê di serî de wê weke aliyekê wê yê giring wê di serî de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê rewşa fahmkirinê a bi zimanê zayendî re wê, zêdetirî wê di wê rengê de wê, li ser xateên ji hev

cûda re wê diawayekê de wê weke ku wê bi demê re wê pêvajoyên xwe yên pêşketinê re wê bide dîyarkirin.

Di aslê xwe de wê, ji aliyekê din ve jî dikarê wê têgîna ziman bi watelêkirinên wê re wê werênê ser ziman. Di temenê gotinên weke “wekheviya jin û mêr” de jî wê, di awayekê de wê çî jî wê gotinê wê were fahmkirin? Ya ku wê di serî de wê ji wê gotinê wê di awayekê rêzê de wê were famkiirin wê ew bê ku wê, weke hevdû wê xwediyê heman maf û azadiyê bin. Ev wê weke têgînek pirr zêde masûmane bê. Lê di aslê xwe de wê aliyekê din ê li ser wateyê re ku mirov wê di wê temenê de wê kifşbikê wê ew hebê. Di wê temenê de wê, dema ku wê bi têgîna ‘wekehevdû’ de wê li wê were hizirkirin de wê, di wê rengê de wê, ‘weke mêr bûyîna jinê’ wê ji aliyekê ve wê weke intiban, têgîn û wateyna ku wê bi gotinê wê were lê hizirkirin wê bi wê re wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin bê. Ev wê, di wê têgînê de wê, dîsa wê di awayekê de wê aliyê ‘weke bi hêz dîtina mêr’ wê di awayekê de wê xwe di gotinê de wê bide dîyarkirin. Dema ku mirov wê di temenê wê têgînê de wê weke mêr bûyîn wê weke hevdû bûyînê wê dibînê wê di wê tmeneê de wê di wê rengê de wê têgîna şaş a mêr bihêz a, astbilinda, xwediyê aqil û hwd wê, di wê temenê de wê weke ku wê ew wê weke temenekê hizirkirinê wê di wê rengê de wê bihizirê bê. Di awayekê din de jî wê, di aslê xwe de wê, di awayekê wê de wê di gotinê de wê weke kirde û wateyek din a morfolojîkî jî wê ew bê ku wê ‘mêr di gotinê de wê ji jinê bi hêztir wê were dîtîn û wê di wê temenê de wê di awayekê de wê weke wê were ser ziman. Di wê rengê de wê, di awayekê ku mirov ne di farqê de jî bê wê weke ku wê xefkên di wateyê de ên bi wê rengê wê di awayekê de wê weke aliyna ku wê hebin wê mirov wê bikeve wan de bê.

Di wê temenê de wê, di wê rengê de wê, di awayekê de wê dîsa wê weke aliyekê wê yê din jî wê, di temenekê têgînek ‘hiararşikî’ de wê weke ku wê di awayekê de wê were dîtîn. Wê di wê temenê de wê weke ku wê, ‘jin qat bi qat ew bilind bibê û were wê astê û radeyê ku ew karibê weke mêr lê were wê d têgînekê de wê di ziman de wê di awayekê de wê weke ku wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin bê.

Ya ku wê di wê rengê de wê, di awayekê de wê karibê wê werênê ser ziman wê ev jî wê bi wê re wê, di awayekê de wê karibê wê werênê ser ziman bê. Di nava rewşên perwerdeyê de wê, ev alî wê di awayekê de wê di rewşa têkiliya nava zayendan de jî wê di rengên fahmkirinê û perwerdekirinê û kirina tiştêkê de jî wê xwe bide dîyarkirin. Kûrek wê dema ku ew wê tiştêkê bikê û ankû perwerdeyêkê wê bibînê wê bo ku ew

xwe bide nîşandin ku ew dikarê wê bikê ku ew çendî dikarê û ew di wê de wê, derkeve li pêş. Keçikê jî wê di temenekê xwe di wê de pêşxistinê de wê, di awayekê de wê, ew wê bikê.

Ev wê, di wê temenê de wê, di temenê perwerdekirinê de jî wê di awayekê de wê ev rengên weke xwe bi pozisyon wê di awayekê de wê rengê faahmkirinê wê di awayekê de wê, bide dîyarkirin. Ber vê yekê ku wê di demên perwerdeyê û piştî wê de wê, êdî wê herkesek ku ew piştî wê perwerdeyê û bi dawîbûna wê ku wan xwe kişandin li nava jîyane xwe wê, herkesek wê ew qalibên ku ew di wê temenê de ew ji wan re ew dîyarkirin wê xwe bikina nava wê de. Wê di nava wê qalibê de wê keç weke kirdeye bi zane wê bijî. Kûr jî wê weke kirdeyek ku ew wê tişteke bikê û bi serkeve wê bijî. Di wê temenê de wê, ev wê di awayekê de wê bi rengê xwe bi armanckirinê û di wê temenê de wê rengê qalibên jîyanî ên ku ew hatina xêzkirin ve wê alaquadar bê.

Di dewama wê de wê di wê rengê de wê ev wê weke aliyekê wê yê din wê xwe bide dîyarkirin ku wê rewşa fahmkirinê wê di wê rengê de ew hinek encamên ku wê bi xwe re wê bidina dîyarkirin wê hebin. Di pêvajoyek perwerdeyê de wê, motivebûyîna keç û kûr de wê weke ku wê were kifşkirin û û dîtîna wê ber ku wê keç wê xwe li fêrbûnê bide motivekirin û kûr wê li danîşandinê û ankû xwe ispatkirinê ku ew bikê wê, di wê rengê de wê encamên cûda wê di rewşên perwerdeyê ên demên hemdem de jî wê di wê temenê de wê karibin xwe ji hev cûda bidina dîyarkirin.

Di wê rengê de wê aliyê motiveyê wê di wê rengê de wê li ser têtînanê weke yên alaqaqê, rengê fahmkirinê, nêzîkbûnê û hwd re wê, di awayekê de wê, karibê di wê rengê de encamên ji hev cûda bi xwe re di jîyanê de werênê li holê. Di wê temenê de wê, di awayekê de wê, fêrbûna keç û kûran wê di wê rengê de wê, di nava pêvajoyên perwerdeyê de wê fektora mmotiveyê wê li ser wê temenê wê di awayekê de wê xwe bi wan re wê di awayekê de wê karibê di temenekê ji hev cûda de bi wan re bide nîşandin.

Di wê temenê de wê dema ku mirov wê mijare zimanê zayendê wê hilde li dest wê, di wê temenê de wê encamên wê yên cûda wê bibin. Di rengê hizirkirinê, aqilmeşandinê û hwd de jî wê ev wê di awayekê de wê weke ji nûqteyên ji hev cûda û di rengê gihiştina birhan û temenê fahmkirinê de wê karibê cûdahiyê ji hevdû bide nîşandin. Ev wê weke aliyekê wê yê din wê xwe bide dîyarkirin ku wê di pêvajoyên fêrbûnê ên bi perwerdeyê de wê, di xatên weke xwandinê ên weke wê kîjan zayend

wê çî bi xwênê wê di wê temenê de wê, bijartinên ku wê bên kirin jî wê ev rewş wê di awayekê de wê bandûrê li wê bikê. Di wê rewşê de wê rewşên weke yên biolojîkî ên zayendî, rengê fahmkirinê, qalibên di wê de dihên jînkirin ku wê di pêşdîtinîya wan de wê çawa wê bi awayekê mihtemel wê werina jînkirin û hwd wê di wê rengê de wê di awayekê de wê werina bijartin. Di wê temenê de wê ziman, bijartin û têngîna zayendê wê bi hevdû re wê di wê rengê de wê, weke ku mirov wê dibînê wê kombînasyonê fahmkirinê wê di nava pêvajoyên perwerdeyê de wê di wê rengê de wê bi xwe re wê di awayekê de wê bide çêkirin. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê fahmbikê ku wê mijare təkiliya zayendê û rewşên xwandinê wê di wê temenê de wê du ali wê weke ku mirov dibînê wê bên xistin temenê wê bijartinê de. Yek wê aliyê rewşên biolojîkî bê. Aliyê din jî wê rewşên weke yên rengê jîyanê ê weke yê zayendî ku wê were tefkirkirin bê. Di wê temenê de wê ev wê di awayekê de wê aliyê zayendî wê di wê rengê de wê weke ku wê di awayekê de wê temenê bijartinên xwe bi wê bide dîyarkirin.

Ziman û kifşkirinên wê yên di rola zayendî de

Di aslê xwe de me hinekî li jor wê hanî ser ziman. Di wê temenê de wê dema ku mirov bahsa kifşkirinên bi zimanî wê dikê wê çawa wê di çerçoveya rola zayendî de wê aliyekê kifşkar wê bi xwe re wê di awayekê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin wê di wê rengê de wê, bi wê re wê di awayekê de wê were dîtin. Di aslê xwe d ewê di mijara kifşkirinê de wê, gotin wê di wê temenê de wê weke ku wê di nava civakê de wê bê gotin wê weke ‘peyman’ bê. Yan jî wê bi awayekê din weke ku wê kurd wê di nava xwe de wê dibêjin ‘ku ew ji dev derket û pê de êdî ew nayê redkirin’ wê di wê temenê de wê di awayekê de wê were ser ziman.

Di hanîn ser ziman de wê, ziman wê watelêkirinên ku wê bi wê werina kirin wê di awayekê de wê, sînorekê bi wê re wê bi fahmkirinê wê bide çêkirin. Di dewama wê de wê, ew wê, di wê rengê de wê, minaq wê, di gotinê de wê têngînên weke referansî ên ku wê mirov wê di kirinê de wê bidina bi tevgerkirin wê bi wê re wê, di awayekê de wê aliyekê fahmkirinê wê bi wê re wê biafirênin bin.

Di demên hemdem de wê, təkiliya ziman û zayendê wê bi zêdeyî wê li ser têngînên weke ‘zimanê zayendî’, ‘zimanê zayendê’, ‘təkiliya zimanî di nava zayendan de’, ‘fahmkirinên bi zimanî ên ji hevdû fahmkirina di rewşa zayendan de’ û hwd wê bi wê re wê werê ser ziman.

Di wê temenê de wê rengê fahmkirinê wê zimanê xwe wê biafirênê. Ev wê di rewşa zayendê de wê zêdetirî wê weke aliyekê ku wê mirov dikarê wê di awayekê de wê bi wê li wê bihizirê û wê fahmbikê bê. Di aslê xwe de wê, di wê rengê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijara zayendê wê di wê temenê de wê, weke aliyekê wê yê giirng wê, aliyê zimanê wê bê.

Di rewşa xwe de wê, zimanekê çawa wê weree bikarhanîn wê, watelêkirin wê çawa bin wê ew wê di awayê salixkirinên me de jî wê wateyna wê hebin.

Di awayekê de wê weke ku mirov wê dibînê ku wê, di rewşa hiziririnê de wê, di nava aqil û baweriyê de wê hinek aliyên hizrî wê werina ku wê herin û wê werin. Di wê temenê de wê, gotinên weke ku wê sînor wê biafirênin wê, di wê rengê de wê, di xwe de wê ji aliyekê din ve jî wê temen û çerçoveyek zayendî jî wê biafirênin. Li ser çî temenê ew sînor wê hebê wê, ew jî wê weke kirdeyekê wê di temenê wê de û di wê de wê hebê. Dema ku wê keçikek li malê wê li deverê deriyê xwe wê binivîsê 'qadaxaya ketina hundir' de wê, ev wê, di awayekê de wê weke aliyekê ku ew di wê de wê li wê sînorê xwe wê bihizirê. Bi heman rengê mirov dikarê ji aliyê qatagoriyên din ên zayendî re jî bihizirê.

Di nava jîyanê de wê, ew sînor wê, dema ku mirov wê li wê bihizirê wê bi rewşa salixkirinên weke yên bi rolên zayendî û hwd re wê di ahengekê de wê weke ku wê werina fahmkirin.

Aliyekê din wê weke ku mirov dikarê wê di çerçoveya têtgînên baweriyê de wê bi aqilî wê werênê ser ziman wê ew bê ku wê, di wê temenê û ahenge wê hizirkirinê de wê bi zêhnî ku wê were hizirkirin û wê were jîyankirin wê bê ser ziman. Di awayekê din de wê, di wê de wê destûr û temenê hizirkirin, xiyalkirin û hwd ên dervî wê, di awayekê de wê, weke 'qadaxa' bin. Ev wê weke sînorekê din ê ku mirov wê dikarê wê ji wê aliyê ve wê werênê ser ziman bê. Minaq em bi goitna 'haramiyê' çî salixdikin û çî bi wê dixwûn û naxwûn? Wê ev jî wê weke aliyê din ên ku wê bi wê re wê rengê sînorê mirov wê bi wê re wê di awayekê de wê bide dîyarkirin bê. Di mijara salixkirinên zayendî de wê, di wê temenê de wê ev wê, weke aliyekê wê yê giirng wê sînorê salixkirî ê bi gotinî wê di wê temenê de wê bi wê re wê, were ser ziman. Gotin dibê *peyman* ji kirin û mirov bi xwe re. Wê, derneketina dervî wê di wê temenê de wê were salixkirin. Derketina dervî wê, weke aliyekê 'xirab' wê were dîtin. Di wê rengê de minaq wê jinek ku ew li gorî bawerîya wê serê xwe bigirê ku ew serê xwe vekê wê weke 'jinek xirab' wê were

dîtin. Di wê temenê de wê, têgînek wê di wê temenê de ku wê, rengê jîyankirinê wê bide dîyarkirin wê hebê(çav: Tuft, Catherina (Universitetet i Tromsø høsten 2012), kjønn og kjønnsroller i lærebøker i religion og etikfaget i den videeregående skolen).

Di çerçoveya hizrî de ku mirov bi wê bihizirê wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê minaq wê mijarên weke 'humanism weke nerînek jîyanî', 'ol çi ya', 'rewîst çi ya', 'jîyankirinên li gorî rewîstî' û hwd wê di awayekê de wê, bina weke gotin û têgîna ku wê bi xwe re wê têgîna zayendê û rola wê bi salixkirinên wan re wê xwe bi wan werênina ser ziman bin.

Di wê temenê de wê, dema ku mirov li rewşa mijarên weke yên salixkirinên weke yên bi mijare fahmkirinên weke yên mijarên weke yên rewîst, ol û hwd de wê, di wê temenê de wê weke mijarek zêde giring wê mijare zayendê û rola wê di wê temenê lêpîrsîn, hizirkirin û fahmkirina wan de wê xwe bide dîyarkirin.

Ev wê, di wê temenê de wê di demên hemdem de wê weke mijarek zêde giring ku wê bi wê re wê were hizirkirin û wê li wê were hizirkirin bê. di aslê xwe de wê, mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê di mijare têgîna zayendê de wê, aliyên fahmkirinê ku wê zêde wê derkevina li pêş wê, di awayekê de wê, ev ali û awayên ku wê di nava jîyanê de wê ne li gorî rewşa zayendê û ankû jîyanê bin jî wê bi wê re wê werina lêpîrsîn. Ev wê weke aliyekê ku wê li ser wê re wê ew wê bîr lêpîrsîn bin.

Di alsê xwe de wê mijare hizirkirinên weke yên bi têgîna zayendê û mijara fahmkirina wê re wê di wê rengê de wê mijara salixkirinê wê xwe di awayekê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin. Zayendîtî wê di wê rengê de wê, hizirkirinên bi wê re wê, di awayekê de wê, di çerçoveya lêgerîna bi pîrsa weke çawaniyekê di nava jîyanê de bin. Wê ev jî wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê, di serî de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Ez wê jî di dewama wê de wê divê ku wê werênima ser ziman ku wê, li ser wê temenê wê mijarên weke zayendê û rola wê, bi serê xwe wê weke mijarna ku wê werina hizirkirin bin. Di wê temenê de wê, dema ku wê bi serê xwe wê werina hizirkirin û ssînore pêşketina wê heta kûderê wê karibê pêde herê wê di dewama wê de wê, bi wê têgînen bi wê rengê re jî wê di rengê hizirkirina wan a li wê de wê li wê were hizirkirin. Ev wê, di dewama wê de wê weke alî û mijarek zêde giring wê xwe bi wê re wê, di awayekê de wê bide dîyarkirin.

Bi zimanê nivîsandina tîgîna zayendê

Di demên hemdem de wê weke aliyekê wê yê giring wê nivîsandin wê bi zêdeyî wê derkeve li pêş. Di wê temenê de wê, mirov çî dihizirê û çawa xiyal dikê wê binivîsênê. Di wê rengê de wê, nivîsandinên bi rengê wêjeyî, olî, felsefeyî, zanistî û hwd re wê bi gelek awayan weke wan wê nivîsandin wê pêşkevin. Di nava wan nivîsandinan de jî wê, di awayekê de wê weke ku mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê, di wê temenê de wê, di awayekê de wê, weke aliyekê wê yê giring wê xwe di rengekê de wê bide dîyarkirin.

Ev nivîsandin wê, di xwe de wê, şewayên zayendî, rol û tîkiliyên nava mirovan bi awayên weke bi derûnî, civaknasî û hwd re wê bîna ser ziman. Di wê rengê de wê, jî gelek aliyên ve wê salixkirinên li ser awayên rolên zayendî û hwd jî wê bi wê re wê pêşkeve û wê bê dîtin.

Di nava romanekê de wê, qarakterek ku ew jin bê û mîr bê wê, çawa wê bê salixkirin û wê xwediyê çî rengê funksiyonên bê? Wê, di wê de wê ew wê, weke dîmenekê wê were ser ziman. Wê wekî din wê jî aliyê din ve jî wê şîroveyên li ser aliyên rewistî û hwd wê bi wê re wê, şîroveyên nû wê di demê de wê werina pêşxistin. Wê di wê de wê, rewşa pêşketî a zayendî û zindî wê di awayekê de wê weke ku wê jî aliyekê ve wê were esas girtin. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê bi teybetî bixatbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di mijara zayendê de wê, di wê rengê de wê, di nava tîkiliya nava hevdû, rengê hevdû fahmkirinê ê di serê hevdû û hwd de jî wê di wê rengê de wê, li ser wê were sekin in. Ber ku ev wê weke aliyekê ku wê temenê nêzikatî û tîkiliya li hevdû jî wê di awayekê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin. Li ser temenê tîgînên weke sedemê û encamê re wê ew pêvajoyên fahmkirinê wê di çerçoveya salixkirinên jîyanî de wê werina kirin. Di nava şewayê jîyanî de wê ew wê, fahmkirinên ku ew dibin wê di dîmenekê de wê temenê fahmkirinê wê bi wê re wê, bi xwe re wê weke ku wê bide çêkirin.

Di nava jîyanê de wê dema ku mirov wê bahsa kesekê bikê ku ew bi zayendî bê mirov wê divê ku wê li ser tîgînek keseyetî û hwd re jî wê fahmbikê. Her mirov kew minaq ew jin jî bê û mîr jî wê xwediyê keseyetiyekê. Wê xwediyê astek fahmkirinê bê. Di wê temenê de wê xwediyê cihêtiyên jî hevdû cûda ên bi biolojîkî û hwd jî bin.

Di nava wê rewşê de wê ev rewş wê di awayekê de wê werina li ser wan sekin in. Tîgînên bi hizrî ku wê di wê rengê de wê bi gotinkirinên li ser rewş û hebûnê re ku wê bîna kirin wê di wê temenê de wê, di temenê

giştî û razber de wê, bi têngînek dûalîteya nava ya baş û nebaşîyê de wê sînorekê wê werênê ser ziman ku wê li ser wê were temenê fahmkirinê wê çêbikê. Aliyekê zayendî ku ew jin bê û ankû mêr bê wê nikaribê di wê dualiyekê de wê weke aliyekê baş û ankû nebaş wê were bicihkirin û salixkirin. Ber ku wê wê di wê temenê de wê ew di awayekê de wê, ne rast bê.

Di wê temenê de wê ya ku wê di wê temenê de wê weke bê fahmkirin wê li ser rewş, kirin, xûy û hwd re bê. Wê di wê çerçoveyê de wê bi kirinên me re wê ew wê bê kirn. Ev wê di serî de wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê di serî de wê weke aliyekê wê yê giring bê ku wê werênê ser ziman bê.

Di rewşek fahmkiirnê de wê bi gotinkirinê wê di awayekê de wê, weke aliyekê fahmkirinê wê bide çêkirin. Di nava wê rewşa nivîsandinê de wê, kirin ku ew bi başî û nebaşî wê werina fahmkirin. Li ser wê re wê şîrovekirin wê werina pêşxistin. Şîrovekirin û pêşxistina şîroveyan wê di wê rengê de wê temenekê fahmkirinê ê giring ku mirov wê çawa dibînê, dihizirê, dinerê û hwd wê bi wê re wê, werênê ser ziman. Ev wê di derbarê rewş, kes, zayend, nîjad û hwd de jî bê. Di wê rewşê de wê, rewşên fahmkirinê wê weke aliyê ku mirov wê di wê rengê de di serî de hilde li dest bê.

Di mijara têkiliya nava zayendan û fahmkirina wê de wê, çûnûhatinên ku wê bibin wê werina bi gotin kirin. Di wê de wê kirinek wê çawa wê were salixkirin. Hebûn ew di wê temenê de wê di temenekê objektiv de wê hebê û wê nikaribê bi nerînek şubjektiv ew di awayekê de were xirab nîşandin. Di wê rengê de wê, di serî de wê weke aliyekê fahmkirinê wê divê ku mirov wê bikirpênê.

Di mijara zayendê de wê, ev rêgez wê, weke ku wê di awayekê de wê di fahmkirinê û rewşa wê de wê were binpêkirin. Wê, di wê rengê de wê, bi nerînek şubjektiv wê hebûna zayendî wê ne baş û xirab wê were nîşandin. Ev jî wê weke aliyekê ku wê, mirov dikarê wê ji aliyekê wê bi nebaşî wê werênê ser ziman bê.

Di rewşa literatura roja me de wê, ew wê hebê ku wê pêşî wê ji aliyekê ve wê bikê ku ew dîmenê wê yê çawa bûya, hatiya pênasekirin, ser ziman û hwd ew were fahmkirin. Di wê rengê de wê, ew çawa hatîya dîtin û lênerîn ku ew were fahmkirin. Di wê rewşê de wê êdî li ser wê re wê, di awayekê de wê, beremberê wê ku ew hat ser ziman wê ya rast wê li gorî nerînek baş ku wê awa wê bibê wê ew wê li ser wê bê sekin in û ankû wê hewl bê dayin ku ew were hanîn li ser ziman.

Di wê rewşê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê rewşa zayendê wê di wê rengê de wê weke aliyekê wê yê giring wê di wê temenê de wê xwe bide dîyarkirin di nava rewşên nivîsandinê de. Heta roja me wê, di nava rewşên nivîsandin û salixkirinên ku ew hatina kirin wê di awayekê de wê rengê jîyankirinê wê bidina dîyarkirin. Ev wê bi têtînek birdozî bê, olî bê, felsefeyî bê û ankû aliyekê din ê hizirkî bê. Wê di wê temenê de wê, ew wê, di wê rengê de wê, weke ku wê ji me re wê bêjê ku wê 'çi rast a' û 'çi ne rast a.' Salixkirinên bi gotinî wê di wê rengê de wê weke ku me li jor li gelek deveran hanî ser ziman wê, ji gelek aliyên ve wê jîyane mirov wê bidina dîyarkirin.

Di ziman de hebûna zayendîtîyê

Weke aliyekê wê yê din ê giring wê di ziman de hebûna zayendîtîyê bê. Di roja me de wê, di wê rengê de wê, dema ku wê bahsa ziman û fahmkirina wê were kirin wê ji wê aliyê ve jî wê weke aliyekê ku mirov pêwîst bê ku wê li ser wê bisekinê bê. Di aslê xwe de wê di nava ziman de wê mijara têtîninê zayendî ên di ziman de wê di wê rengê de wê, rengê fahmkirinê wê bi xwe re wê bidina dîyarkirin.

Wekî din wê hebûna zayendê û têtîna wê di ziman de wê, di temenê salixkirinên gotinan di wê rengê de bê. Gotinên weke 'ew çi mên a', 'ew ji dayika xwe mên ketîya', 'ew mênêkê mazin a', 'ew jineka weke xezalan a', 'mirov di hêka xwe de kifş a' û hwd wê weke gotinna ku wê di nava civakê de wê werina ser ziman bin. Ev gotin û gotinên bi wê rengê wê rengê nêzîkatîya li hevdu jî wê di awayekê de wê weke ku mirov dikarê wê wê werênê ser ziman wê bide dîyarkirin.

Di wê rengê de wê, di ziman de wê awayên salixkirinê wê di wê rengê de wê, gotinên weke 'sêfkirinê' ên weke 'ji wê jinê zaroyên wusa dihên', 'li dayika wê binera keça wê hilda' û hwd wê gotinên bi wê rengê wê di wê temenê de wê weke gotinna darazî bin. Di wê rengê de wê ev gotin wê di nava têtîna civakî de wê weke têtîna ku wê di temenekê qatmanî de wê xwediyê rengna fahmkirinê bin.

Di aslê xwe de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê gelek gotinên ku wê di wê rengê de wê bi salixkirinan wê werina kirin wê ji aliya din jî ve jî wê daraza mirov a di derbarê hevdu de wê, bi bandûr bikin. Minaq wê, di nava civakan de wê rejimên herêmê ên weke rejima tirk gotinên weke 'maniyak' wê pêşbixin. Maniyak wê navê kesên li Manî bawer dikin û wê di wê temenê de wê navê têtînek pîroz bin. Lê ew hatiya kirin weke navê piçûkxistinekê û sêfkirinekê. Di wê temenê de

wê di awayekê de wê ev wê, di warê zayendî de jî wê, di wê rengê de wê, gelek gotinên ku wê wê piçûk dixin û dihênina ser ziman wê hebin.

Gelek gotinên ku ew di wê rengê de wê weke gotinên ziman ku ew ji rêzê wê werina bikarhanîn wê di wê temenê de wê di wan de wê têtînek wê di serî de wê were dîtin. Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê di mijara zayendê de wê ev wê weke aliyekê wê yê din ê giirng bê ku mirov wê werênê ser ziman bê.

Di wê temenê de wê, mijare ziman wê pêşxistina wê weke zimanekê pêşxistinê wê di serî de ku wê bi wê re wê temenekê wekhev û bi wê re wê rêz û hûrmeta mirov wê bi wê re wê li berçav çav wê were girtin wê di wê rengê de wê, ji aliyê têtînen nîjadî, zayendî û hwd ku ew were bêalîkirin bê. Wê di wê temenê de wê zimanekê pêşketinê ku wê di nava zayendan de wê bê temenekê fahmkirinê wê dikarê wê werênê ser ziman.

Aliyekê ku wê di wê temenê de wê temenê 'sûcên li dijî zayendan' wê biafirênin û ankû 'sûcên li dijî nîjadan wê pêşxistinê wê çêbikin wê di serî de wê temenê wan di wê rengê de wê, di awayekê de wê di ziman de wê were çandin. Ev wê weke aliyekê ku wê, di wê temenê de wê, zimanê têtînen netewî ên roja me wê di wê rengê de wê xwediyê pirsgirêkên ku ew ji xwe bi xwezayî diafirênin bin.

Di wê temenê de wê, di nava civakê de wê, di aslê xwe de wê, di awayekê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare zayendê wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê aliyekê ku wê temenê wê diafirênê bi aliyê wê yê pirsgirêkî jî wê aliyê zimanê ku ew hatî bi avakirin, bi watekirin û hwd bê. Ji wê gotina ziman wê çî wê were fahmkirin wê, di serî de wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê ji wê aliyê ve wê li ser wê bisekinê bê. Di serdemên hemdem de wê, zimanên ku wê di wê temenê de wê ji mijarên zayendî û hwd re wê karibin bibina temenê pêşketinê wê zimanê ku ew ji aliyên weke van aliyên zayendî û hwd ve ku ew hatina notrkirin û ankû bêalîkirin bin.

Zimanekê bêalîkirî wê çikaribê ji wê were fahmkirin? Di serî de wê, di gotinên wê de wê, dema ku wê aliyekê zayendî wê werênê ser ziman wê piçûk nedê nîşandin û yan jî wê yekê li ser yê din re wê nede nîşandin. Di dewama wê de wê, di wateyên wê de wê, bi heman rengê wê aliyekê piçûk newê dayên nîşandin û aliyek wê li ser yê din re wê newê dayên nîşandin. Ev wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê di dewama wê de wê li ser wê bisekinê bê. Mijare ziman wê di wê rengê de wê, di awayekê de wê, di nava têtîliya zayendan de wê di wê temenê de wê weke aliyekê bi pirsgirêkî wê xwe di temenê de wê bide nîşandin.

Di awayekê de wê, aliyên çandî û hwd ê ku me hinekî li jor hanî ser ziman weke zimanî zayendî ê jinê û zimanê mêr û hwd wê di wê temenê de wê bêalikirina wan ne weke zimanê mêr û ne weke zimanê jinê ku ew were fahmkirin. Di dewama wê de wê, ev di çerçoveya ziman de wê ji bo têtîninê din ên weke tûndûtûjîyê û hwd ku wê bi xwe re wê bi awayekê sergirtî û ankû servekirî û hwd wê werênina ser ziman jî wê wusa bê. Ber ku ev jî bi gotin dihên kirin.

Aliyekê din jî wê aliyên weke rengên hanîna ser ziman bê. Di wê temenê de wê xûy, mîmîk û hwd wê weke aliyna ku wê di wê temenê de wê derkevina li pêş bê. tevgerên laşî wê di awayekê de wê karibin gelek tiştan di awayekê de ew ji mirov re vebêjin. Di dewama wê de wê dikarin wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê werênina ser ziman ku wê mijara zayendê wê bi wê re wê di awayekê de wê, karibê were fahmkirin.

Şêwayên weke ku mirov wê bi wê bihizirê wê di wê temenê de wê bi zimanî ku minaq wê 'wî' bi mêr û 'wê' bi jinê re wê were ser ziman wê dema ku mirov me hanî ser ziman 'di roja dawî de wî rêya malê girt û çû' de wê, di wê temenê de wê, ew wê weke aliyekê ku wê bi wê re wê were ser ziman bê. Di wê têtîninê de 'girtina rêya malê' de çûyina 'wî' were ser ziman. yan jî wê dema ku me got 'di roja daw de wî/wê rêya malê girt û çû' de wê di awayekê de wê were ser ziman. Wê, di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê ku wê herdû aliyan wê bi ziman wê bê ser ziman bê. Lê di awayekê din de jî wê minaq dikarê weke ku em di kurdî de dibînin wê gotinên razber ên bi hev girtî (sentez) ku mirov dikarê weêrnê ser ziman minaq wê 'ji wî re' û ankû ji wê re' wê karibin bi têtîna 'jêre' werina hev girtinkirin di kurdî de. Ber vê yekê wê zimanekê bêalî di wê temenê de ew were pêşxistin. Têtîninê weke 'jêre', 'pêre', 'pevre' û hwd wê, karibê werênê ser ziman.

Di ziman de wê zêdeyî kirpendina li 'wê' û ankû li 'wî' wê bi aliyekê zayendî de wê mijara fahmkirinê wê bi xwe re wê bidiyê de. Ev alî jî pêşxistina wan û di wê temenê de pêşxistina zimanekê pêşketinê wê di aslê xwe de wê ji wê aliyê ve wê pêwîstîya zanîna ziman wê bi wê re wê pêwîst bê. Di kurdî de di aslê xwe de wê, li ser temenekê kirpêndina bi wê yê wê di awayekê de wê zêdeyî temenê hebê. Di wê temenê de wê fahmkirina ziman di rengê têtîliyê û awayên wê yên fahmkirinê de wê weke aliyekê wê yê giring wê bi wê re wê biafirênê bê. Zimanê bêalî wê di wê temenê de wê, weke aliyekê ku wê ziman wê ji aliyên zayendî re wê, bikê navend.

Têkiliya zayendî û ziman wê di têngîna fahmkirinê wê di awayekê de wê, weke aliyekê wê yê din ê giring wê rewşa salixkirinên rewşa gotinî û girêdanên bi wê ên bi hişmendî wê werina çêkirin. Di nava jîyanek civaknasî de wê têkiliya wan rengên fahmkirinê û ahenge li hevdû hûnandinê bandûra wê pirr zêde wê hebê. Di awayekê nerînî û rengê dîtînê de wê rengê dîtînê wê bi xwe re wê bide dîyarkirin. Di aslê xwe de wê, di awayekê de wê mirov dikarê werênê ser ziman ku wê, di nava rewşên zayendî de têkiliya bi hevdû re wê, di wê rengê de wê, bandûra wê pirr zêde wê li wê hebê. Di aslê xwe de wê, rewşa zayendê û têkiliya wê ya bi zayendî wê çawa wê biawayekê wê bi gotin û fahmkirinên zimanî ve wê girêdayî bê wê dikarê wê di awayekê de wê li ser wê bisekinê. Ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê biafirênê. Di dewama mijare ziman û zayendê de ku mirov têkiliya rewşa civaknasiyê û zayendê wê li wê binerê wê di wê temenê de wê di awayekê de wê hinekî jî wê li ser encamên tefkirkirinê ên bi hizirkirinê a bi gotinan û hwd re jî wê were dîtîn. Gotin wê di nava rewşa civaknasî de wê weke rewşek hiş, dîyarker, rêgezî û ankû carna destûrî jî wê bileyizê. Ev wê weke aliyekê ku wê mirov bi jîyankirinê re wê fahmbikê bê, di nava rewşa jîyane civakî û civaknasî de.

Çavkanî:

- * Tannen, Deborah (1996). *Gender and discourse*. New York: Oxford University Press
- *Holmes, Janet; Meyerhoff, Miriam, eds. (2003). *The handbook of language and gender*. Malden, Massachusetts: Blackwell Pub.
- * Lakoff, Robin Tolmarch. (2004). *Language and woman's place : text and commentaries*. Bucholtz, Mary, 1966- (Rev. and expanded ed.). New York: Oxford University Press.
- *Todd, Alexandra Dundas (1993). "A diagnosis of doctor-patient discourse in the prescription of contraception". In Fisher, Sue; Todd, Alexandra Dundas (eds.). *The social organization of doctor-patient communication*. Norwood, New Jersey: Ablex Pub. Corp. p. 170–210.
- * Lakoff, Robin (2004) [1975]. *Language and woman's place: text and commentaries*. New York: Oxford University Press
- *Tannen, Deborah (2003). *I only say this because I love you*. London: Virago
- *Bucholtz, Mary (2004) [1975]. "Editor's introduction". In Lakoff, Robin (author); Bucholtz, Mary (eds.). *Language and woman's place: text and commentaries*. New York: Oxford University Press. p. 03–20
- *Speer, Susan (2005). "Introduction: feminism, discourse and conversation analysis". In Speer, Susan A. (ed.). *Gender talk: feminism, discourse and conversation analysis*. London New York: Routledge. p. 07–30
- *Ochs, Elinor (1992). "Indexing gender". In Duranti, Alessandro; Goodwin, Charles (eds.). *Rethinking context : language as an interactive phenomenon*. Cambridge England New York: Cambridge University Press. p. 325–359
- *Zimmerman, Don H.; West, Candace (1975). "Sex roles, interruptions and silences in conversation". In Thorne, Barrie; West, Candace (eds.). *Language and sex: difference and dominance*. Rowley, Massachusetts: Newbury House Publishers. p. 104–133.

CIVAKNASÎ Û TÊGÎNA ZAYENDÎ

Di aslê xwe de wê di nava têtîna civaknasiyê de wê mijare zayendê wê aliyekê giring wê biafirênê. Yan jî ku em, wê bi navbikin wê têtîna 'civaknasiya zayendî' wê di wê temenê de wê, weke aliyekê zanyarî ê di nava têtîna civaknasiyê de wê bi mijarî wê were hildan li dest bê. Di wê çerçoveya wê de wê gelek mijarên ku wê werina hildan li dest bê.

Dema ku wê bahsa têtîna civaknasiya zayendî wê were kirin wê di serî de wê, rewşa zayendê, têtîliya nava zayendan, qatagoriya zayendî, têtîliyên weke yên bi sexê û rewşên weke bi encamî ên civakî û hwd wê bi wê re wê, werina hildan li dest bin. Sex wê weke aliyekê têtîliya zayendî ku wê di kurdî de wê gotina 'kutanê' wê, di renekê de wê beremberê wê karibê were bikarhanîn wê, di derbarê rewşek têtîliyî a nava zayendî wê bide dîyarkirin.

Di wê temenê de wê, dema ku wê bahsa civaknasîya zayendî wê were kirin wê weke ku em dibînin zanayên ku wê mijarê ji aliyê rewşa jinê ve wê hildana li dest ên weke Harriet Holter wê, di xabate xwe ya bi navê 'Kvinnens liv og arbeid' de wê bi zêdeyî wê mijare zayendê ji aliyê rola wê û mafê wê yê kirinê û hwd re wê hilde li dest. Xabatên wê yên ku wê di bin wê navê de wê werina bicihkirin wê di awayekê de wê jinê weke aliyekê civaknas û weke zindiyek civaknas wê bi wê re wê şîrovebikê û wê ji aliyê têtîliyên wê yên nava jîyanê û hwd re wê bikê ku ew wê werênê ser ziman.

Di aslê xwe de wê dema ku mirov wê ji aliyê têtgîna zayendî û rolên zayendî û hwd de wê hilde li dest wê, ji destpêka sedsale 20an û pê de wê têtkoşînên ku wê di bin navê têtgînên weke çîn, nîjad û hwd de wê pêşkevin wê, bandûra xwe li aliyê zayendî jî wê bikin. Di wê temenê de wê, tevgerên kadkaran ku wê bèn kirin wê di wan de wê di wê rengê de wê pêvajoyek fahmkirinê a di wê rengê de jî wê di xwe de wê di awayekê de wê weke ku mirov dibînê wê bihawênê.

Di aslê xwe de wê, mijara zayendê wê, di wê rengê de wê, weke mijarek ku wê, di awayekê de wê, weke aliyekê giring ê fahmkirinê wê bi xwe re wê di awayekê de wê weke ku wê biafirênê bê. Hizrên zaneyên weke Karl Marks û hwd wê di wê temenê de wê bandûrak wan ya baş wê hebê di wê warê de.

Di mijare zayendê û ya çînî de wê, di wê temenê de wê, bi têtgîna ji hevdû ne vaqatandinê û û weke hevdû dîtînê û hwd de wê, di awayekê de wê, di zikhevdû de wê bi awayekê wê pêşkevê. Jinên ku wê di wê temenê de wê derfetê wê ji xwe re wê bibînîn û wê derkevina li pêş ên weke klare zetkin, Andreas wolf û hwd wê bibin. Wekî din wê mijare zayendê wê di temenekê têtgînî ê çînî de wê hin bi hin wê temenekê wê yê têtgihîştinî û hişmendî jî wê biafirê. Hizrên zaneyên feminist ên weke Simone de Beauvoir ku wê li ser mijare jinê wê bènina ser ziman wê piştî wê di awayekê de wê werina fahmkirin û wê bi wê re wê, temenekê fahmkirinê jî wê karibin bi xwe re bidina çêkirin. Xabate wê ya bi navê "*Le Deuxième Sexe*" wê di wê temenê de wê weke xabatek ku wê li ser mijare zayendî wê derkeve li pêş bê. Di wê temenê de wê hizrên wê di awayekê de wê, pêşkevin. Di aslê xwe de wê ev dem wê weke dem ku wê di awayekê de wê di wê rengê de wê, gelek zaneyên jin ku wê mijare zayendê wê bi teybetî wê bikina mijare hizirkirinê wê bibin.

Wekî din gelek jinên ku wê bi xabatên cûda re wê derkevin li pêş ku wê jîyane wan di wê warê de wê bê temenekê fahmkirinê ên weke 'Feride Kahlo' û hwd wê bibin. Di wê temenê de wê mijare zayendî wê di awayekê de wê di nava hizirkirinê de wê êdî wê weke mijarek aqadamikî wê hin bi hin wê pêşkeve û wê di çerçoveya fahmkirinek civakî de wê bê hildan li dest. Di dewama wê de wê hildana mijarê li dest wê, di wê temenê de di nava mijarên din de wê, aliyekê din ê fahmkirinê wê bi wan re wê biafirênê. Wekî din wê, têtgîna zayendî wê di wê çerçoveyê de wê bi têtgîna civakî û hwd re wê weke têtgînek perspektifî wê bê û wê pêşkeve. Di aslê xwe de wê mijare zayendê wê, êdî wê hin bi hin wê di wê de wê bi têtgihîştinî wê kûrbûn wê bibê. Dema ku mirov

bahsa zayend civaknasî wê bikê wê di dewama wê de wê, bi wê re wê çî wê were fahmkirin wê bê mijarek li wê hizirkirinê. Dema ku mirov li têtgîna zayendî li wê dihizirê wê, ji aliyê têtgîna zayendî a biolojikî, civaknasî, derûnî û hwd re wê dikarê wê werênê ser ziman. Ev alî wê weke aliyna ku ew wê bi wan wê were fahmkirin bê. Di mijare têtgîna zayenda civaknasî de wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê hebûna zayendê ku wê li ser temenê xwe û di nava şertûmercên xwe yên civakî û hewirdorî de ku wê were fahmkirin wê karibê bi wê werênê ser ziman.

Bêgûman mirov wê dema ku wê rewşa têtgîna zayendê bi civaknasiyê re wê werênê cem hevdu wê têtgîna gotina civaknasiyê wê di fahmkirina wê de wê weke têtgînek perspektif jî wê xwe di awayekê de wê bi wê re wê bide nîşandin. Wê demê wê di nava rewşek civaknasî de wê rewşa zayendî wê çawa wê were fahmkirin wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê bi wê bihizirê û wê fahmbikê bê.

Gotina zayendê wê, weke gotinek berfireh bê. Wê di wê de wê jin jî, mêt jî û qatagoriyên din ên zayendî demkî û hwd jî wê di nava wê de wê, li gorî rengê pêşketina xwe wê werina ser ziman. Minaq di zayenda zaroyekê de, di zayende ciwanekê de, di zayenda kesekê balix de û hwd dikarê di dewama wê de wê werênê ser ziman. Ev jî wê weke rewşna ku ew di nava rewşa xwe ya civakî û civaknasî de ku ew werina fahmkirin û hildan li dest bin.

Di wî çerçoveyê de wê têtgîna zayendê wê dema ku mirov wê werênê ser ziman wê, di nava rewşa wê ya civaknasî de wê aliyekê wê yê din ê giring wê xwe bi re wê di awayekê de wê weke ku mirov wê dikarê wê kifşbikê wê xwe bide dîyarkirin. Ew jî wê di wê temenê de wê rewşa zayendê bi aliyên weke weyn û rolên wê yên nava jîyanê de bê. Wekî din wê dema ku wê bahsa jîyane civaknasî bikê wê xwe tevlikirina li wê di serî de wê weke mijarek giring wê derkeve li pêş ku ew were fahmkirin bê.

Di wê çerçoveyê de wê mijare zayendê wê di aslê xwe de wê di serî de wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê xwe bide dîyarkirin bê. Di wê temenê de wê mijare zayendê wê, di wê rengê de wê, bi xwe tevlikirina nava têtgiliya civaknasî û bi wê re wê bi axiftinê, kirinê û hwd re wê, werênê ser ziman. **Harriet Holter** wê bahsa tevlibûna li jîyane xabatê jî wê, di wê temenê de wê, di çerçoveya têtgînek mafî de wê hilde li dest û wê werênê ser ziman.

Aliyê tevlibûna li nava jîyane xabatê de wê, ji aliyê jinê ve wê, her demê û timî wê bibê. Lê beremberê wê xabate wê, bidest xistina mafê wê

û beremberê wê haqê wê, weke aliyna ku wê heta demên hemdem jî wê di awayekê de wê ne bibin. Di aslê xwe de wê, di demên hemdem de jî wê, ew cihêkirina di nava jîyane xabatê de a bi rengê karê jinê û karê mêr û hwd wê, di awayekê de wê bibê. Heta ku wê di wê temenê de wê, di gelek war, awa û herêman de jî wê, berdêla karê xwe nehildan wê were dîtîn. Heta ku wê karê wê weke ji kar jî wê di hin awayna de wê newê dîtîn.

Wê di wê rengê de wê, jin wê di warê karkirina xwe de wê, weke zindiyek ku ew weke 'meçbûr' bê wê lê were nerîn. Wê dema ku wê berdêla mafê wê newê dayin wê weke ku ew 'ne giring bê' wê lê were nerîn. Di wê temenê de wê mijare hildana berdêla kar û xabate xwe wê, di encama demek dirêj a tekoşînê de wê, bibê.

Di aslê xwe d ewê, di aliyekê din de jî wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê rewşa karê wê ji kar nedîtîn û nedana berdêla xabate wê, di çerçoveya têngînê weke 'destavêtina wê' de ku wê werina kirin de wê, dikarê weke wê werênê ser ziman. Wê di heman rengê de wê zihniyetek wê dema ku mirov di farqê de bê û ne di farqê de bê wê, di temenê wê de wê hebê. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê di serî de wê, li ser wê bisekinê bê û wê werênê ser ziman bê. Wê rewşa karê wê jji kar nedîtîn û nedaba berdêla xabate wê jî di rewşek destavêtinê de wê, dikarê wê hilde li dest. Wekî din wê ev rewş wê, di awayekê de wê, weke rewşna ku wê çendî ku wê di roja me de wê, rewşa zayendî wê ji gelek aliyan ve wê bê mijare xabat û fahmkirinên bi lêkolînê û hwd jî lê wê hê jî wê di dîmenekê zêhnî de wê heman rewşê wê di awayekê de wê weke ku wê were dîtîn.

Ev rewş wê bi demê re wê, hinekî wê di derbarê wan de wê zanînek wê biafirê. Di wê temenê de wê di awayekê de wê, weke ku wê beremberîyek û ankû di temenekê wekhevî de hasibandin wê hin bi hin wê bibê. Heta destpêka sedsale 20ê ne hasibandina destê jinê weke yê hemwelat di rewşên deng bikarhanîna bijartinan de jî wê, di aslê xwe de wê, weke aliyekê ku mirov wê dikarê di çerçoveya fihêtîya mirovatîyê de wê werênê ser ziman. Di çerçoveya wê têngîna destavêtinê de wê dikarê wê weke rewşekê wê werênê ser ziman. Di wê rewşê de wê ev wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê werênê ser ziman bê. Di nava jîyane civaknasî de wê zayend wê dema ku wê pêşkeve wê, di serî de wê, bi rolleyistina xwe û xwe hanîna ser ziman re wê di awayekê de wê, karibê were fahmkirin û wê bê hanîn li ser ziman. Li ser wê temenê wê dikarê

wê di awayekê de wê, li ser wê bisekinê û wê, di awayekê de wê, dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Civaknasîya zayendî

Gotina civaknasîya zayendî wê di awayekê de wê weke têtînek ku wê di nava têtîna giştî a civaknasîyê de wê weke alî û beşek zayendî a giring wê, were dîtîna û wê bê hanîn li ser ziman bê. Wê bi wê re wê rewşa zayendê bi rewşa têtîliyê, xwe hanîna ser ziman, têtîliyên weke yên sexê, rêyên têtîldanînê, di nava civakê de rengên pêşketina wê û encamên ku wê bi wê re wê bibin wê bikê ku wan fahmbikê.

Lê weke aliyekê wê yê din wê di serî de wê rewşa têtîliya zayendî û rola zayendî a di nava civakê de wê, li ser wê bisekinê. Mijare rola zayendê wê, di wê temenê de wê, di demên hemdem de wê di nava civaknasîyê de wê, weke aliyekê ku wê ji gelek aliyan ve wê bê hildan li dest bê. Di dewama wê de wê diakrê wê werênê ser ziman ku wê, di awayekê de wê çawa wê mirov wê, were dîtîna, pêşwazîkirin, fahmkirin û hwd wê, di awayekê de wê weke aliyekê din ê mijare civaknasîya zayendê wê were dîtîna.

Yan jî wê dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê mijare zayendê wê di aslê xwe de wê, di aslê xwe de wê bi zêdeyî wê bi wê re wê, di nava rewşa civaknasî de wê çawa xwe dibînê, û yan jî ew di hê dîtîna û hwd wê, bi wê re wê karibê weke aliyekê wê yê din ku mirov wê bi wê re wê werênê ser ziman bê.

Harriet Holter wê dema ku wê mijare rolên zayendî wê hilde li dest wê di çerçoveya têtînek zanistî a civakî de wê bikê ku wê hilde li dest û wê werênê ser ziman. Wê di wê temenê de wê mijare qada xabatê a civakî jî wê hilde li dest.

Wê di awayekê de wê dema ku ew di hilde li dest wê, di temenekê funksiyonî de wê hilde li dest û wê werênê ser ziman. Di nava jîyane xabatê û ya civaknasî de aktivbûna jinê weke aliyekê ku ew bi wê bijî wê, weke aliyekê ku wê ne tenê wê ew lê wê, gelek zane û aqadamikên ku wê di wê warê de wê pênuşê wê bixabitênin wê li ser wê bisekin in bin.

Di aslê xwe de wê ji wê aliyê ve wê dema ku mimrov dikerê wê, dibînê ku wê mijare civaknasîyê û di wê de hatina ser ziman û ankû hanîna ser ziman wê, weke mijarek zêde giring wê xwe di awayekê de wê, were dîtîna. Herêbûna di nava jîyane civaknasî de wê, di awayekê de wê weke aliyekê bi hêzbûnê jî wê bi xwe re wê di awayekê de wê bide dîyarkirin.

Di wê temenê de wê, bi hizir û karîna fahmkirin û ankû dana fahmkirinê de ku mirov xwediyê hêzek keseyeti bê wê, bi wê re wê, karibê were ser ziman.

Ji aliyekê din ve jî wê mijarê dikarê ji aliyê aqil û zanîna civaknasî ve wê hilde li dest. Wê di wê temenê de wê, aqilê civaknasî wê aqilekê kirinî û zêde zû di bîrkiirînê de bi hiştinê re wê, xwe bide dîyarkirin bê. Wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe bi wê re wê di awayekê de wê bide dîyarkirin.

Di mijare civaknasîyê û aqilê civaknasî de wê, di nava wê de wê, herêkirina bi wê re wê, di serî de wê, hebûna zayendê wê weke tênginek bi hêz wê bide dîyarkirin. Wekî din di nava wê de wê, fahmkirinên bi zayendî wê ji aliyekê din ve jî mirov wê karibê wê hilde li dest. Ew jî wê, di wê temenê de wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare civaknasîyê wê di wê temenê de wê weke aliyekê temenî wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin. Di temenê hizirkirinên li ser rola zayendî re wê ya ku wê ji mirov wê wre hêvîkirin û bersivdanên wê re wê, ji aliyekê ve wê dikarê wê fahmbikê. Wekî din encamên wê yên rastarast û yên ne rastarast wan kifşbikê û li gorî wan xwediyê rewşek fahmkirinê a bi derxistina li têngihiştinê bê.

Di nava civaknasîyê de astengiyên li pêşîya xwe bi zayendî dana nîşandinê

Di awayekê de wê dema ku mirov wê bahsa rewşa astengiyên li pêşîya xwe dana nîşandinê û ankû xwe hanîna ser ziman a di nava jîyane civaknasî de wê, dîsa bê weke rewşeka ku wê hey û bale me bide birin li ser rewşa leyistina rola xwe ya zayendî. Di wê temenê de wê di aslê xwe dwê xwe dana nîşandin wê di awayekê de wê, weke aliyekê rol leyistina xwe jî bê.

Di nava jîyanê de wê, dema ku mirov wê bahsa wê bikê wê, nasnemeya civaknasî ku wê pêşkeve wê, hinekî jî wê bi kirin, xabat, kar û barên civaknasî ku mirov bikê ve jî wê girêdayî bê. Di wê temenê de wê, xwe dana nîşandin wê weke aliyekê wê yê din jî wê li ser temenelê zêhnî ê fahmkirinê bê.

Wê dema ku mirov wê, bahsa jîyane civaknasî û ankû di nava têngîna civaknasîyê de civaknasiya zayendî bikê wê di serî de wê, mirov karibê wê kifşbikê ku wê mijare zayendê wê, çawa dihê pêşwazîkirin û di wê temenê de wê nerîna li hevdû wê weke aliyekê wê yê din ê ku wê kifşkar bê.

Ji aliyekê ve wê dema ku mirov təkiliya civaknasî û zayendiyê bi hevdû re wê lê bikolê û wê bikê ku wê fahmbikê wê di nava jîyane civaknasî de wê çawa wê weke di rewşek serwer û serdest de wê xwediyê karînek ku ew bi wê xwe bênê ser ziman, bide nîşandin û di wê temenê de fahmbikê û bide fahmkirin ve jî wê girêdayî bê. Lê ev wê tenê wê ji aliyekê ve wê weke aliyekê wê yê ku wê bi rewoal zayendî ve wê girêdayî bê. Di nava jîyane civakî de wê, hemû kesên ku ew dijîn wê rolek wan wê, li gorî rolek ku ew bileyizin wê xwe bidina nîşandin.

Di wê temenê de wê weke aliyekê ku wê di nava kar û xabatê de wê hebê, di nava jîyane civakî de wê hebê, di nava nîqaş û danûstandinên wê de wê hebê û hwd. Ev wê weke aliyana ku wê di wê temenê de wê, karibê wê werênê ser ziman bê.

Li gorî wê weke ku me di beşa zayend û hêzê de hanî ser ziman ku em di çerçoveyek fahmkirinê a karîna wê de wê werênina ser ziman wê demê wê di awayekê de wê weke aliyekê ku ew bi wê ve bikê û bi wê re xwe bênê ser ziman ve jî wê girêdayî bê.

Di təkiliyek zayendî a civakî de wê aliyê empatidanînê wê weke aliyekê wê yê giring wê biafirênê. Di wê temenê de wê temenê fahmkirinê, şêwayên fahmkirinê wê karibê temenekê aktivî û serweriyê jî bi xwe re bi rewşa me ya jîyanî a civaknasî de bidina çêkirin.

Rengên hizirkirinê wê di wê rengê de wê nêzîkbikin û yan jî wê dûr bikin. Wê di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din jî ev wê bi wê re wê, di awayekê de wê, karibê xwe bide nîşandin bê.

Lê di aslê xwe de wê, dema ku mirov bahsa xwe bi awayekê dana nîşandinê kirinê bikê û ankû renekê fahmkirinê û jîyankirinê bikê wê di serî de wê, şêwayên weke yên kevneşopî, çandî, rewistî û hwd wê weke aliyana ku wê di wê temenê de wê karibê temenekê bi sînorî û ankû bi wê ve girêdayî ku mirov wê çawa wê bikê jî wê bide nîşandin bê. Di wê rengê de wê, weke aliyekê wê yê giring wê xwe bide nîşandin. Di nava jîyane civaknasî de wê, dema ku mirov wê bixwezê nêzî kesekê bibê ûwê hêstek û ankû tişteke bi zêhnî wê me asteng bikê? Wê ev ya ku wê astengiyê çê dikê wê çi bê? Di aslê xwe de wê, di awayekê de wê weke aliyekê ku wê di wê rengê de wê aliyên çandî, kevneşopî û rewistî û hwd bin. Di wê çerçoveyê de jî wê çawa dîtina wê û ankû wê encamên wê yên piştîre ku bi awayekê mihtemel wê mirov li wê bihizirê ku wê di jîyane mirov de wê rûbidin jî bin.

Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê werênê ser ziman ku wê mijare zayendê wê di wê rengê de wê, di dema təkiliya nava

qatagoriyên zayendî de jî wê ev wê weke rêgezê giring wê xwe bide nîşandin. Du zayend wê li cem hevdû bin ku ew weke jinek û mêrekê bê wê, di wê temenê de wê, di wê rengê de wê gelek hizrên ku wê li kesên weke sêyem li wan dinerê wê karibê herê berdilê wan. Ya ku wê pêşî herê berdilê wan wê ew weke pirsekê bê ku ew 'di nava wan de gelo tiştêk heya' bê. Wê di wê rengê de wê ev wê weke aliyekê wê yê din bê. Di awayekê din de jî wê, mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê ev rêgez wê di awayekê statîkî de wê xwe di awayekê de wê di nava jîyanê de wê bidina dîyarkirin. Mînaq du jin ku weke hemzayend bi hevdû re rûnihin û ankû ji lêvê hevdû maçbikin wê ew wê weke têkiliyek hemzayendî bê û wê di dewama wê de wê kesê ku ew weê kesê sêyem ku ew li wê binerê wê di awayekê de wê, li gorî wê daraza xwe ya rewîstî, kevneşopî û çandî ku ew di nava wê de mazin bûya wê, di serê xwe de wê wan bi darazandinê wê mahkûm bikê. Heta ku wê di awayekê de wê xwe ji wan dûrbikê, weke ku ew rewş wekenexweşiyekê epidemîkî bê ku ew destê xwe bide wan wê derbasî wî û ankû wê jî bibê wê xwe ji wan dûrbikê.

Di wê temenê de wê kesên ku ew di wê rengê de hatina mahkûm kirin di nava civakê de ne tenê bi wê sedemê ku ew bi sedemên din jî wê, heta ku wê ji destê wan tiştêk ne girtin, bi wan re nedan û ne standin, bi wan re ne rûnistin, bi wan re ne hatina dîtin û hwd wê, weke aliyna ku wê werina pêşxistin bin. Di gotinên weke " ku wan re werima dîtin wê kesek din bibîne wê di derhaqê min de wê çî bihizirê' û hwd wê di awayelê de wê bi wê bihizirê û wê, di mejiyê xwe de wê biryara xwe ji wê dûrgirtinê wê bikê.

Ev wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê di awayekê de wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê, têgîna goitna 'haramiyê' wê ji kurdî bê ku wê di nava têgînên bawerîyî ên herêmê de jî ku wê di awayekê de wê weke ya wan wê bicih bibê. Ev gotin wê di wê rengê de wê di demên berê de wê li ser esasekê bi rengê rewîstî têgînek lewitîne' wê di xwe de wê bihawênê ku wê kurdên berê wan bikardihanî. Di wê temenê de wê, di awayekê de wê, haramîya zêhnî, rewîstî û ankû aqilî wê di wê temenê de wê di awayekê de wê bi wê re wê, di temenekê de wê were fahmkirin û wê were ser ziman.

Di dewama wê de wê bi wê re wê, di awayekê de wê diakrê wê werênê ser ziman ku wê, di rewşa têkiliyên bi hevdû re de jî wê di awayekê de wê, 'yên ji xwe' ku wê li wê bihizirin wê mirov wê, di wê temenê de wê li hemberî wan zêdetirî wê vekirî bê. Ku ew di awayekê de wê weke di

baweriyekê de weke hevdû de bê, di rewîstek weke hevdû de bê û di zêhnekê weke hevdû de bê wê, zêdetirî wê di wê rewşê de wê, li hemberî hevdû wê vekirî bê. Di wê temenê de wê di nava wê koma civakî de wê herima cem hevdû wê xwarinê bixwûn û wê vexwûn. Lê ku ew ne ji hevdû bin wê di wê temenê de wê xwe ji hevdû wê dûrbikin. Wê di wê temenê de wê sînorekê wê dênina nava xwe û yê 'weke ne ji xwe' de. Di wê temenê de wê ew jî wê weke aliyekê din ku wê di nava jîyane civaknasîyê de wê, weke aliyekê wê yê din ê sînorî bê ku wê pêşîya wê bigirê bê.

Di aslê xwe de wê, di wê rewşê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare têkiliyên nava jîyane civaknasî de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê ev wê weke rewşna têgînî ku wê di wê temenê de wê temenê meşrûbûnê û hwd wê biafirênin bin. Wekî din wê di nava wê de wê, weke aliyekê wê yê din ê giring jî wê di nava jîyane civaknasî de wê ew wê bi wê re wê di awayekê de wê, xwe bide nîşandin.

Di aslê xwe de wê, di nava jîyane civaknasî de wê, civaknasiya zayendî wê, di wê rewşê de wê, di her demê de wê ew sînore nava wê weke aliyekê ku wê xwediyê sînorekê li nav kişandî jî bê. Di wê temenê de wê ev wê di awayekê de wê, weke renekê ku wê bi wê were hizirkirin, tevgerîn, têkilidanîn, nêzîkbûn û ankû dûrketin û hwd bê. Di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê wê yê hizrî wê ev wê bi wê re wê di awayekê de wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin.

Di wê temenê de wê, di nava jîyana civaknasî de wê, ev rewş wê di awayekê de wê werina jînkirin. Rewşek hata ku ew ji aliyekê ve newê jînkirin jî wê bi encamên wê re wê newê dîtin. Jîyankirin wê di awayekê de wê renekê fahmkirinê wê bi xwe re wê qanc xirab wê bide dîyarkirin. Li ser wê re wê di derbarê wê de bi nerînî êdî mirov wê, di temenekê fahmkirinê de wê dikarê wê nêz bibê û wê fahmbikê bê. Ji aliyê têgînên dîrokî, civaknasî, wêjeyî û antropolojikî û hwd ve jî wê, dema ku mirov wê li wê bihizirê wê şîroveyên ku wê di wê temenê de wê li ser esasê jîyane civaknasî wê di çerçoveya civaknasiya zayendî de wê werina kirin wê temenê fahmkirinê ê baş wê biafirênin. Wê di nava têkiliyên civaknasî de wê, şoreşek civaknasî wê bi demê re wê bidina kirin.

Bi berdewamî hin awayên fahmkirinê li ser rewşa zayendê re Çendî ku wê di gelek awayan de wê pêvajoyên rengên fahmkirinê wê bi wê re wê bibin û wê werina kifşkirin û ser ziman jî lê wê diwê temenê de wê

hê jî wê di awayekê de wê, ew têkiliya hevdû baş fahmkirinê wê di awayekê de wê weke ku wê ji aliyekê ve wê aliyê wê yê empatiya têkiliyê wê weke ku wê kêmbimênê bê.

Di wê temenê de wê, awayên ku ew dihên salixkirin bi kevneşopî, rewîstî û hwd wê rengê sazûmanî wê bi xwe re wê biafirênin û ew wê karibin rengê nerîna me û bi xwe re rengê tevgerên me bidina dîyarkirin jî bin. Ev wê êdî wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê, rengê fahmkirinê wê bide çêkirin. Di nava jîyane civaknasî de wê di wê temenê de wê weke aliyekê ku wê weke di nava civakê de wê 'maqûl' wê were dîtîn wê, baş zêde wê, baş newê dîtîn ku wê jin bi zayendî xwe di nava wê de wê zêde bide nîşandin. Di wê temenê de wê yên jinê bi zayendî wê karibin bên lêpîrsîn. Lê yên mêr wê di wê warê de wê zêde weke ku wê newina lêpîrsîn. Di wê temenê de wê, di awayekê de wê, ev cihêti wê di awayekê de wê, weke di çerçoveya wê têgîna 'mêr bihêz a' ku wê me di beşa pêşî de wê hanî ser ziman wê hinekî jî wê di temenê xwe de wê bihawênê.

Ber çî wê di wê rengê de wê, jin wê di wê temenê de wê hertimî wê kirinên wê di awayekê bo bisînorkirina wê werina lêpîrsîn? Di aslê de wê, di awayekê de wê weke ku wê were ser ziman wê di gelek awayan de wê weke ku wê di temenekê wê weke ku wê di temenê serwerîya mêr de wê were fahmkirin. Lê wusa dihê dîtîn wê ji wê zêdetirî jî wê hinek aliyên ku mirov pêwîsta ku wan kifşbikê wê hebin.

Di roja me de jî wê weke demek hemdem ku wê were pênasekirin de jî wê dema ku wê jinek wê tiştê wê bikê wê bê gotin 'ew jina wilqasî dîtîna li berçav û xûyakirna wê nerast a' wê bi wê re wê were ser ziman. Di wê temenê de wê ev gotin wê weke gotinek ji rêzê bê. Lê di aslê xwe de wê di xwe de wê têgînek din a giring wê bihawênê. Ew jî wê sînorê ku ew bi zêhnî hatî kişandin ku ew bi wê dihizirê bê.

Di nava rewşa jîyane xwe de wê dema ku mirov wê bahsa rewşên xwe hanîna ser ziman bikê wê ji aliyekê ve jî wê aliyên weke bijartinên me, pîvanên me yên herêkirinê û redkirinê jî wê bi wê re wê di awayekê de wê xwe bidina dîyarkirin. Di wê temenê de wê, di wê rengê de wê, sînorên keseyetîya me civaknasî jî wê di awayekê de wê weke ku mirov dikarê wê kifşbikê wê karibê bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê ev jî wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê werênê ser ziman bê.

Di wê temenê de wê, di awayekê de wê, di nava civaknasîyê de wê, weke rêgezek empatiyê wê di serî de wê, ew pêwîst bê ku mirov li rengê wê yê zayendî û bijartinên rengên zayendî û hwd ne nerê û ku mirov di

awayekê objektiv de ya ku mirov ji xwe re rast bibênê ku wê ji yê li hemberî xwe re jî wê rast bibînê bê. Wê ev wê di serî de wê weke aliyekê wê yê giring ê ku wê temenê wê yê pêşketinê wê biafirênê bê.

Empatiya zayendî wê, di awayekê de wê, ku wê di nava sînoren wê yên qatagorikî de wê bibê wê ew jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê, karibê wê bi gotinekê jî bê wê di çerçoveya mijare civaknasiyê û pêvajoyên wê yên jîyankirinê de wê bikirpênê. Ber ku wê ev wê weke aliyekê wê yê giring wê di wê temenê de wê bi wê re wê biafirênê bê. Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, mijare zayendê wê aliyekê wê yê yê ku ew li wê dialiqê jî wê di vebûn û xwe girtinîya wê de jî wê, ev weke aliyekê wê biafirênê bê.

Em di wê temenê de wê dikarin wê bahsa wê bikin û wê werênina ser ziman ku wê, mijare zayendê wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê biafirênê bê. Lê em wê di dewama wê de wê weke aliyekê din jî wê di wê temenê de wê werênina ser ziman ku wê, di nava jîyane civaknasî de ku wê weke dîyarker bin wê gelek hevrastên kevneşopîkî û hwd ku wê hebin bin. Wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê di wê rengê de wê biafirênê bê.

Di aslê xwe de wê bo ku mirov baş fahmbikê ku wê di nava rewşek civaknasî de wê çawa wê pêşketinek wê zêde baş wê xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin wê di rengekê de wê, li ser temenekê dîrokî wê hildana wê ya li dest û wê fahmkirina wê, weke aliyekê giring wê biafirênê bê. Bi temenekê dîrokî wê bide nîşandin ku wê di demên wê yên berê de wê dem bi dem wê çawa wê were jînkirin û di kîjan aliyên de wê baş were dîtin û kîjan aliyên de wê baş newê dîtin. Wê demê wê di nerînek giştî de wê hingî mirov wê karibê di awayekê de wê, wan aliyên baş jî û ne baş jî ku wê werina dîtin li ser çi temenê ew dihên fahmkirin wê bibînê û wê bi wê re wê, di awayekê de wê derxê li têgihiştinê.

Zanîn wê di awayekê de wê, temenekê fahmkirinê û bi wê re yê gûharînê wê biafirênê. Ev jî wê di nava têkiliyên civaknasî de wê weke ku wê bibê. Di awayekê de wê, mijare derûnîya civaknasiyê ku mirov wê li vir di çerçoveya mijarê de wê bibirbikê wê karibê hinek fahmkiirnan bide me. Di wê rengê de wê, ji aliyê derûnî ve wê astengiyên ku wê li pêşîya mirov bi zêhnî û hwd hena wê karibê ew wan bi me bide fahmkirin.

Di aslê xwe de wê di çerçoveya rewşên civaknasî de ku mirov li wê bihizirê wê gelek aliyên ku mirov wê karibê wê di wê temenê de werênê ser ziman wê hebin. Di dema çûna mêhwandariyekê de jî wê jin û mêr

cûda ji hevdû bûna wan û ankû alaqaya jinan zêdetirî çûna li ser jinan û di wê temenê de wê di nava komek li hevdû rûniştî de çêbûna gelek komikên ku ew di nava wê de tenê alaqaya wan li hevdû ya û li aliyên din wê girtî bin wê dikarê bahsa wê bikê. Di wê temenê de wê ev wê weke aliyna wê yên ku wê derûnî û zêhnî jî wê hebin. Di wê çerçoveyê de wê hevdû li hevdû bi sînorkirin û ankû aliyên din li xwe bi sînorkirin wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê bi wê re wê d iawayekê de wê weke ku wê bi wê re wê biafirênê bê. Ev alî wê weke aliyna ku mirov wan dikarê di çerçoveya mijare derûnîya zayendî de zêdetirî weke aliyna ku mirov di fahmkirina wan de kûrbibê û wan fahmbikê bê. Di wê temenê de wê, têkiliya aliyê derûnîya zayendê bi çerçoveya civaknasiya zayendê û kifşkirinên bi wê re ku ew diafirênê wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê li holê wê bi wê re wê bimênê.

Di nava têngîna civaknasî de wê î ro wê gelek civaknasên zayendî û hwd wê balê bikişênina li ser nerînek pozitiv ku wê di wê temenê de wê çawa wê karibê temenekê empatiyê di nava têkiliyên civaknasî de wê çêbikê û wê bi wê re wê di awayekê fahmkirinê de wê temenekê wê bi xwe re wê bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê mijara fahmkirina mijare têkiliyên civaknasî de wê, zanînên me yên roja me de wê di awayekê de wê weke ku mirov dibînê wê temenekê pedegojikî ê fahmkirinê jî wê biafirênê. Di wê rengê de wê, şîrovekirin, û hewldanên fahmkirina şewayên hizirkirinê ên ji hevdû bi hizirkirinên weke yên li ser mijaran û nerînên mirov ên li ser mijaran re wê, were dîtin. Di wê rengê de wê, mijarên ku wê werina niqaşkirin wê di awayekê de wê di wê warê de wê çî întîbayê û têngîna wê bi me re wê çêbikin ku mirov wê dihênê ser ziman wê weke ku mirov nerîna xwe bi şîroveyî wê li ser wê hanîbê ser ziman bê. Ev wê, di awayekê de wê, weke aliyekê fahmkirinê wê biafirênê. Lê aliyekê wê yê din jî wê hebê. Wê dema ku mirov wê bênê ser ziman minaq “zelalê hizrên xwe di wê rengê de wê hanîn ser ziman li ser vê mijarê wê, di wê rengê de wê, di awayekê de wê, ew hizrên wê weke bîrkirina wê û bi wê re wê fahmek ji wê di nava jîyane civaknasî a hizrî de ku wê ew bi wê were dîtin û ew wê weke kirdeyekê were kifşkirin di meji de bê wê were û bibê. Di wê rengê de wê, hanîna ser ziman a hizrên xwe wê, di wê rengê de wê di nava wê jîyanê de wê weke kirdeyekê jî wê mirov wê bi temen û fahmbikê di mejîyan de.

Di wê rengê de wê ji aliyekê zayendî ve wê mijare pêşî wê di wê warê de wê ew bê ku ew pêşî xwe di wê temenê de ew tevli wê bikê bê. Yanî ew di awayekê de wê, biryarê û wêretiyê bide nîşandin û ew xwe

tevlîbîkê. Ev wê weke pêvajoya pêşî a tevlîbûna civaknasiya hizrî wê di awa û rengê de wê bi xwe re wê biafirênê bê.

Dema ku ew tiştek nebê ku ew rast û ankû nerast were dîtin wê, hingî weke ku ew ne xwediyê hizrekê û ankû awayekê fahmkirinê jî wê were dîtin. Di wê rengê de wê, têkiliyên civaknasî û di nava rewşek civaknasî de wê di serî de wê aktivbûn wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê bi xwe re wê biafirênê bê. Aliyê afrînerîya civaknasîyê jî wê bi wê rengê wê di awayeke de wê xwe bide dîyarkirin.

Afrînerîya civaknasî ku mirov wê ji aliyê têngîna zayendî ve wê hilde li dest û wê werênê ser ziman wê di temenê xwe tevlîkirinê de wê di awayekê de wê karibê xwe bide dîyarkirin bê. Ev wê, di serî de wê weke aliyekê wê yê giring wê bi wê re wê biafirênê bê.

Di nava rewşek civaknasî de wê hanîna hizran li ser ziman wê di serî de wê temenek zanînê a perspektîfî jî wê bi xwe re wê di wê çerçoveyê de wê biafirênê. Ev jî wê weke aliyekê ku wê ji wê xwe dana domandinê û bi berdewamî ji mijarê li mijarê çûyinê û li wê hizirkirinê û di dewama hevdû de kifşkirin û pêşxistina hizran di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê bibê.

Di têngînek civaknasî de wê, hişkbûn, tendrewî û hwd wê, weke aliyna statîk ku wê pêşîya wê pêşketina wê ya civaknasî wê karibin bidina girtin jî bin. Wê di wê temenê de wê ev wê weke aliyna giring ên ku mirov dikarê wê di dewama wê de wê di serî de wê werênê ser ziman bê. Ku mijar di temenek empatiyî de were hildan li dest wê, di wê temenê de wê çawa wê temenekê hevdû fahmkirinê wê bê çêkirin wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin. Ev di nava qatagoriyek zayendî dibê û ankû di nava gelek qatagoriyên zayendî û hwd de dibê.

Di nava hizirkirinên civaknasî de mijarên objektîvîteyê

Di salên dawî de wê, dema ku mirov li nava pêvajoyên xwandinê û hwd dinerê wê dibînê ku wê girseyek zêde a jin û mêr û ankû keç û kûr wê bibin. Wê di wê temenê de wê bi wê re wê pêvajoyên perwerdeyên xwe temem bikin û wê piştî wê xwe biavêjina nava jîyane xabatê û hwd. Di wê temenê de wê ev pêvajoyên perwerdeyê ên destpêkê wê dema ku mirov wê li wan dinerê wê di wê temenê de wê, di nava mijarên pîşeyên ku wê rêjeya jinan û yê ku wê rêjeya mêran wê hilbijêrn wê di awayekê de wê weke ku wê werina dîtin wê ji hevdû cûda bin.

Weke ku wê were dîtin wê jin wê zêdetirî wê mijarên bi hizrî û hwd re wê hilbijêrn û wê di wê temenê de wê, di nava wê de wê bixwezin ku

ew perwerdeyê bibînin û pêde herin. Di awayekê de wê hûyandina wan a bi motiveyê û hwd re wê, weke ku wê were dîtî wê di awayekê de wê ji destpêkê û heta demên piştre jî wê di awayekê de wê zêdetirî wê bi wan re wê were dîtî. Ev wê di awayekê de wê, bi wê re wê were dîtî. Di aslê xwe de wê, mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê di wê rengê de wê, hizir û hêsta xwe cûda dîtî wê di wê rengê de wê di awayekê de wê weke ku mirov wê dibînê wê di wê temenê de jî wê di awayekê de wê weke ku mirov wê dibînê wê xwe di awayekê de serwer bikê.

Gelek lêkolînên di wê warê de ku wê li ser reşwên perwerdeyê ên jin û mêran wê bi cûdahî wê werina kirin wê di wan de wê bê dîtî ku wê keçzaro wê zêdetirî wê xwediyê motiveyekê bin. Wê di wê temenê de wê, di awayekê din de jî wê di demên hanîna ser ziman a hizrên xwe de wê weke ku wê aliyên objektiviteyê wê zêdetirî wê weke ku wê di nava hizrên wan de wê li pêş bê. Di wê temenê de wê ev jî wê weke aliyekê ku wê bi wan re wê were kifşkirin. Ev fektor wê weke fektorna ku wê di warê pêşketinê û pêvajoyên pêşketinê de wê weke aliyna temenî wê biafirênin û wê karibin bandûrê li rewşên fahmkirinê ên girîng wê bikin bin.

Ev wê dema ku ev lêkolîn wê werina kirin wê bi armanca şewayên hizirkirinê û angejebûyînê ku ew dijîn wê fahmbikin re wê werê ser ziman. Wekî din wê di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê bo ku ew rewşa fêrbûnê û temenê wê yê ku mirov bi xwe re xwediyê wê yê ya ku ew wê fahmbikê bê.

Di nava jîyanê de wê, mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê zanîn wê zêdetirî ku mirov bi wê re angeje bû wê zêdetirî wê di temenekê fahmkirinê de wê mejiyekê hoyandî wê bi mirov re wê li ser rewşa fahmkirina bi zanînê re wê biafirênê. Ev çendî ku wê weke deerfetek zêde fahmkirinê wê were dîtî jî lê wê dema ku mirov wê bahsa fahm nekê wê karibê weke aliyekê ku mirov di wê rewşa motiveyî de mirov ji rewşên civaknasî jî dûrbikê û di awayekê de wê di xwe de bi tenê bide hiştin jî. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê di awayekê de wê bi wê re wê dikarê wê weke aliyekê girîng wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Pîvanên fahmkirinê, derxistina li têgihîştinê, derkkirinê, hişmendî, salixkirinên bi zêhnî û hwd re wê, di awayekê de wê, weke aliyna fektorî ku mirov di wê warê de karibê wê weke aliyekê girîng wê di serî de fahmbikê bê. Di aslê xwe de wê, di mijara fahmkirinê de wê aliyekê wê yê girîng wê xwe di wê temenê de wê karibê bide dîyarkirin ku mirov wê

di nava jîyane civaknasiyê de wê werênê ser ziman. Wê di wê rengê de wê, pêşî wê bi kiriniya wê û di wê çerçoveyê de wê, hişmendîya keseyetî û bi wê serwerîya wê re ku mirov wê pêşbixê bê.

Di mijara fahmkirinên bi civaknasî û di wê temenê de fahmkirinê de wê li ser awayekê şêwayê û ankû metodolojikî de wê, mijarê we bi awayekê teorikî ku mirov wê li wê dihizirê wê, şêwayên weke yên şîrove, aqilmeşandin û hwd jî wê bi wê re wê di awayekê de wê derkevina li pêş. Di serî de wê, di awayekê de wê di aslê xwe de wê di nava jîyane civaknasî de wê dema ku mirov wê bahsa aqilmeşandin û serwerîyekê bi wê re bikê wê di serî de wê, di awayekê de wê li ser temenekê fahmkirinê wê, bi wê derkkirinê û hanîna hizrên xwe ser ziman û di dewama hevdû de ku wê di ahengekê de wê bibê wê karibê fahmbikê bê.

Li vir serwerî wê di renekê de wê weke ku mirov wê dibînê wê bi zêdeyî wê bi rewşên aqil re wê bibê. Wê di mijarên ku ew werina fahmkirin de wê, bi wan hizirkirin û di wê temenê de wê di nava wê mejiyê wê yê hizirkirinê de wê hizrên xwe hanîna ser ziman wê weke çerçoveya wê ya fahmkirinê wê biafirênê. Mejiyê civaknasiyê wê di serî de wê, di şêwayekê de wê, di wê rengê de wê, li ser temenekê fahmkirinê ê bi têkiliyan re wê xwediyê awayekê fahmkiirnê bê.

Em ku em di farqê de jî bin û ne di farqê de jî bin wê dema ku mirov di nava rewşek civaknasî de dihizirkirin em li ser temenekê bi hêncetkirin, sedemkirin û hwd re wê hizirkirinê di temenekê weke 'piştrastkirinê' bi fahmkirinê re wê dihizirin. Di nava mejiyê civaknasî de wê têkiliya sedemê û encamê wê bi wê re wê weke aliyekê ku wê bi wê re wê temenê girêdanê a li hevdû bi zêhnî wê biafirênê. Lê ji aliyekê din ve jî wê temenê wê fahmkiirnê ku ew di awayekê de wê weke di şêwayekê hişmendî de ku mirov wê derkbikê wê li ser çî temenê wê derkkiriya jî bê. Gotinên weke 'rêzan bi wê rengê hanî ser ziman' wê, di wê rengê de wê, weke şêwayekê bi argûmankirinê ku wî bi wê hanîya ser ziman wê bi wê re wê were fahmkirin bê.

Wê dema ku wê bahsa di temenekê 'rast' de wê fahmkirina wê were kirin de wê hingî wê li ser wê temenê wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê bi wê re wê di awayekê de wê, bê hizirkirin. Ya rast wê di nava mejiyê civaknasîyê de wê hizirkirina wê û fahmkirina wê çî bê. Wê carna tişteke şenber bê. Carna tişteke ji wê bi êmin bûnê bê. Carna jî wê tişteke ku ew hatî bi sedem û hêncetkirin bê. Wê di wê temenê de wê, li ser temenekê fahmkirinê ku ew hatibê fahmkirin bê. Wê dema ku em bahsa 'li ser temenekê fahmkirinê' dikin de em di awayekê de wê, bi

temenkirina wê ya bi argûman, sedem û hwd re ku ew were fahmkirin wê qast dikin.

Di nava aqilê kirinî ê civaknasî de wê bi zêdeyî de wê di wê rewşê de wê, têgînek wê sedem û argûman wê di awayekê zelal de wê pêwîstîya fahmkirina wê di awayekê de wê bi wê re wê weke ku wê hebê û wê pêwîstîya wê fahmkirina wê hebê. Di wê temenê de wê dema ku ew bi wan aliyên wê re newê fahmkirin wê weke ku ew weke hizrek ne zelal û ankû wê di gelek waran de wê ne weke hizrekê tam jî wê were dîtin. Di wê çerçoveyê de wê pîvanên fahmkirina civaknasiyê wê di awayekê de wê, di temenekê hizirkirina kirinî de wê bi wê re wê di awayekê de wê bi wê re wê xwe di awayekê de wê bidina dîyarkirin.

Di têgîna civaknasiya zayendî de rêbaz û ankû 'metod'

Di awayekê de wê, dema ku wê were ser ziman wê li ser çî temenê wê were ser ziman wê, bi temen, têgînên weke argûman, sedem û hwd re wê, bi temenkirinên wê re wê were ser ziman. Di wê rengê de wê, di awayekê hizirkirinê û fahmkirinê de wê bi wê re wê were hizirkirin. Di aslê xwe de wê mijare şîrovekirinên ku wê werina kirin wê li ser çî temenê û rêgezê wê di awayekê de wê werina kirin wê pêşî wê weke rêgezekê wê, rêgeza dana fahmkirinê û ankû ya fahmkirinê wê di awayekê de wê bi wê re wê, xwe di awa û renekê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin. Di nava jîyane civaknasî de wê, mijare fahmkirinê wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê, şewayekê salixkirinê ê bi mirov re jî wê weke ku wê di awayekê de wê weke ku wê çêbikê bê.

Di aslê xwe de wê weke aliyekê wê yê giring wê mijar fahmkirin û wê şewayê dahûrkirinê bê, Dahûrkirin wê şewayekê giring ê fahmkirina bi metodî bê. Di dewama wê de wê dikarê wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê mijare fahmkirinê û salixkirinê wê di wê rengê de wê bi wê re wê, di awayekê de wê bê dîtin û ser ziman.

Di awayekê de wê, mijare teoriyê wê di wê temenê de wê derkeve li pêş û di aslê xwe de wê teori ku em li ser têgîn weke yên rola zayendê û ankû rewşên civaknasiyê re fahmbikin wê zêdetirî wê karibê di dîmenekê weke bi rewşek derûnî û ankû rewşa derûnî de dîmenekê fahmkirinê bi xwe re bide dîyarkirin bê. Di wê rengê de wê, di awayekê de wê li ser mijarean êdî salixkirin wê weke aliyekê giring wê xwe di wê çerçoveyê de wê bide dîyarkirin.

Em ku di çerçoveya têgîna zayendî û qatagoriyên wê de wê di wê rewşê de bi wê bihizirkirin wê dikarin wê bêjin ku wê, cihêtiya di nava

hizirkirina ji hevdû de wê, di awayekê de wê di rewşên motive, şewayê jîyanê, aliyên biolojîkî, fîzîkî û hwd wê weke aliyna fektorî ku wê di temenê wê de wê, weyn bileyizin bin.

Di dewama wê de wê dikarê wê, weke aliyekê wê yê din ê giring wê werênê ser ziman ku wê mijare jinê wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe di renekê de wê weke ku mirov wê fahmdikê wê karibê bide dîyarkirin. Em li vir wê jî wê di dewama wê de wê werênina ser ziman ku wê mijare ji hev cûda hizirkirinê wê, di wê rewşê de wê, ji aliyekê ve wê, şewayê mejiyê û rengên pêşketina bi wê re wê, di awayekê de wê, bandûra wê li wê hebê. Ji aliyê fîzîkî û biolojîkî ve cihêtiya ku ew diafirê wê, di wê rewşê de jî wê di awayekê de wê karibê xwe di gelek waran de bide dîyarkirin.

Di nava pêvajoya fêrbûnê de wê weke ku mirov wê dibînê ku ew xwe bidîyê de wê jin wê zêdetirî di rewşek fahmkirina mijarê de wê, di temenekê motiveyî de wê derkeve li pêş. Piştî salên 1980 û pê de wê rêjeyek baş bilind wê bi perwerdeyê wê pêşketina wan û di temenekê aqadamikî de domandina wê pêvajoya fêrbûnê û xwandinê û fêrkirinê wê weke aliyekê din ku mirov wê bi teybetî wê balê bikişênê ser wê bê.

Di mijara tevlibûna li nava jîyane civaknasi de wê, dema ku mirov wê ji aliyê têngîna zayendî ve wê hilde li dest wê, di awayekê de wê, weke ku me li jor hanî ser ziman wê li ser rewşa rolleyistinê a wê re bê. Ji aliyekê din ve jî wê di temenekê gelemperî de wê weke ku wê di dîmenekê de wê were fahmkirin wê were dîtin. Lê ev herdû alî jî wê di dîtbarîya hevde wê bijîn û wê werina fahmkirin.

Di aslê xwe de wê mijare civaknasîya zayendî wê, di wê temenê de wê, weke aliyekê din ku wê li ser temenê perwerdebûnê bi zanînbûnê re wê zêdetirî wê xwe di temenekê tevlikirinê de wê bide nîşandin. Ev jî wê mijare rewşa zanebûnê wê weke faktorek giring a bingihînê wê di wê rewşê de jî wê bide nîşandin. Di wê rengê de wê mijara tevlibûnê de wê, di serî de wê, gelek aliyên ku wê di wê de wê li wan wê were hizirkirin wê bibin. Aliyên ku wê li ser çî temenê wê xwe tevlikirin wê bê kîrin û wê di dewama wê de wê li ser çî temenê etikî û hwd wê ew wê bibê wê li ser wê re wê were hizirkirin. Ev alî wê bi gelek aliyên din ên kevneşopî û rewîstî û hwd re wê pêwîstîya fahmkirinek bi temenî a dîrokî û antropolojîkî wê weke ku wê bixwezê bê. Di wê temenê de wê lêkolînên ku ew heta roja me bûna wê bandûra xwe wê di wê temenê de wê, di wê warê de jî wê bi wê rengê wê bidina dîyarkirin.

Çavkanî:

*Harriet Holter (1922-1997), "Kvinnerens liv og arbeid"

*Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas. (2000). Den samfunnsskapt virkelighet. Bergen:Fagbokforlaget.

*Burawoy, Michael. (2010). Introduction to Classical Social Theory [Syllabus]. University of California, Berkeley

*Kvande, Elin & Rasmussen, Bente. (1993). Nye kvinneliv: Kvinner i menns organisasjoner. Oslo: Ad notam Gyldendal

*Lorber, Judith. (2005). Gender Inequality (3. utg.). Los Angeles, California: Roxbury Publishing Company

*Smith, Dorothy E. (1988). The Everyday World as Problematic: A Feminist Sociology. Milton Keynes: Open University Press

*Smith, Dorothy E. (1990). The Conceptual Practices of Power: A Feminist Sociology of Knowledge. Boston: Northeastern University Press

*Widerberg, Karin. (1995). Kunnskapens kjønn: Minner, refleksjoner og teori. Oslo: Pax Forlag

*Smith, Dorothy E. (1988). The Everyday World as Problematic: A Feminist Sociology. Milton Keynes: Open University Press

DERÛNÎ Û TÊGÎNA ZAYENDÊ

Dema ku mirov ji aliyê derûniyê ve mijara zayendê wê hilde li dest wê di serî de wê hinek aliyên weke rewîst bi pêvajoyên dîrokê û hinek aliyên weke 'psikoseksualî' jî wê di çerçoveya têtîna xwe naskirinê û hwd de wê xwe bidina dîyarkirin. Pêvajoya bûyênê wê di nava pêvajoyên jîyankirina civaknasî de wê hin bi hin wê bibin û wê di temenekê hevdu naskirinê de wê xwe di awayekê de wê bidina dîyarkirin.

Di wê çerçoveyê de wê, dema ku wê ji aliyê derûniyê ve wê, mijare zayendê wê hilde li dest wê, di serî de wê aliyê derûniya zayendê wê xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin. Têtîna zayende derûniyê ku mirov wê bi gotinê wê li wê bihizirê wê di wê temenê de wê li ser esasê ku wê bi rewşa zayendê re wê bi têtîna derûniyê wê di awa û renekê de wê were hizirkirin û wê bê ghiştin li kifşkirinên bi fahmkirinê.

Di rewşa zayendê de wê gelek aliyên ku wê di wê temenê de wê werina hildan li dest wê hebin. Aliyê pêşî wê ji aliyê laş, hêst, hizir, raman û hwd ve wê bi xwe naskirinê re wê karibê were hildan li dest û fahmkirinê bê. Ji aliyê ve wê têtîna zayendê ku mirov wê li ser temenekê zayendî ê şenber wê li wê dihizirê wê di wê rengê de wê, di çerçoveya fahmkirinê de wê, di awayekê de wê, temenekê hizirkirinê ê bi afirênê wê biafirênê.

Derûnî wê, di wê temenê de wê, li ser esasê naskirinê, gihandina li zanîn û fahme xwe ya bi zayendî û hwd re wê, weynekê bi fahmkirinê wê bileyizê. Di destpêka sedsale 20an de wê derûnvan û ankû 'psikanalistên' weke freud ku wê derkevin wê mijarê ji aliyê têtîna seksualiteyê ve wê hildana li dest. Di wê temenê de wê, ji aliyekê din ve wê mijara salixkirinê a li ser aliyê seksualiteyê ve wê rewşa zayendê wê di

temenekê seksualiteyî de wê bi çerçoveyek hizirkirinê wê bikê ku ew bide fahmkirin û wê werênê ser ziman.

Di wê warê de wê hizrên ku ew dibin wê di wê çerçoveyê de wê aliyên weke yên hêstî û kişandinên bi hêstî jî wê weke aliyên ku wê, di wê rengê de wê, werina fahmkirin û wê werina ser ziman bin. Di dewama wê de wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare zayendê wê, di wê rengê de wê, di temenekê fahmkirinê de wê, bikê ku wê werênê ser ziman.

Di aslê xwe de wê, têkiliya derûniyê û zayendê ku mirov wê, dihilde li dest wê, di awayekê de wê, hebûna zayendê wê di temenekê derûnî de wê weke hebûnek zindiyî wê xwe bide dîyarkirin. Mirov wê weke ku wê ji ber jîyankirina nava şertûmercên xwe yên civaknasî de wê biqasî ku wê, weke zindiyek civaknasî wê were dîtin û wê hebê wê bi heman rengê wê di rewşên xwe yên derûnî û bi wê weke bi hêstî û hwd wê bijî wê weke zindiyek derûnî wê xwediyê renekê hebûnê ê bi keseyeti ê bi xwe re bê.

Ev wê, di awayekê de wê rewşa wê, di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê bi wê re wê bide dîyarkirin ku wê aliyê têgîna derûniyê û ya civaknasiyê jî wê di awayekê de wê temenekê strûktûrî ê fahmkirinê a hebûnê wê bi wê re wê biafirênin bin. Têkiliya civaknasiyê û derûniyê a di çerçoveya mijarê de a bi hevdu re jî wê di çerçoveya jîyankirin û rengê wê û hwd re wê bi hinek aliyan re wê xwe bide diyarkirin. Di wê temenê de wê, ev wê weke aliyekê wê yê giring ê fahmkirinê bê ku mirov wê werênê ser ziman bê.

Ji aliyê derûnî ve wê, çawa tevgerîn, xûy, kirin û rengên wan ên ku ew di wê temenê de werina kifşkirin wê weke aliyên ku wê bi wê re wê werina fahmkirin bin. Dema ku em bahsa derûniya zayendî bikin wê di wê rengê de wê xûy, tevger û awayê tevgerînê ê zayendî ku ew bi wê dirabê û xwe dide nîşandin wê bi wê re wê were ser ziman. Ev xûy û tevger û hwd wê, dema ku mirov wê hinekî li wan bihizirê jî wê bi awayekê hiş û hêstî ku wê xwediyê temenekê fahmkirinê bin mirov wê karibê wan fahmbikê bê. Jinek wê çawa wê tevbigerihe wê bi xûyên xwe re wê, wê bi rengê jîyane xwe û xosletên xwe yên zayendî re wê were nasîn. Heman tiştê bi aliyên ê qatagorikî ê zayendî jî dikarê wê bènê ser ziman.

Zayenda derûnî

Dema ku wê bahsa zayenda derûnî wê were kirin wê di serî de wê, di rewşa zayendê de wê, awayê jîyanê, jîyankirinê bi hêstî û hwd wê, di

awayekê de wê, bi encam û rengê jîyankirina wan re wê werina fahmkirin. Wekî din jî wê zayendîtî wê di awayekê xwe yê jîyankirinê de wê, weke xwediyê çerçoveyek derûnî bê. Di wê temenê de wê, aliyên ku ew bi bertekî, xûyî, helwestî bi wan were dîtin wê li ser temenê wan û awayên wan wê bihizirê.

Di nava têtîna zarûnîya zayendê de wê, aliyên dîrokî, kevneşopî, rewîstî û di dewama wê de wê, di çerçoveya demên hemdem de wê bi awayên wê yên pêşketinê re wê, were ser ziman. Di awayekê de wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare zayendê wê, di wê çerçoveyê de wê bi temenekê fahmkirinê wê were hildan li dest.

Ji aliyekê din ve jî wê, di rewşa zayendê de wê, rolên zayendî û awayên wê yên demên kevn û yên demên nû cihêtîya nava wan û di dewama wê de wê, di temenê wê cihêtîya wan de wê çi têtîh û rengê fahmkirinê ê zêhnî wê hebê wê weke aliyna ku wê wê werina fahmkirin bin. Ji wê aliyê ve wê, têtîna zayendê wê weke mijarek fahmkirinê a derûnî wê bi pêvajoyê û awayên xwe yên jîyankirinê û hwd re wê biafirênê.

Di roja me de wê, weke aliyekê din wê mijara xwe di çerçoveya têtîna xwe ya zayendî de fahmkirin û wê herêkirin jî wê weke aliyekê din ku wê bi wê were hizirkirin bê. Aliyên ku wê, di wê temenê de wê bèn hizirkirin wê bi têtîn, raman, hizir û hêstîyarî û hwd ve bin. Lê li vir wê mirov dikarê di dewama wê de wê bi wê bihizirê û wê werênê ser ziman ku wê têtîn û çerçoveya wê ya fahmkirinê ku mirov li wê bihizirê wê çerçoveya fahmkirina zayendî wê bi wê re wê, çawa wê, ji aliyê wê zayendê wê bi xwe ve wê were fahmkirin wê, çawa wê, bi xwe re wê di reheti û aramî û aşîtyekê de wê bijî wê weke mijarên derûnîyê ku wê li ser wê bisekinê bê.

Gelek pîrsgirêkên ku wê di wê temenê de wê li ser temenê zayendê wê ji ber sedemên mijarên tûndûtûjîyê ku wê zayend bijî wê weke aliyna giring wê xwe bidina dîyarkirin. Ji aliyekê din ve jî wê, xwe di nava pêvajoyek jîyankirinê a jîyane xabatê a derve wê, di wê rengê de wê temenekê fahmkirinê wê biafirênê.

Ji aliyê jinê ve ku mirov wê li wê bihizirê wê, di wê temenê de wê, heta roja me jî wê hertimî wê jîyane hundirê malê wê ji wê re wê 'rast' wê were dîtin. Wê derketina dervî wê weke 'nerast' wê were dîtin. Ber vê yekê wê derketina wê ya derve û karkirin wê ne tenê wê ji wê aliyê ve lê li ser wê temenê wê di çerçoveya adeptasyonê a bi jîyankirina di nava jîyane derve û wê herêkirin û xwe bi wê dana herêkirinê jî wê weke aliyekê din ku wê li wê were hizirkirin bê. Di wê temenê de wê, gelek

qalibên civakî ên kevneşopî, rewîstî û hwd wê, li dijî wê rewşê wê karibin bibina temenê helwestê û wê di wê temenê de wê, bertekan bidina çêkirin.

Ev wê ji rengên fahmkirinê ên bi zêhnî û hwd wê xwe bide dîyarkirin. Di wê rengê de wê, regekê jîyanê, têgîne rewîstî û hwd wê bi wê re wê di ahengekê de wê çawa wê bijî û wê xwe bide dîyarkirin û ankû jîyankirin wê di wê çerçoveyê de wê, weke mijarek giring a fahmkirinê wê xwe di wê rewşê de wê karibê bide dîyarkirin.

Em li vir wê di dewama wê de wê, fahmbikin ku wê mijara fahmkirinê a çerçoveyên qalibên jîyankirinê wê, weke aliyekê giring wê biafirênê. Di wê dewama wê de wê, dema ku wê derketina dervî wan qaliban wê bibê wê hingî wê mirov wê li ser wê fahmkirinê re wê fahmbikê ku wê çî rengê bertekê û hwd wê li hemberî wê xwe bide dîyarkirin. Di wê rewşê de wê, derûniya zayendê wê di awayekê de wê, li çerçoveyek jîyankirinê a li wê hoyandî wê bê jînkirin. Wekî din wê dema ku wê ew wê rewşekê wê bijî wê, bi derûnî wê bikeve nava rewşên di xwe de. Minaq wê rewşên weke çawaa hat dîtîn, çawa hat pêşwazîkirin û hwd li ser kirinekê û ankû rewşek jîyankirî re wê, di wê temenê de wê li wê bihezirê.

Ber vê yekê wê xwediyê derûniyek ku wê çawa wê di nava wê sînorê qalibên civakê de wê xwe bijî û wê bide jîyankirin bê. Di wê rewşê de wê, ya ku wê carna wê bijî û ya ku wê di serê xwe de wê bihişmendî wê xwediyê wê bê wê karibê wê ji hevdû cûda bê. Ev jî wê di temenê wê de wê ev alî wê weke aliyekê giring wê ew çerçoveya derûnî wê di temenê wê de wê hebê. Hêsta herêkirinê û ne redkirinê wê di wê temenê de wê weke hêstek ku wê li wê were lêgerîn bê. Lê her pêvajoyên jîyankirinê wê weke pêvajoyîna fêrbûnê jî bin. Wê di wê temenê de wê xwe di nava wan de wê bi hîş û azmûn wê bikê. Wê fêrî jîyankirinê wê bikê. Di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê di awayekê de wê weke ku wê bijî. ..

Dema ku mirov bahsa têgîna derûniya zayendê bikê wê di destpêkê de wê hinek pirsên lêpîrsînê wê rûbidin. Ew jî wê, weke pirsên weke 'kê me ez' û hwd bin. Wê di wê temenê de wê lêpîrsîniyên di wê rengê de ku wê bibin wê di awayekê de wê, li ser lêgerîna fahmkirin û bersivên di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe di dewama wê de wê bide dîyarkirin.

Di wê temenê de wê, dema ku mirov wê, bahsa derûniyê di çerçoveya aliyekê zayendî de wê hilde li dest wê, di serî de wê, di çerçoveya komplîketiya wê ya hebûnî de wê, bi giştîya wê re ji aliyê ramanî, hêstî û hwd ve ku mirov wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di dewama wê de wê aliyekê din jî wê, ew bê ku wê, di çerçoveya têtîna salixkirinên hebûna zayendî de wê xwe bidina dîyarkirin.

Derûnî wê di wê warê de wê ji aliyekê ve wê li ser temenê salixkirinê wê xwediyê temenekê fahmkirinê bê. Ji aliyê din ve jî wê ji aliyê fahmkirinê ve wê xwediyê temenekê fahmkirinê bê. Tiştê mirov çawa dijî û encamên wê di wê temenê de çawa na û mirov çawa pêşwazî dikê wê weke aliyna ku mirov wê, di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirin bê.

Di nava pêvajoyên jîyanî de wê rewşa fahmkirina xosletên zayendî wê di nava jîyanê de wê, weke aliyna fahmkirinê wê xwe bidina dîyarkirin. Piştî salên 1970 û pê de wê, bi lêkolînên kesên weke John money û hwd re wê, di wê temenê de wê mijare zayendê wê ji aliyê pirsgirêkên nava zayendê ku ew bixwe dijî û aliyên bi têtîliyên weke yên bi sexê û hwd re wê, di awayekê de wê werênê ser ziman.

Ev wê weke du aliyên ku wê di çerçoveya têtîna derûnîya zayendî de wê, di awayekê de wê bi wê re wê were lêhizirkirin û wê bê hanîn li ser ziman. Di aslê xwe de wê derûnîya zayendî wê mijarên ku ew dihilde li dest wê, di awayekê de wê di çerçoveyek zêhnî û pêvajoyên vegûharîna zêhnî de ku mirov karibê wan hilde li dest bê. Di wê temenê de minaq têtîn û têtîhiştina di derbarê zayenda civakî de ku wê were pêşxistin de wê, di pêvajoyên wê yên pêşketinê û vegûharînê ku wê çawa wê bêt jînkirin wê weke aliyekê ku wê di dewama wê de wê bi wê were lêhizirkirin.

Ji aliyê zayendî ve ku mirov mijarê dihilde li dest wê bê gûman wê bi têtînên zanyerî û hwd re wê hinek aliyên din ên weke biolojîkî û ankû têtînên weke 'biolojiya zayendê' û hwd wê di wê temenê de wê karibê bibîrbikê û wê li wê bihizirê.

Di çerçoveya têtîna biolojiya zayendî de ku mirov gotinekê bêjê wê ya ku wê were ser ziman wê ew bê ku wê di nava qatagoriyên zayendî de wê cihêtiyên ku ew dibin wê bi wê re wê xwediyê awayekê ku mirov wê di serî de wê, karibê wê fahmbikê bê. Minaq wê jin û mêr wê ji alitê biolojîkî ve wê ew cihêtiyek wê di nava wan de wê hebê. Li ser wê re wê xosletên zayendî wê di awayekê de wê werina fahmkirin. Lê di awayekê biolojiyî de wê ew xosletên biolojiyî wê weke ku mirov wê dibînê wê di çerçoveya têtîna mêr û ya jinê' de jî wê weke ku mirov wê dibînê wê di awayekê de wê li hevdu hûnandî bê. Di têtîliyêk zayendî a weke bi sexê de wê, sperm û hêk ku ew digihijê hevdu wê ji wê hem keç derkeve û hem jî wê kûr derkeve. Kûr wê bê mêr. Keç jî wê bê jin. Di wê temenê de

wê, di awayekê de wê ev wê weke rewşek ku wê di nava ahenge hevdû de wê, xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin bê.

Ber vê yekê wê dema ku mirov wê ji aliyê jinê ve jî wê hilde li dest û ji aliyê mêr ve jî wê hilde li dest wê nikaribê ji wê girêdanîya li hev hoyandî û hûnandî dûr li wê bihizirê. Di dewama wê de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din jî wê werênê ser ziman ku wê mijara zayendê wê di wê temenê de wê, di çerçoveya aliyê nêr û mê'yî de wê weke ku wê di awayekê de wê, bi têkiliya wan a hevdû de wê ew afirandin û ankû bi wê zêdebûn wê bibê. Wê xwe bi wê re wê di awayekê de wê, weke ku mirov wê dikarê wê bibînê wê xwe bide domandin.

Di mijara zayendê û fahmkirina wê de wê, ev jî wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê, di serî de wê fahmbikê û wê fahmbikê bê. Her çendî ku wê di nava xwezayekê ku wê ji aliyê zayenda nêr ve jî bê û ji aliyê zayenda mê ve jî bê wê gelek cihêtî wê hebê jî lê ew cihêtî wê di awayekê de wê weke xosletekê wê yê ku ew bi wê dijî û bi wê karibê xwe bi wê bide domandin bê. Di wê rengê de wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Ev cihêtiya di nava qatagoriyên zayendî ên weke jin û mêr de ku mirov wê li ser rewşek jîrî û ankû zêhnî re wê fahmbikê wê çendî wê karibê xwe bigihênê encamna bi fahmkirinê? Di aslê xwe de wê ev wê weke aliyekê ku wê di roja me de wê bi derûnî û hwd jî wê bi lêkolînên ku wê cûda û cûda ku ew, dihênkirin û dihên dayîn li berhevdû wê bi wan wê çawa wê xwediyê pêşketinek û xate pêşketinê a ji hevdû cûda bê wê bê xwestin ku ew bi wê were fahmkirin. Di dewama wê de wê ev jî wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê di wê temenê de wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê kifşbikê û wê werênê ser ziman bê. Di wê warê de wê gelek lêkolîn wê di warê mejîyê jinê û yê mêr de wê werina kirin. Di warê hizirkirin, afirandinên bi jîrî û hwd de wê, aliyên ji hevdû cûda ku wê bîr farqkirin wê hebin. Di dewama wê de wê dikarê wê di awayekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê mejîyê jinê wê zêdetirî wê di awayekê de wê xwediyê awayekê motive û fokus'î a bi rengê girêdanîya bi jîyanî a bi hevdû ve bê. Dibê ku ev wê weke bi xosletên weke yê dayikîyê û hwd ew ji wê dihên bin. (çav: Kimura, Doreen. (1999). *Sex and Cognition*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.)

Doreen Kimura li ser têkiliya zayendî weke jîr û sexê wê gelek nivîs û pirtûk nivîsandin. Di nivîsandinên xwe de wê, xwest ku ew têkiliya nava herdû aliyên li gorî xosletên wan fahmbikê. Li gorê Kimura wê mêr di

aliyê armancgirtinê de wê serkevî bin. Weki din wê jin jî wê, di warê rêzanî û rênîşandinê de wê serkevî bin. Wê jî wê di lêkolînên xwe yên li ser şempazayan ku ew dikê de wê, bi wê bigihijê wê armancê. Weki din wê ji aliyê din ve jî wê, yên mê wê di warê xwandina kirpêndinên ji rû û xyan de wê, serkevî bin wê werênê ser ziman. Weki din ji aliyê axiftinê û girtina dîtbariyên ji wan girtina hazzê û hwd de wê, aliyê mê wê weke ku wê zêdetirî di rewşek serkevîtîr de wê were dîtin. (çav: Kimura, Doreen. (1999). Sex and Cognition. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.)

Ji aliyê din ve wê mejiyê yên nêr wê zêdetirî wê bi têgînek mekanî wê di wê çerçoveyê de wê, xwediyê rengê derkkirinê bê. Minaq wê zanyarên weke Simon Levay wê li ser meji wê lêkolînê bikin û wê têkiliya beşa meji a hipotalamus wê cihêtiya wê ya bi çerçoveya zayendî ve girêdayî wê bikê ku wê bi wê ve girêdayî wê werênê ser ziman.

Di aslê xwe de wê, di awayekê têgîna zayendî de wê, dema ku mirov wê mirov dikarê wê di dewama wê de wê bi wê werênê ser ziman ku wê pêvajoyên bi ji hevdû pêşketinê wê ji aliyê jîrî û zêhnî ve wê weke ku wê di encama gelek lêkolînên li ser têgîna zayendê re ku wê werina ser ziman de wê di wan de wê were dîtin ku ew cihêti wê hebê. Wê di wê rengê de wê, di çerçoveya bikarhanîna beşên mejî de wê, li ser rêyên sînîran û hwd de ku wê di çerçoveya hebûna mirov dihizirê de wê di ahengekê de wê heman beşên mejî wê werina bikarhanîna jî lê di wan de wê bi genetîkî û hwd li hev hûnandîn ku ew dihên kirin wê di wan de wê di wê çerçoveyê de wê karibê bi wê xwe bê gihandin li encamên cihêtir jî. Ev jî wê di awayekê de wê weke ku mirov wê bi derûnî dibîne wê, di rewşa jinê de wê bê xwediyê encamên cihêtirî.

Di mijara derûniya zayendê de wê, aliyên ku wê werina fahmkirin wê di dewama wê de wê hebin. Di nava rewşek jîyanî de wê çawa wê pêvajoyên jîyanê wê werina jîyankirin wê bi wê re wê di awayekê de wê weke ku wê werina dîtin. Di rewşa derûniya zayendê de wê, di nava wê de wê, ew awayê derûnî ku ew bi wê dihê li holê wê di temenê wê de wê, ew çerçoveya hebûnî a fizîkî ku ew heya û girêdanên bi sînîrî û hwd ên bi hevdû re hena wê di awayekê de wê, weke aliyna din bin ku mirov karibê bi teybetîya wê re di xosletên wê de wê fahmbikê bê.

Ji aliyê têgîna çandê ve derûniya zayendî

Weke aliyekê din ê ku wê di wê temenê û di dewama wê de wê karibê werênê ser ziman wê weke aliyekê din jî wê çerçoveya çandî a civakî bê.

Di wê rengê de wê, minaq wê di nava civakê de wê, aliyekê ku wê bi çandî wê ji hevdû cûdakirinekê wê bi xwe re wê bide çêkirin jî wê rengê li xwekirin, rabûn û rûniştin û hwd bin. Wê ber çî wê mêrek wê simbêlan wê berdê û wê weke dagerek mêrî wê were dîtin? Jin wê ne xwediyê wê bê. Jin kiras li xwe dikê? Lê mêr bi zêdeyî wê li xwe nakê. Di wê temenê de wê di warê cilên li xwe kirinê de jî wê cihêtiyek ji ev cûda wê di wê warê de wê bi wê xwe çanda zayendî wê bide dîyarkirin.

Di awa û renekê din de jî wê dema ku mirov wê werênê ser ziman wê li ser wê rengê jîyanê civakî û hwd de wê di temenekê çandî de wê jin û mêr wê bi zayendî wê xwediyê xatên xwe yên zayendî ên ku ew pêvajoyên pêşketinê bi wê dem bi dem dijîn jî bin. Ber vê yekê wê rengê çanda zayendê ku mirov wê di awayekê de wê di wê rengê de wê werênê ser ziman wê di renekê de wê were dîtin ku wê çendî wê ji hev cûda wê di awayekê de wê pêvajoyên pêşketinê wê bi hevdû re wê bijîn. Di dewama wê de wê jî dikarê wê werênê ser ziman wê pêvajoyên çandî ku wê di wê temenê de wê di awayekê de wê li ser temenekê çandî wê ji hevdû cûda wê pêşkevin wê, di aslê xwe de wê ev jî wê ji aliyekê ve wê bandûra li rewşa rengên pêşketina zayendî wê hebê ku ew bi wê were fahmkirin.

Ji aliyê çandî ve wê, têgîna zayendê wê weke ku mirov wê dibînê wê di awayekê wê weke ku wê di rewşek salixkirina li ser rewşên hêst û rengê jîyane zayendî de wê were kirin. Têgîna 'lêhatinê' û hwd wê, di wê temenê de wê, weke aliyekê ku wê were li berçav girtin. Di dewama wê de wê, bi wê têgînê re wê herkesek ku ew di çerçoveya qatagoriya zayendê de bê û ankû qatagoriyên din ên zayendî de jî bê wê wusa bê. Wê di wê rengê de wê têgînek hizirkî û hişmendî wê di temenê xwe bi çilûbergkirinê de wê hebê.

Di wê rengê de wê mirov dikarê wê di awayekê de wê werênê ser ziman ku wê mijare salixkirina bi çandî de wê, di nava civakê de wê, hinek aliyên din jî ên çandî û têgînî wê hebin ku wê werina li berçav girtin. Minaq wê li gorî têgînên weke rewîstî û hwd têkiliya wan a bi ya li xwekirina cilan û hwd re ku wê di çerçoveya rewşa zayendê de wê li wê were hizirkirin wê bibê. Di wê temenê de wê, ev jî wê weke aliyê ku wê bi wê re wê li wê were hizirkirin.

Di nava cilûberg, têgînên zêhnî û zayendê de wê ew wê bibê. Ev wê weke aliyekê wê biafirênê. Lê aliyê din jî wê di çerçoveya gelemperîya çandî a civakê de wê, weke renekê nasnemayî jî ku wê were bikarhanîn wê karibê wê werênê ser ziman. Di wê rengê de wê, di roja me de wê,

dema ku wê bahsa têtîna çandê û civakê wê were kirin wê di wê temenê de wê di wê rengê de wê bê gotin ku wê civak û çand wê bi hevdû re wê were naskirin.

Wekî din wê dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê mijarê û têtîna zayendê wê di wê rengê de wê weke aliyekê giring wê bi wê re wê derkeve li pêş. Ji hev cûda xwe girêdan wê, weke aliyekê ku wê xosletên zayendî jî wê li gorî wê bi wê li wê were hizirkirin. Di wê temenê de wê çendî ku wê weke 'çanda civakê' jî wê were bi navkirin û ser ziman jî lê wê, di awayekê de jî wê weke rengekê çandî ê ku mirov wê li ser aliyê zayendî re wê şîrovebikê û wê fahmbikê bê.

Di wê rengê de wê, di rewşek hesanî de wê gotinên weke cilûbergên jin û mêr ên ku ew li xwe dikin wê ji wan wê were bahskirin. Ev wê, di awayekê de wê weke ku wê bi wê re wê werina dîtin.

Lê di wê rewşê de wê, salixkirina nasnemeya zayendî a çandî wê, di wê temenê de wê di awayekê de wê bi xwe bi wê re wê bidê dîyarkirin. Di mijare zayendî de jî wê, ev wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê di wê rengê de wê fahmbikê bê.

Dema ku mirov wê ji aliyê çandî ve wê hilde li dest wê bêgûman wê weke aliyê cilûbergên li xwe kirinê wê bi gelek aliyên din jî wê hebin ku wê bi wê re wê, di awayekê de wê werina salixkirin û wê werina ser ziman wê hebin. Di dewama wê de wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê aliyê hêstî, aliyê têtîliya nava qatagoriyên zayendî, aliyê rewîstî, ramanî, rengê hizirkirinê, awayên hêstiyarî û hwd ku ew xwe bi wê bide dîyarkirin û hwd wê karibê bi wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di awayekê din de jî wê rewşên jîyanî ên ku wê di çerçoveya têtîna çand û zayendê de wê werina fahmkirin wê hebin. Awayên jîyankirinê, rewşên xwe hanîna ser ziman, rengê fahmkirinê, hêst û hwd wê karibê bi wê re were ser ziman. Di wê temenê de wê, dema ku mirov wê hinekî li têtîna çandê de wê di wê temenê de wê kûr dibê wê dibînê ku wê bi têtîna zayendê wê weke aliyekê di wê de ê salixkirî ê li ser rengê jîyanê û awayê jîyankirinê û hwd re wê biwê re wê hebê. Lê aliyekê din wê bi giringî wê were dîtin ku wê, di nava wê pêvajoya jîyankirinê û awayên wê yên çandî û hwd de wê, xate rengê jîyane qatagoriyên zayendî ên weke jin û mêr û hwd wê, bi wê re wê, li ser temenên jîyanê, demê û hwd re wê werêna dîtin. Ev wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê di wê temenê de wê fahmbikê wê werênê ser ziman bê. Salixkirinên çandî wê di awayekê de wê, di wê rengê aliyê wan ê derûnî wê ew bê ku wê li gorî wê di awayekê de wê, bi li hev hoyandî

ku wê were jîyankirin bê. Ev wê bi wê re wê, di awayekê de wê were dîtîn. Di çerçoveya têgîna derûnîya çandî de wê, dema ku mirov wê binerê wê bibînê ku wê pêvajoyên çandî wê li ser temeneê jîrî û zêhnî ên jîyanî re ku wê bi hêst, aqilî, zanîni, ramanî û hwd re wê pêşkevin ve wê girêdayî wê di awayekê de wê xwe bide dîyarkirin. Di têgînek çandî de wê weke ku em bi qatagoriyek zayendî re wê dibînin wê rewşên çandî wê xwediyê rêgezên xwe yên pêşketinê ên di çerçoveya xwe û di xate xwe ya jîyanî de bin. Ev wê, di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê, di serî de wê kifşbikê û wê werênê ser ziman bê.

Ji aliyê din ve jî wê di çerçoveya têgîna derûnîya çandî de wê, were dîtîn ku wê çawa wê, qalibên jîyankirinê wê rengê jîyankirin, xûy û kirinên mirovan wê li gorî xwe wê di awayekê de wê bide dîyarkirin. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê bi wê re wê kifşbikê bê. Di wê çerçoveyê kevneşopîyên çandî û bi wê re kirinên civaknasî ku wê çawa wê di ahengekê de wê, rengê rûhiyeta mirov wê di awayekê de wê li gorî xwe wê, bi reng û awa bikin bin.

Di rewşên têgînên çandî û têkiliya wan a derûnî a bi jîyane mirov ve ku mirov wan hilde li dest wê di dewa wan de wê çawa wê weke fahmkirinê wê werê dîtîn wê karibê wê bibînê. Mirov di nava jîyanê de wê çawa wê, di awayekê de wê, şêwayên fahmkirinê ên weke aqilmeşandinê, çavdêrî, ceribandîni û hwd wê pêşbixê wê ev jî wê weke aliyna ku mirov dikarê di çerçoveya wê de wan fahmbikê bê. Di nava wê de wê, têgînên zayendî wê hem wê weke renegeê bin û hem jî wê weke têgîna zêhnî ên ku ew weke qalibna hizirkirinê wê karibin werina fahmkirin bin.

Di nava rewşek çandî de wê, rewşên weke hevbeşî, tekakesî û hwd wê bi hevdû re wê di ahengekê de wê werina salixkirin. Di wê rengê de wê şêwayên weke yên salixkirinê wê karibin di awayekê de wê, çawa mirov bikê û ankû rengê li hevdû nerînê, hevdû fahmkirinê ê bi zayendî û ne bi zayendî wê karibê bide dîyarkirin. Di nava şêwayên çandî de wê, nêzîkatîyên bi têkiliyên nava qatagoriyên zayendan de wê, bi wê re wê di awayekê de wê karibê wê hilde li dest.

Mînaq di nava çanda kurd a kevn de wê, têkiliya jin û mêr wê di temenekê zayendî de wê li ser temen û esasekê kifşkirina weke hevdû de wê were dîtîn. Sedema wê jî wê ew bê ku wê di naba têgînên zêhnî ên ku ew bi felsefeyê di demên kevnere de wê weke bi mîtra, zerdeşt û hwd re wê biafirin wê di wan de wê jin wê weke nîrxek pîroz wê bi zayendî wê were dîtîn bê.

Ev wê weke aliyekê fahmkirinê ku wê bandûra di dema xwe de wê li kirinên zayendî ên li hemberî hevdû jî wê bikê. Wê bandûra wê li rengên nêzîkatîya hevdû, awayê hevdû fahmkirinê û hwd jî wê hebê.

Di aslê xwe de wê nêzîkatîya zayendî wê di wê temenê de wê weke aliyekê giring wê, mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê çand wê bi têtînek derûnî û zêhnî û hwd re wê, rengê wê bi xwe re wê bide dîyarkirin. Ber vê yekê di çerçoveya têtînek derûnî de fahmkirina têtîliya çand û têtîna zayendê di çerçoveya civakî de wê weke aliyekê giring ê fahmkirinê çerçoveya wê beşa mijarê a vê xabatê jî wê biafirênê.

Civak, zanîn, derûnî û têtîna zayendî

Dema ku mirov têtîna zayendê ji aliyê derûnîyê di nava civakê de wê hilde li dest wê mirov dibînê ku wê, di nava civakê de wê, weke têtînek dîyardeyî ku wê, rengê wê bide dîyarkirin bê. Her mirov yan wê weke jin û yan jî wê weke mêr wê were dûnyê. Wê di wê demê de wê, ji aliyê zayend jinê ve wê, pêvajoyên weke bebek, zarok, keçîk, jin, dapîr û hwd bijî. Ji aliyê mêr ve jî wê bebek, zarok, kûr, mêr, bapîr û hwd wê bijî. Wê di wê temenê û rengê de wê pêvajoyên çandî jî wê di nava civakê de wê bi xwe re wê bijî. Di aslê xwe de wê, pêvajoyên civakî wê di wê rengê de wê, bidina nîşandin ku wê, jin û mêr wê di awayekê de wê xwediyê têtîliyê civakî a çandî û hwd jî bê bi hevdû re.

Mînaq wê bi hevdû re wê çawa xwedîyê têtîliyê bê wê hertimî wê li ser wê bê sekin in. Gelek aliyên ku wê heta roja me wê weke aliyna 'pirsgirêkî' ku wê di temenê têtîna zayendî de wê xwe bidina dîyarkirin jî wê ji aliyekê ve wê bi vê aliyê ve wê girêdayî wê xwe bidina dîyarkirin.

Civak wê ji zayend û qatagoriyên wê yê demkî û hebûnî wê biafirê. Wê di wê temenê de wê, bi têtîliyên nava wê re jî wê pêvajoyên xwe yê çandî û hwd wê biafirênê. Wê di wê temenê de wê têtîliyên zayendî wê di temenê xwe li xwe zêdekirinê jî wê di nava civakê de wê bidina çêkirin. Wekî din wê aliyekê din jî wê têtîliyên weke yê nava wê û ankû nava qatagoriyên wê çerçoveyek civakî wê bi xwe re wê bidina çêkirin.

Civaketî wê weke xosletekê zayendî û zindîyî bê. Wê di wê temenê de wê, li ser wê re wê xwe bîne ser ziman. Wê di wê rengê de wê, ji aliyên weke civaknasî û derûnî û hwd ve wê xwe bijî û wê bide dîyarkirin. Wekî din wê di nava civakê de wê, ji aliyê têtîna zayendî ve ku mirov wê werênê ser ziman wê 'rola zayendî' wê weke aliyekê wê yê din wê xwe

bi wê re wê bide dîyarkirin. Têgîna rola zayendî wê dikarê wê ji du aliyên ve wê fahmbikê. Aliyê pêşî wê ji aliyê têkiliyên nava qatagoriyên zayendî ên weke jinûmêrî bi rengê weke sexê û hwd bê. Aliyê din jî wê bi rengê weke di nava jîyanê de wê, di rewşên weke xabatê, kar û hwd re ku wê bikê û wê bi wê re wê bijî bê.

Di nava civakê de wê wekheviya zayendî wê, weke aliyekê din ê ku wê heta roja me wê li ser wê bê sekin in bê. Wê di nava qatagoriyên zayendî wele jin û mêr de wê nêzîkatîyek wek hevdû de wê çawa wê xwediyê têkiliyek hevdû fahmkirinê bê wê ji gelek aliyên ve wê hewl bê dayin ku wê li ser wê bê sekin in. Ev jî wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê li ser wê bisekinê bê.

Di nava têkiliyên zayendî ên civakî, çandî, civaknasî, derûnî û biolojîkî û hwd de wê, xwe biafirênê û wê, di awayekê de wê bide dîyarkirin. Wê dema ku mirov wê bahsa têkiliya civakî û ankû çerçoveya hebûna civakî bikê van aliyên jî bi hebûna zayendî, têkiliyên nava wê û hwd re wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Di wê temenê de wê di roja me de wê li ser temenekê fahmkirin û têkiliyek baş a hevdû fahmkirinê de wê pêvajoyên fahmkirinê û perwerdeyê wê di nava civakê de wê bi zanîna wê bîna pêşxistin. Li ser wê temenê wê, mijare zayendê wê weke mijarek perwerdeyê û fahmkirinê jî wê xwe di awayekê de wê, ev wê bibê. Di dewama wê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê weke mijarek ku wê hertimî wê li ser wê bê hizirkirin wê, mijare zayendê di nava pêvajoyên hizirkirinê û piştî felsefeyê û hwd de jî wê bîna hizirkirin û ser wan wê were sekin in. Dema ku mirov dîroka felsefeyê a hizirkirinê wê li berçav digirê wê di wê çerçoveyê de wê bi têgînek temenî a civakî û jîyanî wê hewl bê dayin ku ew were fahmkirin. Lê wê bi wê re jî wê weke mijarek hizirkirinê wê rewşa têkiliya nava zayendan, fonksiyon û pozisyona wan a di jîyanê û hwd de wê hertimî wê li ser wê were sekin in. Di wê temenê de wê, ev jî wê weke aliyekê din ê ku wê pirr zêde wê li ser wê bê sekin in û fahmkirin bê.

Çavkanî

- *Tavris C(1992). Mismeasure of woman. New York: Simon and Schuster
- *Roscoe, Will (2000). Changing Ones: Third and Fourth Genders in Native North America. Palgrave Macmillan
- *Colapinto, John(1997). 'The True Story of John/Joan'. The Rolling Stone, , p. 34-105
- *Peterson, A. C. & Wittig, M. A. (1979) Sex Related Differences in Cognitive Functioning. New York: Academic Press.
- *Kimura, Doreen. (1999). Sex and Cognition. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press
- *Colapinto, J. (2000). As nature made him: The boy who was raised as a girl. NY: HarperCollins
- *Peterson, A. C. & Wittig, M. A. (1979) Sex Related Differences in Cognitive Functioning. New York: Academic Press
- *Kimura, Doreen. (2004). Human sex differences in cognition, fact, not predicament. Sexualities, Evolution and Gender
- * Feingold, Allen. (Spring, 1992). Sex Differences in Variability in Intellectual Abilities: A New Look at an Old Controversy. Review of Educational Research
- *Smith, Dorothy E. (1990). The Conceptual Practices of Power: A Feminist Sociology of Knowledge. Boston: Northeastern University Press
- *Widerberg, Karin. (1995). Kunnskapens kjønn: Minner, refleksjoner og teori. Oslo: PaxForlag
- *Smith, Dorothy E. (1988). The Everyday World as Problematic: A Feminist Sociology. Milton Keynes: Open University Press

FELSEFE Û TÊGÎNA ZAYENDÊ

Ji aliyekê felsefeyê ve ku mirov wê di temenekê gelemperî de wê di dewama wê de wê hilde li dest wê mirov wê bibînê ku wê weke mijarekê wê têngîna zayendê wê were li wê hizirkirin. Wê hebûna zayendê wê di nava wê de wê ji du aliyan ve wê li ser wê were sekin in. Aliyek wê di çerçoveya têngînek xwezayî a weke ku mirov ji bûyîna xwe ve wê weke jin û ankû mêr wê were dînyayê bê. Aliyê din jî wê di nava jîyanê de wê çawa wê bijî û wê çawa wê xwediyê renekê jîyanê bê. Di dewama wê de wê têkiliya nava zayendî jî wê weke alî û mijare din ku wê pirr zêde wê di wê temenê de wê li ser wê bê sekin in bê.

Felsefe wê weke têngînek hizirkirinê a aqil meşandinê li ser temenên weke mantiqê, rasyonalmê û hwd re wê bibê. Di wê temenê de wê, dîyarde, fenomen û hwd wê di wê temenê de wê li ser awa û renekê fahmkirinê bi rastînî wê çawa wê were fahmkirin wê bikê ku wê fahmbikê. Di wê temenê de wê mijarên ku wê bîn hildan li dest wê di çerçoveya jîyanê de wê çawa wê, werina fahmkirin, rewşa wan a jîyanê û ankû rewşa wan a bi wan jîyankirinê wê çawa bê wê li ser wê were sekin in.

Felsefe wê dema ku wê di wê rengê de wê, mijarê wê hilde li dest wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe bi wê re wê di awayekê de wê bide dîyarkirin. Mijare felsefeyê wê, di wê temenê de wê li dora sedsale 16' min û pê de wê, li ber bahra reş wê xwe bide dîyarkirin. Li Mesopotamiya jî wê weke ku mirov bi Mîtra û zerdeşt re dibînê wê li dora sedsale 13' min û pê de wê rengê wê xwe bide dîyarkirin. Dibê ku ev dîrok li mesopotamîya hinekî din jî kevntir bê birin.

Di mijarên ku wê werina hildan li dest de wê, di nava wan de wê mijara zayendê wê di wê temenê de ku wê di nava felsefeyê de wê, were fahmkirin wê li mesopotamya rengên fahmkirin, sazûmanî û di nava civakê de hatina gihandin li pozisyonek fahmkirinê wê di wê temenê de wê bi wê re wê di awayekê de wê, weke aliyna çavkanî jî wê di rengê hizirkirinên piştre de wê xwe di awayekê de wê bidina dîyarkirin.

Ev jî wê weke aliyekê wê yê din jî bê ku mirov wê dikarê wê werênê ser ziman bê ku wê ji pêvajoyên demên kevnera ên mesopotamîkî û ankû kurdistanê heta yên ber bahra reş û ankû girêkê wê di wê temenê de wê pêvajoyên ku wê dibin wê li ser temenekê xwenûkirina bi fahmkirinê a li ser hevdû û di dewama hevdû de jî wê di awayekê de wê bibê. Ber vê yekê mirov dikarê ya li berbahra reş wê weke demek xwenûkirî a li ser ya demên mesopotamîkî re ku wê di awayekê de wê bibê wê dikarê wê fahmbikê û wê di awayekê bi pêvajoyên de wê hilde li dest û wê werênê ser ziman bê.

Di destpêka filosofên weke anaxsîmenes, anaxsimendros, thales û heta demokrit, haraklit û hwd wê, di wê temenê de wê, mirov dibînê ku wê di şewayekê de wê weke xwediyê rengê çavkaniyê jî bin. Di wê temenê de wê, di awayekê de wê, ev wê, di awayekê de wê, di çerçoveya têtîna zayenî de ku mirov hizrên vê demê bixwênê û werênê ser ziman wê, di awayekê de wê di temenekê xwezayî de wê, di awayekê de wê, bibê. Du rengên hizir wê di awayekê de wê xwe bidina dîyarkirin. Yek wê weke ya kevneşopîkî û mîtolojikî ku wê heta wê demê wê bûbê bê. Ya din jî wê li ser temenê ku wê bi çavkanî û çavdêrîya dîtina mirov ku wê dîtin ku mirov ji hevdû dibê wê were fahmkirin bê. Di wê temenê de wê li ser wê re wê di awayekê de wê di temenekê têtînek teherî a dîyalektîkî de wê were fahmkirin û wê bê hildan li dest.

Hizirkirinên bi jinava kevnera felsefeyê li ser têtîna zayendê ku ew dibin

Hizirkirinên bi felsefeyê û zayendê wê piştre wê weke ku mirov wê dibînê wê bi zêdeyî wê bi demên hizirkirinê ên weke yên sokrat re ku wê di awayekê de wê, bi dahûrkirinên li ser temenekê dîtbarî ê ji nava jîyane civakê ku ew çawa dijî û awayê dijî ku ew bi wê dikê mijare hizir û lêpirsînê bê. Di wê rengê de wê, li ser wê awayê ku ew heyî û ew dibînê re wê, yan rast û yan jî wê nerast wê bibînê. Wê di wê temenê de wê ew wê lêpirsîn wê bi wê re wê awayekê de wê weke ku mirov wê dibînê wê

ew wê bikê. Ev jî wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê di serî re ku wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê werênê ser ziman bê.

Hizirkirinên ku wê di wê temenê de wê di awayekê de wê bibin wê weke ku mirov wê di nava danûstandinên bi heypeyvînên sokrat û platon re ku wê werênê ser ziman wê pêşî wê dîmenekê bi rengê jîyankirinên bi têtikiliyên nava mirovan û rengê li hevdu nerînê û hwd re wê bikê ku ew wê fahmbikê.

Di wê temenê de wê ev wê di destpêkê de wê weke aliyekê giring ê fahmkirinê wê biafirênê. Derxistina wê dîmenê wê ji du aliyên ve wê bibê di nava felsefeya kevnera û pêvajoyên wê de. Di awayê pêşî de wê weke ku mirov dibînê wê, pêşî wê awayê wê dokuma wê were derxistin û wê di wê temenê de wê bê danîn li berçav. Piştê jî wê li ser wê re wê bi têtikiliya seedem û encamê û aliyê têtîhiştinek funksiyonist wê li wê were hizirkirin.

Hizirkirinên Sokrat, platon û di dewama wan de wê ên aristo wê di wê temenê de wê xwediyê rengê fahmkirinê bin ku mirov wê li wê bihizirê bê.

Di demên kevnera de wê du têtîgîn û rengên hizirkirinê ên zayendî wê xwe di awayekê de wê bidina dîyarkirin. Yek wê weke ku mirov ji nava hizirên sokrat, platon û aristo û hwd fahmdikê ku ew di awayekê de wê weke ku me hinekî li jor hanê ser ziman ku ew wê dinivîsên bê. Aliyê din ê duyem jî ku wê hinekî berî wan wê bi Mîtra û Zerdeşt re wê li mesopotamiya ku wê bi bandûra têtîgîhên olî ên weke ên yazdanî û ankû êzdayî jî ku wê bîn ser ziman ên ku wê jin wê weke zayend û nixirên pîroz jî wê di awayekê de wê were dîtin û wê were ser ziman bê.

Di wê temenê de wê ev herdû têtîgîh wê di awayekê de wê, weke aliyekê wê yê giring wê weke du têtîgîhên zayendî ku wê rengê hizirkirinên ku wê di derbarê zayendê de wê di demên piştê wê di temenê pêşketinên wande wê xwe bidina dîyarkirin û wê weke temen wê bidina hanîn li ser ziman jî bin. Di aslê xwe de wê di demên dawî ên demên kevnera de wê şîroveyên ku wê bi van herdû têtîgîhên felsefî wê bibin wê di demên piştê de wê temenê rengên hizirkirinê wê biafirênin. Di demên serdemên navîn de wê di wê rengê de wê temenê hizirkirinê wê bibê. Ev têtîgîhên felsefeyî ku wê ji têtîgîhên mitolojîkî wê weke ku wê were paqijkirin û wê li ser temenê rêgezên hizirkî ên teolojîkî û hwd wê bê rûnandin û fahmkirin wê rengê hizirkirinên bi rewîstî û olî û hwd ên piştê jî wê bidina dîyarkirin.

Wê piştê wê olên semitikî ku wê werin wê di wê temenê de wê li ser van pêvajoyên azmûnên hizirkirinê ên bi felsefeyê û fêrên li

mesopotamiya ku ew bûna ên xate yazdanî û hwd wê ji wan sûdwergerin. Di dewama wê de wê, êdî wê demek nû wê bi hizirkirinan re wê di wê temenê de wê piştî wê bijî û wê herî zêde wê demên serdemên navîn wê di dewama wê de wê weke demna ku wê di wê temenê de wê bê jîn kirin. Bandûra têgihên felsefeyî ên platon û aristo wê li rojava û li rojhilat jî wê xwe di awayekê de wê bidina dîyarkirin. Lê ji aliyekê din ve wê li kurdistanê li ser xate yazdanî ve wê bi têgihên weke yên zerdeştîyê, Manitîyê, Mezdekiitîyê û hwd re wê, diawayekê de wê li ser rengê têgihên kevnera ên mesopotamikî re wê di awayekê de wê xwe bidina dîyarkirin û wê bînina ser ziman. Di wê rengê de wê wê xwediyê wê temenê bin. Ev wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe bi wê re wê, di awayekê de wê, bide dîyarkirin û wê bide hanîn li ser ziman.

Pêvajoyên felsefeyê ên di serdemên navîn de wê, di wê temenê de wê demek hemdem wê bi xwe re wê bijîn. Wê weke ku wê pêvajoyên hizirkirinê wê di awayekê de wê li ser temenê hizrên felsefeyê wê di meji de wê bi dîmen û wêna bikin. Wê çawa wê bi wan wê were hizirkirin wê temenê wê biafirênin û wê rengê wê bi şewayekê metodolojikî wê biafirênin. Di wê temenê de wê hebûna demên serdemên navîn bi rengê hizirkirina wan re wê ji felsefeyên kevnera û piştî de ku wê bîn jînkirin re wê di wê rengê de wê weke temen û rengekê pêşketinê ê metodolojikî jî wê bi xwe re wê biafirênê bê. Wê di wê rengê de jî wê, dikarê wê di awayekê de wê bixwênê û wê werênê ser ziman.

Wê encamên wê yên ku em di wê temenê de wê bi hizrî fahmbikin wê di demên dawî ên serdemên kevnera de wê xwe bidina dîyarkirin. Piştî wê di demên hemdem û deestpêka wan de wê di awayekê de wê, xwe bidina nîşandin. Hizirkirinên serdemên navîn wê di awayekê de wê li ser wê temenê bin ku wê temenekê epistemolojikî wê ji wê têgîna afrîner a jîyanî ku wê bê ser ziman re wê çawa wê di temenekê zanîna wê de wê, vegotinekê wê werênê jî bê. Wê di wê rengê de wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê bide dîyarkirin.

Di demên hemdem de wê demek nû wê bi felsefeyî wê li ser wê temenê re wê bi têgîna zayendî wê destpêbikê.

Di aslê xwe de de wê dema ku mirov wê di dewama wê de wê dihên ser ziman wê şîroveyên ku wê di demên dawî ên serdemên navîn de wê werina kirin wê di wê temenê de wê, çerçoveyek hizirkirinê wê bi xwe re wê biafirênin. Wê felsefe wê, bi şewayên azmûn, fêr, çavdêrî û

ceribandinê û hwd re wê, pêşkeve û wê xswe bigihênê çavkaniyên giring ên jîyanî. Di wê temenê de wê li ser awayên ku ew epistemolojikî ên ji serdemên navîn ku wê di dewama yên demên kevnera de wê bibin wê temenê lêpirsînê wê ji aliyê dîyardeyên weke yên bi têngîna zayendê û hwd re wê di temenê civakî û hwd de wê, dest pêbikê. Wê di wê rengê de wê, rengê fahmkirinê wê jinûve wê bi wê re wê bêlêpisîn û wê li ser wê re wê hewlbê dayin ku wê rengê têkiliyên jîyanî û hwd re ji nûve bèn çêkirin û avakirin.

Di wê temenê de wê hizrên felsefeyî wê bi awayekê teorikî wê weke bi têngîna realismê, rasyonalemê, mantiqê, matematikê û hwd re wê, werina ser ziman. Wê di wê rengê de wê, ev wê, weke rengna fahmkirinê ku wê rengê hizirkirinên demên nû wê ji nûve wê li gorî xwe wê bidina dîyarkirin bin. Di wê çerçoveyê de wê şîroveyên li ser hebûnê, fizîkî û hwd ku wê bibin wê temenekê nûfahmkirinê wê bi wê re wê biafirênin.

Her wusa wê temenê hizirkirina li ronansên wê weke di temen û wateyek demek nû de wê were lê hizirkirin. Wê bi wê re wê, têkiliya nava zayendan jî wê ji aliyê hêst, raman û hwd ve wê were fahmkirin. Di wê temenê de wê têngînên weke yên hûnerî û hwd ku wê xwe bidina dîyarkirin wê rastarast wê ji rengê hîskirin û hêstîyariyê wê biafirin û wê di wê de wê, ev aliyên weke yên bi rengê fahmkirin, dîtîna li hevdu û hwd wê ji xwe re wê bikê mijarek fahmkirinê. Ev jî wê di wê temneê de wê regekê hizirkirinê ê demên hemdem wê bi xwe re wê biafirênê û wê hertimî wê di wê de wê kûrbûn wê bibê.

Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê felsefe wê di demên hemdem de wê pêşketina wê bi gelek alî û ankû şaqên wê re wê di awayekê de wê pêşkeve. Ev jî wê di mijarên dîyardeyî ên weke yêmn zayendî û têkiliya nava wê re wê jinûve wê bikê berlêpirsînê de. Di wê warê de wê filosofên demên ronansên ên weke descartes, Montaigne, arasmûs wê biibn. Ji aliyê hûnerî ve wê kesên weke da-vincî û hwd wê bibin. Hizrên filosofên olî ên weke thomasê Aqînayî û hwd jî wê bibandûra xwe ya heta wê demê û piştê jî wê bibê. Wekî din wê li italya filosofên weke gelilei, bruno û hwd wê derkevin û wê di wê temenê de wê bi hizrên xwe wê, di awayekê de wê, bandûrê li dema xwe wê bikin. Wê bi hizrên xwe wê, di awayekê de wê, demên xwe bi reng bikin.

Di mijara hizirkirinên felsefeyê de wê, di wê rengê de wê, di awayekê de wê, bi zêdeyî wê ji wê demê û pê de wê, di nava civakê de wê aliyên zayendî û hwd wê, bi zêdeyî wê, bi aliyên xwe yên pirsgirêkî wê werina berçav û wê di wê tmeenê de wê, werina lêpirsîn. Hizrên platonvanên

nû' ên wê demê wê di warê de wê, pêşkevin û wê werina ser ziman. Wekî din wê di awayekê din de jî wê felsefe wê di wê temenê de wê, temenekê lê pirsînê wê bi xwe re wê li ser temenê têkiliyan û hwd wê biafirênê û wê werênê ser ziman. pêvajoyên felsefeyê ên di wê demê de ku wê bibin wê di aslê xwe de wê, di awayekê de wê weke aliyna giring bin ku mirov di serî de weke aliyekê giring werênê ser ziman bê.

Ronasans wê weke demek 'xwenûkirinê' û ankû 'reformasyonê' jî bê. Wê di wê temenê de wê, ji her aliyê ve wê demek lêpîrsînê wê bi xwe re wê bide destpêkirin û wê jinûve wê bikê ku wê bide adilandin. Wê têkiliyên olî û hwd wê hewlbide ku ew ji nava têkiliyên mirovan weke têngîna kifşkar bide derxistin û wê hin bi hin wê pêşketina aqilê felsefeyê beremberê wê ew wê pêkbênê. Di wê temenê de wê felsefe wê di wê demê de wê derketina li pêş wê di wê rengê de wê weynek pêşketî û li pêş wê bilyizê. Felsefe wê bi hizrên xwe re wê di awayekê de wê li şûna hizrên olî û hwd wê, cihbigirê û wê di wê temenê de wê pêvajoyên hizirkirinê wê bi ber yên zanyarî ve wê bide dîyarkirin.

Ji aliyê civakî ve jî wê dervî wê di temenekê 'layiqî' de wê temenê wê hizirkirinê ê bi hevdû fahmkirinê û hwd re wê, di wê temenê de wê pêşbixê. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê werênê ser ziman bê. Tiştê wê bixwe fahmkirina wê weke têngînek şêwayê a hizirkirinê wê xwe di wê temenê de wê bide dîyarkirin.

Felsefe wê, di aslê xwe de wê weyna xwe wê di wê temenê de wê di wê de wê bi wê temenê wê bilyizê. Wê temenê rengê hizirkirina nû a diyardeê bi xwe fahmkirina wê biafirênê. Wê jinê bi jinê, mêr bi mêr, tiştêkê din bi hebûn ku ew dijî û najî wê bi xwe wê çawa wê di çerçoveya têngîna sedem û encamê de wê fahmbikê wê ew wê temenê wê pêşbixê.

Pêşketina têngînen hebûnî û bandûra wan li têngîna zayendê

Di demên felsefeyê ên piştî ronansê de wê têngînen felsefeyî ên weke realismê, romantismê, humanismê, eksistensialismê û hwd wê di awayekê de wê pêşkevin û wê ev têngîn wê di awayekê de wê hin bi hin wê bi gotin û felsefe bibin. Ev jî wê di awayekê de wê weke aliyna hizirkirinê ên ku wê temenê hizirkirinê wê di çerçoveya diyerdeyên weke zayendîtîyê û hwd de wê, bidina dîyarkirin bin. Ev têngîn wê di dewama wê de wê weke aliyna hizirkirinê ku wê bi demê re wê, temenekê fahmkirinê nû wê bi xwe re wê biafirênê. Minaq têngîna hebûnîparêzîyê û ankû 'eksistensialismê' wê di awayekê de wê, di temenekê de wê, hebûnê wê bi xwe re wê di çerçoveyekê de wê werênê ser ziman. Ev wê, bandûra

wê li fahmkirinên bi têngînî ên weke yên zayendî û hwd jî wê di awayekê de wê bibê û wê, di dewama wê de wê, mijarên civakî wê di çerçoveya têngînên weke yên hûmanismê û ankû mirovparêzîyê û hwd de wê bi temen bikin di fahmkirinê de.

Wê jî mirov dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê li ser wê temenê wê, jî wê demê û pê de wê têngînên weke yên civaknasiyê, derûniyê û hwd wê, hin bi hin wê pêşkevin û wê mijara hebûna dijî wê bi aliyên wê yên hizrî, hêstî, hişmendî û hwd wê di nava şertûmercên wê yên jîyanî de wê bê hildan li dest. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê di serî de wê weke aliyekê wê yê giring wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di wê temenê de wê dikarê wê di awayekê din de wê werênê ser ziman ku wê di wê rengê de wê felsefe wê, jinûve wê regekê fahmkirinê wê biafirênê û wê bandûra wê li rengê têkiliyên zayendî û hwd jî wê bibê. Xwenaskirina weke zayendekê û hwd wê bi wê re wê, di awayekê de wê pêşkeve û wê derkeve li pêş.

Di dewama wê de wê mijarên zayendî wê di temeneê têngîên weke fenimismê û hwd de wê, jî wê demê û pê de wê li ser wan temenên hizirkirinê û encamên wê re wê bi perspektifek dîrokî û antropolojikî û hwd re wê pêşkeve û wê derkeve li pêş. Di aslê xwe de wê, di wê temenê de wê, mijare zayendê wê weke aliyekê din ê giring wê êdî wê derkeve li pêş. Di demên piştî ronansê de wê temenê tevger û tekoşînên nijadî, zayendî û çînî wê di zikhevdû de wê bibin. Wê bi wê re wê bèn dayin. Di dewama wê de wê ev pêvajoyên jî wê weke pêvajoyên ku wê di wê temenê de wê ev dîyardeyên civakê wê bi fêr, azmûn û encamên hizirkirî ên felsefeyê re wê barî nava qadak tekoşînê û hwd wê werina kirin. Hêsta tekoşînê bo xwe û mafê xwe wê di wê temenê de wê di çerçoveyek girseyî de wê, di mejiyê mirovan de wê bicih bibê. Ev jî wê weke aliyekê din ê ku wê temenê lêpîrsînên weke bo maf û azadiyê ku wê bèn kirin bin. Di wê temenê de wê ev jî wê weke aliyên fahmkirinê ên giring wê bi xwe re wê biafirênin bin.

Li ser wê temenê ku em demên ku wê di wan de wê tekoşînên çînî û civakî wê li ser têngînên weke maf û azadiyê wê bèn dayin ku mirov li wê dihizirê wê di wê de wê, di çerçoveya kûrbûna di têngihîştina maf û azadiyê de wê aliyê zayendî jî wê di nava wê de wê xwe weke aliyekê din ê fahmkirinê wê bi encamên wê yên fahmkirinê re wê bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê ev jî wê bi wê re wê bibê ku wê êdî wê qatagoriyên zayendî wê bi xwe û di çerçoveya maf û azadiyên xwe yên civakî û rolên

xwe yê civakî û zayendî û hwd de wê bên fahmkirin û salixkirin û ser ziman. Di wê temenê de wê êdî wê demek fahmkirin û bideest xistina maf û azadiyan li ser wê temenê wê pêşkeve.

Di çerçoveyek gelemper de felsefe bi encamên wê yê bi têtîna zayendî

Di çerçoveyek gelemper de wê bi zêdeyî wê felsefe wê encamên wê yê ku wê di çerçoveya têtîna zayendî de ku mirov wê li wê bihizirê wê di wê temenê de wê weke demek hemdem a civakî jî bê. Pêvajoyên xwenûkirinê ên piştî ronansê ku wê bibin wê piştî jî wê li ser wê temenê wê dem bi dem wê bi xwe re wê pêvajoyên xwe nûkirinê wê werênin. Têtînen weke kirina 'şoreşê' û ankû bi rêyên weke 'reformkirinê gihiştina maf û azadiyan' û hwd wê werina ser ziman û ev wê di wê temenê de wê weke aliyna ku wê bi wê re wê were lê hizirkirin.

Do awayekê din de jî wê dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê mijare zayendê wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê, encamên dîrokî wê bi xwe re wê, bide çêkirin û wê çendî ku wê bi xwe re wê bide çêkirin wêbi civakê re jî wê bide çêkirin. Ber ku wê têtîna zayendê û ya civakê wê di zikhevdû de wê ji navikê ve wê bihevdû ve wê girêdayî bê. Di dewama wê de wê êdî wê pêşketina wan wê hevdû wê bi bandûr bikê.

Weke aliyekê wê yê din jî wê piştî wê, têtînen weke yê 'mafê jinan' û têtîna bo wê, têtînen felsefeyî ên weke bi feminismê û hwd wê, li ser wê temenê wê pêşkevin. Ev wê weke aliyna hizirkirinê û fahmkirinê ku wê di awayekê de wê pirr zêde wê xwediyê temenekê fahmkirinê ê dîrokî bin.

Ev aliyên ku wê di nava mijare zayendî de wê bên hildan li dest ên weke ji aliyên têtînen nava xwe, rengê jîyankirinê, têtîniştina 'wekhevdû xwediyê maf û azadiyê' û hwd wê derkevina li pêş. Di wê temenê de wê, di dewama wê de wê bi gotinekê jî bê wê werênima ser ziman ku wê dema ku wê bahsa 'weke hevdû bahsa maf û azadiyê' wê were kirin wê weke ku wê 'jin weke mêr bibê' hwd wê ji aliyekê ve wê were fahmkirin û ankû wê întîbayekê wê di mejî de wê çêbikê. Ev întîbaya şaş wê di aslê xwe de wê, di awayekê de wê di encama bindestkiriina jinê ji aliyê hîyararşîyek baviksaleri ve ku wê bibê wê di wê temenê de wê, xwediyê temenekê hizirkirinê bê.

Di wê temenê de wê, dikarê wê têtîna 'weke hevdû xwediyê maf û azadiyê' wê li ser temenekê weke hevdû ku ew wê her zayend wê di

çerçoveya xwe de wê xwediyê temen û fahmkirinek jîyankirinê a bimaf û azadiya xwe bê. Weke xwe bê. Ne weke kesekê û ti kesekê bê. Ev wê diserî de wê, weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê di serî de wê fahmbikê bê.

Di wê rengê de wê, di wê temenê de wê manipûlasyonên ku wê ji aliyê hinek rêveberiyên mêr ve wê werina kirin ên bi rengê jîn û mêr ne weke hevdu na' û hwd wê, di wê temenê de wê di awayekê de wê li ser wê re wê di awayekê de wê, di temenek klasik de wê çawa wê hîyararşîya ku ew bi wê rengê a bindestkirinê hatîya pêşxistin wê ew wê bi wê bidina domandin wê bi armancê wê bê kirin.

Wê dema ku ev aliyên têgînî werina derxistin li fahmkirinê wê di awayekê de wê weke ku wê karibê pêşîya wan aliyan jî were kirin. Î ro wê felsefeyek zayendî wê li ser wê temenê ku wê van aliyan wê lêbipirsê wê pêşketî bê û wê di wê temenê de wê ji aliyê têgîna zayendî ve wê mijarên jîyanê, civakê, û têkiliyên nava wê û hwd ve wê bi gelek aliyên din re wê hilde li dest.

Felsefeya zayendî wê di demên hemdem de wê weke aliyekê ku wê di wê temenê de wê bi awayekê zanyarî jî wê pêşkeve û wê lêkolînên fizîkî, biolojikî û hwd jî wê di awayekê de wê bi zayendî û qatagoriyên wê re wê bikê. Di wê rengê de wê, di wê temenê de wê bixwezê ku li ser temenekê fizîkî, biolojikî û felsefeyî û hwd ew çerçove û temenekê fahmkirinê wê çêbikê bê. Ev jî wê weke aliyekê wê yê giring ê bi pêşketina felsefeya zayendê re wê bibê bê.

Çavkanî:

- *Kidder, T. (1981). *The Soul of a New Machine*. Boston: Back Bay Book
- *Komives, S. R. (1991). Gender differences in the relationship of hall directors` transformational and transaksjonal leadership and achieving styles. *Journal of College Student Development*
- *Anderson, Michàel(1994), *TheSocial and Political Economy ofthe Household*
- *Rustad, Linda M, û Bondevik, hilde (red) (1999), *kjønnsperspektiver i filosofi historien*
Resolving the contradictions Psychology of women quarterl
- *Epstein, C.F. (1981). *Women in law*. NY: Basic Books
- *Anderson, Michàel(1994), *TheSocial and Political Economy ofthe Household*
- *Rustad, Linda M, û Bondevik, hilde (red) (1999), *kjønnsperspektiver i filosofi historien*
- *Epic of Gilgamesh
- *Rustad, Linda M, û Bondevik, hilde (red) (1999), *kjønnsperspektiver i filosofi historien*
- *Davila, Carl (2009), *Fixing a Misbegotten Biography: Ziryab in the Mediterranean World*, 21, *Al-Masaq: Islam in the Medieval Mediterranean*.
- *Salah Zaimeche; Al-Dinawari: 30th July 2001, from ´muslim heritage”
- * Cahen, Claude (2006). Young, M.J.L.; Latham, J.D.; Serjeant, R.B. (eds.). *Religion, learning, and science in the ‘Abbasid period* (1. publ. ed.). Cambridge: Cambridge University Press
- *Giddens, Anthony (1993), “New rules of sociological method” (2nd ed.) Stanford, CA: StanfordUniversity Press. I: Denzin, Norman K. & Yvonna S. Lincoln (ed.), 2000 (2.utgave) *Handbook ofQualitative Research, Second Edition*, California, Sage Publications Inc
- *Gilje, Nils û Harald Grimen, 2005, *Samfunnsvitenskapenes forutsetninger – Innføring isamfunnsvitenskapenes vitenskapsfilosofi*, Oslo, Universitetsforlaget

DAD Û TÊGÎNA ZAYENDÊ

Felsefe wê dema ku wê pêşkeve wê di awayekê de wê rêgezîna çawa jîyankirîna jî wê bi xwe re wê bikê ku ew bi wan temenekê fahmkirinê biafirîna. Di demên kevnera ên berî demên felsefeyê de wê, têgihên rêgezî ên ku wê li gorî wan wê di nava civakê de wê çawa wê were jînkirin wê hebin. Li ser wê temenê de wê, di awayekê de wê, bi wê re wê, temenê jîyankirinê rewîstî, dadî, malbatî û hwd wê bi gelek aliyên din re wê bi wan wê were hizirkirin.

Wê dema ku wê bahsa têgîna şariştaniyê wê were kirin wê di awayekê de wê, têgîna rêgezî, zagonî, destûrî û hwd wê weke aliyekê ku ew bi wê bijî wê di serî de wê xwe bide dîyarkirin. Destûr wê, di awayekê de wê, weke têgihna ku wê di wan de wê di şewayekê wekhev de wê, têgîna maf û azadiyê wê hildina lideşt, pêşbixin û wê werênina ser ziman. Wê di wê temenê de wê temenekê fahmkirinê wê bi xwe re wê di awayekê de wê weke ku wê çêbikin. Ev jî wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê di awayekê de wê werênê ser ziman bê.

Dema ku mirov bahsa pêvajoyên pêşketina têgîn û hêstên dadî bikê wê, dikarê di bin sê beşan de wê beş bikê û wê werênê ser ziman. Yek wê di temenê pêvajoyên destpêka şariştaniyê de wê weke ku wê bi zagotinêna îştî, hamûrabî û hwd re ku wê were dîtin bî. Ya din jî wê di temenê pêvajoyên hizirkirinê ên bi têgîna dadî ku wê di demên felsefeyê û pê de wê bi temenekê rêgezî ê fahmkirinê re wê bibê û wê ji demên kevnera û heta serdemên navîn piştî jî ku wê bijî wê karibê werênê ser ziman bê. Aliyê din ê sêyem jî wê di çerçoveya demên hemdem û destûrêna bingihîn

û hwd ku wê dibin û wê di wan de wê çerçoveya maf û azadiyê û hwd wê, were xêzkirin bê.

Ev hersê rewş wê di dewama hevdû de wê di xatek dîrokî de wê karibê werina fahmkirin. Wê bandûra wan wê di awayekê de wê li hevdû wê hebê. Di wê temenê de wê, di serî de wê weke aliyekê wê yê giring wê dikarê wê werênê ser ziman.

Wekî din mijare têtîna dadî wê, di her demê de wê weke têtînek lêgerînê bê. Di demên hemdem û destpêka demên hemdem de wê têtînen weke tekoşîna bo dadê' û hwd wê werê ser ziman. Ji vê gotinê ya ku mirov wê di serî de wê weke aliyekê wê yê giring wê fahmbikê û wê werênê ser ziman wê, di serî de wê ew bê ku wê mijara zayendê wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di awayekê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin bê.

Di mijara têtîna dadî de jî wê dema ku wê mirov wê bihizirê jî wê berê hizirkirina mirov wê weke têtîneka ku wê li wê bê bê. Di wê temneê de wê, dikarê wê di awayekê de wê di wê renga de jî wê fahmbikê. Dadîtî wê di temenê wekhevî, rastîtî, dîrûstîtî, maf û azadîtî û fahmkirinên wan û hwd re wê were ser ziman. Di wê temenê de wê, ev jî wê weke aliyna ku wê dema ku mirov wê bahsa 'fahmkirinê' wê bikê wê di wê temenê de wê 'gihîştina li rastiyê' wê bi wê re wê di awayekê de wê weke ku wê bi wê re wê were ser ziman û wê were fahmkirin bê. Di wê rengê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di wê rengê de wê, di çerçoveya pêvajoyên fahmkirina têtîna dadê de wê pêşî wê di awayekê de wê ji nava pêvajoyên hizir wê di awayekê de wê divê ku mirov wê fahmbikê. Ber ku ev wê weke aliyekê giring ê fahmkirinê ku wê bi temenî wê biafirênê bê. Di dewama wê de wê, weke aliyekê wê yê din ê giring jî wê ew wê bi wê re wê, di awayekê de wê, xwe bide dîyarkirin bê.

Di nava pêvajoyên hizirkirinê de pêşketina têtîna dadê

Dema ku mirov wê pêvajoyên hizirkirinê wê hilde li dest wê, diserî de wê, di awayekê de wê, di nava wan de wê hewldanên gihîştina li wê di awayekê de wê, were li wê hizirkirin. Di demên destpêkê ên şariştaniyê de wê di nava hizrên wê yên mîtolojikî de wê ji du aliyan ve wê têtîna dadê wê were dîtin ku wê were ser ziman. Yek wê di temenê kesek û ankû têtînek weke temenekê dadekî bê dayin nişandin û ew çî bêjê ku ew

rast jî bê û ne rast jî ew di awayekê de weke rast were dîtin û esas girtin. Di wê temenê de wê, ev wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring ê ku mirov wê di serî de wê, di awayekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Di dewama wê de wê, aliyekê din jî wê ew bê ku wê têgîna dadê wê li ser temenekê fahmkirinê û hêstî û hwd re wê li ser têgihek rastîtiyê, dîrûstîtiyê û ya herî baştir ku mirov bigihijiyê de bê. Wê ev wê, di demên felsefeyê ên kevnera de wê bi zêdeyî wê derkeve li pêş. Li mesopotamya wê di demên wê yên kevntir de wê, lêgerînên li dadîtiyê wê di wê temenê de wê bibin. Di her demê de wê çêkirina bineterên nivîsk ên weke destûrî ku wê li gorî wan wê were jînkirin û pişre di dewama de wê pêşxistina yên demên nû wê di wê temenê de wê di awayekê de wê weke aliyekê lêgerîniya bi têgîna dadî a li ya herî baştir jî bê.

Di wê rengê de wê, rêgezên destûrî wê di wê temenê de wê weke têgîna razber ku wê pêşkevin û wê rengê wan ê salixkiri ê zayendî û hwd wê nebê. Di wê temenê de wê di destpêkê de wê, weke ku wê dema ku îştar weke jin-yazdanak ku wê destûrên xwe wê çêbikê wê bo hemû mirovan mêr û jinan bê. Beşên din ên civakê jî di nava de wê li gorî wê bijîn. Ev wê di demên pişre de jî wê di wê temenê de wê pêşkeve.

Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê di wê rengê de wê, hin bi hin wê li ser rola zayendî jî wê di nava wê de wê salixkirinên ku wê bibin wê hebin. Minaq wê di nava destûrên îştar, hamûrabî, urnammu, urukagîna û hwd de wê, bi wê rengê wê were dîtin ku wê ew wê hebê. Wê di wê rengê de wê, salixkirinên bi destûrî wê di çerçoveya giştîya jîyanê a bi hevdû re de wê bînin kirin.

Di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê ev wê di wê rengê de wê, weke temenê dada mirov a bi hevdû re wê biafirênê. Wê di wê rengê de wê mirov wê bi wê re wê bi hevdû re wê bidest jîyankirinê wê bikê. Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare dada mirov wê di wê rengê de wê, were hizirkirin. Têgîna dadê wê di kurdî de wê berê wê hertimî wê bi têgînî li ya rasttir bê. Di wê rengê de wê, weke di mejî de wê xwediyê temen têgînî ê fahmkirîna ku mirov wê di wê temenê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di wê rengê de wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê di wê temenê de wê êdî wê bibê. Di demên felsefeyê de wê dema ku wê ol wê pêşkevin wê li ser temenekê dadî ku wê bi armanca dana dadê li nava mirovan wê werin û wê di wê temenê de wê bi îdfaya ku wê haqaniyetê wê di nava

mirovan de wê di temenekê weke hevdû de wê pêşbixin wê pêşkevin û wê derkevina li pêş.

Di wê temenê de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê werênê ser ziman ku wê ev wê bi wê re wê pêşkeve û wê derkeve li pêş. Ev wê di mijare təkiliya nava mirovan, zayendan û hwd de wê, bi wê re wê were ser ziman. Di awayekê din de jî wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, ev jî wê di wê temenê de wê, di temenekê hizirkirinê de wê bi wê re wê, di awayekê de wê pêşkeve û wê were ser ziman.

Di demên serdemên navîn de wê weke ku mirov wê dibînê wê di wê temenê de wê, bi têngînên destûrî ku wê di nava jîyanê de wê li gorî wan wê were jînkirin wê bê dîtîn. Wê di wê temenê de wê, temenekê dadî û hwd wê li gorî wê were hizirkirin û wê were ser ziman. Di serdemên navîn de wê, mirov wê di awayekê de wê bi hevdû re wê, di awayekê de wê bijî û wê, di nava hevdû de wê çawa wê li ser temenekê dadî wê bijî wê bi wê rengê wê bê jînkirin. Olên ku wê werina bi îdfaya ku ew wê bi dadî wê weke temenê herî baştir ew bînin wê werina ser ziman. Wê di wê rengê de wê, sazûmanak jîyankirinê wê bi rêgezên xwe wê, bi temen bikin. Minaq wê bi dadî û destûrî di nava bawerîya yazdanî de wê jin weke nirxek pîroz wê were dîtîn. Xiristiyanî wê kuştina mirovan wê bi tundî wê di awayekê de wê, di aslê xwe de wê mahkûm wê bikê. Ev wê weke rewşna ku wê di wê rengê de wê, karibê werina fahmkirin bin.

Ev wê di temenekê jîyanî de wê weke rêgezna ku wê temenê nêzîkatîya li hevdû a civakî jî wê bixwe re wê di awayekê de wê bidina dîyarkirin. Di nava civakê de vegotinên weke bi çîrokî û hwd ku wê werina ser ziman wê rêgezek dadî ku ew di wan de wê were esasgirtin wê hebê. Ew jî wê ew bê ku wê çawa wê hertimî wê ya şaş wê çawa hatînkirin wê bide nîşandin û mirov bi aqilê mirov bigihêjênê encama bi ya baş, rast û dîrûst re bê. Têgîna rêgezî wê di wê temenê de wê weke aliyekê giring ê jîyanî wê bi xwe re wê biafirênê. Wê di nava jîyanê de wê çî li gorî çî wê were kirin wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê bi wê re wê di awayekê de wê weke ku wê bê kirin bê.

Di demên hemdem de wê têngîna destûrî

Di demên hemdem de wê têngîna destûrî wê li ser wê temenê wê di awayekê de wê weke ku me hinekî li jor jî hanî ser ziamn wê pêşkeve û wê derkeve li pêş. Wê destûr wê, weke bi temenekê layiq wê weke ku wê pêşkevin û wê di temenekê têngîna sedem û encamîya felsefeyê de wê,

bina xwediyê têtînekê. Ya ku wê di demên hemdem de wê di nava felsefeya dadî de jî wê bê temenekê hizirkirinê wê ev alî bê.

Lê di wê temenê de wê gelek têtînen ku ew weke bi kevneşopî afirêna û bûna û yên nû ku ew dibin wê di awayekê de wê hatina wan berhevdû li ser temenên rêgezên olî û ankû rewîstî û hwd wê d i wê temenê de wê bi destûrî jî wê were dîtin. Minaq wê di wê rengê de wê, di rewşa têtîliyên nava mirovan rewşa zayendan û hwd wê di awayekê de wê di wê rengê wê di roja me de jî wê hê wele mijarek ku wê li ser wê bê bê hizirkirin bê.

Di nava destûran de wê, ji aliyê qatagoriyên zayendî ve wê, destûr wê çawa wê bigihijê têtînek dadî û destûrî wê weke mijarek felsefeya dadê a demên hemdem jî wê biafirênê bê. Di dewma wê de wê, dikarê wê weke aliyekê wê yê giring wê werênê ser ziman ku wê mijare dadê wê di serî de wê li ser temenekê haqaniyetî wê çawa wê maf û azadiyê wê biparêze wê weke rêgezek bingihînî ku wê li wê were hizirkirin bê.

Ev wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê di serî de wê weke aliyekê wê yê giring wê li wê bihizirê bê. Di roja me de wê, dema ku wê bahsa têtîna destûrî wê were kirin wê di çerçovaya têtîna dadî û destûrî a gelemper de wê ji aliyekê ve wê bahsa wê kirin û ji aliyekê din ê teybet wê weke çerçoveya netewekê ku wê bi têtînek nîjadî û hwd wê çêbikê wê karibê bahsa wê were kirin bê.

E mijar wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê di roja me de wê bi têtînen zayendî, çînî û nîjadî û hwd re wê hê jî wê weke têtîna ku wê ji temen ve wê rengên hizirkirinên me bidina dîyarkirin bin. Lê li vir wê di temenekê pozîtîv de wê çawa wê werina fahmkirin û hildan li dest wê hê weke aliyna ku mirov dikarê li wê bihizirê bê. Di wê rengê de wê, têtînen hegomenikî li dijî têtînen çînî bê, têtînen bawerî û hwd bi hîyararşîya xwe ya hizirkirinê aliyê zayendî bikê hemberî xwe û ankû aliyên din ên netewî bi temenên weke nîjadî û hwd bihizirê wê weke aliyna ku wê mijarên bi pîrsgirêk ên demên hemdem jî wê biafirênin bin.

Di roja me de wê, di aslê xwe de wê mijarên weke mijare zayendê û rengên fahmkirina wê, rewşên weke yên bi rengên hildana wê ya li dest û hwd wê, di wê temenê de wê, weke aliyna ku mirov karibê wê hilde li dest bê.

Di nava destûrên hemdem de wê mijare zayendê wê di wê temenê de wê, çawa wê di temenekê pozîtîvî de wê hilde li dest û wê di nava jîyanê de wê temenê wê biafirênê wê, hê jî wê weke mijarek ku ew weke

pirsgirêkên deestûrî ku mirov wê di çerçoveya têgîna maf û azadiyê de wê hilde li dest bê.

Di wê temenê de bi gotinê em dikarin gotina destûra zayendê wê bikirpênin ku wê weke aliyekê ku wê di wê temenê de wê di nava civakê de wê mafên wê yên ji hebûna wê dihên wê çawa wê bi temenekê pozîtiv wê di wê de wê were bicihkirin û wê bê parastin. Di wê temenê de wê, rewşa wê ya nava malbatê, bi wê pêşîya tûndûtûjîya li dijî wê girtina wê, rewşên weke yên bi têkiliya wê ya mêr, zarok û hwd re ku wê were ser ziman û hwd wê weke aliyna ku wê di wê temenê de wê bi destûrî wê li wê were hizirkirin bê.

Di roja me de wê, têgînên felsefeya zayendî wê di wê temenê de wê tekoşînê wê bidin ku wê çawa wê maf û azadiya zayendî wê li berçav bê girtin û parastin, wê pêşîya tûndûtûjîya li dijî zayendî wê were girtin, wê di temenekê weke hev de wê xwediyê mafê xwe yê ku ew ji wê sûdwegirê bê û hwd, wê li wê were hizirkirin. Ev wê weke aliyna ku wê weke mijarên destûrî jî wê bi dadî wê werina dîtî bin û wê li wan wê were hizirkirin bin. Ji ber bêdadî û bêdestûrîyên li dijî zayendê wê kûstin, tûndûtûjî wê di nava civakê de wê, dawî li wê newê. Di wê temenê de wê ev wê di serî de wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê di serî de wê weke aliyekê wê yê giring wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di çerçoveyek gelemper de bi hevdû re fahmirina têgîna dad û zayendê

Di çerçoveyek gelemper de ku mirov bahsa têgîna destûrê û zayendê bi hevdû re bikê wê dikarê wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê zayend wê çawa wê di encama wê de wê bê xwediyê awayekê jîyanê wê weke aliyekê wê yê giring wê biafirênê bê. Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman û wê fahmbikê ku wê di serî de wê weke ku wê were vegotin mafê ji hebûnê dihên ew werina misogerkin.

Di awayekê de wê her hebûn ku ew bi hebûnî hebê wê jîyane wê hebê. Wê xwediyê çerçoveyek nixî a ku ew bi wê bijî û biparêzê bê. Wê di wê rengê de wê, xwediyê rengên parastina rêz û rûmetê bê. Di wê temenê de wê ev wê weke aliyna giring ên ku mirov wê dikarê di awayekê de wê di serî de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di aslê xwe de wê, di wê rengê de wê deestûra jîyanê ku wê di nava têgînên kevnera ên kurdistanî de wê werênê ser ziman wê weke têgînek pîroz wê were dîtî wê dikarê wê bibîrbikê. Mafê jîyanê ku wê bi wê re

wê weke mafekê 'pîroz' wê were dîtin û ser ziman wê dikarê wê li vir wê bikirpênê weke aliyekê wê yê giring ku mirov wê fahmbikê.

Di dewama wê de wê, di wê temenê de wê lêgerînên di çerçoveya parastina mafê jîyanê û hebûnê de jî wê bibin û wê lêgerîn û lêpîrsînên di wê temenê de wê hertimî wê di awayekê de wê weke ku mirov wê dibînê wê bibin.

Di aslê xwe de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare zayendê wê di wê rengê de wê, weke têgînek pîroz wê hildana wê li dest û di wê temenê de parastina mafê jîyanê û hanîna ser ziman wê, weke aliyekê ku mirov wê di çerçoveya giştî a têgîna zayendî de jî wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Ya ku wê di awayekê de wê, di aslê xwe de wê temenekê baştirin ê pêşketinê wê bide çêkirin wê ev bê. Wekî din pêşxistina 'wekheviyek' ku wê di roja me de wê bahsa wê were kirin jî wê nikaribê bi temen di temenekê pozîtîvî de ji pêşketina zayendî a wekhevdu re bibê bersiv. Di roja me de bangên weke di temenekê pozîtîvî de naskirina mafên zayendî zêdetirî wê, werê kirin. Ev jî wê dema ku mirov wê têgînê û wan rengên bangên bo 'zêdetirî mafên pozîtîv bo zayendê' dihizirê wê çendî wê ev têgîn wê dicih de bê wê bide nişandin.

Di wê rengê de wê, mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê tenê wê bê gotin ew xwediyê maf û azadiyê wê ne bes bê. Bi wê re çêkirina temenê wê bi zêhniyetî, pêşxistina wê fahmkirinê weke çerçoveyek civakî û di wê çerçoveyê hizirkirina li civakê, pîrsgirêkên wê û heta li rewşên wê yên rêzanî û rêveberî jî jî wê di wê temenê de wê karibê hingî di awayekê herênî de temenekê fahmkirinê biafirênê bê.

Di wê warê de wê, wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê di wê rengê de wê, di çerçoveyek giştî de wê pêwîstiya kifşkirinekb destûrî a di wê temenê de a tundrewî wê hebê. Wekî din wê, aliyên din ê zêhnî weke bi rewîstî, olî, kevneşopî û hwd di wê temenê de ew di awayekê de werina şîrovekirin û bên hanîn li ser ziman wê hingî wê mirov karibê bêjê ku wê nûka wê katina li rêyek baş a pêşketinê de bibê bê.

Mijare zayendê û têgîna dadê wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê dema ku mirov li wê bihizirê wê di temenê têgînên weke eksistensialist û hwd de wê karibê temenekê baş ê fahmkirinê wê di wê rengê de wê bide çêkirin bê. Di wê rewşê de ev alî bi hinek aliyên din ên felsefeyî ên weke realismê, hûmanismê re were pêşxistin û fahmkirinê re wê temenekê fahmkirinê wê biafirênê bê. Fahmkirinên dadî wê didina nişandin ku wê mafê jîyanê wê weke mafekê ku ew teqez ew nikarê ji

dest were girtin bê. Wekî din mafê weke xwe û dixwezê bijî wê ew jî wê di wê temenê de wê bê hildan li dest bê. Di wê temenê de di temenekê parastinê a dadî de têngîna zayendî gihiştina wê ya li temenekê fahmkirinê wê di xate pêşketina civakê de jî wê temenekê baştirin wê bi xwe re wê biafirênê.

Çavkanî:

*Paap, Muirne Caitlin Shonagh(2011). Examining the validity of the assessment of Gender Identity Disorder. Diagnosis, self-reported psychological distress and strategy adjustment. .Universitetet i Oslo,

*Hammarberg, Thomas(2009). Human Rights and Gender identity. FNs Høykommissær formenneskerettigheter,

*Reed, Bernard, stephenne Rhodes, Pieta Schofield, û Kevan Wylie(2009). Gender Variance in theUK: Prevalence, Incidence, Growth and Geographic Distribution. Gender Identity Research and Education Society (GIRES).

*Royal College of Psychiatrists. «Good practice guidelines for the assessment and treatment of adults with gender dysphoria.» London, 2013

*Sørli, Anniken(2013). Retten til kjønnsidentitet som menneskerettighet. Kan norsk forvaltningspraksis krav om irreversibel sterilisering ved endring av fødselsnummer forsvares? . Det juridiske fakultet. Universitetet i Oslo

*The Commissioner for human rights. Human Rights and Gender identity: Issue Paper. Strasbourg: The Commissioner for human rights. Council of Europe, 2009

*«The Yogyakarta Principles. The Yogyakarta Principles on the Application of International Human Rights Law in relation to Sexual Orientation and Gender Identity .» 2006

*Wallien, M. S. C, û P. T. Cohen-Kettenis(2008). «Psychosexual outcome of gender dysphoric children.» Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry,

REWÎST Û TÊGÎNA ZAYENDÊ

Têgîna rewîstê di awayekê de wê, bahsa çawa jîyankirinê û rengê jîyankirinê wê bikê. Wekî din wê di awayekê de wê çawa wê, bê jînkirin wê li ser wê bisekinê. Di awayekê din de ku wê weke beremberê wê em dikarin bikarbênin gotina 'etikê' wê di wê rengê de wê di awayekê de wê weke têgînek ku wê were ser ziman bê.

Ji aliyekê din ve jî wê dema ku mirov bahsa têgîna rewîstê bikê wê di serî de wê weke ku wê di roja me de wê bê ser ziman wê dikarê wê di bin sê beşan de wê werênê ser ziman. Yek wê di çerçoveya têgîna rewîstî a ku ew di temenekê giştî de wê bahsa awakirinê bi rêgezên xwe wê bikê. Aliyê din wê weke aliyekê rewîstî ku wê li ser temenekê antropolojikî wê ji demên berê wê lêkolîn bikê ku wê çawa wê were jînkirin û çawa hatina jînkirin ku ew bi rengê wê re wê kifşbikê û wê werênê ser ziman. Alî û awayê din ê sêyemin jî wê di awayekê de ku wê di çerçoveya gotina 'rewîsta zayendî' û ank'etîka feminist' ku wê were bi navkirin bê. Wê di wê temenê de wê herdû nav û gotinên weke rewîsta zayendî jî û têgîna etîka feminist' wê karibê têgîna fahmkirinê wê bide minaq ku em bixwezî rengê têgîna rewîsta zayendî wê fahmbikin em dikarin wê di awayekê de wê di rengê de wê bi minaq bikin.

Susan Okin wê di pirtûka xwe ya bi navê "Justice, Gen-der and the Family" ku wê di sale 1989 nivîsandîya wê di wê de wê, di pirtûka xwe de wê di awayekê de wê li ser teoriya John Rawls bisekinê ku wê çawa bixwezê ku ew bide nîşandin ku modelek civakî a bi mafûazad wê karibê were avakirin.

Di wê temenê de wê têngîna etîka feminismê wê di wê rengê de wê di awayekê de wê bixwezê ku wê di çerçoveyê de wê, awayên teorikî û hwd jî ji aliyê têngîna zayendî û rewîsta wê û ankû etika wê ve wê hilde li dest û wê werênê ser ziman. navaroka wê li gorî wê di awayekê di ber nerînek rexnegir a zayendî de bide derbaskirin.

Ev jî wê weke aliyekê têngîni rewistî ku wê piştî salên 1980 û pê de wê hin bi hin wê bi teorikî wê pêşkeve û wê di wê de wê di awayekê de wê rengê jîyane civakê, teoriyên ku ew dihên pêşxistin û hwd wê, ji aliyê têngîna zayendî, mafûazadiyê rengê nerîna wê û hwd ve wê hilde li dest. Ev wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê di wê temenê de wê werênê ser ziman bê.

Têgîhên mafûazadîyê ên civakî bi rêgezî ku wê Rawls wê werê ku wê werênê ser ziman wê di wê temenê de wê di awayekê de wê bahsa rengekê civakî ku wê di wê de wê çawa wê di wê rengê de wê bê jinkirin. Ji aliyekê din ve jî wê, rewşa malbatê di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê giring ê ku wê di wê temenê fahmkirina têngîna zayendî de ku wê li ser wê bisekinê bê. Weke ku wê mijare malbatê wê Rawls wê werênê ser ziman wê di temenekê rêgezî de wê, çawa wê li ser temenekê wekhevîyê wê were avakirin wê di dewama wê de wê, weke aliyekê wê yê giring wê çawa wê, ji temen ve wê bi pêvajoyên pêşketinê re wê were kirin wê li ser wê bisekinê. Li gorî Rewls wê ji temen ve wê, temenê wê were avêtin û wê were pêşxistin.

Di mijara têngîna zayendî û nerîna li wê û ankû ji wê ku mirov bi wê bihizirê wê çawa wê di temenê wekhev xwediyê çerçoveyek mafûazadiyê û wekhevîyê bê di temenekê rêgezî ê jîyankirinê de wê li ser wê were sekin in. Di aslê xwe de wê, di wê rengê de wê gelek aliyên ku wê di wê warê de wê karibin weke fektorên bandûrlêkirinê xwe xwe bidina dîyarkirin bin. Armanca têngîha rewîsta feminismê wê di serî de wê ev bê ku wê ji ali aliyê zayendî ve jî wê di awayekê de wê li wan rengê zêhnî û têngîni wê weke ku ew dinerin ew jî binerê û ew di wê temenê de wê çawa wê encamekê wê bi xwe re wê bidina çêkirin di dema kirina piretikê de wê dênê li holê li berçav. Di wê temenê de wê, weke aliyekê wê yê din ê giring ku wê di encama wê de wê, encama wekhevdi û dadî û haqanîyetî wê derkeve li holê û ankû na wê, di encama wê de wê bibînê. Di wê temenê de wê weke aliyekê din jî wê dikarê wê di dewama wê de wê li ser wê bisekinê ku wê mijara têngîna zayendî wê weke aliyekê giring ê fahmkîrnê wê di wê temenê de wê weke aliyekê bi fahmkirina jîyanî re jî wê fahmbikê û wê bènê li ser ziman.

Şewayên rewîstê û têgîna zayendê

Dema ku mirov bahsa têgîna rewîstê bikê wê di awayekê de wê, di demên hemdem de wê hin awayên têgînên rewîstî wê xwe di awayekê de wê bidina dîyarkirin. Li vir têgînek rewîstî ku wê di awayekê de wê li ser ya ku ew dibê û wê herê dikê re wê weke aliyekê ku wê, têgîna zayendî wê weke ku wê bixwezê ku ew bi wê bijî bê.

Ber vê yekê wê têgîna rewîstê wê di wê temenê de wê çawa wê were fahmkirin wê di aslê xwe de wê bi serê xwe wê weke aliyekê din ê giring wê karibê xwe bide dîyarkirin. Heta roja me wê, têgînên rewîstî ên klasik û hwd ku ew dihên ser ziman wê di awayekê de wê, weke aliyekê wê, temenê wê pîrsgirêkên ku wê bi wê re wê dibin wê biafirênê. Di wê temenê de wê, minaq wê, Simone de Beauvoir wê weke ku em ji pirtûka wê ya 'li ser zayendê din' ku wê mirov li wê dixwênê wê têgînek kirinî a rewîstî wê ji wê were fahmkirin. Di wê temenê de wê ew bi wê re wwê, dixwezê wê weke aliyekê wê yê din jî wê di wê temenê de wê xwe bide dîyarkirin bê.

Wê dema ku mirov wê bahsa rewîsta feminismê bikê wê pirtûkên weke pirtûka Mary Wollsto-necraft a bi navê "Vindication of the Rights of Women" ku wê di sale 1792 nivîsandîya, pirtûka Harriet Taylors a bi navê "enfranchisement of Women" ku wê di sale 1851 de nivîsandîya, û pirtûkên weke bi navê 'Pour une morale de l'ambiguïté' û 'Pyrrhus et Cinéas' ku wê yên Simone de Beauvoir bin wê di awayekê de wê di wê temenê de wê weke xabatna ku wê di çerçoveya têgînên rewîstî ên zayendî de wê, werina xwandin bin.

Beauvoir vê rastiyê ji bîr nake ku cudahiyên zayendî hene û dikare hilberîna teoriyê diyar bike. Li gorî Beauvoir nasnameya zayendî, cudahiyên zayendî û ezmûnên zayendî bi giranî bi çand û rewşê ve girêdayî na. Azmûnên me yên girêdayî, wek nimûne, çîn, netew û etnîsîteyê jî hene ku dikarin ramanê jî şekil bikin. Wateya jin an mêrbûn ji hêla rewşê ve tê destnîşankirin.

Li gori Beauvoir wê di hin mijaran de zayend ne tiştêk bê, di hinan de hema hema her tiştê bê. Ji ber ku rewşa biharê jî ji hêla kesên din ve tê bandûr kirin û pênasê kirin, em ne xwediyê sehêtek tam li ser dema ku em wekî zayend tene hesibandin an tiştê ku li pêşiya me ye tûne. Di çanda me de, li gorî Beauvoir, "jin" berî her tiştî tê wateya hebûna zayendî, dema ku "mêr" bi gelemperî bi "mirov" re hevwaterê tê dîtin. Ev yek bandûrek li ser têgihîştina mêr û jinan heye ku çawa dibêjin û **dikin**.

Têgîna Beauvoir li ser wateya "mêr" û "jin" ronahiyê dide ser çend aliyên têkiliya navbera zayend û felsefeya rewîstî jî. Ew diyar dike ku çima teoriyên mêran bi gelemperî wekî gerdûnî têne dîtin. Mirovî wekî bi axaftin û ramanî li ser navê mirovahiyê çawa dihê **fahmkirin**.

Teoriya zayendî ya Beauvoir jî diyar dike ku çima filosofên jin bi du derfetan re rû bi rû na. An ew dikare bi înkarkirina ku jinbûn ji bo çalakiya pîşeyî girîng e ku ew hewlbide û xwe ji zayendperestiyê rizgarbike bê. An jî dibe ku ew israr bike ku zayend têkildar e, û bi vî rengî ku ew karê wê ji bo têgîna subjektîfî û zayendî were kêmkirin. Beauvoir di pêşgotina xabate xwe ya bi navê "zayenda din" de anekdoteke ku vê xalê ronî dike vedibêje: Ew ji nivîskareke jin re dibêje ku red kir ku wêneyê xwe bixe nav berhevoka wêneyan a nivîskarên jin ji ber ku dixwest di nav mêran de cih bigire, ne di nav jinan de. Ber ku ew redkirin. Li gorî Beauvoir, zayend wekî têkildar rêyek e ku mirov ji zayendbûnê dûr nekeve bê. An jî wek ku wê, nivîskare jin a norwêcî Toril Moi divebêje, stratejiyek ji bo ku "di nav jinbûnê de nemîne" bê. Ji ber ku "jin" an "feminîst" bi pêşgira her tiştê ku lêkolîner dibêje, dinivîse û dike, her tişt dikare were kêmkirin dakêşek sêbjektîf, zayendî û bi vî rengî bêî piştgiriyeke zanistî were destnîşan **kirin**.

Mirov li hundirê van xabatan dinerê wê di serî de wê, di awayekê de wê, weke pêvajoyên fahmkirinê ên bi rewîstî ku wê ji demên berê ku wê di nava felsefeyê de bê û ankû bi şêwayekê din bin wê werina ser ziman wê hinekî jî wê bi şîroveyek rexnewî ku wê li wan wê bê kirin re wê were pêşxistin. Mînaq Susan Okin wê di pirtûka xwe ya bi navê "Justice, Gen-der and the Family" ku wê di sale 1989 nivîsandîya wê, di wê de wê di awayekê de wê teoriyên li ser rewîstê ên ku wê li rojava wê werina ser ziman wê di awayekê de wê li ser wan wê bisekinê.

Weke aliyekê din wê, di wê temenê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê weke ku mirov ji navaroka van xabatan û gelek xabatên di wê warê de ên weke wan ku mirov ji wan fahmdikê wê, şîroveyna ku wê di wan de wê rexne li sazûmana civakî û pergalyê wê werina kirin jî bin. Wê, di wê temenê de wê, di awayekê de wê mijare rewîstê wê weke ku mirov wê bi wê re wê dibînê wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê girîng wê xwe bi wê re wê di awayekê de wê bide dîyarkirin.

Di awayekê din de wê weke ku mirov wê di xabate Susan okin de wê bibînê wê balê bikişênê li ser şêwayek rewîstî ku wê berê wê jî di nava felsefeyên rewîstê ên kevn de wê werina ser ziman. Di wê temenê de wê felsefe wê çawa wê di awayekê de wê weke aliyekê ku wê di dewama wê

de wê çawa wê, li ser temenekê girseyî wê têtînek rewîstî wê were ser ziman û wê çawa wê bandûrê li rewşa zayendî wê bikê wê lli ser wê bisekinê.

Di warê têtîliya têtîna zayendê û ya rewîstê bi hevdû re wê, were dîtî ku wê di demên hemdem de wê pirr zêde wê weke mijarek ku wê li ser wê were sekin in. Gelek zaneyên demê ên jin jî û mêt jî wê li ser mijarê wê hizrên xwe wê werênina ser ziman. Kant wê dema ku wê hizrên xwe li ser têtîna zayendê wê werênê ser ziman wê bi gotina “ev zayende bi maf wê xwediyê heman fahmkirinê bê weke mêt, lê wê di têtîna xwe de wê jin bê.” re wê werênê ser ziman. Li gorî wî di warê têtîna fahmkirinê de wê di wê rengê de wê gihiştina heman kûrbûnê wê weke aliyekê ku wê bi wê re wê karibê were fahmkiriin bê.

Li gorî Kant mirov bi nakokiya xwe ya hundirîn a di navbera xweza û çandê de, di navbera hêst û mêylan ji aliyekî ve û aqil ji aliyê din ve, xwedî potansiyela rewîstî ya ku ji erkê xwe tevbigere, ankû kiryarên bi rewîstî pêkbîne, ji ber ku dikare hest û mêyla xwe bixe bin çavan, di bin aqil de. Di heman demê de, mêt xwedî derfet in ku pêşî li hêst û mêylên xwe bigirin û bi vî rengî mîna jinan motive **bibin**. Ji aliyê din ve, lêbelê, Kant wisa nahizire ku nepêkan e ku jin bi xebatên zanistî yên pêşketîtir ve mijûl bibe. Ew mînaqên jinên ku xwedî şiyana ramana tevlihev û razber in, tîne ziman, lê di heman demê de lê zêde dike ku jinên weha kê-m-zêde wek mêtan tevdigerin. (çav: Kant, immenuel (1788), Critique of Practical Reason)

Li gorî Kant, ne gunca ye ku jin bi spekulasyonên razber re mijûl bibin, lê ew rê nade ku jin – bi kêmanî hin ji wan – karibin spekulasyonêk weha bikin an jî raman û karên din ên teorîk ên tevlihev pêk bînin. Ji vî alî ve, mirov dikare bihizire ku Kant jî wê bihizire ku jin bi rastî xwediyê şiyânên ku hewce ne ku awayê jiyana xwe ya rewîstî li gorî rêgezên razber girêbide, lê ew ji wan re ne guncaw e, bi heman rengî ne guncaw e, mêt reftarên xwe yên rewîstî bi hêst û mêylan re li **hev bikin**. Mebesta Kant ew e ku mirovên ku bi du çavkaniyên cuda yên motîvasyona çalakiya rewîstî re rû bi rû ne, ji aliyekî ve zagona rewîstî ya mantiqî û ji aliyê din ve jî hêst û mêyl û hêst û mêyla hildibijêrin. Her çend divê ew aqil bişopînin. Ji ber ku mêyl û hêstên wan li gorî zagona rewîstê ne, ku ji ber vê yekê di nav mêtan de ji jinan kêmtir tê dîtî, fezîletên wan bi vî rengî dê bi giranî di asta fezîletên rewîstî de bin, her çend ew bi rastî jî fezîletên rastîin ên guncav bin, ji bo wan li gor cewhera wan. (çav: Kant, immenuel (1788), Critique of Practical Reason) ..

Di wê mijare fahmkirinê û kûrbûnê de wê, têkiliya wê ya bi mijare zayendê ve danîn wê hê di demên serdemên kevnera de wê ev wê weke aliyekê ku wê were kirin bê. Di wê temenê de wê 'karîna kûrbûnê' û ankû nekarîn wê di wê temenê de wê weke mijarek dîyarker a di çerçoveya fahmkirinê de ku wê bi wê re wê di awayekê de wê were ser ziman bê.

Di zane min de ev mijar wê aliyekê din jî wê di xwe de wê bi wê rengê wê bihawênê. Ew jî wê di wê temenê de wê çawa wê bi wê re wê, mirov wê weke di temenekê de wê weke ku wê were ji hevdû vaqatandin. Kant wê dema ku wê 'kûrbûnê' a di zanînê û fahmkirinê de wê di wê rengê de wê weke têtînekê wê bikirpênê wê weke ku wê di wê rengê de wê di mejiyê wî de wê ew têtîna zayendî a mêt ku ew dikarê kûrbûnê bijî wê ji aliyê mejiyê wî de wê weke ku wê li wê were hizirkirin bê.

Di mijara fahmkirinê de wê, di mejiyê xwe de wê weke ku wê di awayekê de wê ji aliyê zanînen weke yên 'hesan' ve ku wê bi wê bihizirê ên weke ku ew dikirpênê 'feminismê', 'zayendê', zanînen weke yên estetîkê, çandî û fahmkirina ji wê ku ew karibê li wê bihizirê wê werênê ser ziman. Lê aliyekê din ên zanînen ku ew dihênê ser ziman ê weke zanînen weke yên matematîkê, fîzîkê û hwd de ku ew didênê aliyekê din de wê, li wê bihizirê ku wê çawa wê, karibê xwe bigihênê li wê.

Di têtîna rewîstî de ku mirov wê bi wê bihizirê wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê di nava felsefeyên demên berê de wê zêde di awayekê de wê, newê ser ziman. Piştî ronasanê wê hin bi hin wê di wê mijarê de wê hizir wê werina pêşxistin. Wekî din wê di wê temenê de wê mirov bi kirin û rewşên xwe yên jîyanî re wê çawa wê, bê pênasekirin û ankû wê ji kirinên xwe wê çawa wê, weke 'berpîrsîyar wê were dîtîn' ankû 'wê xwe weke 'aliyekê ser bixwe, wekehevdû û bi serê xwe ku wê 'weke yekê' wê li wê bihizirê wê bi wê re wê hin bi hin wê were li wê hizirkirin. Rewîst wê hinekî jî wê di temenê kirinên me de wê weke rengekê fahmkirinê û 'şubjetiv' wê li wê hizirkirin bê. Di aslê xwe de wê mijare aqil û kirinê û bi teybetî aqilê şubjeyî wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe bide dîyarkirin.

Hebûn ku wê weke xwe ku ew heya wê were dîtîn û herêkirin û wê di wê temenê de wê bi aqilî were dîtîn û weke hevdû wê were wê weke mijarek teybet a têtîna rewîstê jî wê biafirênê bê. Di wê temenê de wê, dema ku wê bahsa têtînekê rewîstî ku ew hatî pêşxistin ku wê bo kê bê ku wê were ser ziman wê, dema ku wê bersiva wê were gotin 'bo herkesekê

bê' wê demê wê di nava wê têngîna herkesekê de wê bi zayendî wê aliyê jin jî û mêr jî wê hebê. Ev wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê fahmbikê bê.

Di nava têngîna felsefeya hemdem de têngîna zayendê û lêgerînên bo fahmkirinê

Di aslê xwe de wê, dema ku mirov di çerçoveya têngîna zayendê de binerê wê dikarê wê weke aliyekê wê din jî wê werênê ser zima. Ew jî wê ew bê ku wê di nava felsefeya hemdem de wê weke dîyarde, fennomen û kirdeyekê wê têngîna zayendê wê derkeve li pêş. Di temenekê de wê, lêgerîneke li ser temen û esasê 'wekheviyê' û hwd jî wê di wê temenê de wê bi wê re wê pêşkeve.

Ev wê dema ku mirov felsefeyên demên hemdem ên ku wê piştî ronansên jî wê pêşkevin wê di wan de wê di awayekê de wê were dîtîn. Lê ji aliyekê din ve jî wê tiştêkê din jî wê were dîtîn. Ew jî wê ew bê ku wê, di wê temenê de wê, mijare zayendê wê di awayekê de wê bi teybetî wê ji aliyê jinê ve wê çawa wê bê hildan li dest û wê were fahmkirin wê weke ku wê weke mijarek li pêşîya xwe jî wê ji aliyê filosofên demên hemdem wê li wê bihizirin û wê li ser wê hizrên xwe wê werênina ser ziman.

Ji descartes û heta Hume û Kant jî wê dema ku mirov li hizrên wan dinerê wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê, weke ku wê li wê hizirkirin wê were dîtîn. Minaq Hume wê di mijare nerîna zayendî de wê di awayekê empirîkî de wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman ku 'jin wê xwediyê rewşek ku ew divê ku ew were fahmkirin bê' Di dewama wê de wê bîrê ser ziman ku 'Hume li ravekekê digere ji bo wê yekê ku jin di dema wî de, ji mêran pirtir, ji bo tevlêbûna devjêberdana zayendî hatine teşwîq kirin.'

Di awayekê de wê li ser temenekê empirîkî wê li wê bihizirê ku ew wê werênê ser ziman. Lê Hume di awayekê de wê nerîna wê di wê temenê de wê were dîtîn ku ew mijare zayendê wê weke têngînek ku ew di wê were were û kûrbûnê mirov di xwe de wê bikê wê weke aliyekê wê yê giring wê bibênê û wê bi wê werênê ser ziman.

Di aslê xwe de wê têngîna weke ya 'maf û azadiyê', 'wekheviyê', 'serbestiyê' û hwd ku wê ji demên ronansên û pê de wê di nava hizirkirinê de wê weke mijarna jîyanî û felsefeyî jî wê werina dîtîn wê, di wê temenê de wê bi wan li mijare zayendê jî wê were hizirkirin. Di awayekê de wê ew mêyla hizirkirina felsefeya demên hemdem wê hebê

ku ew li wê cihêtîyê di nava jin û mêrê de wê li wê ne hizirê. Lê du nûqte wê bina sedem ku wê ji aliyekê ve jî wê, heya mirov wê bi hizirkirîna û hwd re wê herê li ser wê. Yek wê rewşa jinê a cûda û awayê wê yê dîtbar ê hêstîyarî bê. Di wê temenê de wê, wê weke ku wê, mirov di Kant de dibînê wê di nava hizirkirina hêst û aqilê bi mantiqî de wê çawa di rewşekê de wê were fahmkirin û hwd wê ji hizirkirîna felsefeyên hemdem de wê bê mijare lê hizirkirîna. Di wê temenê de wê ji aliyê din ve jî wê, têngînên ku ew di nava civakê de wê bo jinê hatina ser ziman û ankû ew hatina ser ziman ên bi kevneşopîkî bin.

Di wê temenê de wê bi wê re wê li wê were hizirkirin. Di awayekê din de jî wê mijare jinê wê dema ku wê were li wê hizirkirîna wê di awayekê de wê têngînên olî, rewîstî û hwd wê, di awayekê xarib de wê di cih de wê, dimejê de wê di temenê nerîna wan û rengê ew çawa li wê dinerin ku wê mirov wê di mejî de wê li wê bipirsê wê xwe di awayekê de wê bidina dîyarkirin.

Mijare rewîstê wê dema ku wê minaq di nava civakên rojhilatî de wê, were ser ziman wê di awayekê de wê, weke ku wê di demên serdemên navîn û yên hemdem de wê, di cih de wê jinê wê bi xwe re wê bide li bîrxistinê weke ku ew mijare rewîstê ku ew tenê ew bi wê ve girêdayî bê. Weke ku ew weke navê wê yê din ê zayendî bê.

Di wê temenê de wê mijare fahmkirina zayendî wê, di wê rengê de wê, ji aliyê rewîstî ve wê, di demên hemdem de wê ev alî wê di awayekê de wê, bê mijare fahmkirîna bê. Di aslê xwe de wê, ji aliyê rewîstî ve di awayekê de wê pirsîna bi zayendî û di awayekê din de wê weke hewldanên pêşxistina rewîsta zayendî û hwd wê, hinekî jî wê ev fektor wê weke fektorna ku wê bi zêdeyî wê bandûra wan wê di wê de wê weke ku wê bi dîyarî wê hebê. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê di serî de wê, di awayekê de wê bi fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di nava pêşketina felsefeya hemdem de wê têngînên lêpîrsînê wê zêdetirî ku wê pêşkevin û mijarên weke yên bi şewayî ên aqilmeşandinê ku wê xwe bidina dîyarkirin wê ev jî wê di awayekê de wê, weke aliyna ku wê xwe bidina dîyarkirin bin. Di awayekê de wê formeliya mantiqê wê, ji aliyekê din ve jî wê bandûra wê li wê hizirkirîna wê bide çêkirin di nava felsefeya hemdem û hizirkirîna bi wê ve girêdayî de.

Di dewama wê de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din jî wê werênê ser ziman ku wê mijare zayendî wê di wê temenê de wê di awayekê de wê, di nava felsefeya hemdem de wê, di destpêkê de wê, dikarê wê ji du

aliyan ve wê hilde li dest. Aliyê pêşî wê di wê temenê de wê, weke ku wê di pêvajoya wê ya pêşî de wê di temenê ku wê jin û mêr wekhevin wê di temenekê hizrî a li gorî rêgezên destûrî û hwd de ku wê bi wê di awayekê de wê were hizirkirin bê. Lê dema ku wê di nava jîyanê de wê, ew cihêti di awayekê weke ku wê li ser jîyane mêr û jinê di nava malbatê, serbestiya nava kar û xabatê û hwd de wê xwe bide dîyarkirin wê ew êdî wê ji aliyekê din ve jî wê bê temenê hizirkirinê. Êdî wê filosofên jin û hin mêr jî wê derkevin ku wê mijarê wê ji wê aliyê ve wê bikina mijare lêpîrsînê.

Di dewama wê de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din jî wê werênê ser ziman ku wê derketina li pêş a têgîna zayendê hin bi hin ku wê bi aqil re wê pêşkeve wê, êdî wê bi emê re wê bibê. Di aslê xwe de wê mijare jinê wê di wê rengê de wê weke mijarek civakî wê di awayekê de wê di temenê lêpîrsîna weke hevdû bûnê de wê, xwe bide dîyarkirin. Nûqtayên ku wê bina deestpêka lêpîrsînê di nava felsefeya hemdem de wê bi nêzîkatîyên klasik ên li jinê ku wê weke karê ji kar newê dîtî, wê di awayekê de wê, ew wê, weke tememkerê mêr were dîtî û hwd ve bê. Ev jî wê, di awayekê de wê, di awayekê de wê, bina mijare lêpîrsînê. Têgînên felsefeyê ên li ser esasê hebûnê û ankû felsefeya hebûnê ku wê pêşkevin jî wê ji aliyekê din ve wê, bandûra wan wê di wê temenê de wê li wan aliyan wê hebê. Bandûra hizra felsefeya hebûnê li mijara jinê wê di temenê kifşkirina weke zindiyekê bi serê xwe bi wîn, xwestek, jîyan, aqil, gîyan, laş û hwd bê. Ji aliyên din ê cihêtiyên ku ew bi di wan waran de wê bi wê re wê hebin jî wê ew wê weke aliyana bi xosletî ku ew wê bi wan re wê were fahmkirin û wê bê hildan li dest bê. Çendî ku wê bi wê re wê hizirkirin wê bibê wê di wê têgîna biolojikî a cihêti de wê bi wê re li ser têgînek hebûnê a tam re bi wê hizirkirin wê di nava felsefeya demên hemdem de wê xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin. Bandûra wê têgîna bi hizirkirina felsefeya hebûnê û rengê fahmkirina wê ya weke hebûnek jîyanî wê li felsefeyên rewîstê û olê û hwd jî wê bibê ku ew li gorî wê hizrên xwe di awayekê de di berçav de derbas bikin û ew jinûve li gorî demê xwe bi têgînên xwe yê zayendî û hwd ve jinûve fahmbikin û bîna ser ziman.

Bi her rewîstek zayendî a zelal ve çûyina mirov

Piştî ku wê pêvajoyên hizirkirinê ên felsefeya hemdem wê di awayekê de wê xwe ji aliyê têgîna zayendî ve wê di temenekê baş de wê bi têgîna zayendî wê bigihênina li fahmkirinekê wê êdî weke ku mirov wê di

dewama wê de wê fahmbikê û bîbînê wê pêvajoyek bi ber rewîsta zayendî a zelal ve wê çûyin wê bibê. Di wê çerçoveya fahmkirina têtîna bi ber rewîstek zayendî a zelal ve çûyin wê were çî wateyê? Di wateya wê ya pêşî de wê, di awayekê de wê, kombinasyonên nû ên zayendî wê pêşkevin, rûbidin û wê xwe bidina dîyarkirin. Minaq wê zawaca hemzayendan, homofil û hwd wê di wê temenê de wê weke aliyna ku wê bibin û wê di wê temenê de wê ev wê di awayekê çawa de wê werina fahmkirin û wê bînan hildan li dest wê weke aliyekê ku wê di fahmkirina xwe de wê felsefeya demên hemdem jî wê di gelek waran de wê kêmbimênê bê.

Weki din wê minaq wê beremberê zawacên têtînen zayendî ê weke di nava du qatagoriyên zayendî de ku wê bibê wê bi heman rengê wê di demên nû de wê di nava hemzayendê de wê pêşkeve. Ev wê di nava têtînen kevneşop û klasik a civakî û bawerî de wê were fahmkirin wê weke aliyekê ku wê di wê temenê de wê xwe wekî mijare fahmkirinê jî wê bide dîyarkirin. Lidijîbûna zawacên hemzayendî û hwd wê, di wê rengê de wê li ser esasê rengên klasik ên malbatî û ankû wê weke ku wê di roja me de wê were bi navkirin 'heteroseksuelî' wê di wê temenê de wê, were dîtin. Wateya gotina 'heteroseksuel'ê wê ew bê ku wê du zayend weke jin û mêr bi hevdu re bizewicin bin. Ya gotina 'homoseksuel' jî beremberê wê, ku wê ji zayendekê bi hemzayendî ku wê bi hevdu re wê zawacê wê bikin bin. Wê ew wê bi wê re wê werênê ser ziman bê.

Di wê rewşê de wê, rêyên klasik ên weke rewîsta olî, û ankû têtînen etîkî ên felsefeyê ku wê li ser rengên felsefeya aristo, Spinoza û hwd re wê werina kirin jî wê di awayekê de wê têrê nekin ku ew di awayekê de temenekê fahmkirinê ê têr bi xwe re biafirênin bin. Ber vê yekê wê mijare zayendê wê ji van aliyan ve jî wê weke aliyekê ku wê derkeve li pêş bê.

Di aslê xwe de wê mijare zayendê wê di wê rengê de wê, kifşkirina wê ya xwe bi têtînek zayendî a rewîstî re wê, weke aliyekê ku wê di li ser esas û temenê fahmkirina zayendî a di demên hemdem ku wê di nava rewşa wê de wê di çerçoveyek mantiqî, rasyonali û hwd de wê were hizirkirin û hwd bê. Têtînen felsefeyî ên empirîkî wê ji wê aliyê ve wê temenekê hizirkirinê ên li ser rengê lêkolînkirin û fahmkirinê wê bikin ku ew bidina çekirin. Lê di dewama wê de wê, bi şartê ku wê rêgezên rengê kifşkirinê ê fahmkirinê wê rewşa zayendî wê bide dîyarkirinê bê.

Di wê rengê de wê, felsefeyek rewîstî wê di wê warê de wê hin bi hin wê di awayekê de wê xwe bide dîyarkirin. Di aslê xwe de wê, di wê rengê de wê, demên hemdem wê di wê temenê de wê, gelek pirsgirêkên fahmkirinê wê di wê temenê de wê di awayekê de wê ji aliyê di nerîna xwe li rewşên din nerîn ku wê bibê wê ji wan rûbide.

Minaq wê dema ku mirov wê li rewşên weke rewîsta zayendê binerê wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê, weke aliyekê wê yê giring wê xwe bide dîyarkirin. Wê rewşên zayendî ku wê, ji aliyên tégînên din ên rewîstî ên felsefeyê, olî û hwd ve wê nikaribê wan di temenekê û çerçoveya civakî a ku ew klasik ku ew bi rêgezên wê herêbikê wê di nava wê de wê bi rewşa zayendê wê temenekê fahmkirinê wê bide çêkirin.

Di wê rengê de wê, mijare zayendê wê ji vê aliyê ve wê weke aliyekê din û wê bi rengekê din ê fahmkirinê wê xwe di awayekê de wê di dewama wê de wê bide dîyarkirin. Di roja me de wê dema ku mirov van aliyên bi rêgezên rewîsta zayendî re li wan dihizirê wê jî em dikarin di dewama wê de wê werênina ser ziman ku wê nepejirendinên ji aliyên rewîstî ve ku wê hê jî wê li ser wê temenê wê li dijî hevdu wê bibin wê hebin. Di wê rengê de wê mijare zayendê wê, di wê temenê de wê, di awayekê de wê, berê wê bi kûve wê herê, xwediyê xatek çawa bê bi ber pêşarojê ve û hwd wê hê jî wê weke mijarek ku wê gelek aliyên wê ne di zelaliyê de bin. Lê aliyek wê di wê de wê weke ku mirov wê dibîne wê zelal bibê ku wê zayendîtî wê weke mijarek civakî û bi serê xwe weke mijarek zayendî a ku ew divê ku ew were derxistin li tégihîştinê wê derkeve li pêş. Weke tégînek felsefeya hemdem a civakî wê pêşkeve û wê rengê xwe wê di awayekê de wê bide dîyarkirin.

Mijare zayendî wê çendî ku wê di wê temenê de wê di dewama wê de wê weke mijarek maf û azadi wê xwe bide dîyarkirin jî lê wê di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê weke mijarek biolojikî, derûnî, çandî û hwd jî wê xwe di rengekê de wê bide dîyarkirin. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê di wê temenê de wê bikirpênê û wê werênê ser ziman bê.

Di tégîna zayendîtîyê de wê, ew wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin ku wê dema ku mirov wê di wê de wê çendî ku mirov kûr dibê wê bi wê re wê gelek aliyên wê yên ku ew pêwîstin werina fahmkirin û ser ziman wê werina ditin. Di wê rengê de wê aliyên wê yên wê yên klasik ên weke rewîstê, malbatê û hwd jî wê li gorî wê di awayekê nû ê demkî de wê jinûve wê şîrovekirin û avakirin û

ankû di pêvajoyek xwenûkirinê de wê derbaskirina wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê bi xwe re wê biafirênê bê.

Di mijare rewîsta zayendî de wê, di wê rengê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê salixkirinên di çerçoveya təkiliya nava aliyên zayendî de jî wê weke aliyekê wê yê din wê biafirênê bê. Di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê giring wê mijare zayendî wê, bi wê re wê, bê gihandin li temenekê fahmkirinê.

Di aslê xwe de wê, di roja me de wê, têgînên felsefeyî ên ku wê werin û pêşkevin wê ji aliyê xwe ve wê çawa wê li mijare zayendê binerin û wê werina ser ziman wê weke mijarek rewîstî a di çerçoveya nêzîkatîyê de jî ku wê bi wan re wê xwe bide dîyarkirin bê ku ew wê werênina ser ziman bê. wekî din wê di dewama wê de wê mijare zayendê wê, di wê temenê de wê weke miajrek civakî û rengê fahmkirina civakî a di çerçoveya qatagoriyek zayendî û ankû gelek qatagoriyên zayendî û hwd bê.

Di wê rengê de wê weke aliyekê wê yê din wê ev wê bi wê re wê biafirênê bê. Di mijare zayendê de wê, fahmkirin wê li ser temenê çandî, bawerî, biolojikî, derûnî û hwd re wê, di wê çerçoveya wê de wê, di awayekê de wê, were fahmkirin. Rewîst wê aliyekê wê yê heyî ê dîtbarî wê ew bê ku wê rewşa heyî wê weke wê di xwe de wê bi monstrekirinê re wê weke wê çawa wê bê hizirkirin wê weke renekê rewîsta awayî a dîtbarî wê xwe di çerçoveya wê de wê bide dîyarkirin. Mînaq wê dema ku wê têgînên rewîsta baweriyî wê li dijî rewşên zayendî ên demên hemdem ku wê rûbidin wê bê hanîn li ser ziman wê li ser wê temen û awayê ku ew bi wê hatîya dîtîn û hatiya gihandin li awa û renekê fahmkirinê re bê.

Di wî temenê de wê mijare mirov, çawa dikarê bijartinên xwe bikê bi temenekê azad û ankû mirov wê dikarê bikê û an jî nikarê bikê wê weke aliyên ku wê di nava wê de wê li wan wê were hizirkirin bê. Di wê rengê de wê ev mijar jî wê ji aliyê têgînên wan ên maf û azadiyê ve wê bîn ser ziman. Wekî din wê weke zayendekê û ankû hebûnekê wê xwestekên wê yên jîyanî wê çibin ku ew bîn dîtîn, kifşkirin û li berçav girtin. Wê ev wê weke aliyekê rewîstî ê di serî de ê jîyanî û hwd jî wê di wê çerçoveyê de wê karibê biafirênê bê.

Çavkanî

- Brison, Susan(2000). «Outliving One-self». I Feminist Theory. A Philosophical Anthology. Oxford: Blackwell Publishing
- *Wiestad, Else: «Den skjønne og følende for-stand». I Kvinneforskning
- *Grimshaw, Jean(1991): «The Idea of a Female Ethics». I Singer P. (ed.): Blackwell Companion to Ethics. Oxford: Blackwell
- *Gilligan, Carol, Nona P Lyons & Trudy J Han-mer(1990). Making Connections. The Relational Worlds of Adolescent Girls at Emma Willard School. Harvard University Press: Cambridge Mass
- *Rorty, Oksenberg Amelie(2004). «The Improvisatory Dramas of Deliberation». I Calhoun
- *Vetlesen, Arne Johan(1994): Perception, Empathy, and Judgement : An Inquiry into the Preconditions of Moral Performance. University Park, Pa.:Pennsylvania State University Press
- *Baier, A. C(1993): «What Do Women Want in a Moral Theory?». I Larrabee, M.J. (ed.): An Ethics of Care. Feminist and Interdisciplinary Perspectives, New York: Routledge,
- *Jagger, Allison(2000): «Feminist Ethics». I LaFolette, H(ed.): The Blackwell Guide to Ethical Theory. Malden, Mass.: Blackwell
- *Pettersen, Tove(2006): «Moralsk frihet og situasjon. Si-mone de Beauvoir». I Norsk filosofisk tids-skrift.Vol 41, nr. 4. Oslo: Universitetsforlaget

OL Û TÊGÎNA ZAYENDÎ

Di aslê xwe de wê mijare olê û têtîna zayendê wê dema ku mirov wê hilde li des wê, li ser temenekê demên hemdem û demên dîrokî jî wê gelek alî tiştên ku wê karibin bîn gotin wê hebin. Di wê temenê de wê weke aliyekê wê zêdetirî wê di awayekê de wê bi hemû aliyên bi hevdû re dihên ser ziman û aliyên bi nakokî û hwd re wê karibê were ser ziman bê.

Di mijare têtîna zayendî û fahmkirina wê ya di nav têtînek olî û bi rêgezên wê di awayekê de wê dîroka wê di awayekê de wê bi xwe re wê bide nîvisandin. Wê dema ku mirov wê di roja me de jî wê gelek bertekên ku wê li ser têtîna zayendî û ankû li dijî wê dihên dayîn nîşandin ku wan lêkolîn bikê û ankû di nerînek hesan de wan bikê ku fahmbikê wê bi wê re wê were dîtin ku wê, derkên bawerî û hwd wê di awayekê de wê di temenê wê de wê di rengekê de wê, hizrên me bidina dîyarkirin.

Di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê mijare zayendê û têtîna baweriyê wê di awayekê de wê hertimî wê weke mijarna ku wê di hevdû de wê çawa wê werina jîyankirin û wê werina fahmkirin jî bin. Ber vê yekê wê mijare baweriyê wê bi nerînen wê yên li rewşên zayendî ên jîyankirinê û hwd wê di wê temenê de wê di awayekê de wê mirov karibê wê di awayekê de wê fahmbikê bê.

Ol û zayendî wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê di awayekê ku wê were salixkirin de wê, bandûra xwe wê li rewşa zayendî jî wê bikê. Minaq wê dema ku wê di nava xiristiyanîyetê de wê bergwere kirin wê, bi gotina “bav, kûr û gîyane pîroz” re wê, di awayekê de wê ew destpêk wê were kirin. Di wê têtînê de wê navê aliyê zayendî ê jinî wê di nava têtîna gîyanî de wê weke kû wê xewr bibê wê di awayekê de wê bibê wê lê were. Ev rewş wê, di awayekê de wê di nava misilmanetiyê de jî û di

nava cihutiye de ji we di awayeke de we weke ku mirov we dibine we xwe di awa u rengekê de we bi we re we bide diyarkirin.

Di awa u salixkirinên ku we bi teginê we di we rengê de we werina kirin we weke aliyna ku mirov wan di serî de ji ve aliye ve weke teginna ku wan şirovebikê u wan dahûrbikê bê. Di warê fahmkirina wan u bandûra wan li jiyane mirov de we di we temenê de we, di awayekê de we di fahmkirinê de we weke ku we were ditin we aliye we bi we re di rengekê xwe de we, xwe bide diyarkirin.

Di aslê xwe de we mijare ol u zayendê we dema ku mirov we hilde li dest we, di awayekê de we, hê ji demên berî ên destpêkê ên şariştaniye ve we weke aliyeke teginê e teolojiki u ankû olzanî we xwe bi we re di we temenê de we bide diyarkirin. Di we çerçoveye de we, dema ku mirov we ji destpêkê we fahmdikê we di awayekê de we dikarê we ji aliyeke ve we hilde li dest bê.

Di pêvajoyên destpêki ên şariştanî de we, dimenekê zêde tevlihev e mîtolojiki we bi olî we hebê. pevçûnên mîtolojiki ku we weke li ser hêzê we bîn kirin we di aslê xwe de we di we rengê de we di awayekê de we teginêke bi kirdeyi we di temenê xwe de we bihawênê. Berî demên şariştaniye we teginên ku we di we rengê de we werina ser ziman we, di nava hevdû de bin. We bi we re we, di awayekê de we werina fahmkirin u we dîmenekê fahmkirinê we bidina çekirin. Ev ji we weke aliyeke we ye ku mirov we, werênê ser ziman bê. We, di pêvajoyên şariştaniye ên destpêkê de we di mitolojiye de pevçûnên nava yazdanan u bi we re we yazdanên ku we hin bi hin we hêzê bi dest bixin ên mên we, di dîmenekê de we, di we temenê de we, aliyeke wan e fahmkirinê e bi teginê nêrî ku we karibin werina fahmkirin bin. Em ji we aliye ji ve we, divê ku we di destpêkê de we di çerçoveya pêvajoyên fahmkirin u pêşketinê ve we divê ku we ji hinek aliyên ve we hildina li dest.

Di demên destpêkê ên şariştaniye de ol u zayendîti

Dihê ditin u fahmkirin ku we di demên destpêkê ên şariştaniye de we teginêke tevlihev a ol u zayendê ku we di gelek waran de we di zikhevdû de we pêşkeve u we bandûrê li hevdû bikê we bibê bê. We bi we re we ev ji we bi we re we were ditin we zayendî we, di we rengê de we, di awayekê de we, dema ku we derkeve li pêş we, di we temenê de we, teginên olî we bi we re we, vegûharinê we di xwe de we bidina çekirin. Yazdanên mîtolojiki ên deestpêkê weke ku em di mîtolojiya sumer de dibînin bi navê 'abzû' u hwd we, 'mê' bin. Di dewama we de we di

awayekê de wê ew wê, xwediyê temenekê kifşkirinê bin. Wê di wê temenê de wê dema ku wê bergbikin û wê dua bikin wê bi gotina 'ji dayika me ya pîroz' re wê were ser ziman. Ev wê weke kevneşopîyek bergkirinê a bi hazaran salan wê bi xwe re wê di awayekê de wê biafirênê. Di aslê xwe de wê, wê di temenekê de wê, bide nîşandin ku wê têgînek zayendî a di wê temenê de wê berî wê jî wê hebê bê.

Wekî din wê jî mriov dikarê wê werênê ser ziman ku wê, di pêvajoyên şariştaniyê ên piştê de jî wê di awayekê de wê, ev dîmen wê hin bi hin wê di awayekê de wê bigûharê. Di nava têgîna baweriyên olî û teolojikî ku wê piştê wê pêşkevin de wê, hin bi hin wê mêr wê weke hêzekê wê pêşkeve. Û ev jî wê taqabûlî demên şariştaniyê û pêvajoyên wê yên şariştaniyê wê bikin bin.

Wekî din wê jî mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê, wê mijare zayendê wê, di wê temenê de wê, di awayekê de wê di nava têgîna teolojikî de wê hertimî jî wê di awayekê de wê hebê û wê dem bi dem wê di wê de wê salixkirinên ku wê bèn kirin wê bibin. Di demên sumerîyan de wê dibînin ku wê di bawergehîn îstarê de wê, zawac wê bi navê wê bibin û wê bi pîrozkirina wê re wê êdî wê ew rewş wê mayinda bibê. Ev piştê wê weke kevneşopîyek civakî wê xwe bide domandin.

Ji aliyê din ve jî wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê, aliyên yazdanên jin ên mîtolojikî û serwerîya wan ve wê, di wê temenê de wê piştî ku wê dema wan wê bi pêşketina olên demên aqil re wê bibê re wê di wê temenê de wê di wan de wê ev kevneşopî wê çawa wê were terçûmekirin û şîrovekirin wê weke mijarek din a giring a li pêşiyê jî wê xwe bide dîyarkirin. Di aslê xwe de wê, di nava wê kevneşopîyê de wê salixkirinên bi wê bi navê yazdanî wê werina kirin wê di temenekê de wê, di temenekê kifşkirin û temenê zêdebûna jîyanê de wê bèn kirin û ev jî wê ji aliyekê zayendî ve wê bi jinê ve girêdayî wê bibin.

Di demên olên aqil de wê ev wê bê gûharandin. Mînaq wê di olên semitikî de ku wê piştê wê serwerîyê wê bidest bixin de wê mijara zayendê wê di wê temenê de wê hin bi hin wê ji pîrozîya wê bê dûrkin. Wê di wê temenê de wê, pêşî wê di cihûtiyê de wê ew bê destpêkirin. Piştê wê, xiristiyani wê bi gotinên weke 'bav, kûr û gîyane pîroz' re wê, werênê ser ziman û destpêkirin. Lê ew têgîna 'gîyane pîroz' jî wê çendî ku wê di gotinê de wê weke bi awayekê morfolojikî li şûna ya cihê jinê' wê were bicihkirin jî lê di şîrove, vegotin, rengên hanîna ser ziman û hwd de wê, ew jî wê bi têgînek nêrî wê werê hanîn ser ziman.

Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê, di awayekê de wê, di serî de wê, weke aliyekê bandûrlêkerê wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê. Di xatên mesopotamikî de wê mijara têgîna olî û kevneşopîya pîroz û afrînerîyên bi wê ku ew hebûna wê bi têgînek zayendî a li ser jinê re wê li pêş bin û wê di awayekê de wê ev wê bandûra wê li şîroveiyên olî ên bi berdewamî ku wê werina kirin jî de wê bê kirin. Di wê temenê de wê minaq wê weke 'nirxek pîroz' herêkirina jinê di bawergehê de wê, di temenê wê de wê hinekî jî wê ev hebê. Vi gotinek din ' di nava kurdan de ku wê heta roja me jî wê xwe bide domandin 'destûra jinê a pîroz' ku ew bi navê 'kevneşopîya hemawiyê'' bi nav dikin wê di wê temenê de wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin.

Ev kevneşopî wê weke aliyekê din ê dîyarker ku mirov wê di serî de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê fahmbikê bê. Di dewama wê de wê dikarin wê werina ser ziman ku wê, 'nêr' nîşandina gîyane pîroz ku wê bibê wê, weke temenekê hizirkirinê wê piştî xiristiyanîyetê wê li islamê jî wê ew wê di wê temenê de wê bikê. Di wê rengê de wê, di nava jîyanê de wê weke yê afrîner ew gîyan û weke ya 'hemû tişt ji wê' di awayekê de wê, were ser ziman. Ber vê yekê wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê, di temenê salixkirinên nêrî û mê'yî de wê, ew wê, di awayekê de wê, were kirin. Di serdemên navîn de wê çendî ku wê bi awayekê 'mecazî wê zayenda faristeyan wê were nîqaşkirin lê wê 'zayenda xwûdê' wê di wê temenê de wê, hertimî wê weke nepeniyek sergirtî a ne dîyar wê bimênê û çendî ku ew wusa ma jî wê di awayekê de wê di temenê nêr' de wê salixkirinên ku ew bi wê werina ser ziman re wê êdî ew salixkirin wê li ser wê re wê di awayekê de wê bên kirin û wê bên hanîn li ser ziman.

Di demên kevnera de têgîna ol û zayendê

Em di demekî de dijîn ku zayendîtî û têgîna zayendî hîn jî mijarek sereke ye hem di civakê de bi gelemperî û hem jî ne kêmi di nav civakên xiristiyan de. Gelek kes hene ku îro bawer dikin ku paşperdeya têgîna zayendî û heta radeyekê jî nebaşiyên li hember jinan ku di kesayetî de nîşan dide, dikare bi peyamên Kevin û hinekî jî bi nêrîna girêkî ya li ser mêr ve girêdayî be.

Dema ku ez behsa dema kevnera bikim, bi giranî hinekî li ser serdema Helenîstîkê li vir li wê bihizirim. Helenîsm serdema guherîneke mezin bû. Cîhana Helenîstîk a navneteweyî, bingeha cihêrengiya ku di nav olên helenîstîk de, di nav tiştên din de serdest bû, danî. Serdema Helenîstîk bi

dagirkirina Îskenderê Makedonî di destpêka salên 300 B.Z. de dest pê kir. û heta ketina dawî ya Misirê di nav Împaratoriya Romayê de ji aliyê Împerator Augustus ve di sala 30 B.Z. Serdema Romayê gav bi gav li herêma Helenîstîk teşe girt, lê olên Helenîstîk hîna jî hebûn. Tevahiya sala 300 P.Z. Paşê Împerator Konstantîn bû Xirîstiyaniê û di dawiya sedsala 3. de, Qeyser Theodisius I olên berê qedexa kir û perestgeh girtin.

Platon li pêşiya dema Helenîsmê ye, lê dibe ku bandorek mezin li ser pêşveçûna ku bingeha serdema ku Helenîzmê pêk tîne kiriye. Ji ber vê yekê min tekezî li ser gotinên wî kir. Lê belê, divê em bizanibin ku dema ku dor tê ser danasîna 'walet'ê ya Platon, ew îdeayek hizir dike, ne ravekirina rastiyê. Lê em dikarin hin paralelên welatê Sparta bibînin, ku wê dibe rola modela Platon bûya. Di Peyamên Kevin de jî bi awayê xwe şêwazeke jiyanê ya îdealîst, ku berî her tiştî wek kataloga îdeolojîk hatiye formulakirin, dihênê ser ziman. Di dewama wê de hizirên Foucault ên li ser bi dema Helenîstîk ve hinekî girêdayî li ser bisekinim. Foucault xwediyê nêrînek lîberal a li ser zayendîtîyê ye, ku ez bawer dikim ku ev yek ji dahûrîya wî ya zayendîtîyê ya di kevniyê girêkî hinî zelal dikêt.

Wekî din wê di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê demên kevnera wê têgihên wê yên felsefeyî û bi rengekê ên di çerçoveya olî de dihên fahmkirin wê rengê hizirkirinên piştî jî wê di awayekê de wê bidina dîyarkirin. Dema helenîsmê wê di aslê xwe de wê, giring bê ku mirov wê fahmbikê ber ku wê di awayekê nûmînayî de wê, weke ku wê çawa wê, qarakterê dewletra sparta wê di awayekê de wê, rengê hizirkirinên platon û aristo wê di xwe de wê bide dîyarkirin wê bi heman rengê wê, dema helenîsmê jî wê qarakterê rengê hizirkirinên hizirên demên kevnera ên girêkê wê di awayekê de wê bi wê rengê wê di xwe de wê, bidina dîyarkirin. Ber vê yekê ez wê weke demek nûmîna a dîyarker ku mirov wê hem çendî di çerçoveya wê dema wê de wê fahmbikê wê weke demek derbas de ji dema kevnera li ya serdemên kevnera a bi rengekê dema olên dema aqil wê di wê temenê de wê, di xwe de bi hev girtina (senteziya) hizirên kevnera jî wê bide çêkirin. (çav: Zosuls, K., Miller, C., Ruble, D., Martin, C., Fabes, R. (2011). Gender Development Research in Sex Roles: Historical Trends and Future Directions. Sex Roles, p, 826-842)

Di wê temenê de wê, mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê weke ku wê çawa wê demên helenî wê rengekê fahmkirina demên kevnera wê di xwe de wê bide dîyarkirin wê weke ya asta duyem a li ser wê re jî wê serdemên navîn jî wê di wê temenê de wê di awayekê de wê weke ku

mirov dikarê wê werênê ser ziman bê bibê. Îskender û dema wî wê encama demên kevnera û zêhnê wê bê. Wê nûmîna wê ya şenber bê.

Platon ramanên hebûnê kir du beş, yê manewî û yê maddî, yê manewî cîhana ramanan nimînêr dikir, ku cîhana zêhniyetê rengvedana wê ye, lê sêwîyan azadbûna giyan bi paqijbûn û azweriyê xeyal dikirin. Hem ji bo **Platon** û hem jî ji bo sêwîyan hişyarî nemir a. Kêmbûn nikare li wê cîhana ku bi tenê rengvedanek bêkêmasî ya cîhana kamil a ramanan e, bi dest bixe. Ji ber vê yekê, "mirina bi aqilmendî mirina bi şahî, ku tê wateya derbasbûna ji bo jiyanê ku giyan dikarin îmkanên xwe bê astengî û alozî bi pêş **bixe**. Ev rengê hizirkirinê wê di awayekê de wê, êdî wê di temenekê fenomenî de wê çerçoveya kûrbûna di îdeayan û hwd de wê bi têgînî û têgihîştinî wê biafirênê. Dualîteya serdemên kevnera a mesopotamikî jî wê qalibên wê di wê temenê de wê weke ku wê werina bikarhanîn. Lê navarok û rengê fahmkirina wê ya hundirîn wê ew wê yan wê bi tememî newê fahmkirin û yan jî wê newê girtin.

Wekî din wê nerînê wê di temenekê kûrbûna bi wê re de wê, Platon wê di wê rengê de wê werênê ser ziman ku wê çawa wê ji dînya ve wê qût wê di wê de wê bi fenomenî wê kûrbûnê bikê wê li ser wê bisekinê. Di hizirkirinên platon de ku wê, demên piştê jî wê, di wê rengê de wê di nava kûrbûman bi menewî û hwd wê dîyarbikin wê di wê temenê de wê di awayekê bi fûrmulekirina wê re wê temenê wê di awayekê de wê li ser têgînek zayendî a zêdebûnêr re wê bihizirê û wê werênê ser ziman.

Platon ji aliyê zayendî ve ramana xwe li ser zêdebûna jinan jî ava kir. Teoriya wî ya dualistî bi gîyan û laş dema ku ew hat ser zayendê, ku jê re 'duiyîti' jî tê gotin, li ser bingeha ku wî jê re digot 'yek û Yê 'din'. Wî bawer dikir ku her tişt ji civînekê, yekbûnek di navbera yek û yê din de derketiye. Yek forma hişk, ya din forma şil nimînêr dike. Yek nêr e, yê din mê ye. Yek aramiyê nimînêr dike, yê din jî bêaramiyê nimînêr dike. Yek baş e, yê din xerab a. Li ser vê dabeşkirinê, Platon pênaseya zayendê kir, û dabeşkirinek zayendî kir, ku yek mêr, û yê din jin nimînêr dike. Pêjna îdeayî dibe yek, ankû mêr, ya din jî jin, heta ku dibe zêde dibe û ji tişteki tê kêmkirin

Beremberê wê di wê temenê de wê navaroka wê têgîna dualiteyê wê dema ku em li ser temenê hizirkirinên mîtra û zerdeşt re wê li wê bihizirin wê di aslê xwe de wê di encama dawî de wê di awayekê de wê, ne dîr ji wê ji aliyekê ve wê regekê hizirkirinê wê bide me. Lê ya ku wê vajî wê platon kir wê, ew di temenekê bi rengê hizirkirina îdeayên wî ku ew bûna xwediyê temenekê ji dînya rastin a qûtbûnê. Ber vê yekê wê di

wê çerçoveyê de wê di nava wê de wê çawa wê, were hizirkirin wê di wê rengê de wê ji aliyê ghiştina encamê ve jî weke temenekê cihêyî wê bi xwe re wê bide dîyarkirin.

Ev rengê hizirkirina dûaliteya platon wê ne tenê wê di xwe de wê bê xwerdiyê girtinîyekê. Bi wê re wê ji aliyekê din ve jî wê li ser wê temenê wê aliyekê bi yê din wê werênê ser ziman. Ev wê, di wê temenê de wê, di mijara fahmkirina ol û zayendê de jî wê encamên xwe wê bide dîyarkirin. Lê di wê rengê de wê dikarê wê di awayekê din de jî wê werênê ser ziman ku wê mijara zayendê di serdemên navîn de wê, xwe li menewiyetê girtinê û ji aliyê medîyetê dîrketinê û hwd re wê, di awayekê bi wê rengê hizirkirinê re wê rengê pêşketina xwe wê bide dîyarkirin.

Têgîna zayendê wê, di wê rengê de wê, piştî demên helenê wê serdemên navîn ku wê li ser bingeha serdemên kevnera wê pêşkevin wê di awayekê de wê, di wê rengê de wê, regekê pêşketinê ê bi sazûmanî ku wê di wê çerçoveyê de wê di nava hiyararşiyê de wê bide fahmkirin wê dibê. Ev têgîna hiyararşiyê wê, ji aliyekê ve wê, di dewama wê de ku wê li ser esasê ya li pêşî ku ew dide dîyarkirin a weke 'yek' û ankû tenê re ku wê ya 'din' wê di bin wê rew wê bicih bikê re wê encama wê di wê temenê de wê di awayekê de wê bi temenê wê re jî wê salixbikê.

Mijar wê weke ku wê di hin axiftinên xwe de wê platon wê balê bikişênê wê 'ya 'yek' wê weke 'xwûdê' û hwd wê di serdemên navîn de wê, bê û dîyar bê. Di wê temenê de wê, 'Yek''a pêşî ku wê weke xwûdê bê jin bê û ankû wê ya 'din' wê jin bê wê ew jî wê li aqilê serdema navîn wê bimênê ku ew bi wê rengê wê bide dîyarkirin. Di wê temenê mijare 'xwûdê' jin a û ankû mêr wê di wê temenê de wê weke aliyekê ne dîyarkirî û ne zelalkirî wê di wê rengê fahmkirinê de jî wê weke ku wê bimênê. Mêr di serdema navîn de bi têgîna 'nêr' ew bi awa kir û bi wê rengê ew da dîyarkirin. Lê nûha bo vegûharandina wê rengê pêşketinê wê li pêşîya me wê aliyekê din ê giring wê bimênê ku ew jî wê nîqaşkirina zayenda xwûdê bê.

Li zayenda xwûdê hizirkirin

Di aslê xwe de wê weke pirsêk giring bê ku mirov di çerçoveya têgîna zayendî de wê, pirsê wê bikê. Di wê temenê de wê ev pirs wê aliyekê wê yê din ê lêpîrsîner wê hebê û ew wê di zane min de wê weke aliyekê wê yê giring wê di wê temenê de wê di awayekê de wê biafirênê. Ew aliyê

lêpîrsîner wê karibê hemû dîroka bi nêrî li ser wê re hatî nivîsandin wê karibê bi xwe re ew bikê ber lêpîrsînê de.

Di dewama wê de wê di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê ku wê di wê temenê de wê, di temenê ku ew bi wê dihê hizirkirin wê were hiştin. Gelek caran ez bixwe di nava nîqaşan de ez li wê, bûma şahid ku wê gelek jin wê gotinên bi pîrs ên weke 'çima mirov xwûdê weke mêr tefkir dikê.' Yan jî wê bihizirê û wê bènê ser ziman ku wê çima tenê wê bi nêrî wê li wê were hizirkirin. Di wê rengê de wê ji rengê hizirkirina wê pîrsê û awayên wê ya ku wê di serî de wê were fahmkirin wê di awayekê de wê, çima wê di wê temenê de wê di awayekê de wê ew salixkirin wê were kirin bê.

Têgîna zayenda xwûdê wê weke qadake lê nehatî hizirkirin û wê dema ku ew li wê were hizirkirin û were îfşakirin wê di aslê xwe de wê gelek aliyên din ên ku wê di wê temenê de wê, bi wê re wê werina hizirkirin û wê, werina ser ziman wê hebin. Di wê rengê de wê, ev wê weke nûqteyek ku wê di wê de wê qatagoriyên zayendî wê wînda bibin û ankû wê wînda bikin bê. Ji wê nûqteyê destpêkirina li fahmkirinek zayendî û ankû lêpîrsînek zayendî wê di wê temenê de wê di awayekê de wê, weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê li wê bihizirê bê.

Di pirtûkên pîroz de lêgerîna li têtîgînên zayendî

Di wê warê de wê, piştî ku wê piştî sedsale 20an û pê de ku wê felsefeya zayendê di nava ya demên hemdem de wê pêşkeve û wê serwerî li jîyanê, civakê û demê bibê wê di dewama wê de wê li nava bineterên nivîskî ên demên kevn ênw eke yê 'pirtûkên pîroz' jî û yê nivîskî ên ne pîroz jî wê di wê temenê de wê lêgerînek wê bibê. Di dewama wê de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din jî wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê mijara zayendê wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê bide dîyarkirin bê.

Di aslê xwe de wê, di wê temenê de wê, dema ku mirov li nava nîqaşên di derbarê bi kifşkirinên têtîgîna zayendê ji nava têtîgînên pîroz wê, hin bi hin wê di wê warê de wê bikifşkirinên bi nivîskî ku wê werina kirin wê, literaturek giştî a nivîskî wê bi xwe re wê werênê lê hizirkirin. Di wê temenê de wê, li rex Îsa mesih wê dîmenekê dayika wî meryem wê were bicihkirin. Wê li ser pêjnên bi wê rengê re wê êdî ew wê di nava wê de wê bèn kifşkirin.

Piştî ronansansê wê di wê warê de wê litereturek çandî wê di wê warê de wê di nava têngîna olî de wê bi zayendî wê were pêşxistin. Wê pêşî wê weke ku mirov wê di hûnera hunervanên demên ronansansê de wê, pêşî wê dibînê ku wê çawa wê aliyekê seksualiteyî wê bi wê re wê di dîmenên xwe de wê xêzbikin. Di wê wêneyên ku wê ji aliyê wan ve wê li hêtên dêrên demê ên kevnera wê werina çêkirin de wê, zêdetirî wê, xatên laşên mirov wê bi rûtî wê di awayekê de wê bikin ku wê bidina berçav.

Berî wê rûtî wê weke 'bêfihêfî' wê were dîtin û wê di wê temenê de wê were pênasekirin. Heta ku wê nîşandina laşê xwe wê weke 'gûnahekê' were dîtin. Di wê temenê de wê ev çendî ku wê weke gûnahekê wê were dîtin jî wê di wê warê de wê şîroveyên cûr bi cûr li ser awayekê ajoyî ê mirovî re wê weke ku wê bîna pêşxistin û wê di bin navê têngînen olî de wê bîna bicihkirin. Kifşkirinên bi têngînen seksulieteyê re wê weke ku mirov wê minaq wê di nava felsefeya hemdem de wê weke ku wê Michel Foucault wê li ser ya demên kevnera de ku wê di temenekê dahûrane re wê bikê wê di awayekê de wê temenekê hizirkirinê wê di wan waran de jî wê bikê bîra mirov de. Ya ku wê Michel Foucault wê bibê şîroveyek bi wê rengê wê hinekî jî wê di wê temenê de wê kifşkirinên bi rengê salixkirinên weke di nava hûnera demên ronansansê û ya demên kevnera ku wê weke bi peykelên mirov ên jin û mêr ên rût ku ew hatina xêzkin bin.

Weki din wê gelek aliyên ku wê di wê temenê de wê bîna ser ziman û şîrovekirin wê bibin. Ev jî wê weke aliyna ku mirov dikarê wê werênê ser ziman bê. Di demên hemdem de wê di wê warê de wê li ser hebûna zayendê û rola zayendî re wê ev wê bi nivîsandinên felsefeyî re wê, temenê wê di awayekê de wê were kirin. Kifşkirinên weke bi kûrbûna di têngînen olî de wê di wê rengê de wê, ji aliyekê ve wê bi ber kifşkirinên bi wê aliyê ve wê herin. Minaq wê li ser cihutiyê **Moshe Meiselma** ku wê rabinerek bê wê bi pirtûka xwe ya bi navê "Jewish Woman in Jewish Law" ku wê di sale 1978 de wê binivîsê wê ji wê aliyê ve wê li ser têngîna zayendê û rola jinê wê bisekinê di nava kevneşopîya cihutiyê de.

Di xiristiyaniyetê de jî wê di wê rengê de wê dema ku mirov çavê xwe dîgerênê şîroveyên bi rengê wê li ser têngîna zayendê û awayên seksualiteyê ku wê di nava têngîna olî de wê ji wê weke ku wê werina terçûmekirin wê werina pêşxistin. Minaq ppirtûka bi navê "naturlig sex? Seksualitet og kjønn i den kristne antikken" ku wê di sale 2002'an de wê ji aliyê **Halvor Moxnes**, û du rektorên bi navê Jostein Børtens û Dag

Øistein Endsjø wê were nivîsandin de wê, di şêwayekê wê rengê de wê bixwezê ku ew dîmenekê bi wê werênê ser ziman.

Mijarên ku ew rûdidin û divê ku ew werina fahmkirin ji aliyê têngîna olî a teolojikî ve bi nerînek herîni wê di wê temenê de wê bîn hildan li dest. Mijarên weke yên 'homoseksuelê' wê di wê temenê de wê bîn gihandin li hin şîroveyna. Pirtûka bi navê "de homoseksuelle och kyrkan" ku wê ji nivîskar û teologê swedî ê bi navê **Holsten Fagerberg** ve wê di sale 1974'an de wê bê nivîsandin wê karibê minaqek di wê rengê de biafirênê bê.

Wî di pirtûka xwe de li nêrîn û şîroveyên cuda yên ku ji aliyê zane û teologên cuda ve tîn bikaranîn mêze kiriye. Pirtûk di demekê de xebatek ji Dêra Swêdê bû ku dixwest ku pirsgirêkên li dora homoseksueliyê bêtir fahmbikin bê. Cûdahiya ramanên ku di binê lêkolîner, teolojîst û nivîskaran de dema ku dor tê ser hevzayendî di vê pirtûkê de diyar bin.

Di van demên hemdem de wê mijare zayendî bi têngînên seksualiteyî wê ji demên kevnera û hwd wê li ser wê re wê gelek berhem wê di wê rengê de wê werina nivîsandin. Minaq pirtûka profesore ingilîsî **Kenneth James Dover** a bi navê "greek homosexuality ku wê di sale 1978 de nivîsandîya wê di wê rengê de wê weke yek ji wan xabatên di wê rengê de wê, bê temenekê fahmkirinê bê. Kenneth Dover li ser dîroka demên kevnera a girekê lêkolînkirin û xabatên xwe di temenekê felsefeyî û hizrî de spartina wê. Di wê temenê de wê, li ser wê re wê, bixwezê ku ew hizirkirinekê bi têngîna zayendî di nava têngînên teolojikî de bi bandûra pêşveçûnên felsefeyî kifşbikê û bê ser ziman.

Di aslê xwe de wê, di demên hemdem de wê bi bandûra felsefeyê û pêşketina zanyariyê û hwd wê, di awayekê de wê mijare zayendê wê bi zêdeyî wê weke mijarek giring wê xwe bide dîyaerkirin. Di serî de wê, ev wê ji aliyekê ve wê weke têngînek tengezerî a ji bo têngînên teolojikî wê xwe bide dîyarkirin. Ber vê yekê wê di serî de wê, zaneyên olî wê di serî de wê mijarê wê weke aliyekê giring ji aliyên baweriyên xwe ve wê hildina li dest û wê li ser wê bisekin. Di wê çerçoveyê de wê, xabate **Gordon D. Fee** a bi navê "The First Epistle To The Corinthians" ku wî di sale 1987 nivîsand wê di wê temenê de wê minaqekê wê weke gelek xabatên din ên di wê temenê de ku wê bîn kirin wê bide nîşandin. Gordon fee wê, di awayekê de wê nivîsên pirtûkên pîroz û bi teybetî namayên paulus wê di wê temenê de wê bikê ku ew şîrovebikê û ew li ser wan re xwe bigihênê têngînek fahmkirinê. Di deewama wê de wê zaneyên olî wê bixwezî ku mijarên weke 'homofiliyê' wî şîrovebikin û wê di

çerçoveyek têtînen pirtûkên pîroz de bigihênina li fahmkirinê. Di wê warê de wê pirtûka Paul Germond "Aliens in the Household of God" ku wê di sale 1997 de wê binivîsê wê weke pirtûkek ku wê ji terçûme û şîroveyan incilê (û ankû mizgînê) pirtûka xiristîyanîyetê ku wê bi wê şîrovebikê û wê werênê ser ziman bê. Germond wê di pirtûka xwe de wê ji dora dordorên li Afrîqa û hwd wê bixwezê ku hinek nîqaşên li ser homofiliyê wê di wê bixwezê ku ew hin şîroveyna bi wê pêşbixê.

Dema ku em mirovên nû nas dikin an jî li zanîna nû digerin, jixwe têtîhiştinek giştî bi me re heye ku paşxaneyê hevdîtin an zanîne pêk tîne. Ev têtîhiştina gelemperî pêşgotinek an pêşdaraziyek e ku çerçoveyek ku dihêle ku em karibin fahmbikin pêktîne, lê ew di heman demê de dikare bibe sînorek li ser tiştên ku em dikarin fahmbikin. Yanî em lêbelê di çerçoveya ku me berê fahmkiriye de fahmbike. Têtîhiştina biharê têtîhiştinek kesane ye ku bi demê re ji hêla hêmanên cihêreng ve tê avakirin, wekî têtîkiliya bi malbat, heval, hevkar, dibistan, zanîngeh, pirtûk, huner, mirovên cihêreng, rewşên cihêreng hwd. Her tiştê ku em dihizirin û ezmûn dikin, beşdarî lihevhat. Bi gotîneke din, em çawa tiştan fahm dikin, bi tiştê ku em dikişînin ve girêdayî ye, û tiştê ku em diceribînin pêwendiyek nêzik bi jiyana me re heye. Pêştêtîhiştina me ya ku em her gav bi xwe re hildigirin dê bandorê li tiştê ku em lê digerin û lê guhdarî dikin di hewildana têtîhiştinê de bike, ka em çawa tiştên ku em dibînin û dibihîzin fahm dikin, û tiştê ku em dibînin û dibihîzin çawa vedibêjin.

Di awayekê din de jî wê weke ku em dikarin wê werênina ser ziman wê di demên hemdem de wê lêgerînek bi rasyonali wê di awayekê de wê ji temen ve wê bide dîyarkirin. Minaq wê, hizrên Hans-Georg Gadamer ku ew di nivîsa xwe ya bi navê "Opphøyelsen av forståelsens historisitet til hermeneutisk prinsipp(2001)" bi norwêcî wê di warê de wê têtînekê wê bide me. **Têtîhiştin** û danûstendin ji bo ku em çawa dinya û rastiya li dora xwe fahm dikin û fahm bikin girîng in. Bi lêkolîna metnên Incilê, her ku diçe zelaltir dibê ku em hem hevokan bi awayên cuda dixwênin û hem jî şîrove dikin. Û pirsê ku ez paşê ji xwe dipirsim ev e ku çima em wiya dikin? Ez bawer dikim ku gelek bersivên ku em di mezinbûna biharê de, dibistana me û li hawîrdorê de dibînin ku ji me re dibin alîkar û bandor dikin. Ji ber vê yekê, ez dihizirim ku girîng e ku em ji vê mijarê haydar bin dema ku em dixwînin, û ne hindik be ku em nêrînen cihêreng ên li ser zayendîtiyê di derbarê incilê de nîqaşbikin. Ji ber vê yekê xwezayî ye ku ez dest bi vî karî bikim bi balkişandina li ser aliyên

cihêreng ên ku di têngihîştina ku em bi dest dixin, li ser bingeha hermeneutîkê, dileyizin. Dûv re ez ê hewl bidim ku nîşan bidim ka hawîrdora meya civakî çawa dibe alîkar ku têngihîştina me ya rastiye çêbike. (çav: Hans-Georg Gadamer(2001), Hermeneutisk lesebok)

Di warê fahmkirina rengê zayendî ê navaroka incilê de wê dikarê wê weke aliyekê din ê ku mirov li wê binerê wê, di pêvajoya wê ya sêyemin a pêşketinê de ku mirov bi dema ronansê û hwd re wê bîne ser ziman re wê, di awayekê de wê, were dîtin. Di wê temenê de wê, hizrên ku wê werina ser ziman bi felsefeyê ku wê di awayekê de wê, werina bi hûnerî û hwd wê werina bi dîmenkirin wê ew dîmen wê di awayek de wê, werina ser ziman. Wekî din wê, di awayekê de wê çêkirina peykelên feristayan û hwd wê, di awayekê de wê, pirraniya wan wê ji yê jinan wê biafirê.

Di wê rengê de wê, têngîna fariştatiyê wê ne têngînek ku wê tenê wê bi têngînek olî û ankû bi wê tenê ve girêdayî wê karibê bê fahmkirin û ser ziman. Wê minaq wê li kurdistanê ku em weke nûmîna bigirin wê li wê pirraniya nîşanên olên kevn û nû wlê hebin. Di awayekê de wê dema ku mirov li nava vegotin, çîrok û wêjeya wê ya civakê binerê wê bi wê re wê gelek aliyên ku wê di wê rengê de wê bi wê re wê werina ser ziman wê bîne dîtin. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê di serî de wê, di awayekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê, têngîna fariştatiyê wê weke têngînek yazdanî bê. Di aslê xwe de wê, di demên mîtolojiyê de wê weke ku wê were dîtin wê têngîna olî û ya yazdanî jî wê di awayekê de wê, di hin dîmenna de wê j ihevdu cûda wê bê ser ziman. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Di dewama wê de wê, dema ku mirov wê dîmenê jinê di çerçoveyek giştî de wê bi têngîna û rengê jîyane olî re wê bikê ku wê werênê ser ziman wê di wê temenê de wê mirov wê di awayekê de wê di çerçoveya têngîna baweriyên de wê bigihijê dîmenne ji hev cûda. Di wê temenê de wê îslam wê xwediyê têngînek ku ew bi tememî bi reng, awa, rûdên û endamiya (laşê wê) wê re wê ji nava dîmenekê dîtbar ê civakê wê bide dîrkin. Di wê temenê de ku ew bi çav newê dîtin. Wê di wê de wê gelek hêncetên weke 'dema ku mirov wê jinê bibîne wê tiştên xirab wê herina berdêl' û hwd wê weke aliyna têngîna ku wê bi wê re wê li wê were hizirkirin. Ev têngîna wê di awayekê de wê wê, weke têngîna ku wê lis er temenek derûnî ê ajoyî re wê mirov karibê wê di awayekê de wê fahmbikê bê.

Wekî din wê jî dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê mijare zayendî wê di wê rengê de wê, di awayekê de wê hertimî wê weke mijarek xesas di çerçoveya têgiha jinê de wê xwe bide nîşandin. Wê bi wê re wê di demên wê yên berê de jî wê di awayekê de wê were dîtin ku ew di wê dîmenê de wê were dîtin.

Di aslê xwe de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê, dema ku wê bahsa têgîna 'zayendê wê were kirin wê di cih de wê ya ku wê di keviya mejiyê me de wê, şaq bide wê jin bê.' Wekî din wê dema ku wê bahsa rewşên bi wê rengê ên li ser temenê zayendî wê bahsa wan wê were kirin wê jin wê were li bîrê. Hinek sedemên wê hatina wê ya li bîrê wê hebin. Seedemên sereka ku wê wê bi wê werina bîrê wê ew bê ku wê di wê temenê de wê hertimî wê bi nerîna wê re wê ew wê li wê were nerîn bê.

Ji aliyekê din din ve jî wê dema ku wê bahsa jinê were kirin ku wê çawa wê têgîna zayendê wê were berbîra mirov û wê dema ku wê bahsa têgîna zayendê jî wê were kirin wê çawa wê rewşên weke yên bi laşê jinê û ankû têgînên weke seksualiteyî û hwd wê di awayekê de wê werina berbîra mirov wê di wê rengê de wê, mirov karibê wê di awayekê de wê, li wê bihizirê. Ev jî wê weke aliyna ku wê di mejê de wê di awayekê de wê weke ku wê li hevdû wê bèn hoyandin bin. Wê di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare zayendê û jin û di dewama wê de wê bi bi têgîna zayendê û seksualite wê, di wê temenê de wê di nava têgînên bawerî ên weke yên islamê û hwd ku ew çendî weke 'girtî' dihên ser ziman jî lê wê di awayekê de wê, temenê wê têgîna girtîbûnê wê di awa û dîmenekê fahmkirinê ên li ser têgînên 'sedemê' û hwd wê li ser wê tmeenê wê werina avakirin û bi temenkirin. Ber vê yekê wê zayend û jin, jin û seksualite û hwd wê, di wê temenê de wê wre ser ziman.

Ji aliyê din ve jî wê, dema ku wê, weke incilê wê li pirtûka pîroz a misilmanan kuranê wê bê nerîn wê zêde wê di aslê xwe de wê mirov rastî gotinên weke bi girtîbûnê ên weke di bin desmalê de girtina rû û hwd wê nebê. Mirov wê zêde rastî gotinên ku wê, bi wê rengê wê zêde di temenekê wateyê de wê têgînekê wê bidina me wê mirov wê newê. Gotinên ku wê werina ser ziman wê li ser temenê fahmkirinê ên bi temenekê rewîstî, gelemperî û hwd wê werina ser ziman bin.

Di dîmenekê de wê, dema ku wê bahsa rewşên weke yên beremberî wan têgînên rewîstî jî ku wê li ser wan wê were sekin in wê rewşên zayendî ên bi seksualiteyî ku wê kesên li pêş ên xwedî hêz ku ew dijîn û hwd re wê, bê ser ziman bê. 'Weke dilê xwe jînkirin' wê di serî de wê ya

ku wê bi wê re wê, were fahmkirin wê, çawa wê di rewşek zayendî de wê di cih de wê di nava têkiliyên seksualiteyê de wê werina kirin wê bên ser ziman.

Di dewama wê de wê dikarin wê weke aliyekê wê yê din jî wê werênina ser ziman ku wê mijare têgîna zayendê, seksueliteyê, jinê û hwd wê, di wê rengê de wê weke gotinna ku wê her gotinek wê ji wan gotinan wê di xwe de wê wateya wan hersê gotinan ku wê bi hawênê wê li wan wê were hizirkirin û wê were ser ziman. Mêr weke ku ew ji xwe ne ji wê dûnyê û wê alemê wê were tefkirkirin û wê di wê temenê de wê zêde jê bahs newê kirin. Wê newê ser ziman. Di aslê xwe de w, di awayekê din de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare zayendîtîyê wê, were ser ziman.

Di mijare zayendîtîyê de wê aliyên ku wê bi wê werina ser ziman wê di wê rengê de wê weke aliyna giring ku wê di demên hemdem de wê li ser rewşên ku wê minaq wê bê hildan li dest wê, li wer karîgerîya jinê, şêwayên nêzikatîyê, rewşên destlêdanê û hwd re wê were ser ziman. Mijarek din jî ku wê, di wê temenê de wê, argûmanên nava têgînên bawerî jî wê li ser wê bên avakirin wê ya têgîna 'aîdîyetê' bê. Wê di wê temenê de wê, oldar wê dema ku wê li ser wê re wê bahsa têkiliya nava qatagoriyên zayendî bikin wê, têgînên ji nava pirtûkên pîroz wê weke referans wê bidin. Di wê çerçoveyê de wê 'jin weke ya mêr', 'weke jina mêr' û hwd re wê werê ser ziman. Di dewama wê de wê islamist wê bi gotinên ku ew 'di gotina mêrê xwe de bê', 'ew çi bêjê ew weke wê bikê', 'her şev ew weke bi dilê xwe bê ku ew mêrê wê tiştêkê bi lêvbikê ew herê nivîna wî' û hwd re wê werênina ser ziman. Di wê temenê de ew wî 'têr bikê' wê weke 'erkek jinê' ku ew ti carî ji wî re tû îtîrazan li dijî wê nekê.

Ev wê weke aliyekê ku wê di wê temenê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê lê were hizirkirin û wê bê hanîn li ser ziman. Di wê temenê de wê, ev rewşên weke rewşên 'têkiliya nava jin û mêr' wê weke rewşên ku wê bi gotinên olî wê bên bi argûmankirin li ser temenekê xwestekê ku wê giraniya wê zêdetirî bi aliyê mêr ve xwe bide dîyarkirin bê. Wekî din wê carna wê gotinên weke 'ku bi dilê herdû aliyan bê' jî ku wê were ser ziman jî lê wê di awayekê de wê, tenê wê di sînorekê fahmkirinê de wê ew wê gotin wê bisekinê.

Weke aliyekê din jî ku wê, di dewama wê de wê, li ser wê bê sekin in wê mijare zêdebûnê bê. Di wê temenê de wê, di nava pirtûkên pîroz de wê li ser wê bisekinî. Bi zêdeyî di wê warê de mijare zêdebûnê wê bê

hildan li dest. Minaq wê di kurana islamistan de wê di sûreyê 'hucuratê' di 'ayata 13'min' de wê bahsa zêdebûnê a bi təkiliya nava jin û mêrê wê were kirin. Bi gotinên weke 'mirov ji jin û mêrekê hatina zêdekirin û ji wan jî qawîm û kabile hatinaçêkirin' wê bahsa wê were kirin. Wê di wê temenê de wê li ser temenekê mecbûrî û zarorî a domandina zêdebûnê û jîyanê wê bi temenê wê were wê bê hanîn li ser ziman. Li ser temenê 'wekheviyê' de wê, di sûreya 'en nîsa' de wê bahsa di 'qata xwûdê de wekehevdû bûnê' de wê bahsa wê were kirin.

Ev rengên vegotinê wê hinekî jî wê aliyekê wan ê di rengê civakî ên berî wê demê de ku wê werina ser ziman wê bi van girêdayî wê hebin. Di demên berî wê demê de wê di nava qabileyên arab û hwd de wê, piçûk dîtîna jinê û hwd wê, hebê. Wê tenê weke objeyek jê hazgirtinê wê were dîtî. Li ser wê temenê wê, ev wê bê gotin ku ew dihê ser ziman.

Di aslê xwe de wê, ev rewşên weke yên di awayekê de wê, mijare jinê wê, weke ku mirov ji nava incilê jî û ji nava kuranê û berî wê ji nava tawratê jî mirov fahmdikê ku wê di awayekê de wê pirsgirêka jinê wê di wê demê de wê li ser awayekê wê xwe bide dîyarkirin. Nêzîkbûnên li jinê wê di awayekê de wê, ew jî wê di awayekê de wê, weke ku mirov li nava wan pirtûkan dinerê wê di awayekê de kêm zêde hinekî wê dibînê.

Di ew hatinên li ser ziman ên weke bi xirabî wê di wê temenê de wê di awayekê de wê çawa wê were rastkirin wê li ser wê temenê wê di awayekê de wê were ser ziman. Di dewama wê de wê, mijare jinê wê weke mijarek civakî a demê wê xwe di wê rengê de wê bide dîyarkirin.

Di serdemên navîn de wê, pirsgirêka jinê wê di awayekê de wê pîr zêde wê xwe di awayekê civakî de wê bide dîyarkirin. Di aslê xwe de wê, lêgerînên li awa û temenekê fahmkirinê ê rast wê di awayekê de wê bi wê re wê, xwe bi wê re wê bide nîşandin. Di navaroka pirtûkên hersê olên semewî de jî wê bi armanca baştirkirinê wê têgînek fahmkirinê wê were ser ziman. Wê çawa wê di temenekê maf û azadiyê, wekheviyê weke 'di qata xwûdê de' ku wê were ser ziman wê bibê. Di wê demê de wê olên aqîl wê di awayekê de wê li ser encamên aqîl re wê, werina hizirkirin. Minaq wê di kuranê di sûreyê 'el en'am'ê de wê bahsa li gorî bawerî, îman, zanîn û pêşketina di wê de ku wê bibê wê bi sîyanî wê bahsa bilindbûn û wekheviyê di awayekê de wê were kirin.' Ev têgîn wê di awayekê de wê berî wê demê wê dema ku mirov hizrên filosofên demên kevnera ên weke Aristo dinerê wê di awayekê de wê di wê de wê, were ser ziman.

Di aslê xwe de wê, di awayekê de wê, di wê rengê de wê, li ser têkiliya nava jinê a fîzîkî de jî wê di awayekê wê li ser wê bê sekin in. Minaq wê di sûreyê kuranê ê 'alî-umran'ê de wê di awayekê de wê li ser têkiliya nava jin û mêr a bi zayendî wê li ser temenê ji hev hazgirtinê, xwestina hevdû û hwd wê li ser wê bê sekin in. Ev wê di incilê de jî wê dema ku wê bahsa jîyane isa wê were kirin wê di wê de wê, di awayekê de wê, bahsa wê di awayekê de wê ji nava hinek gotinên tawaratê wê jê werew bahskirin. Di sûreya 'en-nîsa' de wê bahsa 'tenê ji nefsekê çêkirinê' wê were kirin û wê di wê de wê bahsa 'jinê ku wê weke çavkaniya nefse wê ew wê were hanîn li ser ziman.

Di aslê xwe de wê, di dewama wê de wê, ev wê di awayekê de wê, dema ku mirov di incilê de wê, bahsa afirandinê wê bi rengê "Xwûdê mirov di sûretê xwe de afirand. Bi vî awayî, mirov di sûretê Xwûdê de hatiye afirandin. Wî mirov nêr û mê afirand" wê bënë ser ziman. Di dewama wê de wê di wê rengê de wê, gotina 'xwûdê mirov ji sûretê xwe afirand' wê di awayekê de wê weke têgînek ku wê mirov wê di rengekê weke ji xwûdê ahtî afirandin wê were dîtin û wê bê ser ziman. Di wê temenê de wê ji temenekê biolojîkî û fîzîkî wê zêdetirî wê bale mirov di fahmkirina afirandinê de wê zêdetirî wê di wê temenê de wê bê kişandin li ser hebûna xwûdê. Wê ew weke çavkaniya bûyînê a mirov weke jin û mêr wê bê hanîn li ser ziman. Weki din wê vegotina 'adam û hawa' wê di nava teolojiya olî de wê weke temenekê afirandinê wê were ser ziman û wê de wê bahsa afirandina hawa weke ji parsûya adam ku ew hatiya afirandin wê bê kirin û wê di wê temenê de wê li ser temenekê weke adam berî hawa bûya wê, di awayekê de wê têgînek were ser ziman.

Di wê têgîne de wê, têkiliya jin û mêrê û afirîna wan a ji hevdû wê di wê temenê de wê di awayekê de wê were hanîn li ser ziman. Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijara fahmkirina têkiliya nava jin û mêrê jî wê li ser wê temenê wê di awayekê de wê weke ku mirov wê dibênê wê were fahmkirin û wê bê ser ziman.

Di awayekê de wê weke ku me li jor hinekî hanî ser ziman wê piştî fahmkirina zayendê ku wê bê kirin wê li ser temenekê bi têgîna rewîstê wê fahmkirina wê were kirin. Ev wê di awayekê de wê, bi têkiliya bi hevdû re, nêzîhevdûbûnê û hwd de jî wê di wê temenê de wê bê fahmkirin û wê were ser ziman.

Di awayekê de wê, di awayekê de wê mijarên weke yên hemzayendî û hwd ku wê di temenekê de wê, weke ku wê di demên kevn de jî wê hebê wê di nava olên semitikî de wê bi minaqe 'qawimê lut' re ku wê weke ku

wê di kuranê de wê li ser temenekê vegotinê ê bi rengê ku ew 'mêyla wan bi hemzayendî li ser hevdû hebû û ew jî bo wê yekê li ser helekê çûn' re wê were hanîn li ser ziman. Di wê temenê de wê ew wê di awayekê de wê were xirab nîşandin. Ev minaq wê zêdetirî wê di nava kuranê de wê were ser ziman. Wê ber vê yekê wê di nava islamistan de wê rewşên weke hemzayendî wê weke sedema kuştinî û hwd jî wê li ser wê temenê wê werina ser ziman.

Di mijare rengê fahmkirina wê de wê, dikarê wê di awayekê de wê werênê ser ziman ku wê, têgînek di wê temenê de wê hebê ku mirov wê di aayekê de wê fahmbikê bê. Ew jî wê di wê temenê de bê ku wê, di ahengekê de wê, bo derneketina dervî wê, û jîyankirinê wê were dîtin.

Di awayekê din de wê mijare têgîna zayendî û wê di awayekê vekirî de wê axiftina li ser wê de wê zêde wê ti nîşanak û argûmanên li berçav wê nebin. Di wê temenê de wê mijare zayendî û vekirîbûna wê, di awayekê de wê nebê. Wê di awayekê de wê, heta ku wê hanîna li ser ziman jî wê weke 'di temenekê rewîstî de wê weke xirabûnê' kê wê were ser ziman û wê di rengê de wê were lê nêzîkkirin. Ber vê yekê wê mijarên zayendî wê, di nava xwe de wê, bîn hiştin. Ev wê, di awayekê de wê, di temenekê de wê weke aliyekê rewîstî wê bê dîtin ku ew li ser wê newê axiftin û ankû li ser wê danûstandin newê kirin.

Di dewama wê de wê, mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijara zayendê wê di nava pirtûkên pîroz de wê di awayekê de wê li ser wê temenê wê bi hin gotinên din re jî wê were ser ziman. Di dewama wê de wê, rêgezên olî ên teolojîkî û rewîstî wê di awayekê de wê di kifşkirina wê de wê dîyarker bin.

Di mijara fahmirina têgîna zayendê de wê, mirov dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê aliyên din ên ku wê weke wê di dewama wê de wê, li ser temenekê malbatî wê di dewama wê de wê were lê hizirkirin. Malbat wê di wê temenê de wê, di dewama wê de wê weke aliyekê ku wê ev alî wê di nava wê de wê vêşartî û girtî wê werina hiştin wê lê were nerîn. Di wê temenê de wê ev wê wele çandek civakî wê were pêşxistin. Ber vê yekê wê malbat wê, di xwe de wê girtîbûna wê di awayekê de wê weke temenekê ku wê bi wê re wê re wê di awayekê de wê gelek aliyên ku wê di wê de wê girtî werina ragirtin wê bibin.

Mijare zayendê wê ji aliyê olî ve wê gelek aliyên wê yên ku wê di çerçoveya çandî û civakî de wê werina gotin wê hebin. Ew jî wê weke aliyna ku wê di dewama wê de wê bi wê re wê werina fahmkirin bin. Di wê temenê de wê çawa wê çerçoveyek çandî, têkiliyên nava jin û mêt,

nêzîkatiyên ku hevdû wê bi wê re wê bê ser ziman. Lê mijare çandê û olê wê çendî ku wê di hin aliyna wê weke ku wê lêev bikê jî lê di hin aliyna de wê weke di levnekirinekê de wê were dîtîn û wê were ser ziman. Ev jî wê di nava mijare çandî û di çerçoveya wê de wê pêwîst bê ku mirov wê li ser wê bisekinê bê..

Çavkanî

- *Kvamme, Ole Andreas, Lindhardt, Eva Mila og Steineger, Agnethe Elisabeth.(2008). I samme verden. Oslo, Cappelen
- *Mikaelsson, Lisbeth. (2004). Gendering the History of Religions. I: Antes, Peter,Geertz, Armin og Warne, Randi (eds.) New Approaches to the Study of Religion,Volum 1: Regional, Critical and Historical Approaches. 295-316. Berlin, Walter deGruyter GmbH & Co
- *Aronsen, Camilla Fines, Bomann-Larsen, Lene og Notaker, Henry. (2008)Eksistens. Oslo, Gyldendal Undervisning.
- *Ortner, Sherry. (2001). Is Female to Male as Nature is to Culture?. I: Juschka,Darlene (eds.) Feminism in the Study of Religion, a Reader 147-156. London, NewYork, Continuum.
- *Sky, Jeanette. (2007). Kjønn og religion. Oslo, Pax Forlag
- *Warne, Randi (2001). (En)gendering Religious Studies. I: Juschka, Darlene (eds.)Feminism in the Study of Religion, a Reader 147- 156. London, New York,Continuum
- *Heiene, Gunnar, Myhre, Bjørn, Opsal, Jan, Skottene, Harald og Østnor, Arna.(2008). Tro og tanke. Oslo, Aschehoug.
- *Aronsen, Camilla Fines, Bomann-Larsen, Lene og Notaker, Henry. (2008)Eksistens. Oslo, Gyldendal Undervisning

ÇAND Û TÊGÎNA ZAYENDÊ

Di aslê xwe de wê dema ku mirov wê bahsa çandê û zayendê wê bi hevdû re wê bikê wê ji du aliyan ve wê dikarê wê bikirpênê û wê werênê ser ziman. Yek wê, di temenekê giştî û gelemperî de bi têngîna civakê û çandî wê hilde li dest û wê werênê ser ziman bê. Aliyê din jî wê ji aliyê têngîna zayendî ve wê bi têngînek çandî li ser pêvajoyên wê yên jîyankirinê û hwd re wê kifşbikê û wê bi têngîna çanda zayendê re wê bi gotin bikê û wê werênê ser ziman.

Di wê temenê de wê herdû ali jî wê di aslê xwe de wê, pêwîst bin ku mirov wan fahmbikê bê. di aliyê pêşî de wê, di awayekê de wê di çerçoveya giştîya civakî de wê çawa wê were jînkirin û wê bi hevdû re wê di awayekê de wê were jîyankirin wê li ser wê temenê wê bi wê were lê hizirkirin. Di dewama wê de wê dema ku mirov li pêvajoyên jîyane civakî wê dinerê wê di wê temenê de wê di temenekê bi hevdû re jîyankirinê û awayên jîyankirinê û hwd re wê, bi wê re wê were ser ziman. Wekî din wê di awayekê din de jî wê, dikarê wê li ser awayekê rengê têkilidanînê, fahmkirinê, rengên fahmkirinê, hildana li dest bi zayendî û hwd re wê dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Di aslê xwe de wê di nava civakê de wê, di wê temenê de wê pêvajoyên fahmkirinê û pêşketinê wê bidina nişandin ku wê çawa wê di zikhevdû de wê di temenekê bandûr li hevdûkirinê wê bi wê re wê bê jînkirin û bi wê re wê were ser ziman wê were dîtîn û wê were ser ziman. Ev jî wê weke aliyna wê yên din bin ku mirov di serî de wê li ser wê bisekinê bê. di mijara famkirinên zayendî de wê ew wê di awayekê de wê were dîtîn ku wê di nava wê de wê aliyên bi hevdû re jîyankirinê, awayê jîyankirinê û

hevdû fahmkirinê, nêzîkatîya li hevdû û hwd wê bi wê re wê were ser ziman.

Wekî din wê di nava civakê de wê, aliyên zayendî wê li pêş bin û ankû wê çawa wê li pêşbin wê weke mijarna hem zayendî û hem jî wê bi çandî wê karibin werina fahmkirin bin. Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare zayendê wê di awayekê de wê weke ku mirov wê dibînê ku wê têgîna zayendê wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê bide dîyarkirin. Di aslê xwe de wê têgîna civakê wê di temenê jîyankirinê de wê, li ser temenekê dûaliteya başî û nebaşîyê wê dikarê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê aliyên baş û nebaş ku wê werina jînkirin wê di bin wê de ji hevdû vaqatênê û werênê ser ziman. Wekî din wê weke aliyekê wê yê din jî wê di dewama wê de wê werênê ser ziman.

Di aslê xwe de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijara zayendê de wê, di wê rengê de wê, rengên jîyankirinê û hwd wê dema ku mirov wê di awayekê de wê werênê ser ziman wê, pêvajoyên wê yên jîyankirinê ên demên şariştaniyê û berî wê di dewama hevdû de wan di berçav de di awayekê de derbas bikê û fahmbikê bê. Wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê karibê bide dîyarkirin bê.

Wê jî wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare zayendê wê di aslê xwe de wê weke aliyekê giring wê xwe bi wê re wê di awayekê de wê bide dîyarkirin. Têkiliya zayendê û çandî wê çendî wê weke mijarek di rewşa kifşkirina hevdû de wê bi dîyarî wê were dîtîn wê dema ku mirov pêvajoyên pêşketinê ên jîyane bi hevdû re jîyankirinê ku mirov li wan dinerê wê kifşdikê û wê bi nerînek baştirin wê dibînê. Di wê temenê de wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê mijare zayendê wê di nava têgîna çandî de wê weke pêjnek jîyanê wê xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin. Wê di wê temenê de wê, hinekî wê divê ku mirov wê di pêvajoyên herikina dîrokê de wê hinekî wê li ser rengê jîyankirina bi hevdû re de wê li ser wê bisekinê.

Di fahmkirina demên pêşî ên jîyane civakî bi têgîna zayendê

Îro hinek argûmanên fahmkirinê di destê me de hena ku em bi wan dikarin bihizirin ku wê di demên berê şariştaniyê de wê jîyane mirov wê bi hevdû re wê çawa bê. Wê di demên berê de wê çawa wê bijîn, bi hevdû re wê têkiliyê wê dênin, çawa têkiliyek jin û mêrî wê di nava wan de wê hebê û hwd wê bi wê were ser ziman. Di aslê xwe de wê di demên berê de wê, dema ku mirov li demên berî şariştaniyê ên bi komî û piştre

bi civakî ku wê werina jînkirin ku mirov li wan dinarê wê, dibînê ku wê çawa wê di awayekê de wê bi hevdû re wê bê jînkirin. Di awayekê xwezayî de wê temen û çerçoveyek jîyankirinê a bi hevdû re wê hebê. Hêsta bi hevdû re jîyankirinê wê weke hêstekê zindîyî û jîyanî bê. Wê di dewama wê de mirov, çendî ku wê bi hevdû re wê bijî jî wê di dewama wê de wê, pêvajoyên bi hevdû re jîyankirinê wê hizir, hêst û hîsên bi hevdû re jîyankirinê wê biafirênê. Di çerçoveya hizirkirinên li têkiliyên nava hevdû bi civakî wê weke bi civaknasîyê re wê werina ser ziman. Aliyên wan ên derûnî jî wê di wê çerçoveyê de wê bi temenekê û rengê din ên fahmkirinê ê bi hiş re wê were ser ziman.

Di çerçoveya têkiliyên çandî de wê kombinyasyona têkiliyan wê derûniya civaknasî jî û ya derûnî bixwe jî wê di awayekê de wê di temenekê kifşkirinê de wê hebê. ber vê yekê wê ev wê weke dû alî û têgînên ku wê ji aliyekê ve wê ji temen ve wê bidina dîyarkirin jî bin.

Di mijarên weke tirsê û hwd de ku wê bibin wê mirovan wê di awayekê de wê nêzî hevdû bikê. Wê di awayekê de wê rewşên weke yên ku wê nêzî hevdû bikê wê dikarê dibin sê beşan de wê kom bikê û wê werênê ser ziman. Yek wê weke ku me li jor hanî ser ziman wê bi rewşên weke yên tirsê û hwd bê. Aliyê din ê duyem jî wê li ser temenekê girêdana bi xwûnê û hwd a weke bi xismtiyê û hwd bê. Di wê temenê de wê mirov wê, di awayekê de wê, di dewama wê de wê bi wê re wê di awayekê de wê bi wê re wê bijî û wê bi wê re wê, hêstekê wê bide hevdû. Aliyê din jî wê di awayekê de wê aliyê rêgezî ê bi hevdû re jîyankirinê ku wê li ser temenekê zêhnî û çandî ku wê rêgezî çandî weke bi kevneşopî û hwd wê çawa wê rengê jîyane mirov wê bi xwe re wê bidina dîyarkirin bin.

Ev wê di awayekê de wê weke aliyna ku wê rengê jîyane civakî jî wê ji hin aliyna ve wê ji temen ve wê bidina dîyarkirin bin. Di aslê xwe de wê, di rewşa têkiliya nava herdû aliyên zayendî de jî wê di wê temenê de wê bibê. Wê şertûmercên nava jîyanê wê weke ku mirov wê di nava jîyanê de wê bibînê wê bidina dîyarkirin. Aliyên weke bi ajoyî ku wê mirov wê dilê wan hevdû bikişênê wê di wê temenê de wê li ser temenekê hêsta zayendî re wê, were dîtin. Ev jî wê weke aliyekê ku wê, bi wê re wê mirov wê di awayekê de wê weke jin û mêr wê bi hevdû re wê bijî bê. di dewama wê de wê dema ku wê bi wê bi hevdûbûnê re ku wê, piştî wê, zaroyên wan ji hevdû di encama wê têkilidanîna wan de wê bibê wê ew jî wê weke aliyna ku wê di dewama wê de wê karibê werê fahmkirin bê. Wê jî mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare zayendê wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe bide dîyarkirin.

Di aslê xwe d ewê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare zayendê wê di wê temenê de wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê êdî wê bi wê re wê, mirov wê çerçoveyek jîyanî wê biafirênê û bi wê bijî. Pêvajoyên nirov ên jîyankirinê wê li ser awayên wan ên funksiyonî bi aliyên baş re jî û ne baş re jî wê bi têgînek zanînî û çandî wê di mejiyê mirov de wê bicih bibin. Mirov wê ji wan wê bigihijê fêrbûnên ku wê çawa wê êdî wê piştre wê bijî bê. Wê di wê rengê de wê fêrbûna li hevdû a weke jin û mêr wê di wê temenê de wê di temenekê zayendî de wê xwe di çerçoveyek rêgezî a teybet de wê di nava jîyanê de wê bi têgînek zayendî wê bide dîyarkirin.

Fêrbûnên ji jîyanê ku mirov wê çawa wê nbi hevdû re wê bijî, ji hevdû wê çawa wê fêrbibê wê bi temenek zanînî wê weke aliyna çandî jî bin. Mînaq wê dema ku mirov wê fêrî kirina tişteke, çêkirina tişteke wê bibê û wê ew wê di jîyane xwe de wê bidest bikarhanîna wê bikê wê ew weke pêvajoyek fêrbûnê a pirralî û demdirêj a di jîyane mirov de bibê. Wê di wê rengê de wê ev fêrbûn wê di wan de wê, rengê zayendî wê di awayekê de wê, di temenekê sazûmanê de wê weke ku mirov wê dibînê wê ji hin aliyna ve wê dîyarîya wê hebê. Mînaq wê dema ku wê, di temenekê bi hevdû re jîyankirinê de wê, zaro wê bibin û wê di wê de wê li dora jinê wê kombûn wê bi wê re wê bibê. Di wê de wê ber ku wê mêr ji aliyê hêst û têkiliya zayendî ve bi wê ve girêdayî ya. Zaro jî wê bi hêst û têkiliyên biolojîkî wê bi hevdûyan ve wê girêdayî bin. Wê di wê temenê de wê ew weke navendek têkiliyî a pirralîyî a di zikhevdû de ku wê çerçoveya wê bi hevdûbûnê re wê ji aliyekê ve wê wê bide dîyarkirin bê. Aliyên weke yên ku wê temenê wê girêdanê wê çêbikin wê cihêtiyên zayendî ên nava jin û mêr û hwd jî wê di awayekê de wê bi hebûna xwe ya cihêtiyî re wê weyn wê di wê de wê bileyizê. Wê di wê rengê de wê, di wê temneê mêylçûna li hevdû û bi hevdû re danîna têkiliyên zayendî jî wê bi wê re wê temenê wê biafirê.

Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijara zayendê wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe di dewama wê de wê di wê rengê de wê, di wê temenê de wê bide diyarkirin. Di nava jîyane komê de wê di awayekê de wê çendî ku wê weke ku ji awayekê pirralî a têkiliyê re wê hem aliyê jinê û hem jî aliyê mêr wê ji wê re wê vekirî jî bê lê wê, di awayekê din de wê, ew wê li hevdû hoyandî jî wê di awayekê de wê bi wê re wê, weke ku wê xwediyê temenekê jîyankirinê jî bin. Ber vê yekê wê, weke ku wê di demên hemdem de wê ev alî wê li ser temenekê 'komplika' wê werina ser ziman

wê, di wê demê de wê, di awayekê de wê di wê temenê de wê hebê. Ya ku wê di wê temenê de wê komplikatiyê di demên hemdem de wê çêdikê wê hêst, ajo û rengê hizirkirinê û hwd ê ku mirov xwe di wê çerçoveyê de digihênîyê de jî bê.

Di aslê xwe de wê weke ku wê gelek antropolog jî wê di şîroveyên xwe yên li ser demên kevnera û berî dîrokî de wê bikin û wê di awayekê de wê yên demên kevn û yên demên nû wê di awayekê de wê bidina berhevdû wê, di awayekê de wê, bi wê re wê were dîtînin ku wê sazûmanek civakî a ku wê di pêvajoyên wê yên herikînê de wê, ku wê di wê de wê kûrbûn bibê wê bibê. Gordon Childe wê dema ku wê demên kevn ên civakî ên berî dîroka şariştanî şîrove dikê wê di awayekê de wê bi ya demên civake endazyar re wê danahevdûbûnê wê bikê û wê bi wê re wê di renekê de wê weke ku wê bikê ku ew wê werênê ser ziman. Di awayekê de wê, dema ku mirov wê ji aliyê fahmkirinên wê yên çandî û hwd ve wê fahmbikê û wê werênê ser ziman wê mijar wê bi zêdeyî wê were er çûnûhatinên di jîyanê de, şewayên salixkirinên hevdû û aliyên funksiyonalistî û hwd jî. Têgîna çandê wê di awayekê de wê şewayekê funksiyonalist jî wê di wê temenê de wê dîmenê wê di xwe de wê di awayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Ev jî wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê di serî de wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê di dewama wê de wê werênê ser ziman bê.

Di aslê xwe de wê, di wê temenê de wê, di pêvajoyên jîyane komî û civakî de wê were dîtînin ku wê di awayekê de wê hin bi hin wê li ser temenekê biolojîkî wê şewayekê hiararşikî jî wê di awayekê de wê weke ku wê mirov wê dibînin wê li ser temenekê dayiksaleriyê wê xwe bide dîyarkirin. Hebûna zaroyan ku wê ji wê werina dûnyê û bi wê re pêvjaoyên jîyankirinê û hwd wê bi wê re wê bibê. Wê di awayekê bi temenê zayendî de ku mirov wê werênê ser ziman wê di hêstek biolojîkî de wê, weke ku wê pêvajoyên bûyînê de wê, jin wê zêdetirî wê di temenekê ahlbûyî de wê xwediyê wê mêyla jîyankirina bi hevdû a bi zaroyan û hwd re bê. Wê di wê temenê de wê ew wê pêvajoyên jîyankirinê jî wê di awayekê de wê zêdetirî wê di temenekê de wê temenekê çandî û pêvajoyên wê jîyankirinê wê bi xwe re wê di awayekê de wê bidê dîyarkirin. Ev jî wê di awayekê de wê, wê werênê li holê û wê bide dîyarkirin ku wê, ew temenê jîyankirinê ê bi dîtbarî wê çawa wê bê jînkirin wê bi temen, encam û faktora hiş re wê bi temenekê jîyanî wê xwe bide dîyarkirin.

Li ser wê temenê wê demên meseolitik û neolitikê wê di awayekê de wê, pêşkevin weke demna protîpî ên civakî û jîyane wê. Di wê de wê di awayekê de wê mirov wê wê fêrbûna xwe wê di awayekê de wê bi wê temenê wê bijî û wê werênê li holê. Wê bi wê re wê xwe li ser têngîna jîyankirinên xwe yên berê xwe re wê êdî wê fêrî xwe afirandina xwe bixwe jî wê bikê. Ev jî wê di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê giring ê pêşketinê ê di temenê jîyane civakî de ku wê bibê bê. Di aslê xwe de wê, di dewama wê de wê dema ku mirov bahsa demên wê demê dikê wê di wê rengê de wê pêvajoyên jîyankirinê wê weke ku wê hin bi hin wê bigihijina temenekê fahmkirinê a bi fêrbûna xwe ji xwe. Di wê rengê de wê ev wê, bi wê re wê, pêşkeve. Ya ku wê temenê têngînên zêhnî û hwd wê biafirênê jî wê di awa û rengê de wê bi demê re wê ev bê. Di awayekê din de jî wê, mijare vegûharîna tékiliyan û hwd wê, gelek faktorên ku wê di wê de wê bibin ên weke yên ajo, ego û hwd wê, di wê rengê de wê bibin. Mejî wê, dema ku mirov wê bidest hişkirinê wê bikê û pê de wê mirov wê bi wê re wê di awayekê de wê bide hizirkirin. Wê ji kirinên mirov û bîrkinên wê êdî wê ew wê bigihijê li temenekê fêrbûnê. Di wê rengê de wê, di nava jîyanê de wê kirin û hwd wê, weke rewşna fêrbûnê wê xwe bidina dîyarkirin. Ev jî wê weke destpêkek giring a jîyanî bê, bi ber dem û pêvajoyên jîyane şariştaniyê de.

Di demên şariştanî de di nava çandê de zayend û çanda zayendî

Di aslê xwe de wê dema ku mirov wê bahsa çanda zayendê bikê di demên şariştanî de wê ji dû aliyan ve wê dikarê wê hilde li dest. Yek wê, di nava çanda civakî û şariştanî a giştî bi têngînî têngîna zayendê ku ew çawa pêşkeve û xwediyê rengê fahmkirinê û pêşketinê a çawa bê. Wekî din wê di wê demê de wê têngîna çanda zayendê bi serê xwe wê ji aliyekê din ve jî wê hilde li dest û wê werênê ser ziman bê.

Ev herdû ali jî wê weke aliyna ku wê di zikhevdû de wê pêşkevin û wê bandûra wan wê li hevdu û pêşketina hevdu wê hebê. Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê di nava civakê de wê, dîmenekê çawa wê bi têngîn zayendî û salixkirinên wê re wê, were ser ziman wê ew wê were dîtin.

Li kurdistanê di pêvajoyên meseopotamîkî ên kevn de wê were dîtin ku wê di pêvajoyên şariştaniyê ên sumer û hwd de wê, çanda civakî û şariştanî ku wê pêşkeve wê, di awayekê û rengê de wê weke ku mirov wê dibînê wê di bin reng û bandûra awayên pêşketinê ên demên berî şariştaniyê û hwd de jî wê were dîtin. Di destpêka wê de wê, çendî ku wê

di çerçoveyek civakî de wê hin bi hin wê jîyanek civakî wê serwer bibê û wê di wê de wê qatagoriyên zayendî ên civakî wê bèn salixkirin jî wê di dîmenekê de wê di çerçoveya çanza zayendî de ku mirov binerê wê dibînê ku wê dîmenekê şenber ê serwer wê were li berçav.

Di wê temenê de wê têgîna yazdanên jin, çanda wan, nivîs û bineterên weke ku wê rêgezên bi navê wan ku ew hatina nivîsandin wê nîşanaka wê bin. Minaq rêgez û destûrên îştar dikarê werênê ser ziman. Weke hem berî wê hem jî piştî wê gelek rengên pêşketî ku wê bi wê rengê wê bi navê wan wê nivîsandin wê bèn kirin bi rêgezî wê bèn dîtin.

Ev wê di çerçoveyek civakî û jîyane giştî de wê weke rêgezên ku wê temenê jîyankirinê demên şariştanî jî wê di awayekê de wê di destpêkê de wê bi rêxistin bikin bin. Di mitolojiya sumer de wê zêde hebûna navên yazdanên jin di pêvajoyên wê yên destpêkê û pêşî de wê hinekî jî wê sedema wê bi wê ve girêdayî bê.

Di aslê xwe de wê di wê temenê de ew mîtolojiya sumer wê di awayekê de wê dîmenekê peresendinê ê bi jîyane civakî jî wê bi xwe re wê di awayekê de wê bide dîyarkirin. Di nava jîyane civakî a demê de wê hin bi hin wê çawa wê were jînkirin, rola zayendan û hwd wê di temenekê rêgezî de wê werê destnîşandinkirin. Ev jî wê bi wê re wê weke aliyekê din ku wê çerçoveya jîyane civakî wê bi wê re wê di awayekê de wê pêşkeve û wê were dîtin bê. Di demên şariştanî de wê di nava civakê de wê salixkirina rolan wê weke aliyekê bingihînî wê bi wê re wê were dîtin. Di dewama wê de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din jî wê werênê ser ziman ku wê jîyane civakê wê di wê temenê de wê hin pêvajoyên pêşketinê jî wê bijî.

Di nava jîyane civakî a demên şariştaniyê de wê salixkirinên ku wê werina kirin wê di awayekê de wê li ser temenekê rêgezî, zagonî û destûrî wê di çerçoveya gelemperî û teybet (negelemperî) de wê, di şêwayekê de wê bê kirin. Ev jî wê, weke awayên wê yên pêşketinê bê. Di wê rengê de wê, destûrên îştar wê zêdetirî wê di wê temenê de wê ji aliyê jinê ve wê rewşa civakî û di wê temenê fahmkirina rolên zayendî û hwd ve wê bi têgînekê wê were dîtin. Di wê temenê de wê minaq wê ku wê ji aliyê têgîn û zagonên hemûrabî ve wê were hildan li dest wê, vajî wê di rengekê fahmkirinê de wê li ser esasê têgînek mêr, serdestî, kolederî û hwd de wê, di awayekê de wê bê dîtin ku wê li aliyê civakê û rengê dabeşkirina rol û weynên zayendî û kesî wê bèn kirin. Di wê temenê de wê, di temenekê qatmanî de wê şiroveyên ku wê bèn kirin wê bi fahmkirinek bawerî û olî û hwd re wê temenê wê biafirênê. Di dewama

wê de wê, têgîna olê ku wê bibê wê di demên destpêkê ên şariştaniyê de wê ji temen û awayekê 'bawerîyê' zêdetirî wê di temenekê girêdanî a di çerçoveyek civakî a di bin wê têgîna hiyaraşîkî de wê, were dîtin ku wê were ser ziman. Ev jî wê weke awayna zêhnî bin ku wê werina ser ziman û wê di dewama wêde wê werênina ser ziman bin.

Di jîyane şariştanî de bi kevneşopî, hûner û pêşketina wan bi salixkirinên zayendî

Di dewama wê de ku mirov di çerçoveya çandî de wê, têgîna zayendîtîyê wê werênê ser ziman wê weke ku em di xate pêşketina civakî de dibînin wê pêvajoyên pêşketina civakê, rengên salixkirinên rol û weynên zayendî û qatagoriyên zayendî û hwd wê, di wê temenê de wê bi wê re wê were weke ku wê bi temen kirin. Kevneşopî wê weke ku wê kurd wê fahmdikin wê di temenekê deestûrî a bingihînî a jîyanî de wê bê hildan li dest. Di dewama wê de wê, ev jî wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê werênê ser ziman bê.

Minaaq ku em bo ku em çerçoveyek giştî de wê salixkirina bi kevneşopî bikin emê serî li awayekê pêşketinê salixkirina nava civake kurd bidin. Ber ku ev wê hem wê weke xwediyê temenekê zêde demdirêj a kevn bê û hem jî wê weke aliyekê ku wê di wê temenê de wê pêvajoyên civakî wê bi sazûmanîya wê re wê werina pêşxistin bin.

Di wê temenê de wê dema ku wê bahsa kevneşopîyên jîyanî wê werê kirin wê di temenekê asta gelemper de wê bi têgîna gotina *kevneşopîyê* re wê bê ser ziman. Di bin wê de wê têgînê weke orfûadet ku wê werina ser ziman wê rêgezên axiftinê, rabûn û rûniştinê xwarinê û hwd wê, di jîyanê de wê bi wan re wê bèn salixkirin. Ev wê di awayekê de wê, weke aliyna ku wê di dewama wê de wê di wê rengê de wê di awayekê de wê werina salixkirin û wê werina ser ziman bin.

Di asta giştî de wê bi kevneşopîkî wê aliyên ku wê bi wê werina ser ziman wê di temenê wê weke rola zayendî û têkiliyên nava wan û komên civakê û hwd de ku wê bèn salixkirin bê. Minaaq wê zaroyek wê dema ku ew piçûk bê wê çawa wê bê mazinkirin, piştî ku ew gihişt dema ciwaniya xwe wê bi çî kevneşopîyan wê bijî, wê pêvajoyên weke xwe ji zawacê re amedekirin û bi wê re wê, çawa wê cehîzên xwe wê çêbikê, di dewama wê de wê, çawa wê pêvajoya zawacê wê weke bi hina, dezgîran, dewetê û hwd re wê bèn kirin wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê, bi kevneşopîkî wê werina ser ziman bin.

Di dewama wê de wê, têkiliya nava hevdû, rengê hevdû fahmkirinê û hwd jî wê di wê temenê de wê di awayekê de wê weke aliyna ku wê bi wê re wê werina fahmkirin bin. Ev kevneşopî wê weke xwediyê rêgez, zagon û destûrên li gorî wan jîyankirin bin. Di dewama wê de wê, bi wê re wê, çawa wê bên jîyankirin wê bi wê re wê rengê têtîna a bi wê li hevdû nerîna wê were salixkirin. Di rewşa têkiliya nava jinûmêr, keç û dê, bav û kûr, dapîr û zaroyan, bapîr û zaroyan, bira û bira, xwûşk û xweşik, xwûşk û bira û hwd re wê bi gelek aliyên din ên di nava malbatê û hwd de wê bi wê re wê werina jînkirin wê di wê temenê de wê şewayê wan wê were salixkirin. Di dewama wê de wê d iawayekê de wê weke ku mirov dibîna ku wê li kurdistanê çanda mêtîndariyê wê giring wê were dîtîna wê rêgezên temenê ê rabûn û rûniştîna, xwarin û vexwarîna û hwd wê bi wê re wê di awayekê de wê bên salixkirin û ser ziman.

Derketina li pêş a çanda zayendî

Di nava wê pêvajoya jîyankirina civakî de wê, di awayekê de çanda zayendî wê bi wê re wê derkeve li pêş. Weke ku me li jor hanî ser ziman wê gelek aliyên ku wê bi wê têtîna çanda zayendî re wê bi çerçoveyek giştî ku wê werina ser ziman wê hebin. Lê di dewama wê de ku mirov wê bîna ser ziman ku wê gotina 'zayendê' û ankû çanda wê were ser ziman wê di cih de wê jin û rewşa wê û rewşa wê ya jîyanî û hwd wê bi gelek awa û rengên wê re wê di mejiyê mirov de wê were berbîra mirov.

Di dewama wê de wê, mirov dikare wê werîna ser ziman ku wê têtîna çanda zayendê ku wê derketina wê ya li pêş wê di awayekê de wê di temenê wê yê demên kevn de wê têtîna çanda zayendîyê wê di destpêkê de wê hebê. Di dewama wê de wê weke ku em di demên neolitikê û hwd de kifşdikin wê çanda zêdebûna a ji dayikê û di wê temenê de wê weke têtîna û hebûnek navendî girtina wê re wê ew wê di awayekê de wê weke ku mirov wê dibîna wê bi wê re wê derkeve li pêş. Ev jî wê di dewama wê de wê çerçoveyek çanda zayendî wê biafirîna di nava jîyane komî û piştîre ya civakî de.

Di demên şariştaniyê de wê, derketina çanda zayendî li pêş wê di temenekê hiş de wê bibê. Du temen wê di wê de wê weyn û rol wê bileyizin. Yek wê, di awayekê de wê, hebûna 'yazdanên jin ên di demên pêvajoyên şariştaniyê de ku wê derkevina li pêş bi çendek civakî bê. Mînaq weke li mesopotamiya îştîr li anatolia çanda kibelê û hwd wê derkeve li pêş. Li herêmên din ên cihanê wê bi navên din ên cûda wê ev

xwe di rengna din de wê di heman şêwayê û çerçove çanda zayendî de wê bi dîmenekê wê xwe bide pêşxistin.

Wekî din ê duyem jî wê aliyê din jî wê di dewama wê de wê, bi têtîna nivîsarên ku wê di wê temenê de wê, bi rêgezî, zagonî û destûrî wê binivîskî wê werina pêşxistin bin. Di wê temenê de wê di wan de wê di dîmenekê çawa wê rola zayendê, hebûna wê were salixkirin wê hem bi aliyê wê baş re û hem jî wê bi aliyê wê yê nabaş ê salixkirî û dihê dayin jiyankirin jî ku wê bina mijare nîqaş û fahmkirinê wê temenê wê biafirênin.

Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê di wê rengê de wê di nava civakê de wê weke nivê wê bi beşî wê weke jin bûna wê jî wê weke fektorek giring a temenê wê ya fahmkirinê bê. Di awayekê din de jî wê rola wê ya di nava civakê de a bi zayendî û temenê zêdebûnê û xwe domandinê ku ew diafirênê bi zabûnê û hwd re wê, di wê rengê de wê, weke ali û fektorek din a giring ku wê bi wê re wê li wê were hizirkirin bê.

Di wê çerçoveyê de wê çanda zayendî wê di wê rengê de wê ji gelek aliyan ve wê di temenê jiyankirinê ku wê bi van ali û fektoran wê pêşkeve wê derkeve li pêş. Lê em wê bêjin ku wê çanda zayendî wê di dewama wê de wê, bi rengê de ku em ji aliyê têtîna û temenê jinê ve wê werênina ser ziman wê aliyekê kifşkar û dîyarker a civakî jî wê biafirênê bê. Di wê rengê de wê di awayekê de wê di çerçoveyek giring de wê dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Di demên şariştaniyê de çand, civak û zayend

Di aslê xwe de li ser van ali û temenê çandî û gelek fektorên din fahmkirina têtîna zayendê wê di awayekê de wê, weke çerçoveyek giring a jîyanî û fahmkirinê ku wê biafirênê wê were dîtin. Di dewama wê de wê dikaerê wê werênê ser ziman ku wê çanda civakê wê dema ku wê pêşkeve wê di dîmenê xwe yê pêşî de wê di çerçoveyek giştî de wê bi hemû alî, endam, beş û komên xwe re wê bi hevdû re wê bijî wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê biafirênê ku mirov wê di serî de wê werênê ser ziman bê.

Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare civakê û çandê wê di wê temenê de wê di temenekê de wê hevdû wê biafirênin. Wê di wê temenê de wê çerçoveya hebûna civakatiya dema şariştaniyê, pêvajoyên wê yên pêşketinê û sazûmana wê ya naxweyî wê bi wê re wê biafirênê bê.

Pêvajoyên pêşketina çanda civakê wê di wê temenê de wê li ser awayên jîyankirinê re wê bîn awakirin û bi rengkirin. Ber vê yekê mirov çawa bijî wê weke aliyekê giring wê karibê pêvajoyên me yên pêşveçûnê wê bidina dîyarkirin. Mînaq wê di demên kevn de wê çawa wê jin dema ku ew zewicî wê 'weke herê male mêr' ku wê weke male wê bê dîtî wê di wê temenê de wê weke 'ya mêr' wê were dîtî û ser ziman. Wê bi wê rengê wê lê wê were nerîn. Di wê temenê de wê, wê di kirde û morfolojiya gotina 'jina wî' de wê di wê rengê de wê têgînek aidiyetî wê li ser wê hebûna zayenda jinê û hebûna wê bi xwe re wê, di wê temenê de wê werênê ser ziman. Jin wê di wê temenê de wê weke bê tişt û hwd wê were dîtî. Wê dema ku wê ji hevdû wê bixayidin wê gotinên weke 'ji malê çûna jinê' û ankû 'derketina jinê ji malê' û hwd wê di wê temenê de wê weke gotinna ku wê bi temenê ne wekhevîyê bêdadî wê wê rengê têkiliya nava jin û mêrê a ne rast wê werênina ser ziman. Ev rewş û awa wê di demên hemdem de jî wê di awayekê de wê bi renegekê weke makyajkirinê wê were domandin. Di awayekê din de jî wê, were dîtî çawa wê jin ya mêrê wê were dîtî. Gotinên weke 'mêrê jinê' ku wê werina ser ziman jî dema ku mirov hinekî li ser wateya wê dihizirê wê di awayekê de wê weke ku ew bi wê wateyê wê werina ser ziman. Ev di demên hemdem de wê rewşa weke jin ya mêrê wê bi fermî jî wê were bi temenkirin li ser rewşên zagonî, destûrî û hwd re. Di dema rewşek zawacê de wê hildana paşnavê mêr li yê jinê û di wê temenê de wê, weke aliyekê wê girêdana zêhnî jî wê bi xwe re wê weke ku wê bi nûmînêr bikê.

Di wê temenê de wê di aslê xwwe de wê, dema ku em li ser mînaqên wê rengê re wê herin wê gelek aliyên ku wê bi wê re wê werina dîtî wê hebin. Ev wê di awayekê de wê bi çandî wê awayê pêşketina civakê a demên kevn û hinekî jî ên demên hemdem jî wê bi xwe re wê di awayekê de wê bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê, dema ku wê di demên hemdem de wê bahsa 'naskirina maê zayendê ê jinê' wê were kirin wê weke ku wê 'bixêra bavê xwe wê bikê' wê di awa û nerîne de wê bi gotin bikê û wê werênê ser ziman.

Li ser van aliyên re mirov wê dema ku li civakê dinerê wê dibîne ku wê rewşek civakî a di temenê ne wekhevîya a zayendî de ku wê pêşkeve wê were dîtî. Di wê rengê de wê ev di hin awayna de wê bi rêgez û têgînên baweriyê re jî wê di awayekê de wê were xamilandin û wê di awayekê weke renekl pêşketinê û rewşê a destlênedanê wê were bi temenkirin. Li dijî wê rewşê gotin bi lêvkirin jî wê weke bêrewîstî û ankû bêahlaq wê

were bi navkirin û wê were ser ziman. Wê di temenekê xirab nîşandinê de wê bi gotinên weke ji rê derketinê û hwd re wê bê hanîn li ser ziman. Di wê temenê de wê civake kevn wê di demên hemdem de jî wê bi bergirên wê rengê ku ew ji xwe re pêşdixê wê xwe bi wan wê bi temenekê wê bide jîyankirin.

Di awayekê de wê dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê mijare civakê û fahmkirina wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe bide dîyarkirin. Rengê pêşketina têkiliya nava zayendan û salixkirinên weynên wan de wê, di awayekê de wê, ew wê weke aliyekê din bê ku mirov wê werênê ser ziman bê. Wê di demên civakî ên kevn de wê şewayekê salixkirinê ê rolên zayendî wê hebê. Ew di demên hemdem de di awayekê de bi ber gûharînê ve çûn û ankû hê jî biber gûharînê ve diçin. Di wê temenê de wê awayekê nû ê salixkirinê wê bibin.

Di wê temenê de wê di roja me de wê çendî ku wê dema ku wê bahsa têgîna zayendê wê werekirin û wê jin wê bi wê re wê were fahmkirin û wê bahsa maf û azadiya wê were kirin jî lê di awayekê de wê, di çerçoveya têgîna zayendî de wê weke aliyekê bi pirsgirêk ku ew temenê wan aliyan di nava jîyane civakê û pêvajoyên wê de diafirênê jî wê divê ku mirov wê li ser wê sekinê. Di wê temenê de wê biqasî zayenda jinê wê zayenda mêr jî wê di aslê xwe de wê, beremnberê wê pêwîst bê ku mirov wê di wê rengê de wê li ser wê bisekinê. Bo pêşketinek rast û pak wê ev wê pêwîst bê. Ber ku wê dema ku wê rewşek bi pirsgirêk wê hebê û ew bi navê jinê ve jî were ser ziman jî lê wê aliyekê wê yê din ê afrîner di wê çerçoveya têgîna pirgirêkê de wê hebê û ew jî wê mêr bê. Di wê rengê de ew jî wê weke aliyê din ê civakê wê di wê temenê de wê biafirênê. Ber vê yekê ya ku wê di demên hemdem de wê dema ku wê bi pêvajoyên pêşketinê wê, jin wê pêşkeve û wê li dijî wê mêr bisekinê û ankû wê weke di pozisyona herênekirinê de wê di awayekê de wê bisekinê û hwd de wê, ji ber van aliyan û xwe ji wê navaroka wan nîqaşên zayendî û fahmkirina wan dûrdigirê wê ber wê bê.

Di wê rengê de wê, ev jî wê weke pirsgirêka civakî û çerçoveya wê di awayekê de wê mêr weke mihatabê wê bînen li holê. Di demên hemdem de wê weke aliyê dijber, û ankû wê weke bi gotinek 'muhafazakar' ku wê were ser ziman wê di wê temenê de wê rewşa mêr wê xwe bi wê re wê di wê temenê de wê di awayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Ji wê aliyê ve wê, di awayekê de wê, bi zihniyetên weke 'ku mirov li wê nehizirê wê ew nebê' mirov nikarê li wê binerê. Ev wê zihniyetên xirab ên bi armanca domandina pirsgirêkê bin. Ber vê yekê wê pêwîstiya

hildana wan a li cidiyetê wê nebê. Yan jî di dîmenekê ku pirsgirêk hebê jî weke 'di nava aramiyê' de dana nîşandinê û weke ti pirsgirêk neyî dana nîşandin jî wê encama heman zihniyetê bê. Ev jî wê weke aliyekê din ê temenê pirsgirêkê bi zayendî û civakî wê biafirênê bê. ..

Çavkanî

- *Connell, R. W. (2000). *The men and the boys*. Oxford: Polity
- *Connell, R. W. (2005). *Masculinities*. Cambridge: Polity Press
- *Dalland, O. (2012). *Metode og oppgaveskriving*. Oslo: Gyldendal akademisk
- *Beauvoir, S. (1970). *Det annet kjønn*. Oslo: Pax Forlag A/S, bi norweci
- *Hamel, J. (2009). *Toward a Gender-Inclusive Conception of Intimate Partner Violence Research and Theory: Part 2 – New Directions*. *International Journal of Men`s Health*
- *Hansen, K. H., Thorsnes, T., & Skjerve, J (2009). *Kvinnerens erfaring med partnervold – enkvalitativ studie*. Fokus på familien,
- *Isdal, P. (2000). *Meningen med volden*. Oslo: Kommuneforlaget
- *Kimmel, M. (2000). *The gendered society*. New York: Oxford University Press
- *Oltedal, S. (2013). *Kjønnsperspektiv i Sosialt Arbeid*. Oslo: Universitetsforlage
- *Seem, S. R., & Clark, M. D. (2006). *Healthy Women, Healthy Men, and Healthy adults: An Evaluation og Gender Role Stereotypes in the Twenty-first Century*. *Journal of Sex Roles*

CIVAK Û TÊGÎNA ZAYENDÊ

Di aslê xwe de wê dema ku mirov bahsa têtikiya nava civakê û têtîna zayendê bikê wê di wê temenê de wê gelek aliyên ku wê fahmbikê, bêtê ser ziman û li ser wan bisekinê wê hebin. Di wê temenê de wê, di nava civakê de wê, di serî de wê armanca wê ya bi pêşketinê re wê hertimî wê ew bê ku wê çawa wê xwe bigihênê temeneê civakî ê hevdû fahmkirinê bi karina danina empatiyê bi hevdû re, di nava civakê hemû zayend rolên xwe bi weynên xwe re dileyizin, ti kesek xwe li ser ti kesekê navênê û di wê temenê de têtikiyek di wekheviyê de xwediyê maf û azadiyê ku ew heya û hwd wê weke aliyna ku wê li wan wê bê hizirkirin bê.

Wê dema ku em di demên hemdem de bahsa civakê û civakbûnê dikin jî ji van aliyan ve wê çawa wê pêşketinek wê bê jinkirin û çêkirin wê di wê temenê de wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring ku wê di wê çerçoveyê de wê biwê were lê hizirkirin bê. Di aslê xwe de wê mirov dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê têtîna zayendê wê di wê temenê de wê weke aliyekê giring bê ku wê bi wê re wê li wê were hizirkirin bê.

Goitna civakê wê çerçoveya wê di demên hemdem de wê zêde berfireh bê. Di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê di nava wê de wê, zayend bi rolên xwe wê hebin, beşên civakê ên weke jin, zaro, kal, jin û mêr û hwd wê hebin. Wekî din wê rewşên weke ya malbatê û hwd

wê hebê ku wê bi hevdû re wê di wê de wê bijîn. Di dewama wê de wê rewşên weke yên kargeh ku wê di wê de wê xabatên xwe bikin wê hebin. Ev jî wê weke aliyna ku wê bi wê re wê di dewama wê de wê li wê were hizirkirin bê.

Di aslê xwe de wê mirov dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê mijare civakê wê di wê rengê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê di çerçoveya civakê de wê, di çerçoveya wê giştîbûna wê, hevdûgirtina wê, sazûmana wê ya civakî û zêhnî û hwd ku wê di wê temenê de wê, xwediyê pêşketinek bi rehetiya civakê û hwd bê wê, di wê rengê de wê karibê bi wê were hizirkirin.

Mijarên zêhnî wê di wê temenê de wê weke aliyna ku mirov li wan bihizirê bê. Mijarên zêhnî wê aliyekê wan ê negativ wê ew bê ku wê li gorî xwe wê bide bi rengkirin û wê di wê temenê de wê bikê ku ew biê xwediyê rol û weyekê di nava jîyane civakê de bê. Wê di wê temenê de wê, heta ku wê hebûna giştîya civakê û beşên wê yên ji hev cûda ku wê biafirin jî wê gelek caran wê karibê wan herê nekê û wan li dijî hevdû bikê pozisyonê û bi hevdû bide şerkirin û kuştin. Di wê temenê de wê têgîna zêhnê wê weke aliyekê xirab ê civakê û pêvajoyên wê yên poêşketinê jî wê ji aliyê xwe yê negativ ve wê biafirênê.

Di dewama wê de wê dikarin wê weke aliyekê wê yê din jî wê werênina ser ziman ku wê mijare civakê wê di wê rengê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê di wê rengê de wê weke ku wê biafirênê bê. Di aslê xwe de wê mijare zayendê wê dema ku mirov wê li wê dihizirê wê, di wê çerçoveyekê de wê weke aliyekê ku wê encama aliyê zêhnî ê negativ wê biafirê û wê bi temenekê pirsgirêkî wê xwe bide dîyarkirin jî bê. Ji aliyê têgîna zêhnî a aliyê wê yê naqativ ve wê ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê di dewama wê de ku mirov wê karibê wê fahmbikê bê. Di aslê xwe de wê mijara zayendê wê dema ku mirov wê li wê dihizirê wê di wê rengê de wê, di nava civakê de wê, bi wê hizirkirina li civakê re wê civakê wê weke kombûnek ji zayendî jî wê karibê bide dîyarkirin. Her zindiyê ku ew wê hebûna civakê bi hebûna xwe re diafirênê wê di çerçoveyek zayendî de wê xwediyê awayekê hebûnî ê ku mirov wê karibê fahmbikê bê. Di wê rengê de wê, di awayekê de wê weke aliyekê giring wê bide dîyarkirin. Di çerçoveya giştî a *'zayenda wê'* û ankû *'zayenda wî'* de wê, di awayekê de wê, li ser esasên têgînên *'zayendên mê'* û *'zayendên nêr'* re wê di awayekê de wê karibê li wê were hizirkirin wê werênê ser ziman bê. Têgînên *'nêr'* û

´mê´yî wê weke çerçoveyek dualiteyî a civakî jî wê di wê temenê de wê bi xwe re wê biafirênin û wê her yek ji wan wê di çerçoveya wê de wê xwediye pêvajoyên xwe yên pêşketinê ku ew bi wê re dijî jî bê. Her pêvajoya zayendî wê çendî ku wê di wê temenê de wê bi xwe û hebûna xwe û çerçoveya xwe re wê di awayekê de wê were fahmkirin jî wê di dîmenekê din de wê bi çerçoveya giştî a zayendî re jî wê di wê rengê de wê di awayekê de wê weke ku mirov karibê wê fahmbikê bê.

Jîyan navê civakê bi beşên wê û naskirina xwe bi têgînek zayendî

Di nava civakê de wê dema ku mirov wê bahsa wê bikê wê ji gelek aliyên ve wê bi derfetê bê ku mirov wê werênê ser zimanê. Pêşî wê ji aliyê têgîna civakê a jîyankirinê ve wê dikarê wê werênê ser ziman. Jîyane civakê a demên kevî û ya demên nû wê di awayekê de wê weke temenekê hiş û têgihiştinî wê ji hevdu re wê temenekê fahmkirinê wê biafirênê. Mirov di pêvajoyên xwe yên jîyankirinê wê dema ku wê tiştê wê bijî wê çawa wê bijî, bibînê, bi ceribînê û hwd wê di awayekê de wê werênê ser ziman. Di wê rengê de wê di nava çîrokên civakî de jî wê dema ku ew dihên ser ziman wê li ser temenekê têgînî a civakî a di wê temenê de wê were ser ziman.

Lê weke ku em minaq di ji nava çîrokên kurdan ên demên berê dibînin wê şewayekê jîyankirinê, awayekê zayendî û rolleyistina wê di wan de wê kişfbikê. Ew wê di awayekê de wê karibin ji me re bibina temen ku mirov wê, di awayekê de wê fahmbikê ku wê di demên berê de wê çawa wê şewayekê jîyanî wê bê jîyankirin. Li ser wê re wê, ji aliyekê din ê hizrî ve jî wê dema ku mirov bihizirê wê karibê wê bihizirê û fahmbikê ku wê ya rast wê bi gelemperî wê çawa bê.

Vegotinên civakî wê gîyanek civakî a di wê temenê de wê di xwe de wê bihawênin ku mirov wê bi rehetî dikê wê fahmbikê, hîsbikê û wê derkbikê bê. Di dewama wê de wê ew jî wê di wê rengê de wê di nava wê rewşa civakî de wê li rewşa rola xwe ya civakî wê bihizirê.

Di her demê de wê xosletên wê hebûna civakê wê bi vegûharînên rolên zayendî ên civakî û hwd re wê gûharîn wê bi wê re wê çêbibê. Wê nikaribê di demên kevîna de weke demên serdemên navîn bê fahmkirin. Wê nikaribê demên hemdem weke demên serdemên navîn bê dîtin û fahmkirin.

Di wê temenê de wê ji aliyekê ve wê di temenê gûcawîya demkî de wê di awayekê de wê jîyankirina bi civakî wê ew wê di wê rengê de wê bi wê re wê xwe di awayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin.

Di nava civakê de wê ev wê dema ku wê bibin wê ji aliyekê ve jî wê weke ku wê gûharîn wê di kirinê, rewşê rengê fahmkirinê û hwd de wê bibê. Di wê temenê de wê, ev jî wê bi bandûra aqil û pêvajoyên pêşketina zanînê û hwd re wê bibin.

Di wê temenê de wê dema ku em di roja me de bahsa rolên zayendî dikin û di wê temenê de şîroveyna li ser temenê fahmdikin em di wê farqê û têgihiştinê de ku ev wê, karibê temenekê hizirkirinê wê ji demên pêş ên pêşketina civakî re jî wê bi xwe re wê bide çêkirin. Ber ku wê di ahengekê de wê paşerojê û pêşaroj wê bi hevdû ve girêdayî bê. Wê di wê rengê de wê di dewama hevdû de bibê. Wekî din wê dema ku mirov tiştêk jîyankir wê bi wê re wê di çerçoveya nava civakê de wê, ew wê, di wê rengê ku me jîyankir de wê weke fêrek me ya jîyanî jî wê piştî ku me ew bi hişkifşkir û ew hanî ser ziman û pê de wê bibê.

Ya ku wê di demên hemdem de wê ji aliyekê ve jî wê temenekê zanînê wê di wê temenê de wê biafirênê wê çerçoveyên jîyankirinê û qaydkirinên wan ên bi têgînê û hwd bin. Di aslê xwe de wê ev wê di awayekê de wê ji gelek aliyên ve wê bandûra wê hebê. Dema ku mijar têgîna zayendê di nava civakê û ankû aliyê zayendî ê civakê û fahmkirina wê bê wê di wê rengê de jî wê temenekê fahmkirinê wê bi xwe re wê biafirênê.

Di nava civakê de wê rola zayendî wê di wê de wê, di awayekê de wê li ser çî temenê û esasê wê hebê wê, di wê rengê de wê, xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin. Zayend wê têkiliyên wê yên zayendî bê, seksualiteyî bê û ankû awayên din bin wê ew wê weke aliyên civakî wê bina xwedî encam. Ber vê yekê wê, di serî de wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê derxê li têgihiştinê bê. Ji aliyê zanînen me yên civakî ve wê dema kuem bahsa têgîna gûharînê dikin em di farqê de bin û ne di farê de jî bin em li ser temenekê zayendî jî wê weke ku em dibînin û wê dikin. Ber ku wê di pêvajoyên zayendî ên biolojîkî de wê bûyîn û bi wê re vegûharînen ku wê bibin wê di nava jîyanê de wê bi demê re wê ji aliyên din ên çandî, derûnî, civaknasî, zanînê û hwd ve jî wê gûharênê wê werênê. Di dewama wê de wê ev aliyên ku me navê wan hanî ser ziman wê çendî ku wê weke aliyên ji hev cûda jî wê werina dîtîna lê wê di çerçoveya jîyan û jîyankirinê de wê bandûra wan li hevdû wê hebê.

Civak wê di wê temenê de wê temenekê komplika de wê weke ku wê xwediyê şêwayên têkilidanîne a bi hevdû re bê. Wan awayên wê yêm têkiliyê wan ji gelek aliyên ve wê dikarê şîrovebikê binirxênê û fahmbikê. Di wê rengê de wê dikarê werênê ser ziman ku wê mijare

zayendî wê di wê temenê de wê yek ji wan bê. di têkiliyek weke ne zayendî de wê dema ku mirov wê şîrove bikê wê aliyên wê yê zayendî wê hebin. Ber ku wê zindiyên ku ew wê dijîn mirov, wê yan jin û yan jî wê mêt bê. Yan jî wê zaro û yan jî wê ciwanekê bê. Yan jî wê dapîrek û yan jî wê bapîrek bê. Di wê rengê de wê ev wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê dikarê wê werênê ser ziman bê.

Di wê rengê de wê, ji aliyê zayendî ve wê fahmkirina civakê wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di wê temenê de wê di dewama wê de wê karibê bide dîyarkirin.

Zayendîtîya civakî wê dema ku mirov wê li ser fenomenên wê yên weke malbatê keseyetiyê û hwd re wê fahmbikê wê di wê rengê de wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê wê xwe bide dîyarkirin. Malbat wê bi serê xwe wê weke navendek zayendî û jîyankirina wê domandina wê jîyankirinê wê ji gelek aliyên ve wê bi encamên wê ve wê bêtê ser ziman.

Di nava malbatê de wê, rêgezên wê yên fahmkirinê wê di çerçoveya giştîya civakî de wê di wê temenê de wê, ew wê temenê wê biafirênê. Wê di nava malbatê de wê kes wê weke jin û ankû mêt wê bibê û wê bi wê re wê bê xwediyê têtînek zayendî. Minaq zaroyek wê dema ku mirov wê ji aliyê têtîliyên nava malbatê ve wê fahmbikê wê çawa ew bi dêûbavê xwe re dibêtê wê di wê rengê de wê ew ji wan re wê vekiribê ku ew xwe bikê wan pozisyonan de.

Di wê temenê de wê zayendîtîya dê û ya bav wê ji wê re wê hertimî wê zaro wê weke ku wê vekiribê ku ew wê kopî bikê. Di wê rengê de wê ev wê di serî de wê weke aliyekê wê yê giring ê din wê di dewama wê de wê biafirênê.

Têtîna zayendî wê ji aliyê civakî ve wê di wê temenê de wê li ser temenekê rakendî re jî wê bi têtînek çandî, derûnî, civaknasî û hwd re wê xwe bide domandin. Di wê rengê de wê dema ku wê bahsa domandina malbatê wê ji vê aliyê ve wê bê kirin wê di wê rengê de wê kirin, jîyankirin, pervekirinên hevbeş û hwd ku wê werina kirin û wê mirov wê di nava wan de wê weke kirdeyek jinkirinê û jîyankirinê bê.

Ev wê weke aliyekê wê yê civakî wê biafirênê bê. Di wê temenê de wê dema ku wê zaro wê mazin bê wê, ji nava malbatê wê rolên zayendî wê ji dê û bav wê hin kopîkirinên bi xuyî wê bikê. Di dewama wê de wê ew wê bi wan re wê, dema ku wê çû nava giştîya covakê wê bi wan wê bijî. Ku ew hinekî din mazin bû wê ji nava civakê jî ji dîtînen xwe wê bigirê û wê di xwe de û têtîna xwe ya zayendî de wê bi wan re wê gûharînan wê

çêbikê. Di wê temenê de wê malbatê wê temen û dîmenê pêşî ên bingihîn wê biafirênê. Civak jî wê strûktura navendî a giştî wê biafirênê ku wê di wê navendê de wê xwe bibînê û wê weke kirdeyekê zayendî wê xwe bînen ser ziman.

Di rewşa têkiliyên zayendî de wê, bêgûman wê ev wê weke aliyna dîyarker bin. Lê di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê weke aliyekê wê yê din jî wê dikarê wê fahmbikê ku wê ew têkiliyên zayendî wê, çerçoveya wan wê giring bê ku mirov wê fahmbikê bê. Ev wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê bi wê mazin bibê, bijî û xwe bînen ser ziman bê. Pêvajoya duyem wê bi xwe gûharandinê, xwe kirina rolên nû û hwd bê. Di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê giring ê pêşî bê. Aliyê din ê duyem jî wê di nava wê civakê de wê li ser wan aliyên têgînî ku wê li pêşîya rolên zayendî wê di temenê danakîşkirinê de wê xwe bidina dîyarkirin weke bi têgînên zêhnî ên rewîstî, derûnî û hwd di nava rewşên jîyankirina civakî û civaknasî de. Mirov di nava wê pêvajoyê de wê, çendî ku wê xwe bibînê û nasbikê wê di wê de wê çî wê weke ku wê rast bê û ne rast bê wê di dema xwe kifşkirin û bi dest leyistina rola xwe ya zayendî bi hişmendî kir û pê de wê bibînê û wê li ser wê re wê, di xwe de wê bi bertekên piçûk û hwd re wê reaksiyonan wê li dijî wê bidest danakirinê wê bikê. Ev wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê pêşî bê ku mirov wê di awayekê de wê fahmbikê bê. Mînaq wê di meji de wê lêpirsînên weke li ser têkiliyên nava jin û mêr ku ew weke bi gelemperî dihên jînkirin, rewşên weke yên ku wê yek wê xwe li ser ya din re wê dibînen, tiştê ku wê yek bikê wê çima wê yê din nekê û hwd wê ew wê, dema ku mirov wê bibînê wê ew wan di awayekê de wê, bidest lêpirsînê li ser têgînên zayendî û hwd re wê bi wê re wê biikê. Ev lêpirsîn wê weke destpêka gûharînê, fahmkirinên nû û hwd jî bê di nava civakê de. Ev wê weke pêvajoyîna gûharînê hem bi zayendê û hem jî bi civakê re di zikhevdû de ku wê bibin jî bin.

Di aslê xwe de wê her pêşketinên ku wê bi têgîna zayendî bê û ankû di çerçoveya pêşxistinê weke wê de bê wê, weke pêşveçûnna nava civakê jî wê karibê wê werênê ser ziman bê. Wekî din wê ji aliyekê din ve jî wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijara zayendê wê di awayekê de wê, dema ku wê di çerçoveya civakê de wê were fahmkirin wê weke ku mirov di wê çerçoveyê de wê dibînen wê ji du aliyan ve wê derkeve li pêş. Yek wê di temenê weke hevdû de xwediyê maf û azadi û rûmetê bê . Ya din jî wê, di wê rengê de wê li ser temen û esasê bi wê têgîna maf û azadiyê û rûmetê leyistina rola xwe ya di nava civakê de bê. Di wê rengê

de ew ku ew xwe li şûn negirê û ew li şûn newê girtin. Di wê temenê de wê li şûn girtin û li şûn hiştin wê du têtînin ku wê karibin bi rengna hişmendî û zêhnî ên ji hev cûda werina fahmkirin bê. Wê dema ku wê ew xwe **bigirê** wê, di wê temenê de wê, bêgûman wê bi sedemekê ew wê were girtin. Yan bi wê bi pirsgirêkên derûnî û hwd re wê ew bibê. Yan jî wê hinek wê li şûn bidina girtin.

Di temenê li şûn hiştina jinê a di nava jîyanê de wê çî sedem wê di aslê xwe de wê hebê? Di aslê xwe de wê di awayekê de wê dikarê wê ji gelek aliyên ve wê hilde li dest û wê fahmbikê. Lê di serê de wê weke ku mirov wê dibînê ku wê karibê gelek sedem ji wê re wê bêt dayin nîşandin. Weke 'li malê li zaroyan dinerê', 'li malê dinerê', 'li malê kirinên malê ew dikê' û hwd dikarê weke bi sadan sedeman re ew were kirin. Gelo ew kirinên weke 'xabata malê' ew tenê ji wê berpiresîyar a? Di aslê xwe de wê, di wê temenê de wê ne tenê ew ji wê berpiresîyar bê. Ku jîyan 'muşterek bê' û bi hevdu re weke jîyanekê bê wê demê ew kirin hemû wê pêwîst bê ku ew bi hevdu re di temenekê werina kirin. Ne tenê ew li ser milê wê bin. Yan jî ew di wê temenê de ew li malê dinerê wê di wê temenê de wê, bi temenekê din û ankû bi aqilekê kûrnazî wê di wê temenê de wê, mêtir bêjê ku ez li derve kar dikim û ew li hundirê malê. Ev têtînin wê weke têtîneka ku wê hinek antropolog wê ji demên berî dîrokê a nêçîrkirinê wê bêtina ser ziman bê. Wê di wê temenê de wê, ev wê di wê rengê de wê were ser ziman. Lê ev di wê demê de wê weke ku wê çawa ku ew rast wê di wê demê de wê jin li şikeftê wê were hiştin û mêtir wê herê nêçîrê. Di aslê xwe de wê ev argûmana ku wê hinek antropolog wê werênina ser ziman wê di kifşkirinên rast ên di derbarê komcivakên demên berê ên berî de ku wê werina kirin wê bi wan re wê karibê were pûçkirin. Yan jî ev têtînin û argûman wê weke ku wê were hanîn wê mirov nikarê wê bi temenî wê di awayekê de wê herê bikê. Ber ku wê di ti demê de wê di wê rengê de wê dîmenek ji hevdu vaqatandî di nava jin û mêtir de wê di wê de wê nebê. Di wê demê de wê di temenekê bi komî de wê nêçîr wê werê kirin û wê jin jî wê weke mêtir di wê demê de wê were dîtînin ku wê bi hûner bê di nêçîrê de. Heta ku dikarê bêjê di hinek waran de ji mêtir bi hûnertir jî bê. Ber vê yekê wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê rewşa nêçîrnekirina jinan wê di temenê de wê weke argûmanek ji wê demê mirov nikarê wê di wê temenê de bi temenî û giştî wê herê bikê. Ber ku wê pêşveçûnên di jîyanê de wê didina nîşandin ku wê ev wê di awayekê de wê ne rast bê.

Wê wekî din wê dervî wê hinek aliyên din ên ku mirov dikarê wê di awayekê de wê bi wê re wê li ser wê temenê de wê werênê ser ziman. Di nava lêkolînên li ser homo sapians jî û li ser neandertal jî wê bidina nîşandin ku wê jin jî û wê mêr jî wê bi hastûyên xwe wê nêzî hevdû wê xwediyê hêstiyekê bin. Ev didina nîşandin ku wê di wê temenê de wê bi hevdû re wê di awayekê de wê bi tevger bin û wê ew wê di wê temenê de wê wek hevdû û ankû di rewşek nêzî hevdû de wê, xwedî rewşek laşî. Hinek rewşên weke yên rewşa hanîna jinê a zaroyan li dûnyê û ankû di demna bi adetê ketinê ku ew ji ber hinek êşna nikarê zêde tevbihgerihê ku mirov wan ne hasibênê wê dervî wê weke aliyekê ku wê, ne kêmi ya mêr bê. Wê ji ya mêrtir jî wê li pêştir bê. Wekî din ku çendî di nava salan de wê herê jî wê di awayekê de wê weke ku wê zêdetirî wê di wê temenê de wê beremberê hevdû jin jî û mêr jî wê di ahengekê de wê bidest jîyankirinê a di wê demê de wê bikin.

Wekî din wê dikarê wê weke aliyekê din ê bi têngîni ji demên hemdem em dikarin wê werênina ser ziman. Wê di nava civakên hemdem de wê keçikek wê dema ku ew cara pêşî bi mirovekê re bû wê keçkaniya xwe windakir û pê de wê ji wê re wê, ew hêst wê were hasibandin ku ew piştî wê demê û berî wê demê wê di rewşek cûda de bê. Yan jî wê li ser wê temenê wê, ew wê di temenê de wê, weke ya wî mêrî wê were dîtin. Ev wê di awayekê de wê, di demên berî dîrokê de nebê û wê ev rewş wê bandûrê li derûniya jinê nekê. Di demên hemdem de wê bandûrlêkirinê jî wê dikarê wê ji ber hinek rewşên ku wê bi sazûmanî û zêhnî di nava civakê de ew hatina afirandin wê ew wê bi wê armancê wê ew wê bê kirin.

Ev wê weke rewşek û xefkek ku wê jin wê di wê de wê bi hemû jîyane wê re wê weke ku wê di wê de wê were girtîkirin bê. Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê rast bê ku wê rewşa keçkaniyê wê xwediyê rewşek bi xwe bawer bê. Wê dikarê wê bawerîya keçkaniyê jî wê di wê temenê de wê werênê ser ziman. Ber çî ew piştî tîkiliya zayendî a bi sexê a cara pêşî re ew bawerî ji wê diçe û ankû ew xwe di rewşek vajî wê de weke ku ew dest û lingên wê hatina hatina şikandin û perr û baskên wê hatina şikandin lê dihêt? Di aslê xwe de wê ev rewş wê, aliyna wê yên zêhnî û derûnî wê di wê temenê de wê bi rewşa sazûmanî a civakî ve girêdayî ku ew hatina afirandin wê hebin.

Ber wê yekê wê ev wê di serî de wê weke aliyekê wê yê din bê ku wê, di wê temenê de wê, piştî wê rewşê wê xwe mecbûrî wî mêrî wê bibînê û ankû wê weke 'î çareya wê ji wê û pê de nîn a' ku wê xwe di rewşekê de

wê bibînê wê weke aliyekê din ê bi derûnîya xirab ku mirov wê bi wê re wê kifşbikê bê. Ev derûnî wê çendî ku mirov wê kifşbikê wê dibînê ku wê wusa wê were lê kirin ku wê bandûrna wê li newrolojiya mirov a wê bi hebûnî wê bikê wê weke aliyna ku mirov wê di wê de wê kifşbikê wê hebê. Ber vê yekê ev rewşa weke 'di wê de şikeştinê' ku wê weke ku wê bê jînkirin di aslê xwe de wê pêwîstî bê ku ew di awayekê de ji temen ve were fahmkirin û di wê temenê de li ser rengê xwe bi sazûmankirina li ser wê rewşê a jinê û heta mêr jî ku ew di ber nerînek rexneyî de were derbaskirin bê.

Di aslê xwe de wê piştî wê rewşê di wê rewşê de xwe hîskirina jinê wê li xoşa mêr wê werê. Ber ku ew wê mihtacê xwe dibînê û bi xwe girêdayî wê dibînê. Li ser wê temenê ew bi wê rengê wê weke ya xwe dibînê. Di wê derûniyê de wê bi awayekê 'xwezayî' jî wê jin wê piştî wê cara pêşî a windakirina keçkaniya xwe wê 'weke ya wî' wê bibînê û di wê rengê û rewşê de wê bidest tevgerinê wê bikê.

Di wê rewşê de wê jî wê weke aliyekê din ê ku wê di nava têgîna civakê de wê weke alî û nûqtetek ku wê li ser wê re ku wê çawa wê sawalak were ahlkirin û ankû wê were xasandin û piştê wê di wê rengê de wê tevbigerihê û wê harbûn û berîtîya xwe wê bi terikênê wê rewşa jinê jî wê rewşê de wê weke ku wê bikeve rewşek di wê rengê de. Di wê temenê de wê ev rewşa fizîkê wê di nava civakê de wê bi hinek kevneşopî, destûr û rêgezên zayendî û hwd re jî wê werina bi temenkirin ku wê jin wê rast bibînê û wê xwe di wê temenê de wê bibînê. Di aslê xwe de wê piştî demên kevnera wê ev rewş wê bi zêdeyî wê di temenê pîr bi hostayî de wê li dijî jinê wê were kirin û bikarhanîn. Ya ku wê di awayekê de wê temenê wê girêdana wê ya zêhnî wê çêbikê wê rewşên bi şikeştinên bi fizîkî û hwd bê. Di wê temenê de wê, di awayekê de ew şikeştina û ankû ne şikeştina ew di aslê xwe de weke mijarek din bê. Lê dema ku wusa hat dîtin û herêkirin û xwe li wê razand wê êdî wê di wê temenê de wê bi xwezayî wê encama ku wê derkeve li holê wê ev bê. Ber vê yekê ev rewş di serî de wê weke aliyekê ku wê were fahmkirin bê. Jin ne bi wê zara keçkaniya xwe heya û ne jî bi wê nîn a bê. Ev wê têgînek şaş a zêhnî bê. Di wê temenê de wê, di aslê xwe de wê, zêhniyeta ku wê di wê temenê de wê li zara keçkaniya jinê binerê wê di serî de wê, weke di temenekê xirab de wê dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Ev wê weke aliyekê serdestî a bi zêhnî bê û wê di wê temenê de wê, di serî de wê, dikarê mahkûm bikê. Ber wê yekê wê, di demên berê de wê gelek jin û ankû keç wê belesebeb wê werina qatilkirin jî. Wê ev rewşa

keçikê wê weke 'namûsê' wê were dîtin û wê bi wê ew wê were kirin. Ya ku weke bînemûsiyê bibînê ne ew hebûna zara keçkaniya keçikê bê. Ya ku wê weke di temenê hebûn û nebûn, herêkirin û redkirinê de wê dihênê ser ziman bi zêhnî wê dikarê di wê temenê de wê werênê ser ziman û wê mahkûm bikê bê. Ber ku ev wê weke aliyê ne rast bê.

Civak û bi wê re çerçoveya civaknasîya keseyetîya zayendî

Di nava jîyane civakê de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din jî mijare keseyetîya zayendî di nava rewşa wê ya civaknasîyê de wê, fahmkirina wê bê. Di aslê xwe de wê weke ku mirov wê dibînê wê ev wê weke aliyekê wê yê giring wê di wê temenê de wê di awayekê de wê weke ku mirov wê dibînê wê biafirênê bê. Di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijara keseyetiyê û xwe hanîna ser ziman, derfetên wê yê xwe hanîna ser ziman û astengiyên li pêşîya wê ku ew bi wan nikarê xwe werênê ser ziman û hwd wê di wê temenê de wê ji gelek aliyên zêhnî û hwd ve wê karibê were wer ziman bê.

Di hinek rewşan de wê dema ku wê mijarek wê were nîqaşkirin wê di wê temenê de wê, komek mirov wê li hevdû wê rûnihê û wê bi wê re wê biafirênê. Di nava wan de jinek û ankû çend jin hebin wê, çendî wê di wê temenê de wê karibin di temenekê weke hevdû de wê mafê ji wê re binasînin ku ew xwe werênê ser ziman û di wê temenê de weke wan mêran hizrên xwe werênê ser ziman.

Di demên berê de wê, di nava civake kurd de wê hinek rêgezên pîroz wê hebin. Minaq ji jinekê hizir û nerîn girtin wê weke weke rûmetekê wê biheta dîtin. Lê piştê çî bû ku ew hat terikendin û ankû ew hat jibîrkirin. Êdî ne ti kesekê bahsa wê kir. Di wê temenê de wê ev wê weke aliyna wê, çendî wê di demên berê de wê werina kirin û wê piştê wê werina jibîrkirin jî di aslê xwe de jinûve bibîrkirina wan û hanîna ser ziman wê pîrr rast û giring bê di wê temenê de. Bi teybetî ez dihizirim ku wê di çerçoveya vê xabatê û dewama wê de wê weke aliyna pîrr zêde jîyanî bin û wê bêhempa wê giringiyek wan wê di pêşketina civakê û têgîna zayendê a herêmê de wê hebê.

Ber vê yekê wê ev di wê temenê de wê di serî de wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê kifşbikê û wê werênê ser ziman bê. Di nava civakê de wê, di wê temenê de wê rol leyistin wê di aslê xwe de wê weke aliyekê hêzî jî wê di wê temenê de wê di xwe de wê bihawênê. Ber vê yekê wê, di wê temenê de wê, ya ku wê li jinê jî bikeve ku ew di hin

rewşna de ku ew weke şaş jî were dîtin û di wê temenê de bê ji wê başkirin jî wê giring û bi rûmet bê ku ew xwe bi şûn ve nedê kişandin. Ew di wê temenê wî nê bide nîşandin ku ew weke xwe ya û bi ya ya û di ya xwe de bi zaneya. Di wê rengê de wê di serî de wê weke aliyekê wê yê giring wê di wê temenê de wê kifşbikê û wê werênê ser ziman.

Di aslê xwe de wê mijare zayendê di wê temenê de wê, li vir di çerçoveya têgiha civakî de wê mijare empatiyê, û têkilîdanîna bi empatî jî aliyê mêr ve li jinê û ji aliyê jinê ve li mêr û li hemzayendên xwe yê din û hwd wê weke aliyekê wê yê giring wê biafirênê. Wê dema ku ew bû wê êdî wê, mijara rewşên zayendî ên weke 'homofil' û hwd jî wê di awayekê de wê karibin bi wê re empatiyê dênin û wan kesan bi hêstên wan û jîyane wan û hwd re wê karibin fahmbikin. Di wê temenê de li gorî min wê gelek pirsgirêk wê di temenê wan de wê weke ku wê zêhnîyet wê hebê wê bi heman rengê wê, ne fahmkirin jî wê di gelek waran de wê hebê. Yan jî wê di awayekê de wê weke ku wê weke hûrgilna piçûk û ne giring wê tişt wê were dîtin û wê li ser wê ne sekinê. Gelek caran wê ji ber hizirkirinên weke bi rengê hêstîkeştinê ên weke 'ji xwe ez çi bêjim wê ne giring bê', wê newê hildan li berçav' û hwd wê weke aliyna ku wê ku wê temenê wê aliyê biafirênin. Ev alî di tewilî di kirinê û helwestê de werina terikendin. Wê weke aliyekê giring wê di rewşa danîşandina wîna xwe de wê ev wê bidina dîyarkirin. Ber ku ew keseyet, rûmet û zanîna a, ku ew çendî werê hildan li berçav jî û newê hildan li berçav jî.

Dema ku mirov di nava rewşa civakî de bi rewşa civaknasîyê re têgîna zayendî wê weke mijarekê wê fahmbikê wê di wê temenê de wê baştirin wê weke aliyekê ku wê karibê were fahmkirin bê. Di mijara aliyê civaknasîbûyîn û ankû civaknasîkirin û hwd de wê, weke aliyekê din ku wê xwe di çerçoveya wê beşa mijarê de wê werênê ser ziman. Di aslê xwe de wê weke aliyekê wê yê din jî wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, mirov dikarê wê fahmbikê wê mijara zayendê wê xwe bi wê re wê di temenekê baş de wê karibê bide fahmkirin. Di aslê xwe de wê rewş civaknasîyê ku mirov li ser rewşên têkiliyên zayendî û hwd re wê hilde li dest wê, wê di awayekê de wê, çendî ku wê ji aliyên têgînên weke rolleyistin, rolên zayendî, têkilîdanîna û hwd re wê were fahmkirin jî wê aliyekê din ku wê di temenekê şubjeyî de wê xwe bide dîyarkirin jî wê hebê ku wê di wê temenê de wê, karibê weke aliyekê diyarker jî xwe di çerçoveya mijarê de bide dîyarkirin.

Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê fahmbikê bê. Di aslê xwe de wê, di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijara zayendê wê di awayekê de wê karibê xwe bide dîyarkirin bê. Di nava rewşa civaknasî de wê rewşa fahmkirinê wê li ser wan aliyên weke têkilidanînê re wê ji dû aliyên ve wê bi giringî wê karibê xwe bide dîyarkirin. Yek wê empatî bê. Bi empatiyê wê mirov wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê hewldana kesê li hemberî xwe bi hêst û jîyane wê re wê bikê ku ew wê fahmbikê û fahmbikê ku ew çî dijî. Di dewama wê de wê weke aliyekê giring ê têkilidanînê bi hêstî û aqilê hêstîyarî jî wê di wê temenê de wê karibê xwe bide dîyarkirin bê.

Aliyê din ê duyem jî wê ew bê ku wê di wê temenê de wê di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê bi rengê mejiyê pozitiv û hwd re wê, di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê di awayekê de wê karibê wê fahmbikê bê. Mejiyê pozitiv wê aliyekê wê yê xosletî ê fahmkirinê wê, birengê hizirkirinê ê empatidanînê re jî wê hebê. Aliyê mejiyê pozitiv wê di temenê wê de wê têngîna empatiyê wê di awayekê de wê weke xosletekê fahmkirinê û têkilidanînê ê bingihînê wê xwe bi wê re wê di awayekê de wê bide dîyarkirin bê.

Mejiyê negativ beremberî wê di awayekê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, vajî wê, ji empatiyê dûr, baş nedîtin, li ahengê xwe berdan, ne ketina nava danîşandina wîna xwe de û hwd de wê xwe bide nîşandin. Wê di temenekê determinist de wê xwediyê temenekê fahmkirinê bê. Ber vê yekê wê têngîna mejiyê pozitiv û xosletê empatiyê wê di wê temenê de wê di temenekê şubjeyî de wê, çawa wê mirov wê di awayekê de wê bi wê re wê, di rengê de wê, bide hizirkirin û wê di dewama wê de wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê bide dîyarkirin.

Di awayekê de wê dikarê wê werênê ser ziman k uwê mejiyê pozitiv wê, di hizirkirinê de wê weke mejiyekê baş jî bê. Wê di wê temenê de wê di awayekê de wê li ser temenê empatidanînê û fahmkirinê û hwd re wê, di awayekê de wê weke aliyekê giring wê, xwe bi wê re wê bide dîyarkirin. Wê di wê temenê de wê, dema ku wê mirov wê bi başî wê fahmbikir wê ew aliyê baş fahmkirinê wê hem weke empatiyek baş temenê wê biafirênê û hem jî wê ji aliyekê din ve wê temenê wê biafirênê ku mirov bi wê re di awayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê bi wê re wê, bijî bê.

Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe bi wê re wê di wê rengê de wê di awayekê de wê bide dîyarkirin bê. Mejiyê pozitiv wê weke renekê hizirkirinê bi aliyê pozitiv bê. Wê di wê temenê de wê ji rewşên xirab jî wê bi hêncet û sedemek baş û herênî re wê bikê ku ew xwe bigihênê encamakê li ser wê rewşa ku ew dikê ku wê fahmbikê re. Wê bi wê re wê, di temenekê baş de wê bikê ku wê fahmbikê. Xosletê mejiyê pozitiv û ankû aqilê pozitiv wê weke aliyekê ku wê hinekî jî wê weke têkiliyek bi jîyankirinê, fahmkirina wê, a pirralî re jî bê. Wê di wê temenê de wê weke xwe li jîyanê bi çar destan xwe dana girtinê û bi wê re ketina nava jîyankirinê bê. Başbûn wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê giring wê di wê temenê de wê biafirênê. Aqilê pozitiv wê di wê temenê de wê bi xosletên xwe re wê ji têgîna empatiyê wê nedûr wê di awayekê ku wê bi wê re wê di temenekê hizirkirinê de wê karibê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin bê. Ya ku wê di aslê xwe de di nava jîyanê de wê weke temenekê baş û herênî di nava jîyane civakî de wê, biafirênê li ser temen û esasê bi hewldana hevdû fahmkirinê re wê weke aliyekê wê yê giring ku wê biafirênê bê.

Di wê temenê de wê, di temenekê zayendî de ku wê ew aqilê pozitiv bi temenê têgîna empatiyê re wê were fahmkirin wê minaq wê têgîna 'keçka hevalbend' wê di awayekê de wê, di gelek awayan de wê weke ku mirov bi awayê zimanxweşiyê û hwd de dibînê wê di demên hemdem de wê weke çerçeve û rengê fahmkirinê wê xwe bide dîyarkirin. **Wateya wê gotinê çî ya? Wate wê gotinê li ser temenekê zayendî a bi têkilidanîna bi hevdû ku ew di temenê bi têkiliya bi zayenda xwe re bê û ankû bi zayenda din re bê ku ew di wê temenê de bi rûyekê geş, bi ken, bi dilekê kêfxweş, bidilşabûn û hwd re ku wê çerçoveyek nêzîkatîyekê wê li ser xûy, nêzîkatî û rewşên weke di demên bi hevdû re axiftinê, bi hevdû re têkilîdanînê û hwd re ku wê were kirin re bê.**

Ev wê weke têgînek civaknasî a ku wê temenê wê di awayekê de wê weke motorizekirina pêşketina bi civaknasî jî wê di awayekê de wê were dîtin bê. Di her demê û rewşê de bi zimanekê xweş û pozitiv axiftin û têkilîdanîn bê. Di nava kurdan de wê bo wê gotinek pirr zêde kevn a civakî wê hebê. Wê bi gotina "zimanê xweş mêr jî ji qûla wê derdixê" re wê bînina ser ziman. Wateya wê gotinê wê di serî de wê li ser temenê zimanxweşiyê bê. Mejiyê pozitiv jî û ankû aqilê pozitiv jî wê di wê temenê de wê, li ser temenê zimanxweşî û fahmkirina bi awayekê pozitiv û hwd re bê.

Di dewama wê de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din jî wê werênê ser ziman ku mirov di nava jîyanekê de bi gelek kes û zindiyên weke xwe û ne weke xwe re bijî wê demê mirov di wê temenê de bikeve nava empatiyekê ku mirov bi temenê wan ê jîyanî û rengê jîyane wan re dênê û wê jî ji wê re hûrmetê û rêzê bide nîşandin. Ev wê weke encama aqilê pozitiv wê di awayekê de wê weke ku mirov dikarê wê fahmbikê wê xwe bi wê re wê di awayekê de wê bide nîşandin bê.

Di aslê xwe de wê dikarin wê werênina ser ziman ku wê mijare aqilê pozitiv ku wê bi wê rengê wê li ser temenekê zimanxwezayê û bingihêk empatiyê wê were fahmkirin wê di nava jîyane civaknasî û fahmkirina hevdû û hwd de wê weke aliyekê giring bê. Di nava jîyane civaknasî û pêvajoyên wê li dût hevdû ên peresandinê û berdewamîya wan ku mirov bihizirê wê ew wê weke aliyekê pozitiv û herênî wê biafirênê. Di wê temenê de wê dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku ev wê weke têngnek ku wê mirov bi wê bihizirê ku wê dervî min jî wê di awayekê de wê hebûnên jîyanî wê hebin ku ez wan fahmbikê bê. Di wê rengê de wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring jî wê di wê rengê de wê mijara empatiyê wê, bi wê re wê derkeve li pêş.

Dema ku aqilê pozitiv sekinî û bi wê hatina ser ziman bû û pê de wê, êdî wê dawî li empatikirinê jî wê di awayekê de wê weke ku wê bibê. Ev jî wê bi wê re wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe biwê re wê di awayekê de wê bide dîyarkirin. Di mijara zayendê û fahmkirina wê de wê weke aliyekê wê yê giring wê mijara hevdû fahmkirin wê çendî wê giring bê di temen û bingehêk civaknasî de wê di wê çerçoveyê de wê bo wê bingihê jî wê aqilê pozitiv û bo wê aqilê pozitiv jî wê empatîdanîn di dewama wê de wê weke aliyna din ên ku ew bi zêde giringê ku mirov fahmbikê bê.

Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman bê ku wê mijara hevdû fahmkirinê wê di mijara têkiliya zayendî û pêşilêvekirina ketina nava hevdû de û wê bi wê re wê, hevdû fahmkirinê û di temenekê rast de dîtina hevdû bi nerîn û çavekê bi hişmendî û hwd re jî wê bingihê wê biafirênê. Di wê temenê de wê aqilê pozitiv wê weke xosletê wê yê pêşî wê herêkirina hevdû ku ew di çerçoveya ku ew heya de bê. Ku ew jinek bê ji aliyê mêrekê ve, ku ew mêrek bê ji aliyê jinekê û hwd ve bê. Lê bi wê re wê, têngnên bi rewistî, olî û hwd ku wê weke temenê ji hev dîrketinê wê bêmn bikarhanîn û wê di wê temenê de wê, derî li hev girtinê û vekirinê wê weke bingihê wê were dîtin wê di wê çerçoveyê de wê, bi wê re wê dikarê wê fahmbikê

bê. Di mijarên zêhnî de wê deriyê empatiyê wê bi gelemperî wê weke ku wê li hevdu girtî bê. Ev wê di mijare zayendî de wê zêdetirî wê bi şenberî wê xwe bide dîyarkirin.

Salixkirinên civakî ên bi têtîna zayendî

Li ser temenekê civaknasî wê weke ku me li beşa li ser vê de wê hanî ser ziman wê di aslê xwe de wê gelek aliyên ku wê di wê çerçoveyê de wê karibin hanîn li ser ziman wê bibin. Di wê temenê de wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring jî wê di dewama wê de wê werênê ser ziman wê ew wê weke aliyna fahmkirinê wê biafirênin bin. Lê di dewama wê de wê bi têtînek zayendî salixkirinên ku ew bîn kirin û di wê temenê de werina fahmkirin jî wê giring bê.

Di nava civakê de wê, dema ku mirov wê ji kîjan aliyê ve bînerê wê di temenekê zayendî de wê pêwîst bê ku wê fahmbikê bê. Wê civak wê di wê temenê de wê di dîmenî de wê bi aliyên wê yên qatagorikî ên zayendî û hwd jî wê hebin. Di wê temenê de wê, di nava wê de wê, bi temenekê têtîliyî wê xwe biafirênê. Wê dema ku wê mirov di nava civakê de wê bibê jî wê ew bi têtîliyêk zayendî a seksualiteyî re wê bibê. Di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê werênê ser ziman bê.

Pêvajoyên têtîna zayendî di çerçoveya pêvajoyên pêşketinê ên zayendî û xwe domandina wê de wê hinek aliyên ku wê bi berdewamî wê pêwîst bin ku wê werina fahmirin wê hebin. Di wê temenê de wê, ev wê weke aliyekê wê yê din bê ku wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê dema ku wê mirovek bû ku ew bi penis bê wê mêt bê, dema ku ew bi vajîna bê wê weke ku ew keç bê. Di wê temenê de wê di awayekê de wê bi têtîliya wan re jî wê jinûmêrî wê temenê wê biafirê.

Wekî din wê di wê rengê de wê zayendî wê ew wê weke awayna ku wê di wê temenê de wê karibin wê werina ser ziman bin. Di nava jîyanê de wê zindî û ankû mirov wê bi kîjan aliyê wê bibê wê bi xosletên yan mêtîyî û yan jî bi nêrî wê bibê. Di wê temenê de wê ev wê weke di temenekê 'heteroseksuelî' de wê weke xosletekê nava jîyanê bê ku mirov wê di awayekê de wê bi wê fahmbikê û wê wê werênê ser ziman bê.

Di wê rengê de wê ev wê di temenekê xwe ji xwe zêdekirinê de jî wê weke aliyekê ku mirov wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Ev wê di awayekê de wê weke aliyekê zayendî û pêvajoyên wê yên ku ew bi biolojikî û hwd rew ku wê werina fahmkiirin re jî bin. Lê em wê di wê rengê de wê bîna ser ziman ku wê di nava jîyanê de wê piştî ku wê aqil

wê pêşkeve wê têngin wê weke b zêhnî wî xwe bidina dîyarkirin û wê di wê rengê de wê di awayên xwe yên bi sazûmanî de wê, hertimî wê dîmenekê wê di jîyanê de wê weke ku wê bi xwe re wê bikin ku ew wê biafirênin bin.

Ev dikarê bi têngîna rewîstî bê, dikarê bi têngîna derûnî bê û dikarê bi têngînek din a ku em dikarin wê weke wê salixbikin û wê werênina ser ziman bin. Ev têngin wê her yekê ku ew afirî jî wê rengê wê yê li jîyanê, mirov, rewşa zayendî û hwd ku wê bi wê were nerîn wê bibê. Di wê temenê de wê rewşên weke yên rewîst, ol û hwd wê di wê temenê de wê weke aliyna ku mirov dikarê wê werênê ser ziman bê. Di çerçoveya têngîna civakê de wê bi têngînên çandî û hwd wê, kevneşopî û hwd wê regekê jîyankirinê û hwd wê bi xwe re wê binerînî wê di wê rengê û awayê de wê weke ku wê biafirênin bin.

Di rewşa nava civakê û têngîna zayendê de wê ew wê were dîtîna ku wê, zayend wê di awayekê de wê, bi têngînên weke yên rewîstê, olê û hwd re wê bîna gihandin li regekê nerînî û jîyanî ku wê ji wan bê xwestin ku ew weke wê xwe bi reng û awa bikin û bijîn bin. Ev wê ne tenê weke bi zêhnî tenê bi rewîst û olan û hwd re wê bi tenê wê hebê. Wê di awayekê de wê bi civak, çand û kevneşopîyan û hwd re jî wê hebê. Di wê rengê de wê di awayekê de wê ew sazûmana ku wê bi wê re wê biafirê wê ji wê re wê di awayekê de wê bê gotin civak. Civak wê hinekî jî wê hebûna rêgez, zagon, destûr, kevneşopî, rewîst, ol û ankû bawerî, çand û hwd jî bê. Wê di wê temenê de wê dikarê wê di awayekê de wê bi wê re wê fahmbikê. Aliyên din ên ku wê bi wê re wê bibin wê hebin. Ew jî wê di wê temenê de wê şewayekê fahmkirinê û jîyanê wê di awayekê de wê bi wê re wê biafirênê bê.

Lê aliyekê din jî wê di nava civakê de wê, li ser rewşa zayendî û hwd re wê, pêvajoyên vegûharînê, pêşketinê, bi têngînî, û ankû hizrî bi wê salixkirinê û di asta giştî de ku wê di temenê hemû pêşketinan de wê di awayekê de wê xwe bide dîyarkirin wê rola zayendî û hwd bê. Di wê rengê de wê weke aliyekê civakî bê ku mirov wê di serî de wê di awayekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di pêvajoyên pêşveçûnên bi civakî de wê dem bi dem wê awayên wê yên pêşketinê wê hebin ku ew wê bi wê bijîn. Wê minaq wê di demên kevnera, demên berî wan, demên serdemên navîn, serdemên hemdem û hwd de wê awayên rolên zayendî, pêşketinê û hwd wê hebin. Her dem wê li gorî rengê hizirkirin û awayê wê yê pêşketinê û hwd wê di wê de û wê bi wê re wê hebê. Di wê rengê de wê minaq wê, di serdemên navîn de

wê awayekê pêşketinê ê zayendî û rengên têkiliyên wê hebê. Ev hin bi hin wê di demê de wê bi xwe re wê pêvajoyên vegûharînan wê werênê. Di serdemên hemdem de wê ev vegûharin wê çawa wê dem bi dem wê di xwe de wê, vegûharînan wê çêbikê wê bibê.

Minaq gelek rengên jîyankirinê ku wê di demên serdemên navîn de wê weke qadaxabin û wê derfeta jîyanê ji wan re wê nebê wê di demên hemdem de wê bibin. Hinek wê di temenê wê weke têtînen hemofilî bin. Hinek wê di temenê wê ji ber pêşketinê û rengê wê ku wê temenê wê bi têtîni, hişmendî û destûrî û hwd wê nebê bê. Ev wê di awayekê de wê bibê bê. Di serdemên navîn de wê, rêgez û destûrên olî wê dîyarker bin. Wê di demên hemdem de wê ev wê bi ber têtînen zanînê û felsefeyê û hwd ve wê herê. Wê ev wê di demên hemdem de wê bi wan re wê weke ku wê dîyarker bin.

Di wê rengê de wê dema ku ev wê bibin wê bi demê re wê rengên nû ên jîyankirinê jî wê di encama wê rengê cûda hizirkirinê ên ji hevdû û hwd de wê biafirin. Di wê temenê de wê ev rewşên weke bandûrê li rewşên me yên jîyankirinê, serbestî û hwd wê bikin. Mirov wê di nava jîyane xwe de wê hertimî wê berê wê di awayekê bi ber serbestbûnê, bi xwebûnê bi pêşketina keseyetî û hwd ve wê herê. Wê di wê temenê de wê çawa wê bi wê rengê wê xwe bîne ser ziman û wê têtînen weke hizirkirî wê pîretize bikê û wê bixwezê wê encama wê bibînê û hwd wê bikê.

Ev wê weke pêvajoyan kirinê ên ku wê di jîyanê de wê mirov wê hertimî wê bi wan re wê di her demê de wê li gorî xosletên demê û rengê pêşketina wê û ast û pîvana wê bijî jî bê. Di nava jîyanê de wê di wê rengê de wê bandûra hizirkirinê şewayê hişmendî û hizirkirinê û hwd wê di awayekê de wê, çawa wê di jîyanê de wê xwe bidina dîyarkirin wê bi wê re wê di awayekê de wê bê dîtin.

Her rewş, reng û awayên bi wê jîyankirinê wê di awayekê de wê mirov bi ber têtînek nasînê û ankû xwe nasînê ve wê bibê. Kirinek ku mirov wê bi wê were nasîn piştî kirinê û ankû têtînek wê rengê wê bi wê were nasîn wê, di temenekê nasnemayî a zayendî de jî wê hinek encamên wê yên bi fahmkirinê re wê hebê. Di nava kirin û naskirinê de wê, di wê temenê de kê ew kir, çawa kir û ankû çawa jîya û çawa hanî ser ziman wê di wê rengê de wê regekê nasnemayî jî wê bi xwe re wê di wê rengê de wê bi têtîni wê bi afirênê.

Di wê temenê de wê dema ku mirov wê bahsa rola zayendî bikê wê, çawa wê têtînek û ankû teoriyek wê ew wê bide dîyarkirin li gorî xwe

wê, ji aliyekê din ve jî wê ew wê çawa wê rolên nû ên zayendî wê werina pêşxistin û wê di wê temenê de wê bi wan re wê hişmendiyek wê were pêşxistin wê weke aliyekê din ê bi hiş ku wê di demên hemdem de wê bi wê re wê di awayekê de wê xwe bide **dîyarkirin** bê.

Dibe ku ev diyardeyek ji hêla civakî ve hatî afirandin destnîşan bike, ku li wir rest û hêviyên teng ên girêdayî zayendê nikaribin cihêrengiya dewlemend a taybetmendiyên kesayetiyê yên ku di nav her du kategoriyên zayendî de hene hembêz bikin. Wek mînak, jineke xwedî taybetmendiya kesayetiya mîr, dibe ku bibe xwediyê nasnameya zayenda nêr, ji ber ku rest û hêviyên civakê yên ji zayendê re, azmûnên wê di kategoriya zayenda “jin” de cih nagire. Ev dikare bibe sedema ku jê re tê gotin dîsforiya zayendî, ku mirov hest bi nerehetiyek xort dike ku zayenda biyolojîkî bi nasnameya zayendî ya têngîhîştî re têngildar nake.

Ji aliyê biolojîkî ve jî mirov dikare wê werênê ser ziman ku wê minaq wê di rewşa zayendî de wê, dema ku wê yek wê bi rewşek zayendî a nediyar wê were li dînyê jî wê bi awayekê zayendî a ‘wê’ û an ‘wî’ ve girêdayî wê were dîtin. Di dewama wê de wê dikare bêjê ku wê, yên ku bi taybetmendiyên zayendî yên ne diyar (interseks) ji dayik bûne, bi eslê xwe nêr an mê ne. Zayendî dikare bi pêşkeftina fetusê ve were şopandin, ku cihêrengiya zayendî ji bo her kesî bi bandora gen û hormonan dest pê dike. Lêkolîn nîşan didin ku cihêrengiya zayendî ya mêjî ji bo tevgera rola zayenda paşîn jî girîng e, li vir jî **bibînin**. Tenê du zayendên biyolojîk hena, lê di nav her du kategoriyên zayendî de wê taybetmendiyên kesayetiyê ên pir ji hev cûda wê hebin. Rest û hêviyên civakê yên li ser zayendê ve cihêrengiyê sînodar dikin, û li şûna wê rolên zayendî yên teng ên ku dibin sedema tevliheviya li ser nasnameya zayendî diafirînin.

Ji van aliyan ve wê dema ku mirov mijara civakê bi şêwa û awayên pêşketinê re wê hilde li dest û dahûrbikê wê bêgûman wê gelek encamên cihêreng ên ku mirov wê karibê xwe bigihênê li wan wê hebin. Di wê temenê de wê civak wê çawa û wê di çî rengê û awaye de wê karibê bi wê re wê were fahmkirin wê li ser wê re wê hinekî jî wê bi rewş û awayên wê yên bi awayekê cihêreng ên bi rola zayendê û hwd ve wê girêdayî bin. . (çav: Ujike, H., Otani, K., Nakatsuka, M., Ishii, K., Sasaki, A., Oishi, T., Kuroda, S. (2009). Association study of gender identity disorder and sex hormone-related genes. Progress in Neuro-Psychopharmacology and Biological Psychiatry, p. 1221-1244)

Di nava civakê de wê, di serî de wê têtîna zayendê wê weke aliyekê ku wê di wê çerçoveye de wê, weke bi wê salixkirinê û leyistina rola zayendî û hwd re wê were dîtîn. Nava civakê de wê bi serê xwe bûn, weke xwe bûn, çerçoveya maf û azadiyê de wê were dîtîn. Wê di nava wê de wê karibê weke xwe were dîtîn bê. Wê dema ku em bahsa têtînen zayendî û salixkirinên wê yê li ser awayê rola wê re wê bi awayê salixbikin wê dikarin li ser du awayan re wê salixbikin. Yek wê bi rastîna bê û ya din jî wê weke bi formelî ku wê weke li ser temenê destûr û hwd re ku wê sînore wê yê tevgerê, jîyankirinê, çawa jîyankirinê û hwd ku wê salixbikê bê. Di rewşek weke ya formelî de wê sînore formelî wê bi destûrî bê. Lê di rewşek rastîna de wê, sînore wê hebûn û heta devera ku ew dikarê bi wê bijî û xwe bide dîyarkirin bê bê. Wê di wê rengê de wê, weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê, karibê wê fahmbikê bê.

Di nava civakê û rewşek civaknasî de wê, di wê temenê de wê çawa wê bi nerîna xwe ya zayendî, hêjabûn û hêza xwe re wê xwe bide dîyarkirin re wê were li ser wê sekin in. Di wê temenê de wê, dema ku mirov bahsa wê aliyê dikê wê aliyekê din jî wê weke bi gotina 'hêza civaknasî' û hwd jî wê xwe bide dîyarkirin ku mirov wê werênê ser ziman. Hêza civaknasî wê, di wê çerçoveyê de wê temenê wê li ser çerçoveyek fahmkirinê a bi zanîn û hişmendîyê û di wê de wê weke ku mirov fahmkir ku ew karibê kirinîyê bi xwe re bi temenekê wîna bide dîyarkirin re wê karibê wê fahmbikê bê.

Di wê temenê wê de jî wê weke aliyekê wê yê din wê, civaknasîbûyîn wê weke aliyekê ku wê bi demê re wê çawa wê were pêşxistin wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin. Civaknasîkirina zayendê wê, weke mijarek ku wê di demên hemdem de wê bi zêdeyî wê antropoloji û civaknas wê li ser wê bisekin in bin. Wê bixwezî ku wê li ser temenekê dîrokî û civakî wê di nava şertûmercên wê de wê fahmbikê ku wê çawa kaeribê xwe bijî, werênê ser ziman. Di dewama wê de wê di demên berê de wê çawa wê, jîyandikir û çawa ew civaknasîbûyîn dijî û hwd wê, di awayekê de wê bikê ku ew wê fahmbikê. Di wê rewşê de wê, fektorên ku wê, ji jîyanê digirin û pêşîya wê bi zêhnî diafirênin wê li ser wan wê bê sekin in. Di wê rengê de wê aliyekê din ê civaknasîkirinê wê li ser temenê zanîn û hizirkirinê re wê bi temenekê xiyalkirinê bi wîsonî û hwd re wê were dîtîn. Ev jî wê di wê rengê de wê bi rengê salixkirinên temenekê bi sazûmanî ê mantiqî, rasyonali û hwd re wê bi rewşa rolleyistinê a zayendan û hwd re wê di awayekê de wê xwe bide dîyarkirin. Ev wê

weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê, di awayekê de wê werênê ser ziman bê.

Di aslê xwe de wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê, mijare zayendê wê di wê rengê de wê, di awayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê karibê xwe di wê temenê de wê bide dîyarkirin bê.

Di aslê xwe de wê, dema ku mirov wê di wê temenê de wê bi têtîna zayendê re wê bihizirê wê gelek aliyên din ên weke bi fektorî wê bi têtîna çandên ji hev cûda û pêvajoyên wan ên pêşketinê re wê hebin ku ew werina dîtîna bin. Di pêvajoya çandek civakî de wê pêvajoyên wê yên pêşketinê wê çawa wê bi xwe re wê peresendinê wê li ser rewşên weke rola ayendê, qarakter, awayên pêşketinê û hwd wê bi demê re wê çêbikê wê weke aliyna din ku wê di wê çerçoveyê de wê karibê li ser wê were sekin in bê.

Di wê rewşê de wê, ev pêvajo wê weke mejuyek zêhnî û hişmendî a cvakî jî wê di çerçovaye pêvajoyên poêşketina zayendî û qatagoriyên wê yên jîyanî û hwd de wê xwe bide nîşandin. Lê em wê divê ku wê werênina ser ziman ku wê pêvajoyên peresendinê ên çandî ku wê di awayekê wê di temenê zêhnî û pêvajoyên vegûharîna ên bi çerçoveya civakî û wê re wê bibin wê di wê rengê de wê, dem bi dem wê li gorî wê bi têtîna û dîmenek vegûhar wê rola zayendê bi awayên wê re wê bide dîyarkirin.

Di her çandê de wê, renekê rola zayendî a ku mirov wê di çerçoveya ku ew hatî salixkirin û wê fahmbikê wê hebê. Di wê rengê de wê, ev li rojhilat jî wê ne weke hebê ku wê çandî wê bê gotin ku wê di temenekê gelemperî de wê xwediyê heman çerçoveya pergalek gelemperî a olî û hwd jî bê. Di wê rengê de wê, ev wê weke aliyna din ên ku mirov wê, di awayekê de wê di çerçoveya pêvajoyên pêşketina çandî û civakî de wê fahmbikê û wê hilde li dest bê.

Di awayekê de wê, dikarê wê werênê ser ziman û wê fahmbikê ku wê, di awayekê de wê, werênê ser ziman ku wê civak û zayend wê di wê rengê de wê, pêvajoyên wê yên pêşketinê ên bi hevdû re wê bi derfet bê ku wê ji gelek aliyên ve wê di wê temenê de wê hilde li dest, derxê li têtîhiştinê û fahmbikê bê. Ev wê weke aliyna ku mirov wê di çerçoveya fahmkirinê de wê di serî de wê weke aliyekê wê yê giring wê, di dewama wê de wê karibê wê di awayekê de wê fahmbikê bê.

Di aslê xwe de wê, mijara zayendê wê dema ku mirov wê, werênê ser ziman ku wê civaknasî wê di nava civakê de wê, bi wê temenê de wê weke qadek xwe dîtîna, rola xwe leyistinê, xwe dana nîşandinê, naskirinê

û hwd jî bê. Wê di wê rengê de wê, di awayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê civaknasî û ankû di nava rewşa civaknasî de wê salixkirinên bi dager û nasnemaya civakî û hwd re hebûn û çerçoveya zayendê wê, di awayekê de wê, weke aliyekê wê yê din ê civakî wê di pêvajoya pêşkeya pêşketina civakê de wê biafirênê bê.

Tabîî wê dema ku em ji aliyê civakê ve wê ji van aliyan ve wê hilde li dest wê bi pêvajoyên wê yên pêşketinê re wê li ser temenê wê yê civakî ê sazûmanî ku wê xwe bi têngî û çerçoveya malbatê re wê bide dîyarkirin re jî wê di awayekê de wê, di wê rengê de wê li ser wê bisekinê bê. Gelek aliyên ku wê bi berdewamî wê di nava jîyane, civakê, pêvajoyên pêşketinê, jîyane civaknasî û hwd de wê werina ser ziman wê di wê çerçoveya civaknasîya malbatî û ankû civaketîya wê de wê were dîtî û wê were ser ziman. Ji wê aliyê ve jî wê mijarê wê hinekî wê ji aliyekê din ve wê, divê ku mirov wê li ser wê biikê û wê hinekî din wê bi çerçoveya têngîna civakî û civaknasî û hwd re wê li ser temenekê dîrokî di wê de kûr bibê wê giring bê.

Çavkanî:

- *Stoller, Robert 1968: Sex and gender: on the development of masculinity and femininity. London: Hogarth Pres
- *Stahl, Linda (1977): "The Personal Narrative as Folklore". I Journal of the Folklore Institute. Indiana University Press Nr xiv (1-2).
- *Smith, Lucy (1991): "Foreldres rett over barna, barnas rett over seg selv". I Barndom i Norge: 16 innlegg om barns oppvekstvilkår. Arne Solli (red.). Oslo: Universitetsforlaget.
- *Skarin Frykman, Birgitta (1990): Arbetarkultur: Göteborg 1890. Göteborg: Skrifter från Etnologiska föreningen i Västsverige 8
- *Robinson, John A. (1981): "Personal Narratives Reconsidered". I Journal of American Folklore vol. 94. Austin, Texas: University of Texas Press.
- *Repstad, Pål (1998): Mellom nærhet og distanse. Kvalitative metoder i samfunnsfag. Oslo: Universitetsforlaget
- *McKenna, Elizabeth (1997): When work doesn't work anymore: Women, work and identity. New York: Delacorte Press.
- *Lowenthal, David (1995): The Past is a Foreign Country. Cambridge: Cambridge University Press
- *Labov, William & Waletzky, Joshua (1967): "Narrative analysis: Oral versions of personal experience". I Essays on the Verbal and Visual Arts. Proceedings of the 1966 Annual Spring Meeting of the American Ethnological Society. June Helm (red.). Seattle: University of Washington Press.

MALBAT Û TÊGÎNA ZAYENDÊ

Dema ku mirov bahsa malbatê bikê wê divê ku wê di nava pêvajoyek dîrokê de wê hilde li dest û wê wrênê ser ziman. Di roja me de wê hebûna malbatê wê weke navendek fahmkirinê a têkiliyên mirov û jîyankirinê jî wê biafirênê. Di wê temenê de wê, di demên hemdem de wê rewşa malbatê wê li ser esasê wekhevîyê a di nava xwe de wê ji gelek aliyên ve wê li ser rewşa têkiliyên zayendî ên bi hevdu re wê lî wê were lêhizirkirin.

Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, malbat wê dema ku mirov li wê binerê wê dikarê werênê ser ziman ku wê weke sazîyek civakî a ku wê xwediyê dîrokek pirr zêde kevn bê. Di warê rewşa têkiliyên zayendî ên nava hevdu de wê, di wê temenê de wê di awayekê de wê dikarê wê werênê ser ziman bê.

Bi kortasî ku em di wê beşa destpêkê de wê werênina ser ziman em dikarin bêjin ku wê malbat wê, weke di nava xwe de wê xwediyê pêvajoyên pêşketinê ên civakî jî bê. Wê di nava jîyane civakê de wê her mirovê ku ew dijî wê di nava malbatekê de wê bibê, mazin bibê û wê xwediyê keseyetiyekê. Ev jî wê di wê temenê de wê, bi temenê malbatê û di nava wê de wê bibê.

Di aslê xwe de wê di demên şariştaniyê de wê malbat wê di wê temenê de wê weke aliyekê giring ê temenî wê di wê rengê de wê were fahmkirin bê. Di demên destpêkê ên şariştaniyê de jî wê li ser navaroka malbatê re wê, hizirkirinên ku wê bîn kirin wê li ser rola zayendî a ku wê bi wê were leyistin re bibê bê. Minaq wê dema ku wê jin û mêr wê li hemberê hevdu wê xwediyê çî berpirsîyariyê bin, wê li hemberî zaroyan wê xwediyê çî berpirsîyariyê bin, çawa divê ku ew bijîn û hwd wê weke

aliyna ku wê di wê temenê û çerçoveyê de wê bi wê re wê li wan wê were hizirkirin bê.

Di awa û regekê din de jî wê malbat wê di wê rengê de wê temenê wê yê rêgezî bi rewîstî, kevneşopî û hwd re ku wê, pêşkeve, Ev jî wê weke aliyekê wê yê giring bê ku wê, rewşa têkiliyên nava qatagoriyên zayendî wê bide dîyarkirin bê. Di aslê xwe de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijara zayendê wê di wê rengê de wê di awayekê de wê, di nava malbatê de wê, were hildan li dest.

Di temenê her malbatê ê biolojikî de wê jinek û mêrek ku ew diafirênin û bi têkiliyên wan ên bi hevdû re ku wê zaroyên wan bibin û wê bi wê re wê endamên malbate wan wê bi wê zêde bibin wê bibê. Ev wê weke aliyekê din ê ku wê bi malbatê wê were hizirkirin. Di wê temenê de wê hêsta zêdebûnê wê hem bi jinê re jî wê hebê û hem jî wê bi mêr re jî wê hebê. Di çerçoveya ji xwe zêdekirinê a jinê wê di wê temenê de wê bi biolojikî wê çêkirinê bi hêkî ên di rahmê wê de wê, xwestina levxistin û bi hamkirina wan re wê, bi wê re wê hebê. Wekî din wê bi mêr jî wê li wer rewşa avika mêr û ankû 'spermê' re wê, xwestina wê xwe domandinê wê bi xortî wê hebê.

Di wê temenê de wê ev wê di awayekê de wê weke aliyna biolojikî ku mirov wê di awayekê de wê werênê ser ziman bê. Malbate biolojikî wê bi wê rengê wê temenê wê hebê. Malbate çandî jî wê di çerçoveya civakê û hebûna wê ya jîyanî de wê, bi pêvajoyên jîyankirinê û peresendina wê re wê, biafirê. Ev jî wê di temenekê bi hişmendî de wê bi azmûn, fêr, alimandinê û hwd re wê xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin.

Di wê temenê de wê malbatê ku wê bi mejuya wê re wê werênê ser ziman wê pêşî bi demên wê yên berî dîrokê, demên şariştaniyê ên bi civakî û heta demên hemdem ku em wan dem bi dem werênina ser ziman wê di awayekê de wê karibin werina hanîn li ser ziman. Di dewama wê de wê di wê pêvajoya jîyankirinê wê du awa û rengên zêhnî wê bi wê re ku wê li wê bandûrê wê bikin wê bibin. Yek wê rengê jîyankirinê ên ku mirov wê dijî û ankû dibînê û hwd re ku wê, bandûrê wê bide nîşandin bê. Aliyê din jî wê bi têgînên zêhnî ên weke bi rewîstî, kevneşopî, olî û hwd re wê xwe bide dîyarkirin bê.

Demên berî dîrokê ên bi reng û têkiliyên zayendî ku ew dibin

Di aslê xwe de wê, weke aliyekê civakî malbatê ku mirov wê li ser temenekê fahmkirinê ê zayendî re wê hilde li dest wê bi wê re wê were dîtî ku wê gelek aliyên ku wê bi çerçoveya wê û mejuya wê re wê

werina fahmkirin wê hebin. Di wê temenê de wê çerçoveya malbatê û jîyae civakê wê, di wê temenê de wê, li ser temenekê sazûmanî ê jîyankirinê re wê hevdû temem bikê bin.

Malbat dîroka wê ya li şûnê wê heta dema jîyankirina li şikeftê wê herê. Di wê temenê de wê, di awayekê de wê di wê de wê, çawa wê were jînkirin jî wê di awayekê de wê, dikarê wê ji aliyekê ve wê bi berdewamî wê fahmbikê bê. di şikeftê de wê jîyanek çawa wê bibê, yan jî wê çawa wê bi hevdû re wê li ser çî temenê wê were jîyankirin wê weke aliyna ku mirov wê di wê temenê de wê karibê fahmbikê bê.

Mirovan wê dema ku wê xwe sipartina şikeftan ji ber bagerên xwezayê û ankû jîyane hov a hundirê xwezayê de wê, di awayekê de wê di wê de wê hin bi hin wê kevneşopiyekê wê biafirênin. Di wê temenê de wê, di mijare şikeftê de wê, di wê rengê de wê di dîmenekê wê weke ku wê were hizirkirin ku wê, jinek û mêrek wê bi hevdû re wê di wê de wê bijî û wê di wê temenê de wê bina xwedi zaro û wê di wê temenê de wê pêvajoyên jîyankirinê wê bijîn wê mirov nikaribê wê di temenê de wê, di wê rengê de wê bi giştî wê fahmbikê bê.

Ev rengên teoriyên ku wê di temenekê de wê li ser esasê malbatên hemdem ku ew ji xwe re minaq digirin bo wê demê û temenê fahmkirinê dihên ser ziman jî wê di gelek aliyan de wê ne vegotinbar û fahmker bin. Di serî de wê, divê ku mirov şewayê fahmkirinê hinekî jî dervî dervî wan reng û qalibên fahmkirinê. Ber ku ev wê weke aliyekê ku wê di wê temenê de wê weke pêwîstiyekê wê were dîtin.

Minaq mejiyê ku ew bi têgînek antropolojîkî dihizirê ku ew teoriyek bi rengê di dema jîyane şikeftê de ku wê bînenê ser ziman ku wê, mêr li derve bê û wê jin wê li şikeftê bijî li bendê wî, ev wê encama çî aqilê bê? Di rastiyê de wê dikarê di rengê li hev hoyandî a jîyanek bi jin û mêr re di wê temenê de li wê bihizirê? Di aslê xwe de wê, dema ku mirov li xosletên jîyankirinê ên bi zindiyê re li wê bihizirê wê mirov dikarê wê bi wê re wê kifşbikê wê rewşa jîyanê w, di wê rengê de wê wilqasî ne dîyarker bê ku mirov wê di wê rengê de wê werênê ser ziman bê.

Di wê temenê de wê, ne di wê rengê de bê ku wê tenê wê mêr wê rajina ramên xwe û wê bi hevdû re wê herina nêçîra sawalên mazin û wê goşt wê bînenê şikeftê ku wê we weke ku wê di demên hemdem de wê bê kiriin ku wê di wê rengê de wê, were xwarin. Di aslê xwe de wê ev rengên teorîkî ên bi wê rengê hizirkirinê bi wan wê bi zanebûnî bê û ankû ne bi zanebûnî bê ku wê werina pêşxistin wê di awayekê de wê, di çerçoveya mejiyekê felsefeyî ê ku wê di temenekê wê weke jinê kêmhêz

dibînê û mêr bi zêdehêz dibînê re bê. Di wê rengê de wê, di encama mejîyekê ku ew di wê rengê de dihizirê ku ew weke bixwezê teoriyekê piştrast bikê ew ji wê re argûmanan di wê rengê de bi hizirkirin û xiyalkirinê çêbikê wê were dîtin.

Di rastiye de wê, ev alî wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê din wê bi xwe re wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê bi wê re wê li wê bihizirê ku wê xosletên jîyanê û jîyankirinê wê bidina nîşandin ku wê di wê demên jîyankirinê de wê zêde wê hizirkirinên li cihêtiyek di wê rengê de a di nava jin û mêrê de wê weke ku wê were ser ziman wê di wê demê de wê nebê. Wê bihevdû re wê jin weke mêr û mêr weke jinê wê di awayekê de wê tevbigirihîn û wê di awayekê de wê bihevdû re wê di şikeftê de wê bijîn û wê bi hevdû re wê nêçirê jî wê bikin. Kî dikarê bêjê ku wê di wê temenê de wê jin wê xwe ji wê rewşa nêçirkirinê wê dûrbigirê? Di hizirkirina bi wê rengê de hizirkirin û hanîna ser ziman a rengê hiziran jî wê di temenekê de wê mirov nikaribê wê bi temenî wê di awayekê de wê rast bibînê bê.

Di aslê xwe de wê, di awayekê de wê di wê rengê de wê, xosletên bi hêzbûnê ên fîzîkî ku mirov wê di encama tevgerê de wê bijî ku mirov li wan bihizirê wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê derfeta wekhevdû bihêzbûnê wê hertimî wê biderfet bê û wê di wê temen û rengê de wê di awayekê de wê jîyankirina jîyanekê di nava xwezayê xwe de wê bi derfet bê. Ev wê di awayekê de wê weke ku mirov wê di awayekê de wê dibînê wê bibê û wê were dîtin. Ber vê yekê wê, di temenekê teorîkî û hizirkirina jînek bê bêhêz ku ew di encama wê de mecbûra li şikeftê bijî ku wê mêr herê nêçirê bikê û ji wê û zaroyên wê re wê warinê wê werênê wê tenê wê modelek hizirkirinê a rengê hizirkirina demên hemdem a ku wê di wê temenê de wê bixwezê şêwayekê hizirkirinê û jîyankirinê biafirê ku ew dixwezê bi wê temenê wê bi teorîkî û hwd çêbikê bê. Wê ji wê û pê de wê weke ku wê were dîtin wê ne argûmana tiştekê din û ankû rewşek din bê. Di wê temenê de wê hertimî wê jîyan ji ya ku mirov wê hizirdikê û xiyaldikê wê karibê bi hûrgiliyên xwe re cihêtiyên cûdatir bide dîyarkirin di rastiya xwe ya ku ew were fahmkirin de. Ev wê weke xwezayek fahmkirinê a di wê warê de jî bê. Di dewama wê de wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijara fahmkirinê wê di wê rengê de wê bi wê re wê li ser temenekê hizirkirinê wê karibê were fahmkirin û ser ziman.

Di warê teoriyên zayendî ku wê di wê temenê de wê li ser esas û temenê danîşandina rolên zayendî di nava jîyanê û di temenê jîyanî de wê, ev

teoriyên ku wê werina pêşxistin wê tenê wê weke hinek teoriyên xiyalî bin. Di wê rengê de wê, hinek kifşkirinên ku wê hinek hipozên ku ew bi wan ve hatina kirin ku wê piştrastbikin wê, ew nebê nîşanaka ku ew bi temenî rast jî bê. Wê jî wê di awayekê de wê ji hevdû cûda bikê bê.

Di mijara têgîna malbatî û pêşketina wê de wê, di awayekê de wê, temenekê wê yê biolojiyî wê hebê ku ew di wê demê de wê pêşkeve. Wê rast bê ku wê jin wê di awayekê de wê bi zabûna xwe re wê temenê wê biafirênê. Wê ji aliyê jinê ve wê, di awayekê de wê, di wê rengê de wê, jin û zaro wê di wê rengê de wê bi wê re wê, di awayekê de wê bi hevdû re wê bijîn. Girêdanên wan ên li hevdû wê ne hişmendî bin. Wê ajoyî û biolojiyî bin. Di wê temenê de wê mijare hişmendiye wê pir piştre wê xwe bide dîyarkirin. Wê weke ku wê çawa wê zaroyek wê dema ku wê ji dayika xwe bû di demên hemdem de û wê di dewama wê de wê, piştî bi demeke dirêj a pêşketin û mazinbûna xwe re wê bidest derkkirinên bihişbikê wê rewşa pêvajoyên giştî û gelemperî ên jîyane seretayî jî wê di wê temenê de wê di awayekê de wê dikarê werênê ser ziman.

Di wê rengê de wê, li şûna fêrbûnê alimandin, biaqilbûnê dîtîn û hwd wê hebê. Di dewama wê de wê ev jî wê di rewşa têkiliyên zayendî de wê di awayekê de wê xwe bide dîyarkirin. Di wê rengê de wê, dema ku wê dema têkiliyên weke yên bi sexê û hwd wê di nava zayendê de wê hat wê ew jî wê di wê temenê de wê bikeve xwestina têkilidanîne û wê ew wê bide nîşandin. Ev wê, weke aliyekê ku wê hin bi hin wê li ser wê temenê wê çerçoveyek têkilidanîne di demek kort de wê biafirênê. Wê azmûna pêşî a bi hevdû re danîna têkiliyê a pêşî wê, di awayekê de wê, li xoşê çûnê û pê de wê, xwestina carek din wê kirinê wê di awayekê de wê weke temenekê çavbardana hevdû û hwd wê biafirênê.

Ev wê, di awayekê de wê, weke girêdanek bi sexê (seksuelitê)´ bê. Ev girêdana sexê wê, di awayekê de wê, di awayekê de wê, di temenekê wê têkiliya bi hevdû re de wê, hoyandinek ajoyî wê biafirênê. Di wê temenê de wê ajoyê di aslê xwe de mirov nikarê wê ji rêzê wê di wê temenê de wê werênê ser ziman. Ajo wê weke aliyekê lihevgirtinê a bi awayekê kompleksî û hwd jî wê biafirênê di rewşa zayendî û zindîyî de.

Malbat wê di aslê xwe de wê, dema ku mirov li ser wê temenê wê di demên pêşî de wê li wê bihizirê wê ne weke têgînek û çerçoveyek ku wê di wê rengê de wê li wê were hizirkirin bê. Yan jî em dikarin bêjin ku wê ne temen û çerçoveyek ku wê bi wê rengê wê, dîyarker bê. Wê di temenekê têkilidanîna bi zayendî de wê, awayekê li hevdû hoyandinê a herdû zayendên sereka ê nêr û mê wê di wê temenê de wê bi hevdû re wê

hebê û wê xwestina wan a li hevdû wê di awayekê de wê hebê. Di wê temenê de wê, di temenekê xwezayî de wê weke ku mirov wê dibînê wê hebê. Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê li ser wê temenê wê, di awayekê de wê, bê hizirkirin. Malbat wê pêvajoyek hizirkirinê a ku wê piştî wê demê wê, di temenekê bi hişmendî de wê li ser rewşa girêdanên dê û zaroyê ku wê bi hevdû re wê çerçoveyek komî wê biafirênin re wê di awayekê de wê, bê dîtin. Wê li ser wê temenê wê, di awayekê de wê karibê werê fahmkirin. Ev wê piştê wê, di awayekê de wê girêdanên mêr ên bi wê ve jî wê li ser zaro û ajoya xwestina danîna têtikiliyê a bi jinê û hwd re jî bê. Wê di wê temenê de wê hinek fektorên din ên weke xwe di temenekê de li deverê bi sitar girtinê û hwd jî wê hebê. Di nava zindiyên de wê hêsta ku ew didina hevdû wê ji temenekê hişmendî dûr wê di temenekê ajoyî û hwd de wê, di awayekê de wê, rehetiyekê wê di wê temenê de wê biafirênê bê.

Di rewşa malbatê û salixkirinên wê yê piştê ku wê ew wê bi wê re wê bêkirin wê ew jî wê ew wê weke temenekê bi nêrî û çerçoveyek salixkirinê a biolojiya zelal re wê hin bi hin wê bê pêşxistin. Di wê temenê de wê di wê rengê de wê kengî ew rewşa têtîna biolojiya zelal xirabû wê malbat jî wê xira bibê. Minaq ku wê bi bi têtikiliya zayendî a weke ya sexê û hwd re ku wê dervî mêr wê yekî din wê têtikiliyê ku ew zanibê were danîn wê xira bibê. Ev wê weke aliyna ku wê bi hiş wê pêşkevin bin.

Di wê temenê de wê di mijara malbata biolojîkî û hwd de ku wê pêşkeve wê, di wê rengê de wê, di awayekê de wê çerçoveya wê bê afirandin. Wê di wê rengê de wê malbate biolojîkî wê di wê rengê de wê weke temenê yekanê a malbatê ku wê bi temenekê wê pêşkeve û wê pêşketina xwe wê di awayekê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin bê.

Di aslê xwe de wê ev têtîna û çerçoveya malbate biolojîkî jî ku mirov wê di çerçoveya wê de bihizirê wê weke pêvajoyek hizirkirinê a tevlihev wê xwe bi wê re wê di awayekê de wê weke ku mirov wê dibînê wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin. Di wê rewşê de wê di demên destpêkê de wê, çendî ku wê di dîmenekê de wê ew wê di wê rengê de wê, ew bibê jî lê wê, sînorê tenê jinek bi mêrekê re û ankû mêrek bi tenê bi jinekê re wê nebê. Ev jî wê weke aliyekê din wê di wê temenê de wê, temenê wê biafirênê bê.

Di wê demê de wê ji naskirina bi hişmendî zêdetirî wê naskirina fîzîkî wê weke dîyardekê fahmkirinê û naskirinê wê li pêş bê. Wê hemû rengên derkirinê û hwd wê di wê temenê de wê werina kirin. Di rewşa biolojiyê

de jî wê ev wê temenekê hoyandinê wê bi wê re wê ji aliyekê din ve jî wê biafirênê.

Di dewama wê de wê, dikarê wê weke aliyekê wê yê din jî wê werênê ser ziman ku wê mijara zayendî de wê, di wê temenê de wê, di awayekê de wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê di dewama wê de wê fahmbikê bê. Di mijara zayendê de wê, ew rewşa têkiliyên bi hevdû re wê, gelek fektorên ku wê di temenê wê de wê bi hevdû re wê, weyn bileyizin wê hebin. Wê tenê wê hevgirtiniyê wê tenê li çerçoveya zaroyê bi tenê wê nikaribê wê fahmbikê ku wê weke jin xwediyê zaroyan bê.

Lê rewşa hanîna zaroyan li dûnyê a jinê wê di awayekê de wê weke rewşek rolî a zayendî a di wê demê de wê bi xwezayî wê were dîtin bê. Di dewama wê de wê ev rol bo kku ew were leyistin û pêkhanîn wê pêwîstiya têkiliya jin û mêrê bi hevdû re wê hebê. Di wê temenê de wê bi fahmkirinek biolojikî wê ev jî wê di awayekê de wê weke ku xwediyê temenekê fahmkirinê bê. Di wê rewşê de wê, di nava hevdû de wê jîyankirina wan û bi hevdû re kirina tiştan û hwd wê bibê. Di rewşên têkilidanên bo çêkirina zaroyan de jî ev wê wusa bê. Ev wê ne tenê weke xosletekê bi hiş ku wê bi mirovan re pêşkeve bê. Wê xosletekê zindiyî ê ku wê di çerçoveya jîyankirinê û hwd de wê bibê bê. Minaq di nava xwezayê de wê gelek zindî û cûreyên wan wê hebin û hemû zindî wê cûreyên xwe wê bi biolojikî û fîzîkî wê nasbikin. Wê di wê temenê de wê, şêrek wê dema ku wê li cem hevdû bûn wê hêrîşî hevdû nekin. Lê wê hêrîşî sawalek din bikin. Tupiskek wê bi hevdû ve nedê. Lê wê bi zindiyekê din weke mirov û hwd ve wê bide. Wê di temenê kombûna zindiyî de wê ew wê hebê. Wê xwe bi hevdû re wê bikin. Xwe girtina li hevdû a bi komî wê bi demê re wê bibê. Ev wê di nava hemû zindiyan de wê bi temenê biolojikî û hwd ve wê xwediyê bendên girêdanê bê. Di wê temenê de wê têkiliyên weke yên bi sexê wê bi hemû zindiyan re wê temenekê nêzbûna li hevdû wê biafirênê. Lê wê di gelek rewşan de wê ne temenê wê bê ku wê temenê kombûnekê bê. Minaq morî hevdû maçdikin bo ku ew yekîtîya xwe ya komî bidomênin. Ev jî wê di rewşekê de wê weke aliyekê têkiliya zayendî wê dikarê wê fahmbikê bê. Destdana hevdû û ankû têkiliya fîzîkî a ku wê bi hevdû re wê bê çêkirin wê hin alî û efektên wê yên giring ên ku wê werina fahmkirin wê hebin di wê temenê de. Minaq wê çûkek bi navê tîtî wê dema ku wê miroveke weke zindî dest da hêlîna wê ew wê hîsdikê û di cih de wê hêlinê disilikênê û wê di terikênê. Di wê temenê de ev rewş wê bi biolojikî wê çendî

nêzbûnê wê çêbikê wê dûrkinê jî ji hevdû wê di wê temenê de wê karibê bi wê rengê bide çêkirin.

Demên malbatî ên berê û rolên zayendî

Dema ku mirov wê di dewama demên berî dîrokî de wê werênê ser ziman wê demên peleolitîkê û heta demên neolitikê wê di awayekê de wê werina qastkirin bin. Di wê temenê de wê, ev dem wê di awayekê de wê hinekî jî wê weke demna demdirêj ku wê li ser wan pêvajoyên fêrbûna bi fîzîkî û gihiştina bi biolojikî û hwd re ku wê bibin bin. Fêrbûna bi fîzîkî wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê li wer temenekê jîyanî wê bi jîyankirinê û bi wê weke alimîna hevdû û hwd re wê bibê. di nava hevdû de wê, gelek fektorên weke bi şertûmercên xwezayê ku wê bandûrê jî li wê bikin wê bibin. Di wê temenê de wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê di awayekê de wê werênê ser ziman bê.

Di mijara gihiştinên biolojikî de jî wê di nava wê pêvajoya fêrbûna fîzîkî ku mirov wê fahmbikê wê ew bê ku wê, li gorî demê wê gûharînên ku wê weke ‘qaymgirtinê’ ku wê bibin wê bi wê re wê karibê wê fahmbikê bê. Gotina “gihiştina biolojikî” wê di kurdî de wê wateyek afrîner a bi biolojikî jî wê di awayekê de wê di xwe de wê biafirênê. Minaq wê zaroyek wê çawa wê ji şaneyekê wê bi ber milyar şaneyan ve wê xwe zêde bikê û wê biafirê jî wê karibê di wê temenê de wê were fahmkirin bê. Lê di pêvajoya wê fêrbûnê û peresendinê wê ev çendî ku wê weke aliyekê wê biafirênê ku em bi wê temenî wê fahmbikê wê aliyekê din jî wê di awayekê de wê weke aliyekê din jî wê li ser rengên weke ku em dikarin di çerçoveya têgîna ‘vegûharînên bi rengê mustayonî’ ku wê li ser temenekê biolojikî re wê bibin re wê werênê ser ziman bê. Ev wê di nava jîyanê de wê rewşên jîyanî jî wê bi xwe re wê di awayekê ahengî de wê bide vegûhartin.

Gûharînên biolojikî wê di awayekê de wê, bandûra wê li kirin, xûy, rewşên jîyanê û rengên wê jî wê bikê. Minaq wê dema ku wê hin bi hin wê mirov wê dest fêrî hevdû bûnê wê bibê wê di mejî de û bi teybetî di xêvê de wê, li gorî wê adranalin û hwd wê bide çêkirin. Di wê temenê de wê gilîzên ku wê bibin wê di awayekê de wê, weke aliyna ku wê bandûrê li giştîya laş wê di awayekê de wê weke ku wê bikin jî bin.

Di wê temenê de wê gûharîn di her rewşê de wê li gorî xwe wê awakirinê û pêşketinê bide çêkirin. Kifşkirinên di nava jîyanê de minaq weke kifşkirin û bikarhanîn êgir û hwd bo germbûnê, û piştre çêkirina

xwarinê li ser êgir û hwd wê, ev wê weke rewşna di fzyolojiya mirov de jî wê gûharînan wê bide çêkirin. Zindiyekê ku wê bi goştê xab wê bijî û yekê ku wê bi goştê bijandî û hwd wê bijî wê ji hevdû cûdatir bê. Tiştên ku mirov dixwê wê bandûr li vegûharên biolojîkî ên laş jî wê bikê. Di wê temenê de wê li gorî wê, rewşên pergalekê serifendinê ên laş, rengên xwarinê, rengên pergalekê laş a valakirinê û hwd de jî wê gûharînan wê bi xwe re wê bînin. Di temenê van gûharînan bi wê rengê de jî wê rewşên fîzîkî ên weke bi uzwen me yên laş û ankû organên me ve girêdayî jî wê hebin.

Di wê rengê de wê di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku ev rewş wê, di rewşa rolên me yên di jîyanê de wê bi kirinên me re jî wê gûharînan wê bi xwe re wê werênê. Di awayekê de wê, di wê temenê de wê piştî ku wê hiş wê pêşkeve û pê de wê bi wê re wê mirov wê tiştan wê bi hişbikê û wê di dewama wê de wê bi wê re wê di jîyane xwe de wê bide çêkirin. Di wê rengê de wê, rewşên weke bi hevdû re jîyankirinê û hwd jî wê di wê temenê de wê bide çêkirin.

Di nava jîyan mirov a komî de wê, di wê temenê de wê hin bi hin wê gûharînan bi ber aliyên fîzîkî ên bi ber malbatî ve wê werin wê bibin. Bi hevdû re jinûmerek wê çawa wê biyarê wê bide ku ew bi hevdû re bijîn di wê demê de? Di aslê xwe de wê di temenê de wê di awayekê de wê weke aliyna ku wê li ser esasê têkiliyên fîzîkî û zayendî û hwd re wê bibê bê. Aliyekê rola zayendî wê bi rewşên weke têkiliyên seksueliteyê û hwd re wê bi hevdû ve girêdayî bê. Ev wê weke aliyekê ku wê li hevdû bide girtin bê. Di wê temenê de wê, di nava malbatê de wê weke temenekê balkişandina li ser rewşa seksualiteyê jî wê giring bê.

Di pêvajoya têkilî û rolên zayendî ên demên berê de wê mirov dibênê ku wê di nava awayekê de wê, bi hevdû re wê çawa wê bê jînkirin wê di awayekê de wê, were dîtin û wê li ser wê bê sekinin. Di demên neolitikê de wê, gelek rewşên weke yên bi antropolojîkî wê werina kifşkirin de wê bina dîyarkirin ku wê jin û mîr wê bihevdû re wê di nava rewşek civaknasî de wê bijîn, wê bi hevdû re wê nêçîrê bikin, wê kar û xabatên xwe yên rojane û demkî wê bikin. Wê di wê temenê de wê di ahengekê de wê bi bi hevdû re wê bijîn.

Di dewama wê de wê, rolên zayendî wê bi temenekê derûnî, biolojîkî û ankû fîzîkî wê weke ku wê bi dîtbarî wê bînin dîtin wê salixkirinek xwezayî wê bi wê di mejî de wê bê kirin. Di wê çerçoveyê de wê, jin wê di demên neolitikê de wê di awayekê de wê weke ku mirov dibînin wê bi

rewşa hanîna zaroyan li dûnyê a weke dayikîyê û hwd re wê, derkeve li pêş.

Di wê temenê de êw di rewşa kifşkirina rolên zayendî û jîyankirina bi wê de wê, dîmenek wê di wê rengê de wê xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin. Di aslê xwe de wê, di awayekê de wê weke ku mirov wê dibînê wê, rolên zayendî ên demê wê di wê temenê de wê di awayekê xwezayî de wê hebin û wê weke ku wê bên jînkirin. Li ser wê re wê di temenekê **têkilidanîne wê hebê.**

Bêgûman wê dema ku mirov li demên berê ên zayendê binerê wê di awayekê de wê awa û rengên cûda ên salixkirinên bi rolên zayendî jî wê bibînê. Di wê temenê de wê, di awayekê de wê di demên berî dîrokî û ankû di demên civakîya pêşî ên weke yên di demên neolitikê de wê, rewşek wusa nebê ku wê mêr wê weke xwediyê malê wê were dîtin wê hebê. Yan jî wê di wê temenê de wê rol beşkirinek bi rengê weke jin di hundirê malê û mêr li derve bê. Di wan awayan de wê ti reng û awa wê newina dîtin.

Wajî wê di awayekê de wê tişta ku wê mêr di xwe de bibînê ku ew bikê wê jin jî wê di xwe de wê bibînê û wê bikê. Di dewama wê de wê di awayekê de wê bi wê re ew jî wê di wê rengê de wê xwediyê karigeriyekê bê. Wê xwe bêhêz wê hîsnekê. Wê di wê temenê de wê, ew di wê temenê de wê bi dîtbarî wê bibînê ku ew karibê bikê ez dikarim bikim di renekê bi dîtbarîya fîzîkî fahmkirin wê hebê.

Di wê temenê de wê, rol beşkirina nava malbatê û ankû di çerçoveya malbatê de wê, piştî wê demê wê, di awayekê de wê li ser yên weke aliyên fêrbûyî û hwd re wê bê kirin. Di wê temenê de ev wê, di nava jîyanê de wê, êdî wê bê kirin. Di awayekê de wê, piştî wê demê wê, di awayekê de wê, mêr û jin wê di awayekê de wê, karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Di salixkirinên bi malbatî de wê, di wê rengê de wê, têgînên bi rewîstî wê piştî wê bibin û wê derkevina li pêş. Di dewama wê de wê di awayekê din de jî wê, bi wê re wê, di renekê de wê, rewşên weke sînorên nava malbatê wê li ser çî temenê wê bên kirin wê ew wê hin bi hin wê bên kifşkirin. Di warê têkilîyên zayendî ên weke bi seksualîteyê û hwd de wê bi wê re jî wê ew wê werina kirin. Ev wê, di temenê danîna têkiliya zayendî de û ya derûnî de wê bi wê re wê bê kirin.

Malbat wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê di mijare zayendî de wê weke aliyekê wê yê din ê giring jî wê ew wê bi wê re wê, hebê. Di aslê xwe de wê, di nava malbatê de wê jin û mêr wê di wê temenê de wê di dîmenekê de wê bi

hevdû re wê bide jîyankirinê di nava malbatê de wê werina kirin. Rêgezên derûnî, civaknasî, rewîstî û hwd ên nava malbatê ku wê reng bidest dayina awayên têkiliyên nava malbatê bikin wê êdî wê demek nû a weke ya dema aqil û bihiş fahmkirinê wê pêşkeve. Ev rêgez û destûrên fahmkirinê wê di her warê de wê rengê tevgerînê wê bidina dîyarkirin. Ji rengê bi hevdû re axiftinê bigira û heta ku wê bigihijê rewş seksualiteyî û rengên têkiliyên bi rolên zayendî û hwd re wê di awayekê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin.

Ev rêgez di aslê xwe de wê di awayekê de wê bidest gotina ku mirov çî bikê jî wê destnîşan bikin bin. Lê mirov wê di jîyane xwe de wê hin bi hin wê li gorî wan jî wê tevnegerihê. Minaq pêşketina deng li hevdû bilindkirinê, dest li hevdû rakirinê û hwd wê, di wê temenê de wê di temenekê ajoyî de wê hin bi hin wê bibin. Wê bandûra wan wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê, xwe bi ya din dana herêkirinê û bi wê rengê ketina awayekê jîyankirinê a nava malbatê wê bibê.

Dema ku wê ev bibê wê rewşên weke bi dilî bi hevdû re jîyankirin wê dema wê êdî wê dawî li wê were. Wê dema bi mecbûrî bi hevdû re jîyankirinê li ser temen û rêgezên malbatî û hwd re wê dest pêbikê. Kevneşopîyên malbatî ku mirov gûhbide wan ku wê bahsa wan wê were kirin wê di awayekê de wê zêdetirî ji wê aliyê ve wê bidest fahmkirina wan wê were kirin.

Sînorên weke bi kifşkirinên rolên zayendî wê, bi hişkî wê di wê temenê de wê bîndîyarkirin. Mêr û jin wê di wê temenê de wê herkesek di wê temenê de wê weke ku wê pozisyonên ku ew dikevinê de zanibin. Dema ku wê jin wê derkeve dervî wan wê weke 'nerastîkirî' wê were dîtin. Yan jî wê weke 'bêdebî kirî' wê were pênasekirin. Di wê temenê de wê di awayekê de ew di wê temenê de wê, were girtin.

Ev wê weke aliyê ku wê bi demê re wê di wan de wê gûharin li ser temen û awayê rolên zayendî ku wê werê û bibê bê. Di dewama wê de wê pêvajoya gûharînê wê di wê temenê de wê, li ser rolên zayendîtiyê re wê li leyha yekê wê biber başiyê ve wê herê û li leyha ya din wê bi ber xirabiyê ve wê herê. **Di wê** temenê de wê, li şûna ku wê bi demê re wê were sererastkirin wê di wê de wê domandin û israrkirin wê bê kirin. Ya ku wê di wê temenê de wê, temen û çerçoveyek xirab wê bi wê re wê bi demê re wê weke ku wê bide çêkirin jî wê di aslê xwe de wê weke ku mirov wê dizanê wê di awayekê de wê weke ku wê ev bê.

Di nava malbatê de rewşa têkiliya zayendî bi seksualiteyê

Dema ku mirov wê bahsa têgîna seksualiteyê di nava malbatê de wê bikê wê ji sê aliyên ve wê dikarê wê werênê ser ziman. Yek wê temen û pêvajoya wê ya di nava jin û mêrê de weke 'dê' û 'bav' bê. Ev pêvajo wê weke pêvajoyek giring a temenî di nava malbatê de wê were dîtîn bê. Di wê rewşa têkiliyê de wê pêşî bi aliyê fîzîkî wê di awayekê de wê dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Pêvajoya duyem wê, pêvajoya keç û kûr weke zaroyan a seksualiteyê a di nava wê de wê pêşkeve bê. dîtbarî, rewşên nava malbatê, rengên nêzîkatîya li hevdu a dê û bav wê di awayekê minaqî de wê di serê wan de wê ji dêûbav wê bi zaroyan re wê pêşkeve. Di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê din ê duyem bê ku mirov wê werênê ser ziman bê. Di dewama wê de wê pêvajoyên bi têgînî ên weke xwe naskirinê û ankû gihandina li rewşek nasnemayî û hwd re wê karibê wê di awayekê de wê werênê ser ziman bê.

Di wê temenê de wê di awayekê din de jî wê, mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê weke kirdeyna seksualiteyî ku wê hertimî wê ji wê re wê weke vekirî jî bin. Di wê temenê de wê ev di nava malbatê de wê di temenê pêvajoyên vegûharînên ku wê bi wê re wê biîbin jî bin. Aliyê din ê sêyem jî wê bi zaroyan û hwd re wê dema ku ew hatina dema danîna têkiliyên zayendî û ew hewserên xwe ên dengî xwe dibînin û bi wan re wê dikin bin. Di wê temenê de wê ew jî wê weke xate wan ya seksualiteyî wê bi xwe re wê di awayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin bê.

Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê weke aliyekê wê yê din kî wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijara têkiliyên zayendî wê di wê temenê de wê di awayekê de wê bibê. Aliyekê din jî wê ew bê ku wê weke 'dê li keçê' û 'ba li kûr' wê weke minaqê wê biafirênê û wê fêrbûn wê ji wan wê bên bûhûrandin li zaroyan wê di wê temenê de wê ev wê ne tenê wê weke aliyekê seksualiteyî wê bimênê wî di dewama wê de wê, pêvajoyên xatên vegûharînê ên zayendî jî wê di awayekê de wê bi xwe re wê weke ku wê bidina vegûharîn.

Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare zayendê wê di wê temenê de wê, di nava malbatê de jî wê li ser zayenda dê û zayenda bav re wê di awayekê dûbeşî û hwd de wê, xwe bi xate ya xwe pêşketinê re wê bide dîyarkirin. Keç wê weke zayend mē'yî ku ew jî wê weke wê bê dayîka wê xwe li wê bigirê. Bi heman rengê wê dikarê wê di rewşa bav û kûr de jî wê werênê ser ziman.

Di nava têngîna çanda zayendî û malbatî de wê, ev wê weke aliyna ku wê di rewşa wê de wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê din wê bi xwe re wê di rengekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin.

Lê aliyekê din jî wê ew wê hebê. Aliyekê weke angejebûnê û ahengê ku wê biafirênê wê təkiliya seksuliteyê a nava dê û bav ku wê weke navend bê. Wekî din wê ew təkilî wê çawa wê di rewşek derûnî, civaknasî û hwd de wê, bandûrê wê li hebûna mirov wê bikê wê ew wê bi encamên wê re wê di temenekê rehetî û hwd de wê bi xwe re wê bijîn. Ji aliyekê din ve jî wê bandûra seksualiteyê a li ser hebûna fizîka laş û mejî jî gelek aliyan ve wê dikarê wê hilde li dest û wê fahmbikê. Wê di wê temenê de wê, çawa wê keseyetek xwe bi xwe re wê di awayekê de wê bide dîyarkirin.

Di pêvajoyên derûnî û biolojikî ên li ser seksualiteyê ku wê bi awayên lêkolînê û hwd wê werina kirin de wê çawa wê di temenekê de wê keseyetê, û gelek aliyên dên ên weke bi xûy û pêvajoyên vegûharînê û hwd wê bi xwe re wê biafirênê wê bê kifşkirin. Di wê temenê de wê di awayekê de wê ev wê di dewama wê de wê, weke aliyna hizirkirinê ên ku mirov dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman bê. Di dewama wê de wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare zayendê wê, di wê temenê de wê weke aliyelê wê yê din ê giring bê ku mirov wê di dewama wê de wê fahmbikê bê.

Tabî wê dema ku mirov wê bahsa malbat û seksualiteyê wê bi hevdu re wê bikê wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê ew bê ku wê di nava malbatê de wê kesên ku ew dijîn wê yan jin û yan jî mêr bin. Bi zarokî û ankû ciwanî wê yan keç û yan jî kûr bê. Ev jî wê xwediyê pêvajoyek zayendî a ku ew di xwe de wê bijîn bin. Pêvajoya xwe ya naskirina bi zayendî wê di wê temenê de wê di nava malbatê de wê bijîn û wê ji gelek aliyan ve jî wê temem bikin.

Di warê gihiştina nasnemaya zayendî a dinava malbatê de wê pêvajoya xwe naskirinê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe di dewama wê de wê, di awayekê de wê bide dîyarkirin bê. Di aslê xwe de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din ê giring jî wê werênê ser ziman ku wê, ev pêvajoya zayendî wê weke aliyekê wê yê giring ê bi fahmkirina fizîkî û hwd re wê xwe bide dîyarkirin bê.

Fahmkirina fizîkî wê bi gihiştinên biolojikî û hwd re wê bibê. Di wê temenê de wê afrîneriyên bi biolojikî ku wê laşê jinê wê bi dest çêkirina hêkê bikê û yê mêr wê spermê wê çêbikê re wê xwe di awayekê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin û wê werênê ser ziman. Di aslê xwe de wê ev jî wê di awayekê de wê, weke pêvajoyek pêşketinê wê biafirênê bê.

Seksulitet wê pêvajoyek afirandinê bê û wê di wê temenê de wê ew pêvajoya afireandinê jî wê weke pêvajoyek gûharînên fîzîkî û biolojîkî û hwd re wê bibê bê. Di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê di wê temenê de wê têkiliyên biolojîkî û bi wê re reaksiyonên ku wê bi biolojîkî wê bibin wê bi wê re wê di awayekê de wê karibê were fahmkirin.

Di nava jîyanê de wê ev wê weke aliyekê ku mirov wê di wê temenê de wê fahmbikê bê. Mînaq wê jin û mêrek wê dema ku ew têkiliyekê wê bi hevdu re wê dênin wê kromoson wê hem ji dê û hem jî wê ji wê werina girtin. Tenê wê di wê temenê de wê di ya bav de wê gena mêrtiyê ku wê di demên hemdem de wê bi têngîna 'y' re wê were ser ziman wê cûda wê hebê. Di awayekê din de jî wê dema ku mirov wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê ev pêvajoya biolojîkî ku wê bibê wê ji aliyê fîzîk, bioloji, xûy û hwd re wê weke bi gelek aliyên din re jî wê hevgirtinên (sentezên) ku wê dibin wê hebin.

Di nava genên mirov de wê, temenekê rakendî wê weke ku wê bi wê re wê were ser ziman wê hebê ku wê ji dê jî û ji bav jî wê bi wê re wê li zaro wê werina derbaskirin bin. Wê di wê temenê de wê, di mejiyê xwe de wê dema ku wê zaro were dûnyê wê xwediyê gelek qalibên ku ew bi wê heya bê. Lê şîyarîya wan qaliban, bihişkirin û jinûve salixkirinên wan jî wê bi fêr û azmûnên wê bibê. Wê ew wê bi wê re wê xwe bi qalib û awayên xwe yên jîyankirinê re wê bi wan re wê biafirênê.

Ev wê ne qalibna ku wê weke wan wê bihizirê û ankû wê hebûnek fîzzyolojîkî wê bide dîyarkirin bê. Vajî wê, weke temenekê ku ew bi wê hebê bê. Hemû rakendî wê jinûve wê awa û qalib bigirin di reşa fîzîka biolojîkî a zaro de. Wê pêvajoya fêrbûnê wê di serî de wê bi fîzîkî û têngîni weke bi hiş û hwd wê bijî. Di dewama wê de wê, weke aliyekê wê yê din jî wê ew bê ku wê hinek aliyên din jî wê bi rewşên kimyewî û biolojîkî ên hevgirtinên nû hwd re wê bibê. Di wê temenê de wê di temenê hemû rewşên ku ew rû didina de wê rewşek biolojîkî û afrînerîyên bi wê hebin.

Di rewşa têkiliyên seksualiteyî de wê ev wê di awayekê de wê, bi wê rengê wê bi temenê biolojîkî a tevlihevbûnê û hwd re wê bibê. Ji aliyê din ve jî wê pêvajoyên têkilidanîne ên ku wê bi reaksiyonên ku ew dibin û hwd re wê, di awayekê de wê weke aliyna wê yên wê di temenê têngînek vegûharî de wê bibin. Seksualite wê di wê temenê de wê di awayekê de wê, weke ku mirov wê dibîne wê di awayekê de wê, gelek encamên wê yên ku mirov bijî wê bi wê re wê hebin. Gelek pêvajoyên gûharînên

derûnî, civaknasî û hwd jî wê di wê temenê de wê bi wê ve wê girêdayî bin û wê rewşa mirov a keseyetî, malbatî û hwd jî wê bi wê re wê bi bandûr bikin.

Di nava têtîna malbatê de xismtî bi rolên wê yên zayendî re

Dema ku mirov malbatê bikê mijar wê di awayekê de wê, gelek awayên wê yên ku mirov dikarê wê werênê ziman wê hebê. Weke awayên malbatê ên 'yek hewserî', 'pîrr hewserî', 'tevlîhevî', 'çandî', 'biolojîkî' û hwd wê bi gelek aliyên wê re wê werê ser ziman. Lê di wê temenê de wê bi aliyekê wê yê din re jî wê li ser temenê xismtiyê wê were ser ziman. Di wê temenê de wê têtîna xismtiyê wê ew wê bide dîyarkirin ku wê di nava malbatê de wê, nifşîti wê li ser gelek temenan wê xwe bi domandinê wê bide dîyarkirin. Wê ji aliyekê din ve jî wê temenê berfirehiyê wê bi wê re wê bi demî wê bide nîşandin.

Mînaq weke yên xism weke di asta yekem de wê xwûşk û bira hebin. Yan jî dê, bav, keç û kûr wê hebin. Di asta duyem de wê ên hewî, dapîr, bapîr, newî û hwd wê hebin. Di asta sêyem de wê, weke xaltik, xal, am, jinbir û hwd wê hebin. Di asta çarem de jî wê weke yên li ser nîşên berê ê duyem û sêyem re wê, di awayekê de wê bi wê re wê werina ser ziman. Di dewama wê de wê, bi wê rengê mirov dikarê wê li wê zêde bikê û wê werênê ser ziman. Ev hemû wê di nava malbatê de wê çendî ku wê bi wê rengê wê bi xismî wê di awayekê de wê, werina salixkirin û ser ziman û girêdan wê di dewama wê de wê ji aliyê rolek zayendî ve jî wê salixkirinên wan wê hebin. Mînaq di nava kurdan de gotinên weke "am nîvê bav a" wê di wê temenê de wê werina ser ziman. "Xalktîk wê ji dîyê ne dûr bê" wê bi wê rengê wê werê ser ziman. Wekî din wê di wê temenê de wê ev salixkirin wê di temenê xwedî derketinê û hwd de jî wê di awayekê de wê werina salixkirin bin. Wekî din wê di awayekê din de jî wê salixkirinên li ser rolek zayendî re wê di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê dapîr û bapîr wê weke yên mazin ên li ser hemûyan re wê werina salixkirin û wê weke temen dirêj ku 'ew li gotina wan were hisandin' wê ji wan wê were bi navkirin û wê werina ser ziman. Di dewama wê de wê, di awayekê din de jî wê wateya xismtiyê wê di serî de wê ew bê ku ew li hemberî hevdû bi têtîliyê berpirsîyarî de hebin û bibin bin. Di wê rengê de wê, ew wê, werina salixkirin bin. Di nava têtîliyê derûnî û civaknasî de wê li hemberî hevdû wê bi rehetîtir bin. Wê di awayekê din de jî wê, weke kesna ku wê di demên lîxwedî derketinê de wê pêşî weke 'xism' ku wê werina serî li wan xistin jî bin.

Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê rola berpîrsîyarîtiyê wê weke kirdeyek din a ku wê ji gotina xismtiyê wê were fahmkirin bê. Di dewama wê de wê bi wê re wê li wê were hizirkirin û ser ziman. Wê di wê rengê de wê di çerçoveyek malbatî de wê di temenê 'dara malbatê' de wê weke şaqên wê yên din û ankû çiqilên wê yên din ku ew bi aliyên din ve pêşketina û çûna jî wê werina dîtî û wê bîn ser ziman. Lê ew jî wê weke aliyekê din ku wê malbat wê bi wê re wê di awayekê de wê weke ku wê were salixkirin jî bê. Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê di mijara salixkiriinê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijara xismtiyê wê di çerçoveya malbatitîyê de wê wateya wê ya kûr wê bi wê rengê wê di awayekê di dewama hevdû de wê bi berdewamî wê were fahmkirin û wê karibê bê hanîn li ser ziman.

Awayên malbatê û rengên salixkirinên rolên zayendî di nava wan de

Dema ku mirov bahsa awayên malbatê bikê wê di wê de wê li gorî herêm, çand û hwd wê, awayên wê yên ku wê di wan de wê rola zayendî û hwd wê, ji hev cûda hatî salixkirin wê were dîtî. Di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê rewşa awayên malbatê de wê, di wê temenê de wê, minaq malbatên ku wê di wê temenê de ku wê, bi têngînek baviksalerî wê werina dîtî ku wê li gorî çanda aliyê nêr ê mêr wê xwdiyê dîyarkeriyê bin wê hebin. Wekî din malbatên xwdiyê çanda dayiksaleriyê ku wê bi çanda mê' û ankû jinê ku wê xwdiyê temen û awayekê kifşkar bê wê bibin. Di demên berê demên şariştaniyê de wê biqasî ku wê di encama lêkolînên li ser 'civakên berî dîrokê' ku wê werina kirin de wê di wan de wê bê dîtî ku wê awayekê bi wê rengê wê li wan wê serwer bê.

Di awayekê din de wê dema ku wê, dem wê hin bi hin wê bi ber demên şariştaniyê ve wê herê wê, çandek nêrî wê serwer bibê û wê di wê de wê malbatên bi çanda nêrî wê pêşkevin û wê derkevina li pêş. Di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê di wê çandê de jî wê, di awayekê de wê, awayên pêşketinê ên weke zawacên pirrjinî wê werina dîtî. Minaq wê mêrek bi çend jinan re zewicî wê were dîtî. Ev wê piştî demên kevnera wê li rojhilat wê bi çandên weke yên islamist û hwd re wê di awayekê de wê were dîtî.

Di awayekê din de jî wê çandên malbatî ên bi dayiksalerî de jî wê ew wê hebê ku wê di awayekê de wê, jin wê xwdiyê temenekê kifşkar bê. Wê karibê kê bixwezê bi wê re têkiliyê dênê. Di wê rengê de wê mêr û

ankû zilamê xwe wê hîlbijêrê. Di wê çerçoveyê de wê, dema ku ew bixwezê jê dûrkeve wê, ew wê biryarê wê bide. Di wê warê de wê li ser jîyane xwe û rengê têkiliya xwe de wê di temenekê azad de wê xwediyê awayekê pêşketinê ê bi biryardarî û hwd bê.

Di wê rengê de wê, çanda malbatê de wê, di awayekê de wê çawa wê, malbat wê were avakirin wê di temenê zawacê de wê were kirin wê li ser wê were sekin in. Di dewama wê de wê, di wê rengê de wê, dema ku wê keç hat dema zawacê wê bê zewicandin. Wê di wê temenê de wê, ew wê, di wê rengê de wê, di nava çandan de wê, şêwayên kifşkirinê ên di wê temenê de wê bi rengê zawacê ên ji hev cûda wê hebin. Î ro ku em li wê dihizirin wê dibînin ku wê di temenekê zû de wê zewicandin zawacên ku wê bên kirin wê bibin.

Ev jî wê, di wê temenê de wê bi armanca bûyîna xwediyê malbatek bi gelek zarokî û hwd re wê bê kirin. Di malbatê de wê, bûyîna xwedî zarokê wê weke aliyekê malbatê û domandina wê were dîtîn. Di wê temenê de wê, dema ku wê li wê were hizirkirin jî ji aliyê çanda nêrî ve wê, têgîna domandina 'neslê xwe' wê di awayekê de wê bi wê re weke aliyekê bi xwezayî ê armanc wê bi wê re wê were dîtîn û wê ser ziman. Bo vê yekê jî wê bûyîna xwedî zarok wê bi zêdeyî wê di wê temenê de wê derkeve li pêş.

Di nava wê çanda nêrî de wê weke temenê domandina neslê xwe jî wê mêr wê were dîtîn û wê zaroyên ku wê di wê temenê de wê weke bi hêjatir wê werina dîtîn. Ev di demên serdemên navîn de wê di nava çandên rojhilat û hemû herêmên din ên cihanê de jî wê, were dîtîn. Jin wê weke temenê 'domandina neslê mêr' wê lê were nerîn. Di wê temenê de wê, li gorî wê nerînê wê ya ku wê dide dîyarkirin wê ew bê.

Aliyekê din jî wê bi wê re wê li ser rewşa jinê û hanîna zarokan û awayê wê bê. Mînaq wê, dema ku wê li ser hevdû wê zarok wê tenê wê keç bin wê ji wê êdî wê bê pirsin 'ku çima te hertimî keçan dihênê dûnyê' weke ku ew wê bide dîyarkirin bê. Di wê rengê de çûna bi ser wê de wê, bibê. Di wê rewşê de wê, îsrar bi xwestina kûran wê bo domandina neslê xwe wê were dîtîn û wê di wê demê de wê li wê were hizirkirin.

Ev wê weke aliyekê din ê giring ê çanda nêr ku wê bi wê re wê li wê were hizirkirin bê. Di wê temenê de wê kifşkirinên bi çanda nêrî re wê di wê temenê de wê bên kirin. Di aslê xwe de wê mirov dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê çanda nêrî wê di wê rengê de ku wê li ser mêr re wê temenê domandina neslê xwe wê li lê bigerihê wê

dema ku wê di zawacê de wê, kûr newina dûnyê wê bi gotina 'bêdûndan çû' wê were ser ziman. Yanî wê bi gotina ew êdî weke kesekê nikaribê neslê xwe de bide domandin wê lê were dîtin. Ber ku wê li ser wê rengê fahmkirinê re wê kes wê weke temenê domandinê wê newê dîtin.

Di awayekê din de wê, dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê mijare çanda civakî a demê ku mirov li wê dihizirê wê di wê temenê de wê di awayekê de wê li wê were lê hizirkirin. Wê di temenekê bi hizirkirina li kûrzaroyan zêdetirî wê weke ku mirov di nava rengên çandên civakên demê de wê bibînê wê di wê temenê de wê bi encamên lêhizirkirinê û hwd re wê were dîtin.

Di awayekê din de jî wê, weke aliyekê din wê ev wê rengê pêşketina malbatê jî wê were dîtin. Ev çanda nêrî wê di wê rengê de wê di temenê xwe domandinê de wê, di awayekê de ku wê çendî wê bihizirê ku wê mêr wê di awayekê de wê bide dîyarkirin jî lê aliyekê wê yê din jî wê ew wê li wê were hizirkirin ku wê 'jin wê qarakter wê bide zaroyan' wê li wê were hizirkirin. Minaq wê, gotinên weke ku em di nava çanda herêmê de dibînin wê gotina 'jinên asil baş' û 'jinên asil nebaş' wê di wê temenê de wê li wan were hizirkirin. Di wê temenê de wê ev wê çawa wê were kifşkirin? Wê dema ku wê piştî zaro hanîna dunyê û ew zaro mazin bûn û ji wan kesna bizane ji wan derket wê, ew wê, weke bi wê temenê ve wê were girêdan. Lê weke kesna ku ew baş ne hatina dîtin, xirabî kirin û hwd wê ew jî wê di wê temenê de wê ji wê were pirsîn. Di wê temenê de wê, di wê rengê de wê, dema ku wê kesekê xirabî kir û ew wusa hat nasîn wê di wê temenê de wê were lêpirsîn li ser gotina 'ew kûrê kê ya' re.

Di awayekê din de wê, di dewama wê de wê ev lêpirsîn wê li ser keçikê re jî wê were kirin. Keçikên ku ew weke baş wê werina dîtin ku wê piştî ku ew zaro hanîna dunyê wê di wê temenê de wê bi wê li wê were hizirkirin ku wê, ew zaro baş in, ber ku ew dayika wan jî baş a. Di wê rengê de wê di şêwayekê hizirkirinê de wê, li lê wê were hizirkirin.

Ji aliyekê din ve jî wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijara jinê wê di wê temenê de wê pênasekirina wê ya bi qarakterî li ser zaroyê û qancî û neqancîya zaroyê re wê weke aliyekê ku wê di wê temenê de wê di nava civakên serdemên kevnera û serdemên navîn û heta hê jî ku wê di nava hin civakên hemdem de wê li ser wê rengê çandê û hizirkirinê re wê werina dîtin jî bin.

Ev li kurdistanê wê di awayekê de wê weke têgînek demên kevn wê were dîtin. Lê beremberê wê çandaka din a jinê ku wê bi têgîna 'destûrê jinê a pîroz' ku wê bi navê 'kevneşopîya hemawiyê' re wê were ser

ziman jî wê hebê. Weke aliyekê wê yê din jî wê di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku ev rengê çandê wê di awayekê de wê, di nava civakê de wê hertimî wê bê sedema pevçûnên hizrî ên ku wê bi wan ew wê were ser ziman.

Ji aliyekê din jî wê mijara jinê wê, di wê temenê de wê ev wê rengê hizirkirinê a jinê bi rewşa hanîna zaroyan a li dûnyê jî wê di temenekê de wê weke rewşek salixkirinê a bi rol û zayendî jî wê hinek aliyên têgînî ku mirov wê ji wê karibê kifşbikê û wê werênê ser ziman jî wê hebê. Di mijara wê de wê ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê werênê ser ziman ku wê mijara jinê wê ev çerçove wê di nava rewşa malbatê de wê dikarê wê bi hin şewayna wê fahmbikê. Di wê temenê de wê, têgîna malbatên bi asil û malbatên kêmasil wê di wê temenê de wê werina ji wan bahskirin.

Di mijara têgîna malbatê de wê, di aslê xwe de wê, weke aliyekê wê yê din ê giring wê di wê rewşê de wê bi wê re wê, aliyekê giring wê bi zêhnî wê xwe bide dîyarkirin. Ev rewş û rengê nerînê wê ji xwe wê di encama wê de wê bibê. Ev rengê hizirkirinê wê weke aliyekê encam bê. Aliyekê din jî wê di wê temenê de wê ev rewşên zayendî û hwd ku me hanîna ser ziman wê rewşên weke maf û azadiyê û bi serêxwebûnê û hwd jî wê ji gelek aliyan ve wê bidina dîyarkirin bin. Yanî wê mijara maf û azadiyê a jinê jî wê ji temen ve wê bi bandûrbikê. Bi wê yekê wê rewşa rolên zayendî wê di wê rengê de wê di awayekê de wê bi wê re wê di awayekê de wê weke ku wê bèn salixkirin.

Bi çandî, civaknasî û derûnî di nava malbatê de têkiliya zayendî

Di nava malbatê de wê dema ku mirov wê rewşa têkiliyên zayendî wê hilde li dest wê ev rewşên ku me li jor hanîna ser ziman wê weke ku mirov dibînê wê çendî ku wê di temenê wan de wê regek zêhnî û çandî wê hebê wê bi wê re wê weke bi encamî wê di çerçoveyên derûnî de wê rengên pêşketinê û awayên pêşketinê wê bi xwe re wê bide dîyarkirin.

Di nava malbatê de wê kesek wê tiştekê wê bikê wê bi tirs ku ew çawa wê were dîtî û ankû wê ew bi wê baş were dîtî û ankû xirab wê were dîtî wê li wê were hizirkirin. Di wê temenê de wê, di rewşa jinê de wê ev zêdetirî wê weke mijarek ku wê mirov karibê wê li ser wê bisekinê û wê werênê ser ziman bê.

Di nava têkiliyên malbatî de wê rengê 'têkiliyên meşrû' û 'têkiliyên nemûşrû' wê di wê rengê de wê karibê bahsa wan bikê. Di wê temenê de wê têkiliyên meşrû wê bi temenê ku wê ji aliyê zêhnî, rewîstî, olî û hwd

ve wê rast wê werina dîtî û ankû wê ji aliyê mêr ve wê werina herêkirin û başdîtî wê di wê temenê de wê li wan wê were dîtî. Ev wê weke aliyekê wê ye ku wê bi wê re wê li wê were hizirkirin bê.

Di aslê xwe de wê di rewşa têkiliyên malbatî de wê ev wê weke aliyekê wê ye din ê giring bê ku mirov wê di wê temenê de wê di serî de wê weke aliyekê wê ye giring wê li wê bihizirê bê. Di wê rengê de wê di nava têkiliyên malbatê bi xwe de jî wê sînoren weke 'hêtên derûnî' ku mirov dikarê wan şîrovebikê wê hebin. Ev hêtên derûnî wê di wê temenê de wê weke bend û sînoren derûnî bin. Wê hertimî mirov wê dema ku wê tiştêkê bikê wê di sînore wan de wê bisekinê. Wê kirinekê wê bikê wê di sînore wan de wê bisekinê. Wê di wê rengê de wê di awayekê de wê weke aliyekê wê ye giring wê mirov dikarê wê werênê ser ziman bê.

Di nava malbatê de wê sînoren derûnî wê, di wê rengê de wê, bi zayendî, û rolên zayendî re jî wê xwe bide dîyarkirin. Minaq wê di nava çanda malekê de wê, ya ku wê hertimî wê were dîtî wê bi awayekê gelemperî wê ew bê ku wê jin wê hertimî wê li zaroyan wê binerê, ew hertimî li mitbaxê bê û xwarinê çêbikê, sofreyê rayixê, piştî xwarinxwarinê re sofrê rakê û firaxên xwarinê bişoyê û hwd. Mêr wê weke 'mêrê malê' wê xwarina xwe bixwê û wê herê li cihê xwe wê rûnihê. Wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê, weke renekê çandî wê pêşkeve,. Jin nikarê wê lêbipirsê, gotinê li dijê wê rewşê bêjê û wê bikê berlêpîrsînê de. Ku ew wê bikê wê weke ku ew 'malê xira dibê' û hwd wê were dîtî û wê di wê temenê de wê bi xirabî wê çûna bi ser wê de wê were çûyin. Ber vê yekê wê ew di wê rengê de wê weke di rewşek çandî û derûnî a girêdayî bê wê di awayekê de wê were dîtî.

Derketina dervî wê rewşê wê hertimî wê weke xwestekê wê bê. Wê bixwezê ku ew derkeve dervî wê. Wê bixwezê ku ew hinekî bêhnê bistênê. Wê bixwezê ku ew hinek alikariyê bidinê de. Lê mêr wê li wê ne hizirê. Weke ku ew ji xwe neyî wê tevbigirihê. Wê di wê temenê de wê, bêxem û bêkûl wê tevbigirihê. Jin ber vê yekê wê xwestekên wê yên hanîna zaroyan li dûnyê wê ji wê rewşa wê bê wê hertimî wê ji ya mêr wê cûdatir bê. Ew wê hertimî wê çandî ku mêr wê kûr bixwezê ew wê keçê bixwezê. Ber ku ew xwe bi tenê nebînê û weke xwe ku ew ji wê re bibê alikar ew li wê dihizirê. Lê ew wê jî dihizirê ku ew wê keçek hanî dûnyê wê ew jî wê baxtê wê parve bikê. Ev jî wê, çendê ku ew pîr zêde wê xwestekê dixwezê jî wê ji wê aliyê ve wê di xwe de wê di awayekê de wê, weke ku ew bi êş bê. Ber ku ew bêmafê û nehaqiyên ku ew di wê temenê de ew rastî wan dihêt ew nexwezê ku ew keça wê bijî. Ber vê

yekê tevî wê jî ew hertimî wê keça xwe ser destê xwe bi qadr digirê û ew hertimî gelek caran wê hemû karên xwe ew bikê ku ew keça wê ne weke wê bê di wê baxtê xwe de. Di wê rengê de wê, dema ku wê dît ku keça wê di jîyane xwe de baş bû û bi yekî baş re rast hat û jîyane xwe kir yek wê pêşî ew bi wê kêfxweş bibê û wê dilxweş bibê. Di wê rewşê de wê jin wê bi rastî jî wê di rewşek derûnî ku ew hertimî di xwe de bi wê tengezerîyên derûnî dijî û wan nadê li der wê bi wê rengê di rewşekê de bê di nava rewşa xwe ya malbatî de. Wê tevî wê jî wê nexweşê ku ew ti kesek wê zanibê ji zaroyên wê, ku ew ji wê bi dilêş bibin. Li ser wê re ew li wê dihizirê. Di wê rengê de wê di rewşekê de ku ew çendî rastî nebaşîyê û nehaqiyê dihê wê, dîsa wê bi ya baş û mejiyekê baş wê bihizirê ku ew ne hêlê ti kesek dilêş bibê ji wê. Ev wê weke aliyekê wê yê giring ê di wê rewşê de bê.

Di wê rengê de wê di nava malbatê de wê bi gotina 'jin malê ava dikê' wê hemû karên malê wê li ser milê wê bîn hiştin û ew wê bikê. Di wê rengê de wê, mêr wê di wê rewşê de wê hertimî wê xwarina xwe wê bixwê û wê xwe biavêjê derve wê yan bi hevalên xwe re wê bigerihê û yan jî wê di wê rengê de wê biçê derve. Jin wê zêde wê ew derfet wê ya derketina derve wê bi van rewşan wê ji wê re newê hiştin. Ber vê yekê wê zêde hevalên wê jî wê nebin. Çend kesên ji dora wê hebin jî wê zêde derfeta derbaskirina demê ji ber wan sedeman wê ji wê re wê newê hiştin. Wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê, ji destpêka jîyane xwe wê, di wê rengê de wê, di rewşek ku wê hemû maf û azadiya wê ya jîyankirinê di wê temenê de ji destê wê hatî girtin wê bê dîtin.

Bi wê re di nava malbatê de wê kesê ku wê tenê wê karê wê yê weke barê malê wê parvebikê wê tenê keçikên wê bin. Ew jî jin in û wê weke hema bêja wê bina xwedî baxtekê di wê rengê de wê di awayekê de wê dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Di mijara jinê û rewşa wê ya derûnî de wê di wê rengê de wê, sînorên wê çerçoveya mal û malbata wê bê. Wê ji wê û pê de wê weke ku wê nebê. Di wê temenê de wê dema ku ew derve ma û rojekê xwarin di male xwe de wê çênêkê wê weke 'ew male ihmal dikê' wê lê were nerîn û wê di wê temenê de wê di awayekê de wê, nêzîkatî wê li wê were kirin. Di wê temenê de wê ev çerçoveya bi rola wê re wê di awayekê de wê di awayekê de wê di demên berê de wê wusa bê. Lê di demên hemdem de jî wê gelek keçikên ku ew xwandina û bûna xwedî xwandin jî wê yek kêk yek zêde wê di wê temenê de wê di rewşek derûnîya malê de wê bijîn. Di gotina 'ne ew jin a' de wê, di wê temenê de wê kirdeyek fahmkirinê a ku

ew di wê temenê de wê weke ku ew 'meçbûra ku ew wê bikê' wê hebê. Di wê rengê de wê têngîn û kirdeya bi rengê ku 'ew meçbûra ku ew wê bikê' wê li ser temenê jinbûna wê were bi temenkirin û wê di wê temenê de wê were ser ziman. Di awayekê de wê ev wê weke aliyekê wê yê giring wê di serî de wê xwe bide dîyarkirin.

Di aslê xwe de wê di wê rengê de wê rewşa jinê wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê bide dîyarkirin bê. Wê di wê rengê de wê ev wê weke 'li aniya wê nivîsî bê' wê di rewş û rengekê de wê were dîtîn û wê were kirin. Ji xwe wê, di wê temenê de wê, dema ku ew wê karekê wê li malê wê were kirin wê karê jî wê ji kar newê hasibandin. Wê bi gotinên 'ma ti çi karî dikê' sibê heta êvarî tû li malê rûniştî yî' wê, were ser ziman. Di wê gotinê de wê du aliyên giring ku ew werina fahmkirin wê hebin. Yek wê piçûk dîtina karê wê yê ku ew di malê de sibê heta êvarî dikê bê. Ya din jî wê di kirdeya wê gotinê de wê were fahmkirin ku ew sibê heta êvarî weke di malê de girtî bê wê li mal bê û wê neçê ti deverên din. Wê di wê rengê de wê di rewşekê de wê bijî.

Di wê rewşa jinê de wê di aslê xwe de wê gelek aliyên ku wê di çerçoveya derûnî û civaknasî de wê werina fahmkirin wê hebin. Di serî de wê di nava wan rewşan de wê di serî de wê çawa wê, hemûyan wê bi awayekê serkevtî wê bi rêve bibê jî wê di awayekê de wê ji aliyê derûnî ve wê bide nîşandin ku ew çendî xort û baş bê. Wê bide nîşandin ku ew çendî xwediyê derûnîyek bi zaxm bê. Di wê temenê de wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê di awayekê de wê dikarê wê bi wê re û bi wê rewşa wê re wê fahmbikê. Di nava wê rewşa xweya derûnî û civaknasî a nava hundirê malbatê de jî wê çawa wê xwe afrîner bikê wê weke aliyekê wê yê din ên ku mirov wê taqdîr bikê bê.

Ev rewşên jinê wê aliyekê din jî wê bide nîşandin, ew jî wê rewşa aboriya jinê û ankû di nava wê jîyane aboriyê de wê hebûn û nebûna wê bide nîşandin. Di aslê xwe de wê di dewama wê de wê ji aliyê rewşa aliyê aborî ve wê bi berdewamî wê werênê ser ziman wê, di awayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê bi wê re wê di wê temenê de wê were ser ziman û were fahmkirin.

.

Çavkanî:

- *Sobsey, D., Randall, W., & Parrila, R. K. (1997). Gender differences in abused children with and without disabilities. *Child Abuse & Neglect*
- *Thomas, C. (1999). *Female Forms. Experiencing and understanding disability*. Buckingham Philadelphia: Open University Press
- *Traustadbottir, R. (2004). A new way of thinking: Exploring the intersection of disability and gender. In K. Kristiansen & R. Traustadbottir (Eds.), *Gender and Disability Research in the Nordic Countries*
- *Traustadbottir, R., & Kristiansen, K. (2004). Introducing gender and disability. In R. Traustadbottir & K. Kristiansen (Eds.), *Gender and Disability Research in the Nordic Countries*
- *Tøssebro, J., & Lundeby, H. (2002). *Å vokse opp med funksjonshemming: de første årene*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- *Vedeler, J. S., & Mossige, S. (2010). Pathways into the labour market for Norwegians with mobility disabilities. *Scandinavian Journal of Disability Research*
- *Watson, N. (2002). Well, I Know this is Going to Sound Very Strange to You, but I Don't See Myself as a Disabled Person: Identity and disability. *Disability & Society*

ABORÎ Û TÊGÎNA ZAYENDÊ

Mijare zayendê wê dema ku mirov wê werênê ser ziman wê were dîtin ku wê têngîna aboriyê wê weke aliyekê wê yê din wê biafirênê. Aborî wê bi teybetî wê di demên hemdem de wê weke mijarek zêde giring wê derkeve li pêş. Li gorî ku mirov karibê dabare xwe bikê wê çawa wê qizinc bikê û wê bi wê bijî wê weke aliyekê ku wê di wê temenê de wê wê li wê were hizirkirin bê.

Ji demên piştî ronansê û pê de wê, di nava bazara xabatê de wê jin jî wê weke mêr wê bidest girtina cihê xwe wê bikê. Lê di wê mijarê de wê çendî ku wê ji wê demê û heta roja me wê gelek rada wê werina derbaskirin jî lê di awayekê de wê di mijara karê jinê de wê cûdakirina wê ya ji yê mêr û heta ku wê bi wê re wê ji yê mêr hindiktir wê berdêl wê lê were dayin jî wê weke aliyna din ku mirov di wê çerçoveyê de bibîrbikê bê.

Di wê temenê de wê di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê di demên hemdem de wê nûha wê di awayekê de wê dikarê wê bêjê ku wê jin wê tevî hemû astengiyên wê di encama tekoşînên bo maf azadiyê ên ku wê bide de wê, gelek destkevtiyên wê yên giring wê di destê wê de wê hebin. Lê hê jî wê di wê temenê de wê, ji aliyê zêhnî û hwd ve wê li pêşîya wê gelek aliyên ku wê werina dîtin wê hebin.

Di mijarên kêma karina jinê de, hindik berdêla dayîna wê berdila karê wê, destavêtin û hwd wê weke mijarna ku wê di wê temenê de wê, karibê were hildan li destê bê. Di rewşa jin û xabatê a bi hevdû re de wê, hê jî wê di awayekê de wê mijarên weke destavêtinê û ankû 'tacîzê' û hwd ku wê

bina sedema xwe bi şûn ve kişandina wê di awayekê de wê di nava jîyane xabatê de jî wê bibin. Ev jî wê weke aliyekê din ê ku mirov wê dikarê wê di wê rewşê de wê hilde li dest bê.

Di wê çerçoveyê de ez wê jî di dewama wê de wê divê ku wê bibîrbikin ku wê mijara təkiliya jinê bi kar re wê di awayekê de wê, bi sazûmankirina jîyane xwe de û bi wê bidest xistina zêdetirî maf û azadiya xwe û bi wê re pêşketina serbestîti û hwd wê, di gelek waran de wê bi wê re wê tevî ku wê di demên hemdem de wê, di wê rengê de wê, pêşketin wê bibin jî lê wê hê jî wê gelek astengi wê li pêşî ya wê hebin.

Çendî ku wê bê gotin 'ku wê aboriya xwe bidest xist wê maf û azadiya xwe jî wê bidest bixê' ku wê bi wê re wê were ser ziman jî û çendî ku wê di hinek waran de wê di wê temenê de wê hin pêşketin jî wê bibin jî lê wê tiştê din wê li pêşîya wê were dîtin. Ew jî wê di awayekê de wê mijara zêhnî ku wê di wê rewşa qizinckirina aboriya xwe de jî wê sînorekê wê di wê temenê de wê bi sazûmanî wê di nava jîyane civakê de wê li ser serê wê biafirênê wê bibê. Ber vê yekê wê li rex aboriyê wê weke ku em dibînin wê mijare zêhnê wê bi fenomenên wê yên fahmkiriinê ên weke rewîstê û hwd re wê di awayekê de wê pîrr zêde wê, bi giringî wê derkeve hemberî mirov.

Di wê temenê de wê jin wê di mijara xwe bi azadî jîyankirinê de wê, di wê temenê de wê, ev aliyên weke aboriya xwe qizinckirinê wê bi hinek aliyên din ve jî wê girêdayî wê xwe bide dîyarkirin. Wê təkiliya wê bi perwerdeyê û pêşketina aqil a di çerçoveya fahmkirinê de re wê bi wê ve girêdayê wê xwe bide dîyarkirin. Dema ku wê xwendibê û bi zanebê wê zêdetirî wê karibê di wê temenê de wê li maf û azadiya xwe wê bihizirê û wê, bikeve pey qizinckirina jîyane xwe bi aboriya xwe re.

Aliyê ku me bi zêhnî wê hanî ser ziman wê di nava jîyane civakê û kevneşopîyên wê yên 'hemdem' de jî wê bi çerçoveya malbatê û hwd re wê di nava sînorê wê yê derûnî û hwd de wê xwe bide dîyarkirin. Wê demê wê di nava wê rewşê de jî wê rewşa malbatê wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring ê sînokirinê wê derkeve li hemberê jinê. Di dewama wê de wê, di wê rengê de wê weke aliyekê din jî wê di demên hemdem de wê bahsa 'salixkirina rolên zayendî' û hwd jinûve jî wê were kirin. Lê di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê din jî bê ku mirov wê di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring ku wê karibê wê di wê temenê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Ber vê yekê mijare tégîna rola zayendê, rewşa malbatê, rewşa aboriya jinê û hwd wê di awayekê de wê di zikhevdu de wê weke mijarna ku wê mirov

karibê di çerçoveya pêvajoyên pêşketinê ên demên hemdem de ku wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Mijara aboriyê wê çendî ku wê weke mijarek zêde giring wê xwe bide dîyarkirin jî lê wê di wê temenê de wê têrê nekê ku wê jin wê weke zayendekê wê bigihijê rastîya xwe serbixwe û birûmet ku ew bi wê weke xwe bijî. Di wê temenê de wê aliyekê wê yê din ê bi zêhnî jî wê di çerçoveya astengiyên zêhnî û derûnî de ku wê di wê çerçoveyê de wê biafirênê wê hebê. Di aslê xwe de wê di wê çerçoveyê de wê, dema ku mirov hinekî di wê nûqteyê de li mijarê dihizirê wê dibînê ku wê jin wê rewşê dibînê û wê dema ku ew aboriya xwe jî bi awayekê qizinc dikê wê rewşa maf û azadiyê û weke xwe bûnê bi temenî wê ji ber hinsedemên zêhnî ên civakî wê astangiyên dibînê wê ev jî wê bê temenê pirsgirêkên bêhêvîbûnê, tengezeriyên derûnî, weke bi stressê, depresyonê û hwd jî.

Di wê rengê de wê mijara fahmkirinê û rengê fahmkirinê jî wê di wê temenê de wê di awayekê de wê xwe bi awayekê wê bi wê re wê di awayekê de wê karibê bide dîyarkirin. Mijare jinê di wê rengê de wê bi zêdeyî wê hê jî wê di wê temenê de wê di awayekê de wê bi awayekê bi pirsgirêkî wê xwe bide dîyarkirin. Mijarên destavêtinê û hwd wê di wê temenê de wê bide dîyarkirin. Çendê ku wê bi zanebûn bibê wê, ji ber hêstîyarî û aqilê xwe yê hêstîyar wê zêdetirî wê di rewşek tenik û zîz de wê bimênê û wê zêdetirî wê bi hêst bibê. Ev jî wê temenê zûtirin wê ji şiketinê re wê hertimî wê vekirî bide hiştin.

Di mijara fahmkirina rewşê de wê di wê rengê de wê weke aliyên wê yên giring wê li ser temenekê dîrokî wê di aslê xwe de wê divê ku mirov wê mijara aboriyê û bi teybetî aboriya jinê wê hinekî wê fahmbikê û wê di wê çerçoveyê de bi wê, ku mirov karibê baştirin fahmbikê ku ew bûyîna xwediyê aboriya xwe ya zayendî wê di demên hemdem de wê zêdetirî were çî wateyê. Di wê temenê de wê, di wê warê de wê zêdetirî wê mejiyekê fahmkirinê, aqilekê ku ew xwe neberdê û hertimî di awayekê de bi wîn ku ew karibê li berxwe bide wê weke ku wê pêwîst bê. ..

Di demên kevn de rewşa aboriyê û têkiliya wê ya bi zayendî

Di nava hemû pêvajoyên aboriyên ên jîyankirinê de wê wê di aslê xwe de wê jin wê hebê. bi teybetî ku em aboriya malbatê wê dewrûdayimkirina wê li wê bihizirin wê dikarin wê li ser temenekê bi wê rengê ê hizirkirinê re wê werênina ser ziman ku wê jin wê weke pisporê wê di awayekê de wê xwe bide dîyarkirin.

Di nava malbatê de wê, wê sazûmana aborî ku wê çendî wê jin li mal jî bê û dervî malê jî bê wê di aliyekê ku em dikarê ji nivê wê zêdetirî wê bêjin ku wê jin wê pêşbixê û wê bi rêve bibê. Wê di wê temenê de wê, ne tenê wê di warê îderekirina wê de wê, xwedî aqil û sîyan bê. Wê di pêşxistina wê û temenê wê de û domandina wê de jî wê di awayekê de wê ew wê bi wê re wê di wê rengê de wê were dîtin. Di wê rengê de wê ev wê di serî de wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê werênê ser ziman bê.

Di demên berê de wê, di rewşên weke yên çandiniyê, berhevkirinê û hwd de jî wê jin wê di wê rengê de wê li rex mêr wê weke hemû aliyên din wê hebê û wê li pêş bê. Di dewama wê de wê, di rewşa ji sawalan girtina şîrê wan û ji wê şîrê çêkirina tiştên weke panir, mast û hwd jî wê ew wê di wê de wê xwediyê çêkirin û zanîna wê bê.

Di awayekê din de wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê di wê rengê de wê mijara aboriyê wê ji wê aliyê ve wê weke aliyekê giring ê temenî û dewrûdayimkirinê wê jin wê xwe bi wê ew wê di awayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Wê jî wê di wê rengê de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê dikarê wê werênê ser ziman.

Di aslê xwe de wê di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare aboriya giştî a dervî malê a pêşxistina wê de jî ku wê çendî wê bê gotin ku wê jin wê hertimî wê di hundirê malê de jî bê lê wê vajî wê têgînê wê di awayekê de wê were dîtin ku ew di nava pêvajoyên aboriya derve de jî wê di awayekê de wê bê dîtin ku wê cih bigirê. Ev wê di demên şariştaniyê û demên berî şariştaniyê de jî wê dema ku mirov wê bi wê rengê wê li wê binerê wê, di awayekê de wê were dîtin. Wê di demên berî şariştaniyê de wê jin li rex mêr wê di pêvajoyên nêçîrê û bi wê jîyankirinê de wê cih bigirê.

Weke din wê di demên şariştaniyê de jî wê di wê temenê de wê were dîtin ku ew wê di wê temenê de wê cih bigirê û wê di awayekê de wê, weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe bide dîyarkirin. Di pêvajoyên afirandinê ên piştî pêşketina pêvajoyên şariştaniyê de wê, di wê temenê de wê rol û weyan jinê wê bi zayendî wê di awayekê de wê were salixkirin. Wê di nava wê de wê di awayekê de wê weke ku mirov dibîne wê ew wê di wê de wê hebê..

Di hemû rewşên aborî ên berê de wê, tiştek wê were dîtin. Ew jî wê ev ku wê çendî ku wê jin wê di çêkirina wê de wê hertimî wê li pêş jî bê lê wê di awayekê de wê weke ku mirov wê dibîne wê, navê wê zêde nebê û ne li pêş bê. Wê li ser navê wê mêr wê di wê temenê de wê li pêş bê. ev jî

wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman bê.

Di demên kevnera de wê di wê temenê de wê, di alsê xwe de wê gelek mînaqên wê werina dîtîna ku wê jin wê ji nava hêtên malê wê derkeve wê were dîtîna. Ber vê yekê wê zêdetirî wê bo pêşîya wê were girtin wê, gotinên weke 'jina ji rê derket', 'orospu', 'kahpik', 'pîrabok', 'ne baş' û hwd wê di wê temenê de wê werina ser ziman.

Ev wê weke rengna hêrîşkirinnê ê bi bêxîretî ku wê li ser bedena wê re wê li wê werina kirin bin. Di dewama wê de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din jî wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê jin wê di wê temenê de wê pêşîya wê were girtin. Wê wekî din wê di demên ku wê di demên kevnera de wê hemwelatîti jî wê di na komek serdest de wê pêşkeve jî wê di nava wan de wê jinek wê zêde weke hemwelat wê dernekeve li pêş. Wê hemwelatîti jî wê li wê newê dayin. Wê li mêrê wê were dayin û ew weke 'jina wî' ku wê were dîtîna wê weke xwediyê wê hemwelatîtiya wî bê wê di rengê û awayekê de wê were dîtîna û wê were ser ziman.

Ev rewş wê, di rewşên xwe dananşandin di nava jîyane derve û bandûrkirina li wê de jî wê di wê temenê de wê weke aliyekê pêşîlêgirtina wê bê. Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijara jinê wê di wê temenê de wê ev jî wê bi wê re wê di awayekê de wê were dîtîna ku wê, hertimî wê di wê temenê de wê di bin mêr de wê were girtin.

Di warê abori de jî wê ev wê di wê temenê de wê bi mêr ve wê were girêdan. Ew çî qizinc bikê jî wê ne ya wê bê. Ew hemû wê ya mêr bê. Wê di wê temenê de wê, mêr wê xwediyê wê bê, ku ew xwediyê wê bixwe jî bê. Di warê aboriyê de wê, di nava malbatê de wê, dema ku wê parvekirinên bi mîretî jî wê were kirin wê pêşî wê zaroyên kûr wê werina dîtîna. Ji xwe wê, di nava wê de dîtîna û li berçav girtina keçzaroyan jî wê weke 'ne ji adetê' wê were dîtîna û wê di wê temenê de wê 'ne rast' wê were dîtîna. Di mijara aboriyê de wê, di wê rengê de wê dema ku wê rewş wê ev bê wê hingî wê di wê rewşê de wê ne bi derfet bê ku mirov karibê bahsa rewşek wîna û ankû hebûna wîna jî bikê. Di wê rengê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê hebê ku mirov wê di wê temenê de wê werênê ser ziman bê.

Li ser wê temenê wê dema ku wê jinê û ankû keçekê doza tiştê wê kir wê bi gotina 'ma tû ji xwe fihêt nakê ku dibêjê kanî bide min' re wê ew wê were pêşwazîkirin. Ev gotin wê di awayekê de wê weke gotinna

ku wê bi wê re wê çawa wê bi wê pêşîya wê werina girtin bin. Di wê rengê de wê di awayekê de wê, di aslê xwe de wê ev wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê di wê temenê de wê di serî de wê weke aliyekê wê yê giring wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di mijara aboriyê de wê ew bixwe wê ji her aliyê ve wê hebê. Lê maf û navê wê nebê. Di wê temenê de mirov dikarê wê weke alliyekê wê yê giring wê di serî de wê werênê ser ziman. Di rewşa qizinckiriina aboriya xwe de wê, di demên piştî ronansê de ku wê jin wê bidest xabatkirina di fabrîqayan de wê bikê wê di wê rewşê de wê aboriya wê ya ku wê bibê jî wê di wê temenê de wê, weke ji aborî wê newê dîtî û hasibandin. Di wê rewşê de wê ev dem wê weke aliyekê wê yê giring wê dema ku wê jin wê bi girseyî wê bikeve kargehan û wê kar bikê û pê de wê ew wê çendî ku wê karê wê ji kar newê dîtî û wê berdêla wê zêde negirê jî lê ew pêvajoyê wê weke pêvajoyek di çerçoveya destpêka demên hemdem de wê weke pêvajoyek xwe afirandinê û bi aqilbûnê a di wê warê de bê. Wê keseyetîya zayendî a aborî wê di wê temenê de wê têgihîştina wê bidest bixê û wê li ser wê re wê di awayekê de wê êdî wê di wê temenê wê keseyetîya aborî a zayendî de wê bidest xwe nişandinê û bo wê berxwedan nişandinê wê bikê. Di wê çerçoveyê de wê jinên dadikevin li qadan wê di wê rengê de wê di awayekê de wê, xwediyê temenekê pêşketinê ê bi wê re jî bin.

Heta wê demê wê wêre nekirina wê û di wê temenê de wê bê fêr hiştina wê ku wê bi wê re dît ku ew çawa dikarê wê bi wê re bikê wê êdî wê li ser wê temenê de wê xwe tevli jîyanê bikê. Wê taboyan wê bidest şikandîna wan wê bikê. Ev jî wê di serî de wê weke tekoşîna bidesst xistina berdêla kar û xabate xwe wê dest pêbikê. Lê piştê wê, di temenê mafûazadiyê de wê reng û awa wê bistênê û wê pêşkeve û wê civakê wê bi xwe re û li gorî xwe û rengê xwe wê di wê temenê de wê bidest vegûharîna wê jî wê bikê.

Ber vê yekê wê di wê temenê de wê jin wê di wê temenê de wê tiştêkê wê fahmbikê. Ew jî wê ew bê ku wêrekirin û destpêkirin wê weke du nûqtayên giring bin ku mirov wan li berçav bigirê bê. Di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe di dewama wê de wê bide dîyarkirin.

Di nava jîyane xabatê de wê tekoşîna wekhevîyê a bi têgîna zayendî

Di wê temenê de wê tekoşîna wekhevîyê wê di awayekê de wê weke aliyana ku wê di wê temenê de wê bînan dayin wê bibin. Di serî de wê di

qada kar de weke hevdû bûn, di dema qizinckirin û hildana maaşê xwe de weke hevdû bûn, di nava jîyane xabatê de bo qizinckirina aboriya di temenekê wekehev de cihgirtin û hwd wê weke aliyna ku wê li wan wê were hizirkirin bê.

Di wê temenê de wê, di wê temenê de wê weke ji nûve salixkirinên bi rolên xayendî di jîyane xabatê û hwd de wê, di wê çerçoveyê de wê weke aliyna ku wê bi wê re wê li wê were hizirkirin bê. Di wê temenê de wê di demên hemdem de jî wê ji ber cihêtiyên fîzîkî wê bê hizirkirin û bilêvkirin 'ku jin û mêr wê nikaribê weke hevdû wê bikê' wê were ser ziman. Di dewama wê de wê, têgîna 'karên ku wê jin karibin bikin' û 'karên ku wê mêr karibin bikin' wê ji hevdû cûda wê di wê temenê de wê weke aliyekê ku wê di temenê wê cihêkirina zayendî û hwd de ku wê werina pêşxistin jî bin.

Di dewama wê de wê di awayekê din de jî wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijara ji hev cihêkirinê wê di wê temenê de wê, weke aliyekê din ku wê bandûra qizinckirina rewşa aboriya jinê bixwe jî wê di awayekê de wê bi bandûr bikê. Di wê rengê de wê di nava jîyane rojane de wê di wê temenê de wê, karê jinê wê çî bê wê di wê temenê de wê li ser temenekê ji hev cihêkirinê re wê were ser ziman.

Ji hev cihê kiriin û hanîna ser ziman wê di wê rengê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê di dewama wê de wê karibê wê werênê ser ziman bê. Di aslê xwe de wê mijara zayendê û fahmkirina wê ya di warê weke mêr de wê di pirsgirêk nebin. Lê cihêtiyên wê yên fîzîkî ji mêr wê ji mêr re wê di hinek waran de wê bên bikarhanîn bo bi şûn ve bi wê gav dana avêtinê. Minaq di nava jîyane xabatê de destavêtin, tacîz û hwd wê weke rewşna ji rêzê ku wê werina kirin û wê di wê temenê de wê ti bersiv wê bi destûrî û hwd wê zêde ji wan re wê nebê. Wê dema ku wê ji wê re wê li piştrastkirinê û birhanê wê were lêgerîn û jin jî ku wê nexwezê ku ew navê wê bi tiştêkê wusa were ser ziman wê êdî ew wê li cem mêr wê bimênê. Di wê rewşê ev wê ev wê ber çî wê weke aliyna giring wê xwe bidina dîyarkirin? Ber ku ev alî wê weke aliyna ku wê bi wan re wê temenê bi şûn ve gav dana avêtinê ku wê bi wê re wê di awayekê de wê bê dayin kirin bê. Ev alî wê di serî de wê weke aliyna giring bin ku mirov di serî de li ser wan bisekinê bê, di nava jîyane xabatê de. Wekî din weke van aliyna wê dema ku mirov mijarê li ser wan bîne ser ziman û kûr bikê wê bêgûman di çerçoveya kiryarên li dijî jinê di nava jîyane xabatê de wê gelek aliyên din ku wê di wê temenê de wê bên kifşkirin wê karibin werina kifşkirin. Ev alî wê hemû jî wê

weke aliyna ku wê ne tenê wê pêşîya kar û xabate wê ya jiyani û qizinckirina wê a aboriya wê bigirê wê bi wê re wê pêşîya bixwebûn, azadbûn û serbixwebûna wê jî wê di gelek aliyan de wê bide girtin.

Çend mijarên ku ew di nava mijara aboriya zayendî de werina fahmkirin

Di serî de wê dema ku mirov wê bahsa têgîna mijare aboriya zayendî wê bikê wê di serî de wê weke mijara pêşî wê hebûna wê û rewşa ku ew bi wê re were hildan li dest bê. Di wê rengê de wê, ev weke alî mijare din a giring wê xwe bide dîyarkirin bê. Di nava têgîna aboriyî de wê, zêde navê wê newê hildan li dest bê. Dema ku wê mijar wê were ser kirina jinê wê bê goitn ku 'ma jin çi dikarê bikê.' Bi vêgotinê wê weke ku wê di temenê piçûk dîtinê de wê ew wê were kirin.

Mijara din jî wê di temenê de ku ew bi wê temenê qizinckirinê ku ew karibê bi wê bijî bê. Wê ev wê weke aliyekê din wê di serî de wê mirov wê karibê wê di serî de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Di aslê xwe de wê, mijara bi serê xwe jîyankirina jinê wê di wê temenê de wê bi serê xwe wê weke mijarek ku wê dikarê wê di wê çerçoveyê de wê were hildan li dest bê. Di wê temenê de wê ber ku wê bimejyîkê ku wê di wê temenê de wê ew hevî newê kirin wê bi gotina 'wê çawa qizinckir ku ew bi wê bijî' re wê were ser ziman. Ev gotin wê di wê de wê gelek kirdeyên ne rast û xirab jî wê di mejiyê wê de wê weke aliyna ku wê bi wê werê hizirkirin bê.

Yek ji wan kirdeyan wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê ew bê ku wê jin wê nikaribê wê di karên giran de bixabitê, ew nikarê di karekê ku ew bi qê qizincbikê û bi wê bijî bê. Ber vê yekê wê yan laşê xwe firotiya ew dikarê bi wê bijî. Di wê gotinê de wê jî piçûkxistinekê zêdetirî wê, rewşek weke ya haqaratî wê zêdetirî jî wê di wê de wê hebê. Di aslê xwe de wê ev gotin wê sînore ketinê ê herî dawî ê mirov jî wê bi xwe re wê bide nîşandin bê. Ku ew bi çi nîyetê jî were gotin wê di wê temenê de wê ew sînore ketinê ê herî li binî bê.

Di wê temenê de wê di têgînek zayendî de wê weke sînorekê parastina rûmetê wê ew divê ku ew were li berçav girtin ku mirov ya ku ew jî xwe re rast nedît wê jî ti kesekê din re jî wê rast nebînê bê. Mezdek di wê temenê de wê weke filosofekê kurd ku wê di gelek waran de wê, dema ku wê di axiftinên xwe yên li ser rûmetê de ku wê di nava xalkê de wê bahsa wê were kirin wê serî li wê gotinê wê bixê.

Di wê temenê de wê, di awayekê de wê weke aliyekê wê yê din wê dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê mijara têkiliya aboriya zayendî bi rewşên jîyankirinê re ku wê werênê ser ziman wê di wê temenê de wê, di serî de wê aliyên weke hevdû dîtinê û di wê temenê de wê, di nava civakê de wê salixkirina rola zayendî ku ew bi wê were weke di temenekê asayî de ku ew karibê were herêkirin bê.

Di wê çerçoveyê de wê di nava çanda demên hemdem de wê, di serî de wê salixkirinê bi rola zayendî a di nava civakê de wê hertimî wê pêşxistinê nû wê di wê temenê de wê bi têgînî wê werina kirin. Di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê ev wê, bi wê re wê, karibê wê derkeve li pêş.

Di xabatkirinê de wekehevdûbûn, parastina wekheviyê dû her qadên xabatê de wê, weke aliyekê din ku wê di nava civakê de wê karibê weke temenekê baş ê pêşketinê jî wê bi wê re wê biafirênê bê. Di aslê xwe de wê, ev têgînên weke ku wê 'jin nikarê xabatê bikê', 'ew zayıf a' û hwd wê, weke têgînna tenê ku wê ji aliyekê ve wê zêhnî bin û wê di wê temenê de wê aliyekê wan ê zêhnî wê bi mêr re wê hebê. Di wê temenê de ew aliyê zêhnî wê derûniyekê bi rengê xwe li ser wê re 'baş hîskirinê' ku wê bi wê bijî re wê, di xwe de wê bijî. Ber vê yekê wê xwe razandina li wê têgînê a mêr jî wê weke aliyekê din ê di wê temenê zêhnî de wê weke aliyekê ku wê bi wê re wê xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin bê.

Aboriya zayendî wê ber çî wê giring bê? Bo wekheviyek bê şertûmerc wê pêwîst bê. Di wê temenê de wê di awayekê de wê di pêşketina civakî de jî wê weke aliyekê din ku wê bandûra wê bi derûnî û hwd wê jî wê pirrêde wê hebê bê. Ber vê yekê wê aboriya zayendî wê di wê temenê de wê, li ser temenekê giring ê fahmkirinê re wê hilde li dest û wê werênê ser ziman bê. Di nava civakê de wê, dema ku wê, jin wê xwe bi wê re wê, di nava jîyane xabatê de bibînê wê di wê temenê de wê, weke kêrhatî, jêhatî, tiştêk ji dest hatî û hwd jî wê bi wê re wê bibînê. Ku mirov çendî bi hêz bê û tişt ji destê mirov were ku mirov wê nekê wê kûh bibê û wê di dewama wê de wê, êdî wê, li ser wê re wê bixwezê û nexwezê jî wê bikeve derûniya xwe kêm hasibandinê de. Ev ne tenê wê weke rewşek ku wê mirov bi zayendî wê li ser jinê bi tenê re wê dikarê wê werênê ser ziman. Mêrek jî wê dema ku ew di wê rewşê de wê, bibê û weke kêrî tiştêkê nayê lê muamele were kirin û ew nekeve ti karî de wê xwe di rewşek derûnî a di wê rengê de wê di awayekê de wê bibînê. Ev wê weke

alijekê wê yê giring wê di wê temenê de wê karibê wê di serî de wê weke alijekê wê yê giirng wê fahmbikê bê.

Di wê temenê de wê gihiştina qazanca û bi wê re wê weke xwediyê tiştêkê bûyîn jî wê weke alijekê din ê bi hêstî ku wê di wê temenê de wê karibê lê binerê. Di dewama wê de wê weke ku wê di nava civakê de wê, bê bi lêvkirin ku mirov bi wê li destê ti kesekê ne nerê bibê. Ev zêdetirî wê bo jinê wê weke rewşek bûhûrîner bê. Di wê temenê de wê hertimî bi mahkûmkirina ku ew weke zaroyekê li destê mêr meyizênê jî wê weke alijekê wê yê din ku ew bi wê re xwe bi xwezayî weke 'kêrî tiştêkê nayê' bibînê û wê wee baxtê xwe bibînê û di dewama wê de wê bi wê re li wê bihizirê.

Bi gotina 'destê dide ji yê dihilde bilindtir a' wê di wê temenê de wê, awayekê mantiqî û zêhnî wê li ser rewşa têkiliya nava jin û mêrê de wê hikmê xwe wê bide dîyarkirin. Ev têgîn wê di awayekê de wê, weke alijekê diyarker wê xwe bi wê re wê di awayejê de wê bide dîyarkirin.

Di wê temenê de wê weke alijekê din jî wê dema ku wê xwediyê rewşa xwe uya abori bê wê bê ku ew wê piştê bi wê jî wê wêra bikê ku ew biryara kirina tiştêkê bi serê xwe bikê bê. Wê di wê temenê de wê ev wê hêstekê û xweşiyekê wê bikê ku wê bide wê.

Bo ku pêşîya newekheviyê jî di nava jîyane zayendî û qatagoriyên wê de were girtin wê pêwîstîya aboriya zayendî wê di wê temenê de wê hebê. Li ser wê re wê weke alijekê din ê xwe afirandinê wê bide dîyarkirin.

Di aboriya malê de aboriya zayendî

Wê dema ku mirov wê di çerçoveya têgîna malbatê de wê hilde li dest wê di aslê xwe de wê weke alijekê wê yê din ê giring wê di wê rewşê de wê rewşa aboriyê wê xwe bide dîyarkirin. Aboriya malbatê wê weke têgînek aboriyî a giring ku wê di wê temenê de wê, biafirênê bê. Di nava wê aboriyê de wê, weke ku wê heta roja me wê, bi serwerîya li wê mêr re wê were dîtin. Di wê temenê de wê, hemû kar û xabata wê û dewûdayimkirina wê ji destê mêr wê derbas bibê.

Di dewama wê de wê di wê rengê de wê, di nava wê de wê, cihê jinê wê çî bê. Ber ku wê mêr wê bêjê ku 'ez qizinc dikim û dihênima malê wê demê malê kifşkirinê û gotinê hemû jî yê min a.' Di wê temenê de wê, di mantiqekê de wê li wê bihizirê. Di wê temenê de wê, têgîna aboriyê wê çendî ku wê bi hebûna wê re wê bi wîn bikê wê di wê rengê de wê bi

nebûna jî wê ji aliyê ve wê weke ku wê bêwîn bikê wê rewş û awayekê wê bi xwe re wê bide dîyarkirin.

Di roja me de wê, di nava pergalek kapital de wê bi zêdeyî wê li rewşa xabatê û zêde afirandinê wê were hizirkirin. Di wê çerçoveyê de wê ji aliyekê ve wê, di aslê xwe wê rewşa ku wê hin bi hin wê cih li jinê wê bê dayin ku ew di nava rewşa aboriyê de cih bigirê jî wê di awayekê de wê weke aliyekê ku wê bi wê ve jî wê girêdayî bê. Wê di awayekê de wê weke girseyek civakî a ku ew ket nava jîyane kar û bidest karkirinê di kargahan de kar kir û pê de wê zêdetirî wê hilberînê wê bi xwe re wê bide çêkirin.

Ev wê çendî wê weke aliyekê ne nerast jî bê lê ê bi wê re wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê di wê temenê de wê di nava jîyanê de wê mirov wê bi wê re wê hertimî wê di hemû jîyane xwe de wê weke hilbîrênerekê wê were dîtînî û wê di dewama wê de wê zêde afirandin wê bi wê hebê. Wekî din wê hildana beremberê keda jî wê di wê temenê de wê weke aliyekê din ê bi pirsgirêkî ku wê di wê rewşê de wê xwe bide dîyarkirin. Ji aliyê jîyane kar ve ku em di dewama wê de wê gotinek din jî wê bêjin wê hin bi hin wê di temenê 'karmedên bi qalite' ku wê were lêpîrsîn re wê di wê temenê de wê çendî ku wê perwerde dîtîn wê bibê wê zêdeyî wê di wê temenê de wê di nava jîyane kar de wê cih bigirê. Di demên berê de jî û yên nû ên hemdem de wê jinên ku wê di wê temenê di nava jîyane kar de wê cih bigirin wê yên xwanda bin. Ber vê yekê wê xwandina wan jî wê weke aliyekê din ê giring wê karibê xwe bide dîyarkirin. Ev wê weke aliyekê din ê giring ku wê bi wê ne wekheviya zayendî a civakî jî wê bi wê re wê were ji holê rakirin bê.

Di çerçoveya wekheviya zayendî de wê dema ku mirov mijare aboriya zayendî wê hilde li dest wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe bide dîyarkirin. Lê di aslê xwe de di dewama wê de wê pêşî wê weke aliyekê wê yê din wê çerçoveya aboriya malbatê û hwd wê di wê temenê de wê dikarê wê li ser wê bisekinê.

Aboriya malbatê weke aliyekê ku wê di wê temenê de wê di wê rengê de wê hemû endamên malbatê wê bi bandûr bikê. Di wê temenê de wê, di çerçoveyek giştî de wê, aboriya malbatê wê di serî de wê dema ku mirov wê hilde li dest wê, aliyên wê weke temenê dahatê û ankû çavkaniya wê, di nava malbatê de wê zaro, kal, nexweş û hwd ên di nava malbatê de wê weke aliyna ku wê bandûrê li wê bikin wê li wê werê hizirkirin bê. Di wê aslê xwe de wê, di wê temenê de wê ev alî wê weke aliyekê ku wê, di wê

çerçoveyê de wê, di çerçoveya bandûrîya aboriya malbatê de wê dikarê wê li wê bihizirê bê.

Di warê aboriya malbatê de wê, di wê temenê de wê dema ku wê were kirin wê li ser levkirina dahatê û xarckirinan re ku wê di wê temenê de wê çawa wê di levkirinekê dew ê li wê were hizirkirin. Di dewama wê de wê, mijara weke hevdû ji wê sûdgirtinê wê çendî wê weke aliyekê wê yê giring wê biafirênê wê di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring jî wê, di wê rewşê de wê, plansaziya wê ya di çerçoveya domandina hebûna malbatê de wê, were kirin bê.

Di rewşa malbatê û aboriyê de wê, di awayekê de wê du ali wê hevdû di çerçoveya domandina wê de wê werina li wan hizirkirin. Yek wê, qizincirin û ya din jî wê di wê temenê de wê li ser wê re rewşa malbatê a xwe domandina wê bê. Di serî de wê, di wê temenê de wê, ev wê weke aliyekê giring wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin.

Di rewşa aboriya malbatek kurd de wê, dema ku mirov li demên wê yên kevn binerê wê bêgûman wê ji yên demên piştê wê di gelek awayan de wê pêşketitir wê were dîtin. Çendî ku wê dem pêşve herê ku wê baştir bûba wê vajî wê di awayekê û rengkê de wê di wê temenê de wê ji ber rewşên şerên pergalê ê rejima tirk ên li dijî rewşa jîyane civakî wê rewşa xirabûnê wê di wê temenê de wê xwe bide dîyarkirin.

Wekî din wê xirabûna di aboriyê de û derfetên qizincirinê jî wê di wê temenê de weê weke aliyekê ku wê di wê temenê û çerçoveyê de ku mirov wê karibê li wê bihizirê bê. Di rewşên derfetên pêşxistina temenê abori de wê, mudahaleyên li jîyane abori dihên kirin wê rastarasta wê rewşa jîyane civake kurd wê bi bandûr bikê. Bo ku ew qadên abori ên civakî bîn bindeestkîrn wê gelek qadên temenê pêşxistinê ên weke bi çandinê û hwd jî wê di awayekê de wê weke ku wê ji qizincirinê, çandin û hwd re wê werina girtin. Ev jî wê bandûrek neyînî li aboriya civakî û malbatê a civake kurd wê bikê.

Wekî din di wê temenê de wê hêncetên weke hêncetên hebûna şer ku wê li ser wê re wê bîn pêşxistin wê bo pêşilêgirtina xwe bi rewşa abori re jinûve pêşxistinê û afirandinê ku ew bi wê were girtin wê were çêkirin. Di wê temenê de wê qada aboriya civakî a kurdistanê û malbatê wê di wê temenê de wê, ji rejima tirk re wê hertimî wê bê temenekê mudahalelêkirinê jî. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ku mirov wê di çerçoveya hebûna pargele abori a civake kurd de wê ji aliyekê ve wê li wê bihizirê bê.

Şîroveyên pergalek aborî a civake kurd wê ber ku wê di temenekê rast de wê newê ser ziman wê, ev alî wê ji gelek aliyan ve wê li ser wan sekin in û ne hatina ser ziman wê bibin. Gelek şîroveyên ku wê bi gelemperî di çerçoveya jîyane abori de wê werina kirin wê weke têtîna razber wê di çerçoveya têtînek metingerî de wê bimênin. Di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê di temenê hûrgilkirina mijara aboriyê û pergale wê ya civakî de wê, dahûrkinên aboriya malbatê di çerçoveya jîyane civakê de wê, di wê rengê de ku mirov li wê dinerê wê di wê rengê de wê gelek aliyan neyinî wê bi xwe re wê bide dîyarkirin.

Lê rewşa pergalek aboriya civakî ku kurdistanê wê weke ku wê di demên berê de wê bibê wê dîsa wê li ser temenekê xwezayî bê. Wê pêşlêgirtinên weke bo xwe pêşxistinê di temenekê hemdem û aboriyek hemdem de wê di wê temenê de wê weke aliyna ku mirov dikarê li ser wan bisekinê bê.

Di dewama wê de wê, weke aliyekê din jî wê pêşneketina pergalek aboriyek hemdem wê di wê temenê de wê bandûrê li jîyane civakê jî wê dikarê wê werênê ser ziman û wê fahmbikê. Di mijare aboriyê de wê di dema ku mirov li wê bihizirê wê di wê temenê de wê di awayekê de wê temenê xwe afirandinê û ankû hilberînê wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê rewşa aboriyê wê bandûra wê li nava têtîliyên nava endamên malbatê jî wê bikê.

Ev rastarast wê karibê bandûrê di serî de wê li rewşa endamên malbatê ên weke bêkar û ankû ne di rewşek qizincirinê de ew hatina hiştin a jinê û hwd wê bikê. Ji aliyekê din ve jî ji xwe mirov nikarê bahsa rewşa qizincirinê a zaroyê bikê. Wekî din kesên nexweş û kal jî dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman.

Ev beşên civakî û malbatî wê di awayekê de wê, bandûra wan wê di awayekê de wê ber ku wê pergalek ku wê di nava rewşa civakê de wê li wan bihizirê nebê wê ev wê weke fektorna bi bandûra neyînî a li aboriya malbatê wê werina dîtin. Wekî din wê di rewşa zayendî de jî ku mirov li wê binerê wê ber ku ev rewş wê bîn pêşxistin wê di nava wan de wê bi zêdeyî wê ev wê li rewşa jinê û rewşa wê ya aborî wê bandûrê wê bikê.

Di rewşa aboriya malbatê de wê dikarê wê li gorî rengê pêşketina deman jî wê werênê ser ziman. Di demên kevnera de wê temenekê aboriyê ku wê li ser temenê kolederiya wê hebê. Wê di wê temenê de wê di karûxabatên malbatê de wê kole wê werina bikarhanîn. Wê di wê rewşê de wê kesên ku ew dihên bikarhanîn wê hemû maf û azadiya wan

ku wê ji dest wan werê girtin bin. Di wê temenê de wê, di rengê de wê, aboriyek wê dîmene wê hebê.

Di serdemên navîn de wê aboriya faodal ku wê were bi navkirin wê li ser temenê çandiniyê û hwd re wê hebê. Wê di temenekê xwezayî de wê, di wê rengê de wê bihevbeşî di temenekê afrîner de wê ew wê, hebê. Wê, di çerçoveya malbata faodal de ku mirov wê werênê ser ziman wê herkesek ku ew dikarê li gorî hêza de tevî wê bibê wê bibê. Lê di wê de wê, aliyekê wê yê baş wê ew bê ku wê, herkesek wê ji wê sûdbigirê.

Di wê rewşa aboriya demên hemdem de wê, bi ji hevdû felişîna bendên aboriya faodal re wê, li ser wê re wê, di awayekê de wê biafirê. Wê rewşên weke 'manifakturayî' û hwd wê pêşkevin. Wê di awayekê de wê, bi komî di nava ard û hwd de karkirinê wê bibê. Di demên aboriya hemdem de wê kargah wê bi zêdeyî wê weke deverên li wan kar dibê wê bibin û wê derkebina li pêş. Wê di wê de wê, rewşa aborî wê ew wê pêşbixin.

Mînaq wê fabrîqa wê, weke deverên hilberînê ku wê bibin û wê tiştek ku wê were hilberandin wê bi keda gelek kesên ku wê bi hevdû re wê bixabitin re wê ew wê bê kirin. Di dewama wê de wê ev jî wê di şewayekê de wê, piştî ku ew tişt hat çêkirin wê êdî wê bê firotin.

Di reşa aboriya hemdem de wê di wê temenê de wê mijara xabatê û keda ku ew dihê dayin de wê, çawa wê, were bi wê qizinckirin wê weke aliyekê ku wê bi wê re wê were li wê hizirkirin bê. Di wê temenê de wê, bi zêdeyî wê heta sedsale 20an jî wê mêr di wê de wê bicih bê. Lê piştî wê hin bi hin wê kafîle bi kafîle wê jin jî wê di wan kargehan de wê dest bi cih girtinê wê bikin. Lê wê weke aliyekê din wê, mijare hildana berdêla keda xwe wê weke aliyekê ku wê di wê temenê de wê, hin bi hin wê were li rojevê bê. Ber ku wê berdêla wê çî qizinc bikê wê bi wê ew wê bijî. Ber vê yekê wê li gorî wê û beremberê wê ku ew wê bê hildan wê di wê temenê de wê li wê were hizirkirin.

Di wê temenê de wê li berçav girtina rewşa zayendê wê di awayekê de wê xwe bide dîyarkirin. Wê keda jinê wê weke 'ji kedê newê dîtin' û ankû 'nedana berdêla wê' di awayekê de wê weke aliyekê wê yên din bê ku wê bi wê li wê were hizirkirin bê. Di nava jîyane aborî a demên hemdem de wê weke 'keda erzan' û ankû 'hêza keda erzan' wê were dîtin û wê di wê temenê de wê çendî ku wê beremberê wê xwedî kar wê bidest bixê jî wê ew wê berdêla wê weke ku ew kedkar dixwezê wê nedê li lê.

Di demên faodal de wê keda jinê wê hemû di nava malê de wê girtî wê bimênê. Heta ku wê jin wê derfet û firsend wê ji wê re newê hiştin ku wê derkeve dervê. Di demên hemdem de wê weke aliyekê nû wê bi zêdeyî wê ev di malê de mayina jinê wê derkeve derve. Ev wê di nava jîyane aborî de wê keda wê weke aliyekê nû ê hêza kar wê were dîtin û wê pêşkeve. Wê di encama wê de wê, dema ku wê zêde karkirin û encama wê bi hilberînê re wê were dîtin wê êdî wê di awayekê de wê hin bi hin wê derkeve li pêş.

Di rewşa malbatê û têngîna abori de wê, di awayekê de wê di demên hemdem de wê di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê vegûharin wê bibin. Wê di awayekê de wê, di nava aboriya malbatê de wê, çendî ku wê mêr weke 'malxwê malê' wê were dîtin û wê ji wî were pirsin wê bi wê re wê, piştî hin bi hin wê jin wê derkeve li pêş di nava xabate dervî malê de. Wê di wê temenê de ew piştî qizinckirina wê, êdî wê di wê temenê de wê rewşa jinûve şîrovekirin, fahmkirin, sazkin û gihandina li awayekê fahmkirinê a navaroka malbatê jî wê li ser temen û esasekê 'wekhevîyê' de wê were li rojevê. Ber ku wê jin jî wê êdî wê qizinc bikê. Di wê temenê de wê ew jî wê bixwezê ku ew weke 'malxweyek malê' were dîtin û wê li gotina wê were hizirkirin.

Dema ku mirov pirsgirêkên nava zayendan ên demên hemdem binerê wê aliyek ji wan jî wê di wê aliyê de xwe bide dîyarkirin. Wê tekoşîna xwe dana hasibandinê wê ew wê bi jinê re wê li we wê rewşa karkirina wê û qizinckirina wê re wê bê li rojevê. Di wê temenê de wê, mijare serdestîyê a nava malbatê wê weke rewşek iderî wê çawa wê hêza kifşkirinê, rewşa biryar girtinan, li gotina xwe dana hisandinê û hwd wê bi wê re wê weke aliyna ku wê derkevina li pêş bê. Mêr wê di wê rewşê de wê weke ku wê israr bikê ku ew hêz û serdestîya xwe ya nava malbatê wê weke ku wê nexwezê wê parve bikê. Di wê temenê de wê, mijare kî wê karibê biyaran wê bi serê xwe wê bide û ew mafê kê ya û hwd wê di wê rengê de wê derkevina li pêş.

Di awayekê din de jî wê heta wê demê wê ber ku wê mêr wê di wê qizinckirinê de wê, bikê wê bixwezê ku ew herkesek li gotina wî bihisênê. Lê ev rewş wê bi ketina nava qada kar a jinê re wê weke ku wê bigûharê.

Ev mijar wê bi serê xwe wê di çerçoveya rewşa malbatê û rewşa abori de wê ji çerçoveya kî serdest a û kî kifşkar a di nava nava malbatê de wê ji wê zêdetirî wê ji aliyekê din ve wê rewşa aboriya zayendî wê bi rengê wê bide dîyarkirin. Aliyê ku wê mêr wê bixwezê ku wê di wê

temenê de wê bide dîyarkirin û wê bi sehêta xwe wê bide çêkirin wê weke aliyê aborî ê nêr ê mêrî wê biafirênê. Aliyê din ê ku ew nû diafirê ê mê'yî wê weke rewşa aboriya jinê wê biafirênê. Di wê temenê de wê, di wê temenê de wê çanda ku wê di wê de wê mirov wê bi awayekê nêrî wê reng bigirê wê di wê de wê, zor bê ku wê aliyê aboriya mê'yî wê herê bikê. Di nava kar û qada kar de li rex jinê xabitin wê zor bê. Weke wê hasibandin wê zor were. Wê ev wê weke rewşna ku wê di çerçoveya têkiliya wekhevîyê ku wê bê xwestin di demên hemdem de wê weke aliyên bi pêşketin û pêşneketinê re wê bina temenê dijberîyên zayendî ên li hevdu jî.

Di demên hemdem de wê rewşa aboriya malbatî û têgîna zayendî

Di aslê xwe de wê, weke mijarek zêde giring wê di demên hemdem de wê rewşa aboriya malbatû û di wê de wê rewşên weke pêşketin û derketina li pêş a rolên zayendî û hwd bê. Di wê rewşê de wê, rewşa jinê wê weke aliyekê din ku wê weke ku wê çawa wê di demên berê ên faodal û hwd de wê mêr 'weke samyanê malê', 'malxwê malê' û hwd wê were dîtîn û pênasekirin wê di heman rengê wê li rexê wê jin jî wê weke samyanê malê û malxwê malê wê bibê û wê derkeve li pêş. Di wê temenê de wê di rewşa qizincirina jinûmêrê de wê aliyekê din wê di nava malbatê de wê bi rewşa levkirin û levnekirina ku wê di temenê de wê ajoyên aborî û hwd wê hebin wê di awayekê de wê xwe bidina dîyarkirin. Gelek pevçûnên bi hizrî û hwd ku wê di temenê wê de wê ev nelevkirinê li ser temenê qizincirînê û bi wê re bi hêzbûnê re wê hebê. Di wê temenê de wê weke aliyekê din êdî wê gelek zane û filosofên demê wê di çerçoveya têgînek wekhevîyê de levkirinê û 'beşkirina hêza dîyarkirinê' û rewşên biryardayin û biryargirtinê û hwd re wê li ser wê bisekin in.

Ev alî wê di serî de wê weke aliyê giring wê di wê temenê de wê xwe bide dîyarkirinê ku wê mijara wekhevîyê wê li ser temenekê aborî wê di wê rengê de wê xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin.

Di mijara qizincirînê de wê mirov dibînê ku wê piştî ku wê, weke wînekê bi qizincirînê û weke kirdeyek jîyanî bi hêzbûna jinê re wê, di wê temenê de wê, li dijî wê nexweşîyên ajoyî û zêhnî ên ku ew di temenê wan de wê qalibên demên faodaliyê û hwd wê hebin wê xwe bidina dîyarkirin.

Lê di wê temenê de wê î ro wê pirranî wê li ser wê levkirinek wê hebê ku wê di çerçoveuya malbata hemdem de wê bi temenekê aborî û hwd re

wê, di levkirinekê de wê hatina cem hevdû wê li ser wê were xwe qanixkirin. Di wê temenê de wê, mijara malbatê, û rolên zayendî û hwd wê di nava wê de wê, weke aliyna din ku wê di wê temenê de wê li ser temenekê aborî û hwd re wê bi zêhnî wê li ser wê were sekin in.

Di nava civakê de wê mijara zayendê wê j iwê aliyê ve wê weke aliyekê wê yê dinjî wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin. Di demên hemdem de wê mirov dibînê ku wê mijara levkirinê, wekheviyê, bi hevdû re di awayekê de di haman hizrê û niexê de bûnê û hwd wê derkeve li pêş. Di wê rewşê de wê, di nava malbatê de wê dema ku wê li ser wê temenê de wê, pêşketin bi fahmkirinê û têgihiştinê wê bê re wê êdî wê di awayelê de wê, ew wê bi wê re wê were dîtî ku wê, di temenekê weke hevdû de xwestina hebûnî wê were ser wê sekin in.

Mijarên civakî wê weke bi zayendî wê di wê temenê de wê, dema ku em li ser temenekê bi aboriya dema hemdem û rengê pêşketina wê re wê bi wê bihizirin wê di wê rengê de wê, di çerçoveya keseyetiyê û pêşketinên wê yên nû, awayeê wê yê têkilîdanînê ê bi hevdû re, rolên zayendî û jinûve salixkirin û pêşxistinên bi wê û hwd re wê derkevina li pêş.

Tabîî wê dema ku mirov wê bahsa rewş û rengê aboriya hemdem wê bikê wê di serî de wê bi wê re wê were dîtî ku wê gelek awa û rengên wê yên ku ew bi wê were ser ziman wê hebê. Di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin. Ji aliyên pêşketinên çavkaniyên wê, rengên têkiliyên nava wê, amûr û alavên bi wê hilberînê û hwd wê di hemûyan de wê pêşketin, gûharîn û nûbûn û hwd wê bibê. Li ser wê re wê regekê ên ê mirovî wê xwe bide dîyarkirin. Di dewama wê de wê, mirovê bi pişe wê xwe bide dîyarkirin.

Rengê pêşketina aboriya hemdem wê weke şêwayên hizirkirinê ên demên berê xwe ên weke dema serdemên navîn û hwd wê, ne di wê mêylê de bê ku ew cihêtiyekê di nava mirovan de bi awayekê bi zayendî û hwd ew li wê bihizirê bê. Ber ku ew tenê wê di temenekê kapital de wê di destpêkê de wê weke di temenekê weke bi 'metayî' de wê, çawa wê bi wê re wê, temenekê hilberînê ên hemdem wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê pêşbixê wê bi wê re wê li wê bihizirê.

Di rewşa awayê aboriya hemdem de wê aliyên wê yên mîkroyî wê zêdetirî wê di awayekê de wê derkevin li pêş. Wê bi zêdeyî bi aliyên weke bi makroyî û mîkroyî pêşketina wê re wê, di awayekê de wê xwe bide dîyarkirin. Wê di wê rengê de wê rengên nû ên weke bi bazarî weke li ser rewşên hizirkirinê û hwd re wê pêşkevin. Wê qadên nû ên bazarî wê

pêşkevin. Ev wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê di serî de wê bi wê re wê bihizirê bê. Pêvajoyên wê yên pêşketinê wê dema ku mirov wê li wê dihizirê wê dibînê ku wê di awayekê de wê çawa wê di temenekê de wê di nava jîyane mirov de wê pêşkeve wê dîmenekê wê were dîtin.

Di çerçoveya têgîna aborî a hemdem de wê saûzmanî, pergâlî teorî û kirinî û ankû pîretikiya wê di awayekê de wê weke aliyna ku wê di wê çerçoveyê de ku mirov li wan bihizirê bê. Wê, di wê rengê de wê, têgînên weke nirxê, hêjabûnê û hwd wê, di awayekê de wê, pêşkevin. Awayên gûharînî ên ku wê derkeve li pêş wê di awayekê de wê bi xwe re wê pêvajoyên nû ên jîyankirinê wê bi vegûharînî wê werênê li holê. Her awayê aborî bi amûr û rengê wê yên hilberînê û hwd re ku wê pêşkeve û wê bikeve nava jîyanê de wê, bi xwe re wê gûharînan jî wê werênê li holê. Di wê temenê de wê, azmûn, zanîn, pîşeyîti û hwd wê weke aliyna ku wê di temenê de wê bi têgînî wê bicihbibin bin.

Di çerçoveya rengê pêşketina aboriya demên hemdem de wê serbestitî û ankû wê 'liberalism' wê weke aliyekê ku wê derkeve li pêş bê. Wê di wê temenê de wê 'ceribendinên serbest' wê di wê temenê de wê pêşkevin. Wê di wê rengê de wê bi wê re wê, bi serê xwe bûyîn wê bibê. Wê, di wê rengê de wê aborî wê çawa wê di ahengekê de wê, di nava jîyanê de wê, pêşkeve weke aliyekê kifşkar wê di wê rengê de wê di awayekê de wê, were dîtin. Pergalek aboriya civakî wê weke aliyekê vegûhar wê di wê rengê de wê, pêvajoyên wê yên pêşketinê wê werina dîtin.

Di nava aboriya hemdem de wê weke aliyna giring wê pêşxistina pereyan û di dewama wê de wê 'modelên aborî' wê di wê temenê de wê di aayekê de wê weke aliyna din ku mirov wê di wê temenê de wê bahsa wê bikê û wê werênê ser ziman bê. Di wê temenê de wê, çendî ku wê weke di temenekê 'serbestî' de wê bahsa aboriyê û pêşketina wê werê kirin lê wê li ser temenekê modelî ê teorikî û hîyararşîkî û hwd re wê di awayekê de wê rengê pêşketina wê xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê, mijara aboriyê wê di temenê kûrbûna bi wê re de wê, bi teknikê re wê bibê. Wê teknik û aborî wê weke temenekê mazin ê pêşketinê di aboriya hemdem de wê biafirênê bê.

Di nava wê pêvajoya pêşketina aboriyê de wê cihê mirov û ankû zayendê wê bi têgînî wê çi bê? Di serî de wê ev jî wê weke aliyna ku mirov dikarê di nava wê pêvajoya pêşketina wê ya fahmkirinê a di wê demê de ku wê werênê ser ziman bê. Di her awayê pêşketinê ê civakî de wê, di awayekê de wê dema ku mirov li rengê pêşketina wê binerê wê

çendî ku mirov wê karibê şewayekê aborî ji wê pêşketina wê fahmbikê jî lê têngîna aborî wê di awayekê ji ser ve wê xwe bi pergalî û modelî dana dîyarkirinê û serwerkirinê re wê di wê temenê de wê bi wê weke xwe wê, di awayekê pêşketinê de wê pêvajoyên vegûharinê jî wê di wê rengê de wê bikê ku ew bi xwe re bide çêkirin. Ev wê di nava jîyane mirov de jî wê bandûra wê ji gelek aliyan ve wê xwe bide dîyarkirin.

Wekî din wê jî mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê di aboriya hemdem de wê têngîna pîşetiyê û di wê de wê, weke aliyekê wê yê din jî wê xwe bide dîyarkirin. Di aslê xwe de wê bandûra wê li rewşa zayendî a wekhevîyê de jî wê xwe di awayekê de wê weke ku mirov dikarê wê kifşbikê wê xwe bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê wekehevî wê dema ku mirov wê dibînê wê di dîmenekê de wê li ser pîşeyîtiyê re wê karibê di awayekê de wê bibînê. Wê minaq wê dema ku wê, bijişkek bê, endezyarek bê, mamosteyek bê û ankû çî pîşeyekê din bê wê di dewama wê de wê, ew wê, di wê de wê biqasî ku wê mêrek jî wê hebê wê jinek jî wê hebê. Wê, çendî ku wê di reşwên zayendî de wê, li dijî hevdû wê hêst û hizirên vajî hevdû wê bên dîtin jî wê, di wê rengê de wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giirng wê xwe di wê temenê de wê bide dîyarkirin.

Ev rewş wê, di rewşa malbatê û rewşa aboriyê û rewşên tevlîbûna wê de wê xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin. Wê ev rewş wê di awayekê de wê di nava jîyanê de wê, di awayekê nû de civakê, malbat, kes, û hwd wê bi xwe re wê weke ku wê jinûve wê bi awayekê wê pêşbixê û wê bi sazûman bikê. Di nava jîyanê de wê, temenekê bazarî wê hertimî wê di nava jîyanê de wê, pêşkeve û wê berdewamiya wê bibê. Wê di wê de wê, zêdetirî wê awayekê jîyanê li rewşek abori wê hoyandî wê pêşkeve.

Mijare aboriyê wê weke mijarek zêde kûr a pirr alî ku mirov wê dikarê bi gelek awa û rengên wê yên hizirkirinê wê kifşbikê û wê werênê ser ziman bê. Di wê rengê de wê mijara jîyanê û di wê de wê, jinûvekifşkirinê rolên zayendî û ne zayendî û hwd wê di wê temenê de wê bibê û wê li gorî wê temenê jîyankirinê ên bi kar, malbat û hwd wê xwe bidina pêşxistin. Di mijara malbatê de wê weke aliyekê wê yê giring wê di wê temenê de wê, awayê malbatîya aborikî wê pêşkeve û wê xwe bide dîyarkirin. Malbatîya aboriyê wê ew bê ku wê li ser temenekê qizincirinê wê her endamê malbatê wê ji aliyê xwe ve wê, bikeve nava kar û wê di nava wê de wê bidest qizincirinê bikê. Malbate abori wê aboriya malbatê wê di wê temenê de wê pêşbixê û wê bi wê re wê temenê jîyankirinê wê bikê ku ew bi wê re wê bipêşbixê. Têngîna malbate abori

wê ew bê ku ew hertimî li ser temenekê dahatê a aborî ku ew bijî bê. Wê di wê temenê de wê, hertimî wê bi aboriyê wê hebê û wê bê abori wê weke ne xwediyê rewşek hebûnî wê were dîtin. Di mantiqê wê de ku wê rewşa wê ya aborî nebê û ankû wê bikeve bin rewşek pêwîst de wê, weke temenê tengezeriyê bi wê re wê biafirê wê were dîtin. Di wê temenê de li hevkirina jîyankirina bi dahatê, xabatê û hwd re di ahengekê de wê bi wê li wê were **hizirkirin**. Wê mantiqê wê li ser esasê çendî ku ew bi aborî pêşketî û dewlemend bê wê zêdetirî wê, xwedî derfetên jîyanê bê wê bi wê re wê bihizirê û wê bihizirê bê.

Di warê têgîna aboriya hemdem de wê dikarê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê têgîna sazûmana abori bê. Wê di wê temenê de wê, bi wê re wê li wê were hizirkirin. Di rewşa mijare aboriya hemdem de wê aliyên wê yên teorikî û bazarî wê weke aliyna ku wê di wê çerçoveyê de wê derkevina li pêş bê. Weke aliyekê wê yê din ê giring wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijara aboriyê de wê, temenê teknikê û teoriyê wê bi wê re wê weke aliyekê wê yê afrîner wê bi wê re wê biafirênê. Plansazî û li gorî wê rêxistina abori û hwd wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê giring wê biafirênê.

Di wê temenê de wê, di temenekê gelemperî de wê di awayekê de wê bi wê re wê mirov wê karibê li wê bihizirê bê. Di aslê xwe de wê mijara civakê û zayendê wê bi wê re wê di awayekê de wê, bi wê re wê, were li hev hizirkirin. Di nava civakê de wê çawa wê, di awayekê de wê, were li hev hizirkirin.

Di aslê xwe de wê, di nava jîyane abori de wê, aktivbûna mirov wê di temenekê bi karbûnê û hwd re de wê bibê. Wê di wê temenê de wê, di nava wê aktivbûnê de wê jin jî wê çawa wê weke zayendekê wê bihêzî wê xwe bide dîyarkirin û wê weyna xwe bide dîyarkirin. Di serdemên hemdem de wê dema ku wê bahsa rola zayendê wê di çerçoveya jîyane abori de wê li wê were hizirkirin. Di wê temenê de wê di temenekê bi xwebûnê û bûyîna xwediyê aboriya xwe û bi wê re bûyîna xwediyê jîyane xwe wê bi wê re wê li wê were hizirkirin. Di mijara têkiliya aboriyê, têgîna zayendê û rola wê de wê, di wê temenê de wê, bixwebûna wê û di wê çerçoveyê de karîna bi xwe biryara xwe dayina wê re wê, di awayekê de wê, bê hizirkirin. Di aslê xwe de wê, di awayekê rola zayendî de wê weke aliyekê wê yê giring wê, ev wê bi wê re wê li ser temenê jîyane civakê û di nava wê de wê weke kirdeyek aboriyî de wê weke aliyekê wê yê giring wê derkeve li pêş. Di aslê xwe de wê di

awayekê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijara aboriyê û bûyîna kirdeya aboriyî wê di awayekê de bi wê re derketina li pêş wê xwe bide dîyarkirin.

Di aslê xwe de wê mijara rewşa aboriyê û kirdebûna bi wê weke bi wînbûnê wê di wê temenê de wê, bi tégîna zayendê re wê di wê rengê de wê bi qizinkirina xwe û jîyane xwe re wê bi wê re wê li wê were hizirkirin. Bi serê xwe bûyîn wê di wê temenê de wê derkeve li pêş. Di dewama wê de bi hevdû re li hevdû vebûn, bi karkarbûn û hwd wê weke aliyên ku wê bi wê re wê li wê were hizirkirin.

Di nava rewşên jîyanê de wê, rewşên abori wê di awayekê de wê li hilberînê wê di awayekê de wê hoyandî bin. Wê li gorî wê xwediyê pêvajoyên pêşketinê bê. Di nava civakê de wê tevlîbûn û di teybetî de beşên zayendî tevlîbûnê û rolgirtin di rewşên weke yên hilberîn û ankû xabatê de wê, hem ji aliyê aboriyê ve wê aktivbûnê wê werênê û hem jî wê wan wê weke kirdeyekê ku ew bi xwe dijî bi wê dibê xwediyê aboriya xwe wê bibê û wê derkeve li pêş. Di mijara zayendî de jî wê di wê temenê de wê bi wînbûnê wê di wê rengê de wê, weke aliyekê wê yê aktiv wê xwe bi wê re wê bi wê rengê wê bide dîyarkirin.

Çavkanî:

- *Beck, T., (2009). "The Econometrics of Finance and Growth," in Palgrave Handbook of Econometrics, 1180-1209. London: Palgrave Macmillan
- *Ahn, N. and Mira, P. (2002), 'A note on the changing relationship between fertility and female employment rates in developed countries', Journal of Population Economics, Vol. 15, No 4, p. 667-680.
- *Begall, K. H. and Mills, M. (2011), 'The impact of perceived work control, job strain and work-family conflict on fertility intentions: a European comparison', European Journal of Population, Vol. 27, No 4, p. 430-459
- *Gauntlett, David (2008). Media, gender and identity: an introduction. Kap.7. Queer theory and fluid identities, p.130-163
- *Plummer, Ken (1995): Telling Sexual Stories. London: Routledge. p. 1-115
- *Prieur, Annic (1997): "Seksualitet og kjønn i kulturelt perspektiv". Lambda Nordica, vol. 3, nr. 1, p. 05-50
- *Moi, Toril (1998): Hva er en kvinne? Kjønn og kropp i feministisk teori. Oslo, Gyldendal p. 05-26 û 45-.91
- *Rubin, Gayle 2011(1984): Thinking sex. Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality. I: Rubin, Gayle: Deviations; A Gayle Rubin Reader. Durham: Duke University Press. p. 120-181
- *West, Candace & Don Zimmerman (2000): Doing Gender. I: Gender & society 1987 Volum:l hefte:2side:120 -150

PERWERDE Û TÊGÎNA ZAYENDÊ

Di nava jîyane civakî de ku wê weke ku wê bi jîyane abori bê û ankû wê bi aliyên din wê bi xwebûn û bi wînbûnê bê wê di wê temenê de wê mijare perwerdeyê wê, weke aliyekê wê yê giring wê xwe bide dîyarkirin. Wê dema ku em têgînên di derbarê zayendê ên di demên kevnera de ku wê, di nava felsefeyê de wê li ser temenekê ji hev cihê wê were dîtîn û wê were hizirkirin. Di wê hizirkirina li wê de wê, di awayekê de wê, di aslê xwe de wê hemû rewşên cihêtiyê wê di awayekê de wê, weke aliyekê rewşa perwerdeyê bi zanebûnê wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe bide dîyarkirin.

Di aslê xwe de wê, dema ku mirov di wê rengê de wê, dema ku wê bi wînbûnê û xwe naskirinê wê bikê wê bi fahmkirinê wê bikê. Di nava jîyanê de wê bi rola xwe ve rabûn jî wê li ser wê re wê di awayekê de wê weke ku wê bibê. Aristo û platon jî wê dema ku wê cihêtiyê wê di awayekê de wê li wê bihizirin. Di wê rengê de wê, dema ku wê bahsa li jêrbûnê û li jorbûna biastî a zayendî wê li wê were hizirkirin wê di wê temenê de wê mijarê perwerdeyê wê di awayekê de wê derkeve li pêş.

Lê li vir wê jî wê di dewama wê de wê dikarê wê li wê bihizirê ku wê, di demên berê ên kevnera de jî û demên destpêkê ên şariştaniyê de jî wê were dîtîn ku wê, jin jî û mêr jî wê li ser temenê bi zanebûna xwe re wê derkeve li pêş. Di aslê xwe de wê di wê temenê de wê di awayekê de wê rewşa bizanebûnê wê weke faktorek giring ku wê di wê çerçoveyê de wê bide dîyarkirin.

Di temenekê çînî a liyor û lijêr ku wê di wê temenê de wê li wê were hizirkirin de wê di temenê derketinên li pêş ên jinên çîna liyor jî wê di

wê temenê de wê li ser temenekê perwerde dîtîne re wê derkeve li pêş. Ber vê yekê wê mijare perwerde bi zanebûnê wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe bide dîyarkirin.

Di demên kevnera û piştre di demên serdemên navîn de jî wê rewşa jinên ku wê derdikevina li pêş ku mirov li wan binerê jî wê di wê de wê were dîtîna ku wê jinên bi zanebûna û di awayekê de xwe perwerdekirina bin. Wê ev wê weke aliyekê wan ê giring bê ku mirov wê di wê temenê de wê di awayekê de wê fahmbikê bê.

Di demên hemdem de jî wê zêde derketina li pêş wê bi temenekê perwerdebûnê re bê. Di nava perwerdebûnê de cihgirtina bi zayendî wê di wê temenê de wê ji aliyekê din ve wê temenê pêşketinê wê biafirênê. Di nava jîyane civakî û aborî de bi rola xwe leyistin û bi rolbûn û hwd jî wê di wê temenê de wê temenekê wê yê bi zanebûn û perwerdeyê re wê hebê.

Ber vê yekê wê têkiliya pêşketina zayendê û pêvajoyên wê yên pêşketinê û hwd wê ji temen ve wê bi perwerde dîtîne û hwd ve wê girêdayî bê. Wê di wê rengê de wê di serî de wê weke temenekê giring wê werênê ser ziman.

Di nava jîyanê de wê, di awayekê de wê, weke aliyekê wê yê giring wê xwe bi wê re wê di awayekê de wê bide dîyarkirin. Di aslê xwe de wê, perwerde û zayendîtî wê di wê temenê de wê têkiliyek wê ya pirr zêde giring û di zikhevdû de a xort wê di çerçoveya pêşketina têtîna zayendê a di demên hemdem de wê bi wê re wê hebê.

Ber vê yekê wê di wê temenê de wê mijare zayendê û perwerdeyê wê, temenekê fahmkirinê a bi rola xwe ve rabûnê û ankû xwe naskirinê û hwd ve wê bileyizê. Di wê temenê de wê li ser temenekê zayendê perwerde dîtîna wê çendî wê giring bê wê, wilqasî jî wê hemû beşên din perwerde bi wan dibê di nava wan de jî bicihkirina têtîna zayendî a bi weke hevdû û hwd jî wê weke aliyekê din ê fahmkirina zayendî bi perwerdekirinê di her pêvajoyên de wê giring bê. Di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê giring wê mirov divê ku wê li ser wê bisekinê.

Di demên destpêkê ên şariştaniyê de perwerde û têtîna zayendê

Di aslê xwe de wê dema ku mirov wê li demên destpêkê ên şariştaniyê binerê wê di temenekê xwezayî de wê pêvajoyek fêrbûnê a bi zayendî û hwd wê hebê. Wê bandûra pêvajoyên destpêkê ên berî demên şariştaniyê ên weke yên neolitikê û hwd wê di wê de wê hebê. Di aslê xwe de wê, li ser wê temenê wê pêvajoyên fêrbûnê wê bibin. Ev wê dema ku mirov li

hinek nivîsên di derbarê demên kevn ên ji demên berê û hin têgînên mîtolojikî ên weke li ser temenê salixkirinê û hwd binerê wê, di wan de wê ew wê weke awayekê bi hesanî ku wê were fahmkirin bê.

Di wê demê de wê, li ser wê temenê de wê pêvajoyên xwe zêdekirinê û ankû zêdebûnê, zabûnê a jinê û hwd wê di awayekê de wê, di awayekê de wê weke aliyekê giring wê xwe bide dîyarkirin. Di mijarên fahmkirinê de wê ev temen wê di awayekê de wê derkevina li pêş. Li ser esasê temenê jinbûnê, rola wê ya zayendî a wê demê, dayikîyê û hwd re wê ew salixkirin wê di awayekê de wê werina kirin. Wekî din wê li ser temenê têkiliyên seksuelîyê û hwd re wê di awayekê de jî wê ew wê werina kirin.

Jin wê weke navenda çêkirina zarokê wê bi nerînek nêrî wê were dîtin. Di dewama wê de wê, weke temenekê hazgirtinê wê werê dîtin. Ji aliyê pêşî ê weke navenda nerîna zarokçêkirinê de wê, di wê temenê de wê, li wê were hizirkirin û wê ew wê, di wê temenê de wê, bê b pozisyonkirin. Di wê çerçoveyê de wê, di awayekê de wê, ew wê, weke 'yek bê lê xwedî bûn' wê li ser wê temenê de wê bê dîtin. Di dewama wê de wê, bi temenê hazgirtinê dîtin jî wê bina temenê weke yên rewşên destavêtinê û hwd jî. Di dewama wê de wê ev jî wê di demên berê de jî wê were kirin.

Rewşên destavêtinê wê di wê temenê de ku wê werina kirin wê di wê rengê de wê ev wê weke aliyna ajoyî û hwd wê bi têgînek nêrî wê di temenê wê de wê hebê. Di wê rewşê de wê, rewşên weke destavêtinê wê bi xwe re wê di awayekê de wê, di wê temenê de wê, li ser rewşên fîzîkî ên jinê re wê, li wê were hizirkirin. Minaq wê destavêtinê de wê, weke 'jina xirabûyî' wê were dîtin û wê yan wê were kuştin û yan jî wê destavêtinê wê re wê were zewicandin.

Weki din wê li ser temenekê kifşkirinê a bi wîna re wê gotinên weke 'ez nizanim hewserê min dizanê' û ankû 'mêr dizanê' û hwd wê bîn ser ziman. Ev gotin wê ne wê rengê de bin ku wê, ji ber ku wê jin nizanibê wê ew wê gotinê wê bêjê. Ber ku ew wîna xwe bikarnayênê û ankû derfeta wê ji wê re nayê nîşandin ew wê bikardihênê.

Di awayekê din de jî wê mijara jinê wê di çerçoveya bi zanebûnê de wê li wê were hizirkirin wê di wê temenê de wê, jin wê dema ku wê bi zanebibê wê derkeve li pêş. Ev wê ne tenê wê bi jinê ve wê girêdayî bê. Wê bi qatagoriyên din ên zayendî ve jî wê girêdayî bê. Wê zanîn wê temenekê bi zanebûnê, wîna nîşandinê û hwd wê bide çêkirin.

Di wê rengê de wê ber vê yekê wê gelek şîroveyên ku wê di demên kevnera de wê bi felsefeyê û piştre wê di serdemên navîn de wê werina

kirin wê li ser wê temenê de wê bi hebûnek heyî û ankû neyî re wê ew bi wê ji wê were bahskirin,

Ji wê yekê mirov wê dibênê ku wê di demên kevnera de wê felsefe û ankû zanîn wê weynek giring di bûyîna bi wînbûnê de jî wê bileyizê. Di wê temenê de wê, di demên hemdem kevnera û piştre di demên serdemên navîn de jî wê were dîtîn. Di wê temenê de wê, dema ku wê jin wê xwe bide nîşandin de jî wê aliyekê din wê di wê çerçoveyê de wê xwe bide nîşandin. Wê dema ku wê zîlam û ankû mêr wê li wê binerê wê çawa wê sehêtê li ser çêbikê wê li wê bihizirê. Ev di nava malbatê de jî wê wusa bê. Di wê rengê de wê, kji nava malbatê û heta asta biilind a nava civakê jî wê di her astê de wê mijare zanînê wê weynek giring wê were li pêş mirov.

Bi zanebûn wê temenê lêpirsînê wê di awayekê de wê weke ku mirov wê dibînê wê biafirênê. Ya ku wê di asta giştî de jî û di nava malbatê de jî wê bi awayekê weke xwe ji wê 'dûrketinê' ankû wê weke ku wê kurd wê bi navbikin 'vecinîqînê' wê di wê rewşê de wê xwe bide dîyarkirin. Wê di rewşa bizanebûnê û ankû bi zanebûnê de wê xwe bide dîyarkirin.

Di wê temenê de wê mêr wê di demên şariştaniyê ên pêşî de jî û piştre de jî wê di temenekê de wê perwerde bibînê. Ya ku wê di aslê xwe de wî serwer bikê jî wê ev bê. Di demên weke yên li kurdistanê ên di temenekê hemdemîya wê de ku mirov wê werênê ser zîman wê di demên hûrî, mîtannî û heta demên medan wê di awayekê de wê jinên ku ew di bawergehê de wê perwerde bibînîn wê bê dîtîn ku wê di astek bilind de wê derkevina li pêş. Wê di nava civakê de wê weynekê wê bileyizin. Wê gotina xwe wê, weke ku wê di nava kurdan de wê bê gotin wê 'di civatan de wê gotina xwe wê bi zanebûnî wê bêjin û wê li gotina xwe bidina hisandin.' Di wê rengê de wê gotin bilêvkirin û lê dana hisandinê wê di temenê de wê weke kirdeyekê wê bi zanebûnbûnê wê di awayekê de wê, weke ku mirov wê dibînê wê were bicihkirin.

Di mijara sazûmana malbatî û civakî de jî wê hinek kevneşopîyên weke ku wê jinê jî û mêr jî wê salixbikin wê bibin. Wê di wê de wê li levkirinê û ahengê a di nava wan de wê were lêgerîn. Ber vê yekê ku wê li wê were hizirkirin ku wê jin wê bi zanebibê wê ew wan xirabikê wê li pêşîya wê bi zanebûna wê jî wê bê sekin in.

Di serdemên navîn de wê, weke 'pêwîst nedîtîna xwandina keçzaroyan' wê di wê temenê de wê weke têgînekê w xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin. Yan jî wê, heta astekê wê, di awayekê de wê destûr û derfeta

xwandinê wê ji wê were wê bê hiştin. Bi gotinên weke 'jina bi xwanda li mêrê xwe ne hişênê û hwd wê wekr gotinna ku wê bèn ser ziman bin.

Di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring jî wê di wê rengê de wê, minaq wê, weke aliyekê balkêş wê di rewşên weke di nava cihuyan de wê haham ku wê tenê mêr bin, di nava xiristiniyan de wê keşe tenê mêr bin, di misilmanan de wê mele tenê mêr bin û hwd wê di wê temenê de wê, temenê wê di awayekê de wê bi zêhnî wê hebê. Ev çendî wê di demên hemdem de wê hin bi hin wê weke bi ber gûharînê ve wê herê û wê hinek jin jî wê pirr rêjeyek piçûk wê bèn bicihkirin jî lê wê bi zêhnî wê zêde nebê temenekê gûharîner.

Di dewama wê de wê, minaq wê di nava misilmanan de wê 'xwandina keçzaroyan wê yan wê bi tundi bi wê sedemê wê li dijî wê bisekin in û yan jî wê, heta astek weke ya bi fêrbûna xwandinê û nivîsandinê re wê destûrê ji wê re wê bê hiştin. Di wê rengê de wê, di awayekê de wê, ev wê, bi wê re wê weke di temenna ajoyî û malbatî de wê bê xwestin ku ew bê bi hêncetkirin.

Wekî din wê jî wê di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê di pêvajoyên xwandinê de wê, di awayekê de wê, zêde giringî dana xwandina kûrzaroyan û di wê temenê de zêde giringî nedana keçzaroyan wê di aslê xwe de wê di wê temenê de wê di serdemên navîn de wê 'weke çandekê civakî' bê dîtin ku wê bicih bibê. Di wê temenê de wê, dema ku wê keçekê wê doza xwandinê bikira wê li wê biheta gotin 'dê mêyzênin çî dixwezê, tu û xwandin. Dev ji van xiyalên vala berda, li male xwe rûniha. Ku tu zewîcî li ber çokên mêrên xwe rûniha.'

Di wê temenê de wê li dijî wê di awayekê de wê bê sekin in. Di wê temenê de wê di malê de wê bi wê rengê wê di nava çar hêtan de wê, jî wê re wê sînorekê jîyankirinê wê bê xêzkirin. Di wê temenê de wê, çendî ku mêr wê di awayekê de wê bi dilxweşî wê nêzî wê rewşa newandina keçe bibê jî lê pirr ji mirov re xarib dihêt ku wê jin jî wê li wê rewşê wê yan bê deng bin û yan jî wê weke ew jî di wê temenê de 'rast dibînin' wê dîmenekê wê bi xwe re wê bidina nîşandin. Di wê temenê de wê weke 'li baxtê xwe razîbûnê' wê di awayekê de wê weke ku wê bê jîyankirin.

Di dewama wê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê rewşa xwandinê û jinê wê tevî wê jî wê hin bi hin wê di awayekê de wê derkeve li pêş. Minaqên ku wê zêde wê ji demêmn kevnera û serdemên navîn û pê de li ser felsefekirî wê bibin wê xwe bidina dîyarkirin. Ev jî wê weke aliyekê ku wê di wê temenê de wê, were dîtin. Gotinên weke "hemû filosof ji mêran pêkdihên' jî wê di temenê wê de wê ew derfet ji wê re bo

xwandinê nehiştinê wê hebê. Wê demê wê qada hizirkirinê wê bê weke qadaka ku wê mêr wê dagir bikin wê li holê wê bimênê.

Lê di aslê xwe de wê ji hizrên Aristo û heta yên kant jî ku wê di hin awayna de wê weke mêr wê zêdetirî wê, xwediyê wê derfetê bê ku ew bi mijarên teorikî û hizrî ve alaquadar dibin ku wê weke li wê bihizirin jî wê di temenê wê de wê ev rewşên rengên dana jîyankirinê û ne hiştina xwandina jinê wê di temenê wê de wê hebê. Lê di awayekê din de jî wê dema ku ew derfet ji wê bi heman awayê weke ku wê ji mêr re wê bê da nîşandin ku ew ji wê re hatida danîşandin wê biheman rengê û dibê ku wê zêdetir jî wê pêşketinek wê bi jinê re wê li rex mêr wê bi wê re wê bûba. Di alsê xwe de wê pêvajoyên pêşketinê ên bi wê rengê bi xwandina jinê û hwd re wê di wê temenê de wê vê hizirkirina me wê bi gelek awayan jî wê têrbikin ku wê weke rastiyeke wê piştrast bikin.

Di demên hemdem de perwerde û pêşketina têgîna zayendî

Di demên hemdem de wê dema ku mirov di dewama wê de wê li wê bihizirê wê dibînê ku wê di awayekê de wê bi zêdeyî wê bi mafgirtina keçzaroyan û xwandina wan wê di awayekê de wê, çawa wê di rêjeyek bilind de wê xwandin bibê û wê di dewama wê de wê, çawa wê, bi zêdeyî weke filosof, aqadamisyen, bijîşk, awukat û hwd wê bi gelek rengên dîn ên pişeyî re wê weke ku wê mêr wê perwerde bibînê û wê di wan pişeyan de wê pêşkeve wê jin jî wê pêşkeve û wê derkeve li pêş.

Wê bi wê re wê were dîtin ku wê ti farq wê di nava wan herdu aliyan de wê di xate pêşketinê de wê nebê. Ev jî wê di wê temenê de wê di awayekê de wê weke ku mirov wê dibînê wê xwe di awayekê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin.

Di demên hemdem de wê, di wê rengê de wê, were dîtin ku wê xwandin û ankû perwerde dîtin wê temen û aliyekê giring ê di wê temenê de derketina li pêş bê. Derneketina jinan di demên ku ew li şûn dimênin de wê tenê û tenê ew ne hiştina perwerde kirina wê hebê.

Minaq wê di demên berî demên kevnera de wê weke ku wê li kurdistanê û mesopotamîya wê were dîtin wê di awayekê çawa wê jin wê di bawergehan de ku wê li ser temenê mijarên malbatî jî bin ku wê werina perwerde kirin wê bi wê re wê di awayekê de wê derkevina li pêş. Weke pêşeng û bi têgînek yazdanî û hwd wê, di wê rengê de wê navê xwe wê bidina dîyarkirin û derkevina li pêş. Di wê çerçoveyê de wê derketina li pêş a jinê di wan deman de wê bi wê re wê, bê dîtin ku wê rêjeyek bilind wê jin wê di bawergehan de wê bixwênin. Heta ku em

dikarim bêjim ku wê hema bêja hemû jin wê di wê rengê de wê, di awayekê de wê di pêvajoyek perwerdeya zayendî de wê weke ku wê derbas bibin. Ev wê di bawergerhan de wê li ser navê yazdanên jin û hwd re wê were dîtî ku wê bibê. Di wê rengê de wê, ew wê derkevina li pêş.

Di wê temenê de wê, di demên hemdem de wê bi perwerdeebûnê wê gotinên weke ji jinê ti tişt dernekeve', 'jin nabê ti tişt' û hwd wê, bên şikandin û derbaskirin. Wê ew întîba û qalibên hizirkirinê ku wê li ser wê re wê bên pêşxistin wê bên şikandin. Wê di wê temenê de wê jin wê weke ku wê, mêr di kîjan qadê de wê perwerde bibînê wê bê dîtî ku ew jî dikarê bi heman rengê wê bibînê.

Gotinên weke şîrovekirinên ên bi rengê bi hewldana têkiliya jin û mêr cûda û cûda bi gotina 'hêzê' re ku wê werina şîrovekirin û wê lêpirsînên weke 'gelo jin çendî bi hêz a ku ew karibê wê bikê' ku wê bên pirsin jî wê di aslê xwe de wê, weke têtîna anakronikî ên ne baş wê bên piştrastkirin û wê bên derbaskirin.

Di wê temenê de wê, di wê rengê de wê, mijare perwerdeyê wê weke temenekê zayendî wê, di demên hemdem de wê di wê rengê de wê derkeve li pêş. Em hê jî di pêvajoyek di destpêka wê de dijîn, wê dibînin. Ber ku wê gelek beşên zanyarîyê ku wê bi wan perwerde di astên jêr û jor de wê bên kirin wê di wan de wê, bicihkirina têtîna zayendî a di temenê wekhevîyê de wê, di awayekê de wê, were li ser wê sekin in.

Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, weke hevdû bûyîna xwediyê mafê perwerde hildanê wê hê jî wê gelek herêmên cihanê wê di demên hemdem de wê, bi ne wekhevi nêzbûnê re wê weke ku wê tekoşîn wê bi çandî wê bi wê re wê li ser temen û esasê gûharandinê wê bê kirin. Ber ku wê li xwandina jinan bi zayendî nerîn wê di wê temenê de wê, hê jî wê weke bi xirabî nerîn wê hebê û wê were dîtî. Li rojhilata navîn wê di nava cihane islamê de wê ev pirsgirêk wê jî wê di awayekê de wê, di temenekê xirab de wê xwe bide dîyarkirin. Çendî wê bandûra pêşveçûnên bi aqilî wê rêjeya xwandinê wê cihanê de jî wê zêde bibê lê wê pejiyendin û bi nêzîkatîyek xweşbînî nêzbûn û di dewama wê de wê baş dîtî û xwestina domandina wê de wê hê jî wê pirsgirêk wê di wê warê de wê hebin.

Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, jin divê ku ew bi zewicê, zaroyan were dûnyê, li wan binerê, zaroyan mazin bikê û hwd wê hertimî bi wê rengê û întîbayê wê lê werê nerîn û wê ew wê were fahmkirin. Dervî wê hizirkirin, xiyalkirin û hwd wê weke zor bê ji wan re. Ber vê yekê wê weke aliyekê ne tenê ku wê bi pirsgirêka zayendî re

wê werînê ser ziman bi tenê bê, wê bi pirsgirêka civakî pêşketina wê ve girêdayî û hwd ve jî wê hilde li dest û wê werênê ser ziman.

Di nava civakekê de wê rêjeya jinê, asta xwandina wê, û rengê dîtina wê ya wekhevî wê weke restên civakî ên başbûnê wê mirov karibê wê werênê ser ziman bê. Di wê temenê de wê, di wê temenê de wê, karibê bahsa nêzîkatîyek rast a civakî bi wê re wê werênê ser ziman û wê fahmbikê. Wekî din dervî wê mirov nikaribê wê bi têngînek başî wê şîrove bikê.

Di wê temenê de ku mirov bêjê wê jin wê ast û pîvana civakê bê wê rast û di cih de bê. Di wê temenê de wê, di aslê xwe de wê li rewşa wê dikarê were nerîn û rewşa civakê û başî û nebaşî, pêşketin û ankû pêşneketina wê û hwd dikarê wê fahmbikê û wê hilde li dest, ku ew wê çendî ku wê hinek rêveber wê bi gotinên xweşik û baş wê bikin ku ew hertimî wê baş jî bidina nîşamndin. Çendî ku wê wusa mazin baş jî bidina nîşandin wê rastîya civakî wê di van rewşan û nêzîkatîya li jinê, zaro û hwd de wê karibê xwe di awayekê de wê bide nîşandin. Wê ew wê weke neynika wê bin.

Weke têngînekê têngîna zayendî û pirsgirêka perwerdekirina wê

Di serdemên hemdem de ku wê, dema ku wê bahsa perwerdeyê û têngîna zayendê wê were kirin wê weke aliyekê din wê, di wê temenê de wê, mijare perwerdekirina wê têngîna zayendî bê. Yan jî wê, perwerdekirina bi wê têngîna zayendî bê. Gelek dordor wê bi rengê di hinek pirtûkên perwerdeyê de bicihkirina çend têngîn û ankû rêzên bi navê zanîna zayendî û hwd re wê bêjin ku em perwerdeya wê dibin. Yan jî wê bi gotina em temenê wê bi awayekê çêdikin. Di dewama wê de wê heta ku wê bahsa perwerdekirina têngîna zayendê bixwe jî wê bikin.

Lê di rastiyê de wê mirov nikaribê wê di wê temenê de wê di awayekê de wê herê bikê û wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê, dema ku ez bahsa şewayekê perwerdeyê dikim wê hemû beşên zanistî ên civakî û ne civakî, olî, dîrokî û hwd ew bi têngînek bi wê rengê werina bi temenkirin û di hemûyan de bi wê nerênê ew nivîsandina pirtûkên perwerdeyê werina kirin û li ser wê temenê pêvajoyek perwerdeyê were kirin.

Ev wê ne tenê wê temenê cihêtiya ne wekheviya zayendî wê ji holê rabikê wê her wusa wê pêşaroja civakê jî wê li ser temenekê wekhev de wê, bi têngîn, temen û fahmbikê. Di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê di wê rengê de wê, têngîna zayendî wê di wê temenê de wê tenê weke tenê hizrekê ku mirov wê fahmbikê wê di aslê xwe de wê ne

rast bê. Wê ew hizirkirin bi xwe jî wê weke hizreka bi armanca jî nedîtinê ve hatina wê têngînê bi xwe jî wê karibê dîmenekê di pêvajoya fahmkirinê de bide dîyarkirin.

Wekî din wê di wê temenê de wê, dema ku wê perwerde wê pêşketina nava civakê wê çêbikê wê demê ew pêşketin li ser temenekê wekhev bi zayendî, çînî û rengên civakên din êmn ji hev cûda ku ew di temenekê wê baş fahmkirinê û bi rûmetkirinê û bi awayekê rast wê dîtinê û hanîna ser ziman re wê, mirov karibê wê bi rastî wê bahsa wê bikê bê.

Di pêvajoya perwerdeyê de wê, di wê temenê de wê, ev wê weke aliyna giring ên ku mirov dikarê wan di serî de werênê ser ziman bê. Di aslê xwe de wê mijara zayendê wê di wê rengê de wê, di awayekê de wê xwe bide dîyarkirin ku wê weke aliyekê civakî, û zanînî a bi fahmkirinê jî bê di wê temenê de.

Di wê temenê de wê, dema ku mirov di temenekê hemdem de wê bahsa wê bikin wê demê wê li ser wê temenê hizirkirinê wê di renekê de wê bi renekê fahmkirinê wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê perwerdeyek bi zanyarî wê ji hemû qalibên ku wê di wê temenê de ku ew bi olî bê, felsefeyî bê, destûrî û civakî û hwd bê wê, xwe bi têngînek zayendî wê jinûve wê bi temen û fahmkirin bikê bê. Wê hingî wê di awayekê de wê mirov wê karibê bi rastî wê bahsa wê bikê. Di wê rengê de wê mijara zayendê wê, di aawayekê de wê ne tenê wê mijare zayendek weke jinê bi tenê bê. Di wê temenê de wê, dema ku mirov wê di temenê perwerdeyê de wê hilde li dest wê weke mijare zêhniyetê wê xwe bide nîşandin. Wê dema ku ew zihniyet zwe di nava perwerdeyê de bicihkir wê hingî wê li gorî wê bibê. Ev wê bo rewşa zayendî jî wusa bê û wê bo rewşên din ên zêhnî jî wê wusa bê.

Di awayekê de wê mijare zayendî di aslê xwe de ku mirov wê bi temenekê civakî û mirovatiyî wê li wê bihizirê wê sînorê mirov ê mirovî wê divê ku ew biafirênê. Ber ku ev weke aliyekê wê yê giirng wê biafirênê. Wê di her civakê de ku em herî hindik bi nerînek stûr û serrû lê binerin wê ji sadî pêncihê wê jin bê û ji sadî pêncihê wê mêr bê. Yan jî wê nêvî bi nêvî wê di wê rengê de wê karibê were fahmkirin. Wê dema ku wê nivê civakê bê wê demê li gorî wê bi temenekê hizirkirinê wê divê ku mirov wê li wê bihizirê, temenê wê yê civakî û hwd bi aliyên weke yên bi perwerdeyê û hwd re jî wê biafirênin û di wê temenê de wê, di jîyanê de xwe bi wê bigihênê nerînek rast a civakî û hwd.

Bi perwerde û zanîne dikare zehniyet ben gûharandin.

Wê dema ku mirov wê bahsa zehniyetek li dijî beşek civakê a weke ya jinê û hwd wê li wê bihizirê wê di temenê perwerdeyên ku wê li ser wê temenê ên olî û hwd re wê bikê wê ew nebê. Çendî ku wê, ew di wan de wê li gorî xwe wê nerînek zayendî wê biafirênin û wê werênina ser ziman jî. Ji xwe ya ku wê di temenê wê bi pirsgirêkkirina nerîna zayendî wê ew rengê afirandinên bi nerînen zayendî û hwd bin.

Di wê temenê de wê rengê fahmkirin weke perspektif wê di awayekê de wê di aslê xwe de wê giring bê. Di wê temenê de wê, minaq ku wê dema ku wê bahsa nerîna aristo wê were kirin wê di temenê de ku wê bandûra wê li hemû serdemêmn navîn û têngîna zayendî wê were dîtin wê di awayekê de wê bi temenê hizirkirinê ê weke ku wê jin wê di malê de bê. Wê zaroyan werênê dûnyê û wê mazin bikê û hwd re wê li wê bide hizirandin. Ku mirov bahsa nerîna zayendî bikê wê ev jî wê nerînek zayendî bê.

Di wê temenê de wê, ji aliyekê ve wê perspektif û hwd wê weke aliyna giring bin. Di wê temenê de wê rengê weke hevdû dîtin, ji xwe kêr û zêde nedîtin û hwd wê weke aliyna ku mirov di wê temenê de wê li wê bihizirê bê.

Di aslê xwe de wê, di wê temenê de wê, di demên hemdem de wê di wê temenê de wê, dema ku mirov bahsa teoriyên li ser temenê zayendî û fahmkirina wê ku wê werîna ser ziman li wan binerê wê ev alî wê weke aliyna giring wê xwe bidina dîyarkirin. Nerînen zayendî ku wê dikina weke 'pirsgirêk' û nerînen zayendî ên vajî wê ku dixwezin ew wê ji rewşa pirsgirêkê derxin wê weke aliyekê din ê ku mirov wan ji hevdû vaqatênê bê.

Di wê rewşê de wê mijara zayendê wê dema ku mirov wê hilde li destê wê, weke ku mirov wê dibîne wê mijare rengê fahmkirinê wê çî wê bi metodolojikî wê esas bigirê û wê li ser çî temenê bê wê ew wê weke aliyekê giringî wê xwe bide dîyarkirin. Rasta ku wê têngînen zayendî ên felsefeyê, olî û hwd wê hebin. Lê ev ne karin wê çerçoveya giştî a zayendî bi pêvajoyên wê yên pêşketinê re wê bidina dîyarkirin û pêşxistin.

Li gorî min di wê temenê de wê têngîna zayendê wê weke têngînek metodolojikî wê bi felsefeya xwe, zanîna xwe, dîroka xwe, şewayên xwe yên fahmkirinê û hwd re wê hebê. Di wê temenê de wê, di temenê de wê dema ku wê bahsa wê were kirin wê tenê wê navê jinê wê li ser gotina 'pirsgirêkê' wê were berbîra mirov bixwe jî wê di aslê xwe de wê aliyekê

din ê bi pirsgirêk ê fahmkirinê bê. Tenê di wê rengê de hildan li dest jî wê di awayekê de wê ne rast bê. Tenê li ser pirsgirêkan re jî wê hildana li dest wê nerast bê. Ber ku wê bi temenekê bi perspektifek jîyanî, civakî, mirovê, keseyetîyî, zanyarî û rolên zayendî û hwd bi gelek aliyên din re wê di wê temenê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Perwerde hinekî jî weke têgînek civakî a fêrbûnê ku ew bi wê re temen û bingihê fahmkirinê bi giştî biafirênê bê.

Çavkanî:

- *Abele, A. (2003), *The Dynamics of Masculine-Agentic and Feminine-Communal Traits: Findings from a Prospective Study*, vol. 85
- *Albert, R., L. Escot og J.A. Fernández-Cornejo (2011), «A field experiment to study sex and age discrimination in the Madrid labour market.» *International Journal of Human Resource Management*
- *Antecol, H. og D.A. Cobb-Clark (2013), «Do psychosocial traits help explain gender segregation in young people's occupations?» *Labour Economics*
- *Bergmann, B.R. (2011), «Sex segregation in the blue-collar occupations: Women's choices or unremedied discrimination?: Comment on England.» *Gender & Society*
- *Bertrand, M. (2011), «Chapter 17 – New Perspectives on Gender.» s. 1543–1590 I: D. Card og O. Ashenfelter (red.): *Handbook of Labor Economics*. vol. 4: Elsevier
- *Booth, A. og A. Leigh (2010), «Do employers discriminate by gender? A field experiment in female-dominated occupations.» *Economics Letters*
- *Cech, E., B. Rubineau, S. Silbey og C. Seron (2011), «Professional Role Confidence and Gendered Persistence in Engineering.» *American Sociological Review* 76 (5):641–666.
- *Heiene, Gunnar, Myhre, Bjørn, Opsal, Jan, Skottene, Harald og Østnor, Arne. (2008). *Tro og tanke*. Oslo, Aschehoug.
- *Aronsen, Camilla Fines, Bomann-Larsen, Lene og Notaker, Henry. (2008) *Eksistens*. Oslo, Gyldendal Undervisning

ZIMAN Û TÊGÎNA ZAYENDÊ

Di aslê xwe de wê mijara ziman û zayendê wê dema ku mirov wê weke aliyekê din ê giring ê mijara têtîna zayendê wê hilde li dest wê ji gelek aliyên weke çerçoveya malbatê, perwerde, rengên din ên fahmkirinê û hwd re wê xwe bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê, dema ku wê gotinek wê were bilêvkirin di wê de bi têtînek nêrî kirpendinên ku wê werina kirin wê di aslê xwe de wê, weke aliyna din ên ku mirov wê li ser wê bisekinê bê.

Kesek wê dema ku ew di pêvajoya xwe ya perwerde de ew pêşdikeve wê, pirsgirê mirov dikarê lê bikê ku ew çendî di zimanê zayendî ê notr de xwediyê temenekê pêşketinê ya. Di wê temenê de wê, di awayekê de wê xwediyê zimanekê zayendî ê baş fahmker bê.

Wekî din wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê di aslê xwe de wê çendî ku wê bê gotin ku perwerde baş dihê dayîn jî lê wê di wê rengê de wê di gotinên zimanî, têtîna û hwd de wê çawa wê salixkirin wê di wê temenê de wê werina kirin wê weke aliyna wê yê giring ê mijarê xwe bidina dîyarkirin.

Ziman wê renekê zêhnî ku mirov di farqê de bê û ne di farqê de bê wê di xwe de wê bihawênê. Wekî din zimanekê nêrî wê di wê de wê zêdetirî wê giringiyê wê bide mêr, zilam û zilamtiyê. Wê di wê temenê de wê bi vegotinan wê cih bide çîrok, vegotin û vebêjinên ku wê di wan de wê mêr wê çî mêr bê. Wê bi wê re wê di wê rengê de wê ew wê di mejîyan de wê were bichîkirin.

Wekî din wê di awayekê de wê mêr ku ew mêr bê ew çî bikê wê cihê wê bê. Yan jî wê jêre wê rast bê. Wê di wê rengê de wê were ser ziman. Di wê temenê de wê, bê gotin 'ew mêr a, çî bikê wê rast bê' û hwd. Di wê temenê de wê di awayekê de wê ew wê jê were bahskirin. Di demên hanîna ser ziman de jî wê, kirpendinên li ser têtîna nêrî a mêrî û hwd re wê bên kirin. Di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe bi wê re wê di awayekê de wê bide dîyarkirin.

Ziman wê carna ku wê çendî wê bahsa perwerdeyek baş wê were kirin jî wê karibê digotinê û fahmkirinê de encamak vajî wê bi xwe re bide dîyarkirin. Di serdemên hemdem de wê weke nerînek zêhnî bê ku wê reşa perwerdedayinên bi zayendî jî wê di gotinê de wê di awayekê de wê weke ku wê erina vala derxistin wê rewşek were dîtin. Di gotinek de vala derxistin wê, di awayekê zêhnî de wê bibê. Wê dema ku wê têtînen zêhnî ên minaq weke yên olî û hwd re wê bê kirin û wê li rex wan wê bahsa têtîna zayendê wê were kirin wê, ber ku wê ne li ser perspektifek zayendî re wê ew wê bê bahskirin wê, li ser têtînek olî û zêhnî û hwd re wê were kirin wê ew vala derxistin wê bê kirin. Ev wê weke rewşek di gotinê de **vala** derxistin bê. Yan jî mirov çendî di temenekê baş de biaxifê jî wê carna wê karibê tenê bi nûansekê, gotinekê, wateyekê û ankû fahmkirinek piçûk û hwd wê bi tememî di awayekê de wê vala derbixê.

Di nava kurdan de wê gotinek ku wê bi wê rengê wê ew wê baş bênê ser ziman wê di wê rengê de ku 'wî heta dawî baş kir û kir û piştê di tiştêkê piçûk de ew xira kir.' Di wê rengê de wê di awayekê de wê, bi wê re wê wereê ser ziman. Di wê temenê de wê, bahsa 'her tiştê û zimanê wê' were kirin.

Di dewama wê de wê, dikarê wê weke aliyekê wê yê giring wê mijare ziman û bi wê fahmkirina têtîna zayendê wê di awayekê de wê bihevdu re wê di temenekê fahmkirinê de wê hilde li dest. Di çerçoveya têtîna perwerdeyê, perwerdekirinê û awayê di wê de bahsa zayendê dikin û ankû rengê weke têtîna zayendî ku wê weke 'bi gotina perwerdeya zayendê' û hwd re wê were kirin wê, di wê temenê de wê, di pêşketin û fahmkirina xwe ya rast de wê karibê li ziman bialiqê, Ber vê yekê ji vê aliyê ve wê mijara ziman û wê dikarê wê weke aliyekê wê yê giring wê werênê ser ziman.

Çendî ku wê bi gotinên wek methiya wê bahsa têtînek zayendî wê were kirin lê ku ew zimanê wê nebê wê hemû wê di awayekê de wê weke bê

temen bimênê wê di awayekê de. Ber vê yekê wê ji aliye mijare ziman ve wê di wê temenê de wê li ser wê bisekinê û wê werênê ser ziman.

Di demên pêşî ên şariştaniyê de ziman û têtîna zayendê

Di aslê xwe de wê, dema ku em bahsa ziman dikin wê di awayekê de wê rewşên weke yên qaydkirî ên bi gotinê û hwd wê di awayekê de wê werina berbîra me. Di wê temenê de wê di wan de wê çawa wê were ser ziman û wê ji wan wê were bahskirin wê di awayekê de wê di derbarê têtîliya zayendî û ziman de wê têtînekê wê bi xwe re wê karibê bide me.

Di nava têtînen qaydkirî ên demên deestpêkê ên şariştaniyê de wê, di awayekê de wê, dema ku mirov li wan dinare mirov şewayekê fahmkirinê ê bi zimanê ê bi fahmkirina zayendî wê dibîne. Di wê temenê de wê, bi çî rengê gotinê wê were hanîn ser ziman jî wê di derbarê rengê fahmkirinê de wê di wê rengê de wê, têtînekê wê bi xwe re wê, di awayekê de wê karibê bide me.

Di nava jîyane komî de wê, gotinên ku wê li ser temenê olî û hwd re wê di awayekê ku wê bi wê bahsa jinê jî û mêr jî wê bikê wê hebin. Wê di wê temenê de wê ew gotin wê bi rengên ji wan dihê fahmkirin wê temenekê darazî ê têtînê wê di derbarê têtîna zayendî û hwd de wê bi xwe re wê di awayekê de wê weke ku wê bikin ku ew biafirênin.

Di wê temenê de wê, rengê salixkirinên bi darazî ên weke bi 'başî' û 'nebaşî' û hwd jî wê di wê temenê de wê, şewayekê fahmkirinê wê bi xwe re wê biafirênê. Ez 'baş dibînim' û yan jî 'ez te baş nabînim' û hwd wê weke gotinna ku wê di wê temenê de wê darazek têtînê wê bi zimanê wê di xwe de wê bi gotinan wê biafirênin û wê bidina dîyarkirin.

Di gotinê de wê, di wê rengê de wê, çî ji wê dihê hîskirin wê ew jî wê bi wê re wê bibê. Hîskirna bi gotinê û watelilêkirî ku mirov wê bi wê re wê fahmbikê wê hebê. Di wê çerçoveyê de wê di dewama wê de wê dikarê wê weke aliye wê yê din ê giring wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Zayendîtî wê, di wê rengê de wê, bi başiyê û ankû ne bi başiyê wê di wateya gotinên me de wê bi dualiteyekê wê weke ku wê bê gihandin li rengê fahmkirinê.

Mirov wê dema ku wê gotinekê wê bêjê mirov dibê ku wê tiştê wê bi wê bigotinê wê bihizirê wê bixwezê ku ew bi wê bêjê. Ew gotin dibê ku wê têtînê bîne ser ziman. Lê di aslê xwe de wê di rengê xwe yê li hevdu hûnandî ê bi hevokî de wê karibê hinek têtînen din jî wê di wê rengê de

wê bi xwe re wê bide dîyarkirin. Wê di wê temenê de wê, weke ji gotinê û ankû hevokekê wê gelek tişt, bi têtîni wê di wê rengê de wê karibin li gorî rewş û jîyankirinên bikirinê û hwd re ew werina fahmkirin.

Di dewama wê de mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê ew bê ku wê mijara ziman û zayendê wê di wê temenê de wê, karibin rengên fahmkiirn û salixkirinên me dervî derk û fahma me jî bi dîmenekê bidina dîyarkirin. Yan jî tiştê ku me hizir nekîrî bi wê bide gotin û werênê ser ziman.

Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê di serî de wê di dewama wê de wê bi wê re wê werênê ser ziman. Wê dema ku wê ji hevdû wê hêrsbûn wê bibê wê, demê ku mirov dixwezê dilê xwe li hevdû rehet bikê ku mirov ne di farqê de bê jî wê demê mirov rengê hizirkirina xwe di awayekê de wê weke bi xwe valakirinê re wê bide dîyarkirin. Hingî wê gotinên ku ew ji hevdû re bêjin û li dûv hevdû rêzbikin wê regekê fahmkirinê ê zêhnî jî wê karibin bi xwe re bidina dîyarkirin weke ku ew di gotinên me yên ku em dihizirin de ku ew di wê de wê weke vêşarî wê hebê.

Di wê rengê de wê ev wê, di wê temenê de wê, weke aliyekê din ê ku mirov bi fahmkirina ziman wê weke ku mirov yan bi temenî lê ne serwer a û yan jî wê dema ku mirov wê xwe dihênê ser ziman wê weke hinekî lê serwer wê bi gotin naqandinê ku ew diafirê û regekê û dîmenekê dide dîyarkirin wê piştê dema ku wê ji gotinên me vajî wê dîmenê ku mirov dixwezê wê xêz bikê wê rengên hizirkirinê ku ew xwe didina dîyarkirin wê weke duitiyek bi hizirkirinê û ankû wê weke carna wê bi duitiyek keseyeti wê were pênasekirin û hwd re wê were ser ziman.

Di demên kevnera de wê, di awayekê de wê mirov bi asta aqilê xwe de wê hin bi hin wê bigihijê wê sîyanê ku ew lêpirsînê li ser wateyan di gotinên xwe de bikê. Berê jî wê, bi darazî wê hê. Lê bi felsefeyî wê di şêwayekê hişmendî ê teybet de wê ew wê xwe bi wê re wê di awayekê de wê bide dîyarkirin.

Di mijara hizirkirinê de wê di nava kurdan de wê têtînek wê hebê. ew jî wê di wê rengê de wê bê gotin ku “gotin rast dibêjê û ankû tû rast dibêjê” wê di awayekê ku wê di wê rengê mirov tiştê ku wê werênê ser ziman ku wê dîmenekê din ê hizirkirinê wê di xwe de wê bide nîşandin ku wê werênê ser ziman bê. Di aslê xwe de wê di wê rengê de wê, mijara gotinê wê di wê rengê de wê weke aliyekê wê yê giring ê bi hizirkirinê wê xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin.

Di demên pêşî ên şariştaniyê de wê, minaq wê di demên sumeriyân de wê bahsa têtînek zayendî wê were kirin. Di wê temenê de wê di nava penteona wan a mitolojiyî de wê, yazdanên jin û yên mêt jî wê hebin. Di wê temenê de wê di sazûmanê de wê, bi wê re wê bihizirin. Di wê rengê de wê di kirinên xwe de wê bi wê re wê, bînina ser ziman. Wê li gorî wan wê werênina ser ziman.

Di nava jîyanê de wê, dema ku wê bahsa rewşek jîyanî wê bê kirin wê di wê temenê de wê weke ku wê aliyekê wê yê bi zayendî wê, were salixkirin. Minaq gotin 'ew karê jinan a', 'ew ne karê mêtan a' û hwd wê, di wê temenê de wê bîn ser ziman. Di wê temenê de wê di nava têtînek zayendî de wê salixkirinek ji hevdû cûdakirinê wê bi wê were kirin.

Di demên kevnera ên civake kurd de wê li kurdistanê wê weke ku em di xate têtîna zayendî a kurd de dibînin wê bi 'destûra zayendî a pîroz' re wê ew wê di temenekê de wê bi wê were hizirkirin. Ev wê ji aliyekê ve wê, pêşveçûnên civakî wê bi wê re wê di awayekê de wê bide dîyarkirin.

Di demên ku wê bi felsefeyê wê pêşkevin ên kevnera de wê ew salixkirin wê were kirin. Di wê temenê de wê salixkirinên nû wê bi gotinî wê bîn pêşxistin. Di wê rengê de wê salixkirinên ku wê weke ku em di hizrên mitra û di hizrên zerdeşt ên bi navê 'avêsta' de ku wê werê ser ziman wê di wê rengê de wê di awayekê de wê, bi wê were lê hizirkirin.

Di demên kevnera de wê, têtîna ziman û zayendê

Di demên kevnera de wê, bi ziman re wê salixkirinên ku wê werina kirin wê di temenekê salixkirinê ên funksiyonî de bin. Wê di wê rengê de wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê di dewama wê de wê karibê wê werênê ser ziman. Di nava hizrên felsefeyê ên filosofên demê de wê li ser şewayên salixkirinên rolê zayendî û hwd re de wê di awayekê de wê bi gotinkirin wê bibê. Di wê temenê de wê, 'literatura jinê' û ankû 'literatura mêt' ku wê bahsa wê were kirin wê were pêşxistin.

Di wê çerçoveyê de wê, gotinên ku wê werina ser ziman wê bi wan re wê di awayekê de wê, çerçoveya wan wê bi awayekê funksiyonî ku wê sînorê wê û çerçoveya wê ya bi tevgerî û hwd wê bidina dîyarkirin wê bi wê re wê bibê. Di wê temenê de wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe bi wê re wê di awayekê de wê bide dîyarkirin.

Têtînen weke bi gotina 'zimanê jinê' û ankû 'zimanê mêt' û hwd wê di wê temenê de wê bîn salixkirin û wê werina ser ziman. Di wê temenê de

wê yên ku wê di zimanê mêr de wê werina ser ziman û yên ku wê di zimanê jinê de wê werina ser ziman wê ji hev wê cûda bin.

Gotin wê xosleta wê ya sereka a giring wê bi zêhnî, têgînî û hişmendî wê ew bê ku wê, sînorekê kirinê wê bi rengê kirinê re wê bide dîyarkirin. Weki din wê zimanê mirovê azad û yê kole jî wê di wê de wê di awayekê de wê were ji hevdû cûda kirin. Di wê temenê de wê li gorî rewşa xwe wê herkesek wê navaroka gotinên xwe wê bi wate bikê û wê werênê ser ziman.

Gotinên filosofên weke Platon û Aristo wê di wê temenê de wê di awayekê de wê, weke ku wê ji hev cûda bin. Li gorî Platon wê jin kariba di astên payabilind de bibina xwedî erk. Wê weke xwediyê hêzek ku ew bi xwe di xwe de kifşbikê bê. Wekî din wî, di nava jîyaneê de bi wê rengê wê dihanî ser ziman. Hizrên platon wê di wê temenê de wê, di demên hemdem de jî wê di awayekê pêşketitir ji yên gelek filosofên dema xwe wê werina dîtin.

Di dewama nerîna Palton de wê, nerîna Aristoteles jî wê di wê rengê de bê. Nêrîna Arîstoteles ya li ser jinê pir bandûr li ramanên wî yên li ser rêzgirtina mêr di xwezayê de bû. Wî qîmeta mirov li gorî fonksiyona ku mirov pêk tîne rêz kir û hanî ser ziman. Arîstoteles jin wek "mêrên bikêmasî" didît û ji ber vê yekê bawer dikir ku jin ji mêran kêmtir bi qîmet in, ji ber ku jin bi qasî mêran ne bi tevahî pêşkeftî ne û kêmasiyên girîng in. Rastiya ku jin nikarîbû hemû erkên ku zîlam dikare pêk bîne, tê vê wateyê ku "bêguman" ew nikanin li gorî wî bibin xwediyê heman erkên mêran, wek beşdarbûna di rêvebirina welat (ramyariyê) de. Nêrîna pir muhafezekar a jinan di nav malê de jî diyar bû, ku wî bawer dikir ku divê mêr hem li ser jin û hem jî li ser zarokan biryarê bide.

Her çend Platon û Arîstoteles di gelek mijaran de li hev dikirin jî, di derbarê zayend û rola zayendî de nêrînen wan ji hev cihê bûn. Dibe ku xuya bibe ku Arîstoteles bi taybetî di vî warî de ji dîtinên mamosteyê xwe bandûr nebûye. Nêrîna Arîstoteles ya neyînî ya li ser jinê ya ku herî zêde derketiye pêş û heya roja îro bandûrek mezin kiriya.

Ev nerîn wê piştre wê, di serdemên navîn de wê rengê nêzîkatiyê jî wê bi xwe re wê li mirov wê bide dîyarkirin. Di aslê xwe de wê, nerîna aristo wê di wê temenê de wê temenê têgiha ku jin divê ku ew li mal bê, zaroyan bîne duniyê û wan mazin bikê û di gotina mêr de bê ku wê di serdemên navîn de wê bi zêdeyî wê bi serwerî wê pêşkeve wê temenê wê biafirênê.

Nerîn wê bi gotinî wê xwediyê bandûrek dîyarker a li rewşa fahmkirinê û rengê hevdû fahmkirinê de. Ev wê di demên felsefeyê de wê, di awayekê de wê werê dîtîn.

Di demên kevnera ên kurdistanê de wê ji wê mijare jinê wê di awayekê dîyarker de wê bi nerînek cûda wê xwe di wê temenê de wê bi gotin bikê û wê bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê, weke ku mirov dibînê wê, jin wê bi nîrxên wê yên weke ku wê bi temenê 'destûra jinê a pîroz' re wê werê bi temenkirin wê were ser ziman.

Di serdemên navîn de têkiliya ziman û têngîna zayendê

Di serdemên navîn de wê ziman û têkiliya wê ya zayendî wê di temenê salixkirinên bi têngînî û felsefeyî û hwd wê li ser têngînên olî û rewîstî re wê were kirin. Gotinên weke 'jina xwedî mal', 'jina bi mêt', 'jina di gotina mêtê xwe de', 'jina bi rewîst' û hwd wê weke gotinên bi wê rengê wê werina ser ziman. Di nava zimanê de wê, dema ku mirov li gotinên wê dinerê wê di wê temenê de wê di awayekê de wê were dîtîn.

Di aslê xwe de wê dema ku mirov minaq di nava gotinên filosofên kurd ên weke feqiyê teyran, seydayê cizirî, Ahmedî xanî û hwd dinerê wê di wê temenê de wê dîmenekê din jî wê di awayekê de wê were dîtîn. Di gotinên feqiyê teyran de wê bi têngîna 'dilberê' re wê salixkirinên weke bi 'dilêşî', 'xem', 'kul', 'rastî' û hwd re wê were ser ziman. Di wê temenê de wê, li ser temenekê xweşikatiyê û sipahitiyê re wê gotin wê werina bi lêvkin. Wê di wê rengê de wê ev têngîn wê di çerçoveyek rûhanî de wê di çerçoveya têngîna zayendî a civakî de wê bêt ser ziman.

Ahmedê xanî wê têngînek evîndariyê wê, salixbikê bi têngînek rûhanî. Di keseyetîya 'zînê' de pêjna ku ew dihênê ser ziman wê di wê de wê, dîmenekê giring ê jinê ku wê di xwe de wê bi serwer bê, di gotina xwe de rast û dûrûst bê wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê, di awayekê de wê werênê ser ziman. Mele hisênê bateyî di helbeste xwe ya 'zembilfiroş' de wê têngînek jinê a bi serê xwe biryarê dide, serbest, bi wîn û xwedî sîyan û hwd re wê werênê ser ziman. Wê di wê temenê de wê, têngîna zembilfiroş wê pêjna jinê bi zayendî û têngîna wê re ku wê werênê ser ziman wê di aslê xwe de wê, di awayekê bi wîn û xwebûnê de wê pîr zêde wê giring bê ku mirov wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Li kurdistanê wê di wê rengê de wê di awayekê de wê dîmenekê giring wê bide mirov. Wekî din wê di çerçoveya çîna serdest a kurd de wê li kurdistanê wê jinên weke 'dayika anazê' ku wê bi gelek deh salan wê rêveberîyek kurdistanî wê ava bikin li ser rojhilat û başûrê kurdistanê û

dora wan herêman û wê birêve bibê. Wê di wê temenê de wê pêjnek serokî a jinî wê bi xwe re wê di wê temenê de wê bide dîyarkirin.

Di aslê xwe de wê, dema ku mriov wê di çerçoveyek giştî a serdemê de wê bikin ku wê têtîna zayendê û têtîliya wê ya bi ziman re wê fahmbikin wê di wê temenê de wê li ser watelêkirinên ziman re wê pêjna ku ew hatî xêzkirin wê di wê çerçoveyê de wê, sazûmanek rewîstî û olî wê di wê temenê de wê bi têtînî ku wê bi wan wê were bi çerçovekirin û wê jin wê di nava wê de wê bijî wê di wê rengê de wê were dîtin. Wekî din wê di wê temenê de wê salixkirinên bi rengê bi rolên zayendî û hwd re wê, di wê temenê de wê, ew di awayekê de wê were bi gotin kirin.

Di wê rengê de wê gotin wê di aslê xwe de wê gelek tiştan wê ji me re wê di awayekê de wê di wê rengê de wê weke ku wê karibin werênina ser ziman. Di dewama wê de wê di awayekê de wê werênê ser ziman ku wê mijara ziman wê, di wê temenê de wê bi wateyên di gotinê de monstrekirî re wê di wê çerçoveyê de wê rengê fahmkirinê wê bi wê re wê were xêzkirin. Di wateya gotinê û salixkirinên wê de wê wekhevi wê di wê demê de wê weke ku mirov wê dibînê wê çendî ku wê di temenekê weke bi hebûnek, dijî, fahmdikê, xwedî mantiq û felsefe jî wê were ser ziman wê newê dîtin. Bandûra rengê hizrên Aristo û platon wê di wê temenê de wê di awayekê de wê di demê de wê werê dîtin.

Di awayekê din de jî wê serdemên navîn de wê salixkirinên bi rol û têtîliyên zayendî û hwd re wê weke ku mirov wê islama demê de wê bîbînê wê jin di male xwe de û di gotina mêrê xwe de wê li wê were hizirkirin û wê di wê temenê de wê bê dîtin. Yek zêde û yek kêma di wê demê de wê di wê temenê de wê, bi wê rengê wê têtînek giştî wê hebê. Lê îslam wê bi temenî dixwezê ku ew li ser temenekê ajoyî rû û rûdêna jinê bi hemû aliyên wê yê hebûnî re ji berçav bide dîrkirin. Dîtîna wê û rûdêna wê jî wê di temenekê 'gûnah' de wê were dîtin û wê ser ziman.

Di wê temenê de wê, çerçoveya kevneşopîyî, rewîstî û olî û hwd ku ew hatina xêzkirin wê derketina dervî wan wê weke xirabûnê, ji rê derketinê û hwd re wê were ser ziman. Di wê rengê de wê, di awayekê de wê weke ku mirov wê dibînê wê were ser ziman.

Di serdemên navîn de wê di wê temenê de wê zaneyên olî û filosof wê li ser mijar zayendê wê di awayekê de wê hizrên xwe wê bi gotin bikin û wê di wê temenê de wê di awayekê de wê temenekê rewîstî û bawerî û hwd re wê ew wê salixbikin. Minaq Thomasê Aqınayî wê di wê temenê de wê werênê ser ziman. Şîroveyên Dante ên di helbestên wî yê binavê 'komedîya ya ilahî' ku wê werênê ser ziman wê di wê temenê de wê, di

awayekê de wê dîmenekê wê bide me. Lê di awayekê de wê weke ku mirov wê dibînê wê dîmenekê bi têtîna zayendî a nêrî bi serwerî wê di wan de wê weke ku mirov wê dibînê wê bi serwerî wê were dîtîn. Têtînen weke 'rewîst', 'ol' û hwd wê di temenê kifşkirina rengê fahmkirinê demê de wê cih bigirin. Wê di wê rengê de wê, derketina li pêş li ser wan têtîn û rengên hizirkirinê re wê bê sedema wê ku wê li gorî wê gotin bên afirandin û wê bên ser ziman.

Di demên hemdem de ziman û têtîna zayendê

Di demên hemdem de wê têtîna zayendê wê dibin gelek sernavên weke 'têtîna zayendî a refaransî', 'têtîna zayendî a gotinî', 'têtîna zayendî a bi zanîna ziman', 'têtîna zayendî a qatagorikî', 'têtîna zayendî a tundrew (radikal)', 'têtîna zayendî a reformist', 'têtîna zayendî a cûda', 'têtîna zayendî a vekirî', têtîna zayendî a serwerîyî', têtîna zayendî a hêzî', 'têtîna zayendî a derûn', 'têtîna zayendî a civaknasî' û hwd wê weke van wê gelek aliyên din jî wê hebin ku em dikarin wan di wê temenê de bi gotin bikin û werênina ser ziman bê. Di aslê xwe de wê, di demên hemdem de wê li wê hizirkirina zimanê zayendê wê, dema ku mirov ji aliyan ve li wê bihizirê wê di çerçoveya wan têtînan de wê bibê. Minaq em bi têtîna civaknasiyê re wê li wê bihizirê wê bi gotinên civaknasiyî wê xwe bide dîyarkirin. Em di çerçoveya têtîna derûnî de wê li wê bihizirin wê bi gotinên derûnî û hwd re wê, were ser ziman û wê were fahmkirin.

Di awayekê de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din jî wê werênê ser ziman ku wê mijare ziman wê dema ku wê di wê temenê de wê mirov li wê bihizirê wê dikarê di awayekê de wê bi wê li wê bihizirê ku wê çawa wê gotin wê di wê de wê têtînen zayendî wê bên hişkirin. Yan jî wê, di awayekê de wê, di wê temenê de wê dema ku mirov wê bahsa têtîna zayendî bikê wê bi wê re wê çî wê were qastkirin wê bi wê were ser ziman.

Ku mirov bahsa ziman dikê di wê temenê de wê di serî de wê, divê ku wê di çerçoveya demên hemdem de wê ji dû aliyan ve wê hilde li dest. Aliyê pêşî wê weke zimanê fêrbûnê ku wê çî ji wê zimanê wê were fêrkirin ew bi têtînek ku wê di wê de wê têtîna zayendê wê weke aliyekê ku wê, bi wê bêalî (notr) vê kirin. Di wê temenê de di pêvajoya fêrbûnê de minaq wê zaro ku ew fêrdibê ew xwe bi wê pêvajoya fêrbûnê re jî wê hinekî nasbikê. Wê bandûra têtînen ku ew fêrdibê li dibistanê û ankû di asta bilind ên weke zaningehan de wê li wê rengê fahmkirina wê ya di

derbarê xwe û zayendên din de wê bandûrê lê bikê. Ber vê yekê wê di wê temenê de wê, weke aliyekê wê yê giring wê ev wê biwê re wê derkeve li pêş.

Di derbarê zayendekê de wê dema ku mirov wê zimanekê (gotinekê) bikarbênê wê çi wê were fahmkirin? Yan jî wê di wê temenê de wê çi jî wê gotinê wê were fahmkirin wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe bide dîyarkirin. Di zimanekê ku ew bi têgîne nêrî hatî pêşxistin û gotinên wê bi watekirin wê, çendî ku wê têgînek zayendî wê bê xwestin ku wê 'bi başî' jî were dayin wê dernekeve dervî wê. Di wê temenê de wê, rengên salixkirinên wateyî wê di wê rengê de wê di awayekê kirdeyî û morfolojikî de wê, temenna fahmkirinê ên bi referansî wê bixwe re wê di awayekê de wê biafirênê.

Wê dema ku em di demên hemdem de bahsa 'zimanê zayendê' dikin mirov divê ku wê çi jî wê fahmibkê? Di aslê xwe de wê jî vê pirsê û çerçoveya bersiva wê pirsê ku wê were dayin de wê gelek tiştên ku wê karibin werina fahmkirin wê hebin. Di dewama wê de wê dikarê di serî de wê werênê ser ziman ku wê mijara ziman wê di wê temenê de wê weke ku me hinekî li jor hanî ser ziman wê li ser rengê gotinê û waatelêkirinên wê re wê di awayekê de wê xwe bide dîyarkirin. Wekî din wê di awayekê de wê gotinek ku em minaq li dijî kesekê ku ew di komek zayendî de heya û girêdayî wê ya wê, di derbarê wê temenê de wê çi bêjê? Di dema wê bi lêvkirina wê gotinê de wê mirov karibê wê, têgîne bi sînor bikê ku ew yan jî keseyetiyê re û ne jî çerçoveyek zayendî re bê. Yan jî wê dema ku bi têgînek zayendî wê hanî ser ziman ku wê di wê temenê de wê, di awayekê baş de wê xwediyê salixkirinekê bê? Di wê temenê de wê, di her gotinê de wê, aliyên wê yê darazî û aliyê wê yê rastî wê hebê. Wê dema ku me got yek baş a' wê demê em li ser aliyê darazî re wê dikin. Lê dema ku me got ew heya wê demê em li ser temenekê fahmkirinê ê rastîn re wê dikin.

Di wê temenê de wê gotin û watelekirin wê di temenê fahmkirinên lêkirinê de wê, di wê temenê de wê weke ku mirov li ser fahmkirinên ziman ên synstaksê, morfolojiyê, fonolojîyê, û gelek aliyên din ê rêzimanî ku mirov xabatê dikê jî vê aliyê ve jî wê weke ku wê pêwîst bê ku weke qadak xabatê a zimanî wê karibê xwe bi wê re wê di awayekê de bide dîyarkirin.

Di aslê xwe de wê diwê rengê de wê mijara zimanê zayendê wê di wê temenê de wê di awayekê de wê, di demên hemdem de wê lêgerînên ên bi 'fahmkirinek baş' re ku wê were gotin wê di wê temenê de wê bi

temenekê darazkirinê a baş re wê were fahmkirin. Di wê rengê û awayê de wê rol û weyna ku wê ziman û gotinên wê di fahmkirin û jîyane me re dileyizin wê di aslê xwe de wê ya ku em dizanin wê hertimî wê zêdetir bê. Ber vê yekê wê ji wê aliyê ve wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê xwe bide dîyarkirin.

Di zimanê zayendî ê di wê temenê de ku mirov wê li wê bihizirê wê bi temenekê teorikî re û aliyên wê yên kirinî û ankû pirezekerinê û hwd ku mirov hem cûda û cûda û hem jî bi hevdu re di ahengekê de wê fahmbikê wê giring bê. Wê di wê temenê de wê ziman wê bi wê re wê, di temenekê fahmkirinên me yên zayendî de wê çendî wê weyn bileyîzê wê karibê bi wê re wê hem were fahmkirin û hem jî bi wê re wê pêşxistina fahmkirinek nû wê bi wê re wê karibê were çêkirin. Tenê bi hinek têtîna wê pêşxistina têtîna zayendî wê bi serê xwe wê ne bes bê ku mirov wê zimanê zayendî wê bi temenê wê yê wateyî, morfolojikî û hwd re wê pêşnexê û wê serwer nekê.

Di wê temenê de awa û warsiyonên zimanê zayendê ên weke bi serweriyê, vekirbûnê, cihêtiyê û hwd re ku mirov wê li wê dihizirê wê di wê temenê de wê ev alî wê di awayekê de wê weke aliyna wê yên giring mirov dibênê ku wê xwe bide dîyarkirin. Di aslê xwe de wê, zimanê zayendê wê dema ku mirov wê, di pêvajoyên wê yên jîyanê ên ji destpêka bûyînê û heta demên kalbûnê ku mirov bi wan re bi awayekê lê dihizirê wê bi wê re wê dibênê ku wê weke aliyekê qada fahmkirinê a giring û pîr zêde berfireh wê xwe di wê temenê de wê bide dîyarkirin.

Mirov gotinên xwe û fahmkirinên xwe di demên hemdem de hem jî xwandinên xwe û hem jî ji bihistînên xwe digirê. Wê di wê temenê ve wê ev herdû alî wê di awayekê de wê, rengê derkên me di awayekê de wê karibin bidina dîyarkirin. Gotinek wê dema ku me bihist wê çî hizrê û hêstê bi me re wê çêbikê wê, weke aliyekê ku wê bi morfolojikî wê çî rengê wateyê wê li me bi biriqênê wê hinekî wê bi wê ve jî wê girêdayî bê. Wekî din wê di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê mijara zimanê zayendê wê, di çerçoveya wê fahmkirinê de wê, dema ku ew mirov dihizirê wê dikarê bi gelek aliyên wê yên din ên weke ku wê, bi gotinên wê li ser temenê ji nedîtî ve hatina aliyekê zayendî û ankû komek zayendî, di bi zimankirinê de çêkirina dijberiyê li dijê komek zayendî û hwd wê weke aliyna ku wê di wê temenê de wê biafirênê.

Ev wê weke ku me hinekî li jor hanî ser ziman wê di awayekê de wê di pêvajoyên fêrbûnê de wê bandûra wê pîr zêde wê li ser derûniya mirov wê hebê. Di wê temenê de wê dikarin wê weke aliyekê wê yê din jî wê

werênima ser ziman ku wê di wê temenê de wê, di pêvajoyên fêrbûnê de wê, temenê xwestekê û ne xwestinê, dijberî û ankû herêkirinê, levkirin û ankû dijberîyê û hwd wê di wê temenê de wê bi wê re wê di awayekê de wê weke ku wê bixwe re jî wê di awayekê de wê biafirênê.

Wekî din wê di nava gotinê de wê bi kirdeyê û morfolojikî wê çêkitina bi tênginekê biriqandî wê cihêtiyê di nava mirov de wê, ew jî wê weke aliyekê wê yê din bê. Wê dema ku ew cihêti hat çêkirin û ankû biriqandin wê di mejî de wê bê temenê lêpîrsînê ku ew cihêti li ser temenekê aliyek ji yê baştir û ankû çêtir dihê ser ziman û ankû di awayekê weke ji hevdû cûda weke xwediyê hinek hebûnna ku ew dihên dîyarkirin bê wê were ser ziman. Wê ev jî wê werina lêpîrsîn.

Di wê temenê de wê ziman wê aliyekê wê yê felsefeyî wê ew bê ku wê di wê rengê de wê çî wate ku wê bi wê re wê were ser ziman wê di awayekê de wê, bê temenê lêpîrsînê di mejiyê mirov de. Mirov wê lêdîpîrsê ku wê çî bi wê gotinê ew hat ser ziman, çîma ew hat ser ziman, ber çî ew bi wê rengê û awayê hat ser ziman û hwd wê weke aliyna ku wê bi wê re wê were ser ziman.

Di dewama wê de wê, têngînên weke yê ku em di wê çerçoveya fahmkirina zimanî de wê, werênê ser ziman wê di awayekê de wê rengê bakirinê, salixkirinê, bi watelêkirinê û hwd re wê, di awayekê de wê, xwe bide dîyarkirin. Wê dema ku mirov wê bahsa minaq navendek xwandinê weke holekê bikê. Wê di wê de wê keç jî û kûr jî wê hebin. Lê di wê de wê, dema ku mirov wê di wê temenê de wê li wê dihizirê wê, ev wê, weke kesna ku wê di temenekê de wê bi hevdû re wê fêrbûnê bikin bin. Di dewama wê de wê, dema ku ew ji hevdû nehatina dûrkin û di temenekê weke hevdû de ew hatina kirin di temenekê xwezayî de wê weke ku wê, bi hevdû re wê weke hevdû wê dîtî bin. Lê dema ku wê, minaq ji hevdû werina cihê kirin û ankû keçik li aliye û kûrik li aliyekê hatin û rûniştin wê demê wê, di serê de wê ew têngîna cihêkirinê wê bixwezayî wê di awayekê de wê biafirê. Wê xwe ji hevdûr dûr û cihê dîtî wê bi wê re wê hin bi hin wê pêşkeve. Ev wê weke aliyna ku wê di wê temenê de wê di temenê fahmkirinên mirov de wê dema ku mirov axift jî wê biriqîna wê li gotinên me û wateyên wan wê bibin.

Di gotinek weke 'keç li cihê divê ku xwe bicivênin' û 'kûr xwe li deverekê bicivênin' wê were ser ziman wê, di wê temenê de wê weke cihêtiyekê wê were dîtî. Di wê temenê de wê di wê rengê de wê, dema ku wê li ser mijarekê wê xwandin bibê ev nayê kirin. Wê li gorî wê, di herdû aliyên de wê çek jî û kûr jî wê pêwîst bin ku ew hebin. Di wê

temenê de di zimanê fêrbûnê de wê weke aliyekê wê yê giring bê ku ew cihêti newê dîtî û ew ziman weke zimanekê negativ ku ew were dîtî bê.

Di wê rengê de wê ev wê di serî de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê karê bide dîyarkirin ku wê pêvajoya fêrbûnê wê bixwandinê re wê rengên bertekên di nava wê pêvajoya xwandinê de jî ku wê ya xwandavana li dijî hevdû hevdû û ankû yên weke mamosteyan û hwd wê li dijî wan û hwd bê wê di wê rengê de wê karibê bi xwe re encamên giring di wê pêvajoya fêrbûnê de di temenê nêzîkatiyên zayendî de bide dîyarkirin. Nêzîkatî, kirin, gotin û watelêkirinên wê di wê temenê de wê di awayekê de wê hevdû weke fahmbikin, piştrastbikin û hwd. Wê di wê rengê de wê bandûra wan wê di wê temenê de wê di awayekê de wê mirov dikarê wê di serî de wê, weke aliyekê wê yê din ê giring wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Di nava komek heval a xwandavan de wê minaq gotinên weke 'ew keçik a', 'bekar a' û hwd wê weke aliyna ku wê di wê temenê de weke gotinên bandûrlêkirinê dikarê fahmbikê. Di pêvajoya cihêkirinê de wê, dema ku wê çûna cem hevdû wê, di wê temenê de wê, ji hevdû viciniqîn û ankû bi gotinek din 'tîrsa keçikê' û ankû 'tîrsa kûrik' wê di wê temenê de wê di nêzîkatiyê de wê, di temenekê hîsîyetîya derûnî û civaknasî de wê karibê xwe bide dîyarkirin. Nêzîkatîya li hevdû de çawa dîtî, û ankû çawa divê ku ew were dîtî wê di awayekê de wê ji gotinên mirov û rengên gotinên mirov ên ku ew ji hevdû re bi şewayekê werina ser ziman wê were fahmkirin. Carna mirov wê li gotinên du kesên dervî xwe ku ew ji hevdû re di sarifênin jî wê binerê û wê di wê temenê de wê, bigihijê têgînekê ku wê bi mihtemeli wê dema ku ew ket têkiliyê wê li dijî xwe bibînê jî. Ev jî wê weke aliyên ku wê di wê temenê de wê xwe bidina dîyarkirin bin.

Wekî din wê di wê temenê de wê, di aslê xwe de wê rengên fahmkirinê jî wê di wê rengê de wê bandûrê li derkên me yên li ser hevdû û ankû di derbarê hevdû de wê bikê. Wê di wê temenê de wê întîba, nerîn, nirxandin (impressions) û hwd wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê weke aliyna ku wê di wê rengê de wê mirov karibê balê bikişênê li ser wan bê. Di nava têkiliyek civaknasî de wê, di nava komekê de ku ew li hevdû vekirî bê wê aqilekê hêstîyarî wê di awayekê de wê pêşkeve û wê bikeve dewrê û wê bi wê re wê bi wê re wê temenekê hevdû fahmkirinê jî wê biafirê. Ev aqilê hêstîyarî wê di serî de wê ji du aliyan ve wê, dikarê wê fahmbikê. Yek wê, di pêvajoya fêrbûnê de bê. Ya din jî wê di temen û

çerçoveya salixkirin, nerîn û nirxandina hevdû de bê. Wê weke aliyekê ku wê karibê bibê temenê wêrebûna li nêzbûna li hevdû û li hemberî hevdû temenê serbestbûnekê jî. Ev wê weke aliyna ku wê di pêvajoya fêrbûnê de wê temenekê pêşketinê pîr zêde baş jî wê karibin çêbikin bin

Di wê temenê de wê dema ku wê bahsa temenekê têkilidanîna zayendî wê were kirin de wê di awayekê de wê, di aslê xwe de wê weke aliyekê wê yê giring wê di wê temenê de ew gelek awayên weke yên ku mirov dikarê wan kifşbikê, pêşbixê û werênê ser ziman wê hebin. Di dewama wê de wê weke aliyna ku wê mirov karibê wê, di serî de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijara zayendê wê, di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê giring wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê di temenê hemû rengên fahmkirinên me de wê weke aliyekê bi têtîna ku mirov wê karibê wê kifşbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di rewşên weke bakirina hevdû, awayê bakirinê, di gotinê de nazikbûn, hêstiyarî, dayina hevdû hêsta biqadrbûnê, têtîna mafdarîyê, rengê darazê û hwd re wê dikarê wê werênê ser ziman. Di nava ziman de wê ev têtîna wê weke aliyna ku wê di nava jîyane me ya rojane de wê xwe bidiina dîyarkirin bin. Lê weke aliyna giring ên fahmkirinê wê karibê di serî de were fahmkirin û were ser ziman. Di dewama wê de wê dikarê werênê ser ziman ku wê ziman wê li ser aliyên wê yên rêzimanî re di wê temenê de wê dema ku bi nerînek hesan jî wê di berçav de wê derbas dikê wê, aliyên wê yên zayendî wê bibînê. Di wê temenê de wê, rengên salixkirinê, kifşkirina bi şewayên fahmkirinê, salixkirinê, watelêkirinê, nîşandanê û rengên wê û hwd wê weke aliyna ku wê di wê temenê de wê mirov karibê balê bikişênê li ser wan bê. Di wê temenê de wê, dema ku mirov wê bahsa zimanê zayendî wê bikê wê di wê temenê de wê ev wê tenê wê weke aliyekê fahmkirinê bê. Lê di temenekê çînî, nîjadî û hwd de wê hemû salixkirinên ku wê werina kirin wê di wê warê de jî wê karibin di awayekê de renekê fahmkirinê bi xwe re bidina biriqandin.

Di wê temenê de wê minaq, aliyekê têtîna ê weke bi nefretê û hwd ku wê bi nîjadî û ankû çînî wê bê pêşxistin wê bandûra wê li têtîna zayendî jî wê xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin. Ev wê, di awayekê de wê, bi heman rengê wê ji aliyê têtîna zayendî û ve jî wê li têtîna din ên weke wan wê di wê temenê de wê karibê were dîtin. Ber vê yekê wê dema ku mirov wê bahsa zimanekê baş ku ew di wê temenê de baş were fahmkirin wê di wê temenê de wê ev aliyên jîyanî wê hemû di nava hevdû re wê derbas bibin û wê di zikhevdû de wê xwediyê renekê fahmkirinê bin.

Ber vê yekê wê di wê temenê de wê çawa wê di temenekê rast û baş de wê di wê rengê de wê karibê wê di çerçoveyekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman wê ew wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe di wê rengê de wê karibê bide dîyarkirin.

Mijare zayendê ku wê rastê ku wê di demên hemdem de wê weke di çerçoveyek zayendî a 'fenomismî' de wê were lênerîn. Rasta jî. Lê ev bi aserê xwe wê, dema ku mirov wê bi tenê wê fahmbikê wê weke têgih û nerinek girtigehkirî jî wê di awayekê de wê bê dîtin. Ber ku ev rewşa zayendî wê ne tenê wê pirsgirêk feministikî bê. Wê pirsgirêke hemû mirov û jîyanê û dem û pêvajoyên wê bê. Di wê temenê de wê zimanê wê pêşxistin û fahmkirin jî wê di wê temenê de wê weke temenekê li hevdû dûrûstbûnê, rastbûnê, di nêzîkatîyê de başbûnê û hwd jî bê. Wê, di wê rengê de wê weke aliyekê wê yê giring wê ev wê biafirênê ku wê mijara zayendî wê hertimî wê di nava jîyanê de wê weke renekê jîyanê wê hebê. Wê demê wê di wê temenê de wê, bi ziman, çand, wêje, rengê fahmkirina wê hwd re wê fahmbikê. Ev wê weke bi wê bûyîna mirov jî bê.

Di mijara axiftinê a zayendan bi hevdû re de

Di nava têkiliya zayendî de wê zimanê hevdû fahmkirinê wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe bi wê re bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê ziman wê bi fahmkirina wê re wê, mirov wê xwe bênê ser ziman. Mirov bi hevdû re diaxifê û gotinên xwe ji hevdû re dihênê ser ziman. Wê di wê temenê de wê li ser rengê wateyê û fahmkirinê re wê awayê civaknasî û temenê jî wê di nava wê de wê biafirê.

Minaq gelek lêkolînên ku wê li ser qatagoriyên zayendan wê werina kirin de wê di wan de wê bê ser ziman ku wê her qatagoriya zayendî wê bi hinek xosletên cûda re wê bê ser ziman. Minaq li gorî Bruce Dorval wê, di temenekê hemzayendî de wê, zû bi zû gûharandina mijarê di nava axiftinê de wê dikin. Li gorî Majorie Harness goodwin ku ew di xabate xwe ya bi navê "He-said-she-said: talk as social organization among Black children" de ku wê li ser reşa axiftinê, zarokê û rewşên têkilidanîne ên bi ziman wê bênê ser ziman de wê, jin wê di warê dana naskirinê, fahmkirinê, bi têkiliyek bi mijar û kesên berê re danîne û hwd re wê zêdetirî wê di awayekê de wê were dîtin. Di heman xabatê de wê li ser rewşa têkiliya nava jin û mêr de wê li ser wê bê sekin in. Ew jî wê di wê temenê de bê ku wê jin wê dûqat li mêr wê mijaran wê di nava axiftinê de wê werênê ser ziman.

Wekî din di mijara hûrgilkirina mijaran de jî wê mijarên mêran wê werina dîtin. Di wê temenê de êw mijara fahmkirinê û rengê fahmkirinê ê di nava zayendan û di derbarê hevdû de wê weke aliyekê din bê ku wê bi rewşa fahmkirina hevdû a bi ziman re ku wê li ser wê bê sekinîn bê. Di dewama wê de wê minaq wê Tim Borchers wê, di xaabte xwe ya li ser îfşakirinê de wê, xabatê wê di wê warê de wê bikê û wê li ser mijare axiftinê û di wê de wê îfşakirinê de wê, di xabate ya xwe ya bi **navê** "Interpersonal communication: self-disclosure" de wê zêdetirî wê li ser jinê wê bisekinê. Ev jî wê weke ku wê Tim Borchers wê bènê ser ziman di wê xabate xwe de wê, bi mantiqê ku wê jin wê zêdetirî wê di xwestina danîna têkiliyek keseyeti û parvekirina hêstên xwe de wê, li pêş bê re wê bi temen bikê û wê bènê ser ziman.

Di wê temenê de wê, xosletên fahmkirinê ên ku wê li ser temenê jinitiyê û ankû li ser temenê mêritiyê ku wê ji hevdû cûda wê werina lêkolînkirin de wê di wê temenê de wê hinek aliyên weke bi qarakteristîkî jî wê di wê temenê de wê di awayekê de wê weke ku mirov dibînê wê bi wê re wê were lê hizirkirin û kifşkirin. Di wê rengê de wê, gotin wê, hem rengê hêstê û fahmkirinê wê biqasî ku wê werênê ser ziman wê di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê şêwayekê qarakterî jî wê di wê temenê de wê weke ku wê bi lêkolînan wê bê xwestin were fahmkirin wê bi wê re wê li ser wê bê sekin in.

Minaq di heman lêkolîna ku me li jor bahsa wê kir a Tim Borchers de wê bahsa parvekirina nepeniyên de wê li gorî wî jin wê li ser mêr re bê. Wê di wê temenê de wê mêr wê di parvekirinê de wê zêdetirî wê girtî û di temenekê parastinê de wê tevbigirihê. Di wê temenê de wê di heman lêkolînê de wê bahsa di têkiliya pêşî û ankû axiftina pêşî ku wê çawa wê hêsta xwestina têkiliyê bi wê dayîne û li ser wê re parvekirina hêstan wê di awayekê de wê li ser wê bisekinê. Ev wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê di temenê zimanê fahmkirinê de wê weke mijarekê têkiliya nava zayendan de wê hilde li dest bê.

Di dewama wê de wê di mijare hêrîşkariya bi gotinê de wê, dikarê wê weke aliyekê din di dewama wê de wê li ser wê bisekinê. Di wê temenê de wê, gelek lêkolînên ku wê di awayekê de wê li ser 'hêrîşkariya bi gotinê wê werina sekin in wê bi lêkolînê wê werina dîtin. Minaq wê, Jamilya J Blake.; Eun Sook kim; Lease, A. Michele Lease di sale 2011 de ku wê lêkolîna bi navê "Exploring the incremental validity of nonverbal social aggression: the utility of peer nominations" wê bi hevdû re wê bikin de wê, di wê de wê, bahsa hêrîşkariya bi gotinê wê di sê beşan de

wê li ser wê bisekin in. Aliyê pêşî a bi gotinî lê nerastarast ku wê were kîrîn bê. Aliyê din wê di nava rewşa têkilidanînê û awayê wê bê. Aliyê din ê sêyem jî wê di nava rewşa civaknasîyê de ku wê were dîtîn bê. Minaq di awayê hêrîşa bi gotinî a civaknasîyî de wê li hebûna keseyet, êzîdî, rêzdarî, hûrmet û hwd ku wê li ser rewşa wê ya statûya civaknasîyî re wê bê kîrîn wê bê ser zîman. Di ya rewşa duyem a têkilidanînê de wê dawîlêhanîna hevaltiyê, û ankû bi gotinên ne baş di derbarê de bilêvbikê û ew bi wê re wê, xirab û ankû ne baş bide nîşandin û hwd re wê, were dîtîn. Ev wê li ser temenê aliyê pêşî ê ne rastarast re wê bibê. Aliyê pêşî wê bi têgînên weke di derbarê de kirina pistepistan, helwest li hemberî nîşandan, ji nedîtî ve hatin, hewldanên ji xwe dûrkirinê û ankû xwe jê dûrkirinê û hwd wê weke aliyna ku wê di wê temenê de wê bi wê re wê li ser wê were sekin in.

Di wê temenê de wê ev wê weke aliyna ku wê di nava rewşa têkiliyên bi gotinî û rewşên weke li dijî hevdû de ku wê bi wan temenkîrîn wê were pêşxistin bin. Di aslê xwe de wê dema ku mirov ji van aliyan mijarê bi têgîna zîmanê zayendê wê dihilde li dest wê gelek aliyên din ên weke van aliyan ku wê mirov jî di jîyane xwe ya rojane de rastî wan dihêt wê karibê werênê ser zîman. Ji hevdû bûyîna hêstên şikeştî û hwd wê bi wê re wê li hemberî hevdû bi wê ne rehetbûn û hwd wê weke aliyna ku wê têkiliyên me yê civaknasî ên bi hevdû re jî wê di awayekê de wê weke ku mirov dibînê wê karibê bi nav bikê û wê werênê ser zîman. di mijara civaknasîyê de wê ev wê, di serî de wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê xwe bide dîyarkirin.

Di rewşa pêvajoya hêrîşên fîzîkî de ku hêza mirov weke ku mirov hîsdîkê ku wê têrê nekê wê bi gotinê wê bixwezê ku wê temem bikê. Gotinên weke bi armanca hevdû hêrskirinê, piçûkxistinê û xirab dana nîşandin û hwd wê, di wê temenê de wê weke aliyna ku mirov dikarê bi heman rengê û di heman çerçoveyê de li ser wan bisekinê û werênê ser zîman bê. Weki din wê aliyê din ê fîzîkî weke ji hevdû birrîna têkiliyê, destûr nedayîna hevdû a hatîna cem hevdû û hwd jî wê weke aliyên din ên ku wê temem dikin bin. Di wê çerçoveyê de wê mijarên axiftinê ên rewşa têkiliyên zayendî jî wê werin fahmkirin.

Di awayekê din de jî wê mijare aliyê hêrîşkariyê de wê ev jî wê bi wê re wê were dîtîn ku wê rewşa zaroyan de wê dema ku mirov wê mijare reşa hêrîşkariyê wê bi fîzîkî û gotinî wê hilde li dest de wê were dîtîn ku wê, reşa awayên jîyankirinê ên civaknasî û derûnî wê pirr zêde wê weke temenekê bandûrlêker wê were dîtîn. Di hinek lêkolînên ku wê di wê

temenê de wê werina kirin de wê, balê bikişênina li ser temenê dijberî û hêrişkariya ku wê di wê temenê de di nava jîyane civaknasî de wê pêşkeve. Lisa H Rosen.; Marison K, Underwood, Beron, Kurt J Beron. Di lêkolîna xwe ya bi navê "Peer victimization as a mediator of the relation between facial attractiveness and internalizing problems" ku wê di sale 2011'an de wê bikin de wê balê bikişênina li ser zaroyên malbatên ji hev cihêbûna, malbatên bi aboriyek xirab mazin dibin û hwd de wê li ser wê bisekin in. Li gorî navaroka wê xabatê wê di wê temenê de wê zaroyên di wê temenê de wê bi tenê mazin dibin wê di pêşketina xwe de wê kêmbin, di armancên xwe yê pêşketinê de wê, ne dîyar bin. Wê di fahmkirinên xwe de wê, ne stabil bin.

Wekî din wê di awayekê din de jî wê li ser wê bisekin in û wê werênina ser ziman ku wê ev zaro wê çendî ku wê di warê têkiliyên civaknasî de wê zoriyekê wê bijîm û wê bikişênin jî wê di nava wê asta civaknasi ku ew têkiliyê didênin de jî wê di temenekê hêrişkar de bin. Wê di wê temenê de wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin.

Di aslê xwe de wê weke aliyekê wê yê din jî wê rewşa civaknasiyê û derûniyê di zikhevdu de wê, di temenekê fahmkirina bandûra li hevdu de wê di wê temenê de wê di awayekê de wê li ser wê bê sekin in. Di mijara fahmkirina danêna têkiliyên zayendî ên demdirêj û hwd de jî wê weke temenekê ne serkevtî wê ev aliyên me hanîn ser ziman wê karibin weke temenekê werina dîtîna û werina ser ziman.

Weke aliyekê din wê dema ku mirov wê bahsa têkiliyên demdirêj bikê wê weke aliyekê wan ê din ê dîyarker jî wê rewşên gotinên bi lêvkirî, rengê têkiliyên ku ew hatina danîn û hwd jî wê weke aliyna ku mirov dikarê di wê temenê de balê bikişênê li ser wan û wan fahmibkê bê. Di wê temenê de wê, di nava xalkê de wê bi gotinek ji rêzê û hesan wê bi têtîna 'dana baweriyê a li hevdu' re wê were ser ziman. Di wê temenê de wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giirng jî wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê weke aliyekê ku mirov wê li wê bihizirê bê.

Di mijara têkiliyê de wê, rewşa fahmkirinê, rengê wê û awayên salixkirinên hevdu wê weke aliyna ku wê di temenê fahmkirinê û hwd de wê dîyarker bin wê werina dîtîna. Di wê rengê de wê di dewama wê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê têkiliyên demdirêj wê, di nava wê de wê, dikarê wê ji du aliyan ve wê fahmibikê. Yek wê di temenekê de wê kin û kin wê navberdayina têkiliyê û domandina wê bê. Aliyê din jî wê li ser temenê nûkirina wê bê. Di wê temenê de wê ev wê weke

aliyna wê yên ku mirov wê di dewama wê de wê werênê ser ziman bê. Di aslê xwe de wê, di hemû têkiliyên demdirêj de wê navberdayîn wê her hebê. Lê carna mirov ne di farqe wê de ya. Minaq wê ji hevdû çûyin, dûrketin, weke bêhnstandinê û bi xwe re bitenê mayinê û hwd wê, dikarê di rewşa têkiliyê de wê weke aliyekê bi wê rengê re jî wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Lê ez wê divê ku wê weke aliyekê wê yê girê li vir wê werênima ser ziman ku wê mijara salixkirinê û rengên fahmkirinê wê di wê temenê de wê, dema ku mirov wê baş fahm nekê wê nikaribê têkiliyê bi wê re û ankû bi hevdû re dênê wê ev wê weke temenekê xirabûyî bê. Lê wê dema ku ew hat dîtî wê weke hizrekê cihê a ji aliyekê wê were dîtî û wê di wê temenê de wê hizirkirin û hebûna mirovî wê ji hevdû cûda wê di wê temenê de wê were fahmkiirn û wê di wê temneê de wê, hingî wê di temenê gotina 'rêzdayina hizrên hevdû' de wê ew wê di awayekê de wê were fahmkirin û wê temenê têkiliya hevdû wê bê domandin. Ev jî wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Weke aliyekê din jî wê rewşa bertek nîşandinê a li hevdû hevdû. Wê di wê rengê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe di wê temenê de wê bide nîşandin. Di civakên zêde pêşneketi de wê hizrek û rengekê hizirkirinê wê weke sînorekê bi hevdû re bûnê û ankû dûrketina ji hevdû jî wê were dîtî. Wekî din wê, di awayekê de wê, ev wê di awayekê de wê weke aliyekê ku wê di nava têkiliyên wan de wê bê temenê pêşxistinên tûndûtûjîyê bixwe jî.

Di dewama wê de wê, mijare hevdû fahmkirinê wê di nerêna têgînekê de bi wê dîtî wê, weke aliyekê ku wê temenê wê hevdû bi têgînekê fahmkirinê wê biafirênê bê. Ew wê di aslê xwe de wê ne temenekê rast ê hevdû fahmkirinê bê. Wê heta ku mirov dikarê wê bêjê ku wê ne awayekê hevdû dîtî a bi hişmendî jî bê. Ber vê yekê wê, dema ku wê tiştê ji hevdû re gotî wê, bi têgîna yek ji min û yek ji te û hwd re wê di wê temenê de wê ew wê were kirin û wê temenê dijberî, û rengê hêrîşên bi gotinî û hwd wê di awayekê rastarast û ankû ne rastarast wê ew wê were kirin û domandin.

Di wê temenê de wê di temenekê wê rengê ê fahmkiirnê de wê çerçove û temenê têkiliyên civaknasî wê di mejî de wê zayif bin. Di wê rengê de wê, sînore nîjadî wê weke sînore civaknasî û fahmkirinê wê biafirênê.

Di wê temenê de wê, di awayekê de wê, di awayekê de wê çûyina bi ser hevdû de jî wê ev alî wê weke aliyna ku mirov dikarê li berçav bigirê bê.

Wê di rewşa fahmkirinê de wê weke aliyekê wê yê giring wê di awayekê de wê, werênê ser ziman bêî. Mînaq gotinên weke 'mne tu neji wê yî', 'tû ji wê cûdayî', 'tû çawa xwe weke wê lê lê dikê', 'tu li ser wê re yî', û hwd wê weke rengna gotinê ên ku wê di wê temenê de wê karibê di temenekê zêhnî û hwd de fahmbikê û wê bi wê re wê di awayekê de wê fahmbikê.

Ev gotin me ne tenê bo salixkirina rengêkê zêhnî wan hanî ser ziman. Di dewama wê de wê weke aliyna din jî wê çawa wê temenekê hevdû redkirinê, dijberî, hêrîşên bi gotinê û fîzîkî û hwd wê bi wan temenê wan wê bê afirandin bo fahmkirina wê jî ew hanî ser ziman Di mejiyekê civaknasî nebûyî de wê, rêya xwe valakirinê wê bi hêrîş û awayên hêrîşên ku ew dikê re wê xwe bide dîyarkirin û wê werênê ser ziman. Wê di wê temenê de wê di xwe de wê bi derûnê wê bixwezê ku ew rehet bibê lê wê di aslê xwe de wê ti carî wê rehetiya ku ew dixwezê bigihijiyê de jî wê negihijiyê de. Ev jî wê di temenekê berdewamî a temenê dijberî, hêrîş û hwd wê bide çêkirin. ..

Di nava jîyane civakê de wê ev alî wê weke aliyna ku mirov dikarê di serî de wê weke aliyna ku wê pêşîya têkiliyên civaknasî û navxweyî jî wê bi derûnê, civaknasî û hwd wê bidina girtin jî wan fahmbikê û werênê ser ziman. Di nava civakê de wê pêwîstîya têkiliya civaknasî û derûnê wê di wê temenê de wê her hebê. Di wê rengê de wê dema ku ew nebê temenê wê nebê jî wê ji aliyên din ên weke dijberî, hevdû redkirin û hwd re wê xwe bide dîyarkirin. Civaknasî wê di awayekê de wê ne di temenê de ya ku wê yek wê weke yekê din wê bihizirê û ankû wê xwediyê awayekê fahmkirînê bê. Wê weke aliyekê ku wê çawa wê di nava wê rewşa civakî de wê hevdû bi wê rengê hizirkirinê û hwd wê bibînê û wê fahmbikê bê.

Ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê di dewama wê de wê bide dîyarkirin û wê werênê ser ziman. Rewşên hevdû fahmkirinê de wê, civaknasî wê bi temenekê zimanî ê rengê salixkirinê a hevdû re wê di awayekê de wê were dîtin. Di nava rewşa civaknasiyê de wê, dîtbarîya hevdû, rengên gotin bilêvkirina ji hevdû re jî wê di wê temenê de wê weke aliyna giring wê xwe bidina dîyarkirin bin. Di nava rewşa mijare têkiliyên zayendî û civaknasî de wê ziman û rengê wê yên fahmkirinê û hwd wê weke aliyna pirr zêde giring ku wê yan wê temen çêbikin û yan jî wê temenê heyî jî wê bi ber xirakirinê ve wê bibin bin.

Di warê gotinên çêker û bikarhanîna wan de wê, di wê rengê de wê, mejiyê civaknasî û fahmkirina wê ya bi zimanî wê pêwîst bê. Di wê temenê de wê ji bilî aliyê wateya gotinê a bi hiş a di wê de wê aliyekê wê

yê dayina hêstî jî wê hebê. Wê ev jî wê di awayekê de bi rengê fahmkirinê û hiş re wê çawa wê hevdû di temenekê baş, herênî û ankû pozitiv de wê hevdû temem bikê wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê di dewama wê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Çavkanî:

- * Hall, Kira; Bucholtz, Mary, eds. (1995). *Gender articulated: language and the socially constructed self*. New York: Routledge
- *Lakoff, Robin Tolmach. (2004). *Language and woman's place : text and commentaries*. Bucholtz, Mary, 1966- (Rev. and expanded ed.). New York: Oxford University Press
- *Zimmerman, Don H.; West, Candace (1975). "Sex roles, interruptions and silences in conversation". In Thorne, Barrie; West, Candace (eds.). *Language and sex: difference and dominance*. Rowley, Massachusetts: Newbury House Publishers. p. 100–130.
- * Tannen, Deborah (1996). *Gender and discourse*. New York: Oxford University Press
- *Ochs, Elinor (1992). "Indexing gender". In Duranti, Alessandro; Goodwin, Charles (eds.). *Rethinking context : language as an interactive phenomenon*. Cambridge England New York: Cambridge University Press
- * Todd, Alexandra Dundas (1993). "A diagnosis of doctor-patient discourse in the prescription of contraception". In Fisher, Sue; Todd, Alexandra Dundas (eds.). *The social organization of doctor-patient communication*. Norwood, New Jersey: Ablex Pub. Corp. p. 180–220
- * Bucholtz, Mary (2004) [1975]. "Editor's introduction". In Lakoff, Robin (author); Bucholtz, Mary (eds.). *Language and woman's place: text and commentaries*. New York: Oxford University Press. p. 3–19

WÊJA Û TÊGÎNA ZAYENDÊ

Weke aliyekê din ê bi têtîna zayendê re wê hildan li dest û fahmkirina wê ku wê di demên hemdem de wê bi zêdeyî wê pêşkeve û wê derkeve li pêş wê mijare têtîna wêjeyê û fahmkirina wê ya zayendê û ankû fahmkirina wêjeyê bixwe di çerçoveyek bi têtîna zayendî û hwd de bê. Di wê temenê de wê di serî de wê weke aliyekê wê yê giring wê dikarê wê di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê giirng wê, weke ku mirov di çerçoveya mijara ziman de wê dikarê wê fahmikê û wê werênê ser ziman de wê mijare zayendê wê di wê çerçoveyê de wê di awayekê de wê bi wê re wê di awayekê de wê derkeve li pêş.

Di aslê xwe d ewê mijara fahmkirinên zayendî de wê, di awayekê de wê têtîna wêjeyê û salixkirinên wê yên bi rengê fahmkirinê û hwd wê weke aliyekê zimanî û hwd jî wê biafirênin. Di wê temenê de wê, dema ku mirov wê bahsa rengê fahmkirinên demên berê dikê wê çawa dijîn, salixdikin û di temenekê nêzîkbûna li hevdû de û hwd wê were ser ziman wê li ser wê were sekin in. Di wê temenê de wê, di mijare zayendê de jî wê ev wê weke aliyekê giring wê bi wê re wê xwe bide dîyarkirin bê.

Di roja me de wê dema ku wê bahsa wêjeyê bê kirin wê demê gotina 'wêjeya zayendî' jî wê di wê temenê de wê dibê ku mirov wê fahmbikê û wê di wê çerçoveyê de wê di awayekê de wê dikarê wê li ser wê

bisekinê. Di çerçoveya têtîna wêjeya zayendî de wê du awa wê hebin ku mirov di destpêkê de wê li ser wê bisekinê. Yek wê ji nava wêjeyên berê ku ew bûna wê di literatura wan de wê çawa wê ziman û rengekê fahmkirinê wê hebê ku mirov wê li ser wê bisekinê bê. Wê ji wê kifşbikê ku ew çawa hatiya hanîn li ser ziman.

Aliyekê din jî wê bi teybetî wê têtîna zayendî a wêjeyî wê were pêşxistin ku ew çawa di awayekê de wê were ser ziman. Di wê temenê de wê di serî de wê ji ber ku wê dema ku wê gotina zayendê wê were ser ziman wê jin wê were ser ziman wê weke ku wê rewşa jinê wê bi wê re ku ew çawa dihê salixkirin wê bi wê re wê we re were ser ziman. Lê di aslê xwe de wê weke ku em di çerçoveya gotina zayendî a kurdî de wê dibînin wê gelek mijarên ku ew di zikhevdû de bi wê ve girêdayî û di nava wê de werina ser ziman wê hebin. Wê weke jinê mêr jî, weke mêr zaro, weke zaro ciwan, keç, kûr, dapîr, bapîr û hwd wê bi hemû aliyên din ên temenî û hebûnî a bi temenê jîyanî de wê werina ser ziman

Di mijare zayendê de wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê di wê temenê de wê salixkirin û bi wê re hanîna ser ziman a bi rengê jîyankirinê, xûy nîşandinê, fahmkiirînê, salixkirinê û hwd re wê dikarê wê fahmbikê. Wêja û têtîliya wê ya bi zayendî re wê di wê temenê de wê weke aliyekê temen çêker a civakî jî wê weke têtînekê wê karibê temen biafirênê û bigihênê têtîhiştinel giring a fahmkirinê. Di dewama wê de wê di awayekê de jî wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare salixkirinê wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe bi wê re wê di awayekê de wê bide dîyarkirn. Di aslê xwe de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare zayendê wê di wê rengê de wê, weke aliyekê wê yê giring wê xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin.

Wêjeya zayendê wê, di wê rengê de wê, weke aliyekê fahmker a rewşa jîyanê wê biafirênê. Di afirandina zimanê zayendê, pêşxistina bi têtînî û têtîliyê temenî a bi aliyê pozitiv û ê fahmker û hwd de wê weyneyê wê ya giring wê karibê xwe bide dîyarkirn. Di dewama wê de wê li ser wê temenê wê pêşxistina rolên zayendî bi awayên nû re wê karibê temenekê fahmkirinê wê karibê bi xwe re wê biafirênê.

Di demên berê ên kevn de wê, wêja û têtîna zayendê

Wê dema ku mirov wê li ser temenekê dîrokî wê werênê ser ziman wê bêgûman wê di çerçoveya pêvajoyek jîyane bi hevdu re jîyankirinê a pirr dirêj re wê karibê mijar were hildan li dest. Minaq wê di wê temenê

de wê dem bi dem wê bineterên nivîskî ên ku ew hatina nivîsandin û di nava civakê de ew hatina belavkirin wê di wateya wan, salixkirinên bi rolên zayendî û hwd de wê çawa bin wê weke aliyna ku wê hem salixbikin û hem jî wê danîşan bikin. Ber vê yekê wê weke aliyekê wê di serî de wê ev wê bi xwe re wê bide dîyarkirin.

Di pêvajoyên destpêka demên şariştaniyê de wê, dema ku em bahsa keseyetiyên ku wê di wê temenê de wê weke xwedî minaq bin wê bi rengê jîyankirina wan û hwd re wê were lêhizirkirin. Di dewama wê de wê hewlbê dayin ku ew were salixkirin. Di wê temenê de wê ew wê bo civakê wê di wê temenê de wê wateyek wê zêde giring wê hebê.

Minaq di awayekê de wê weke ku mirov dibîne di pêvajoyên destpêkê ên şariştaniyê de wê di demên sumeriyana de wê, di nava bineterên nivîskî de wê rengna salixkirinên ku wê li ser şewayê rola zayendî û hwd re wê bê kirin. Wê di wê temenê de wê wekî din wê bineterên nivîskî ku wê karibin bi wêjeyî jî wê werina fahmkirin weke 'destana gilgamêş' wê di wê temenê de wê di rengê weke dayika gilgamêş Nînsûn ku wê bahsa wê were kirin wê, di wê rengê de wê şewayê tefsirkirinê û hwd wê karibê di wê çerçoveyê de lê bal were kişandin.

Di dewama wê de wê, weke wê şewayên nivîsandî, vegotinî û hwd wê, di nava gel û xalkê de wê, li ser esasê vegotinên civakî, çîrok û çîrovanokên gelîrî û hwd re wê karibê di awayekê de balê bikişênê li ser wê. Di wê temenê de wê, dema ku wê bahsa keseyetiyekê wê were kirin wê bi kirinên wê, rengê jîyankirina wê, nerîn û fahmkirina wê re wê were ser ziman.

Di mijare têgînên wêjeyî de wê, dikarê di dewama wê de wê balê bikişênê li ser wê ku wê di demên berê de wê weke ku em dibînin wê, di temenekê ku wê çawa di nava civakê de wê were cih û rola wê were dîyarkirin wê di wê temenê de wê şîroveyên ku ew di wan rengên vegotinî û hwd de wê werina kirin wê di temenekê çêkirina fahmkirinê a di wê temenê de bê.

Di wê rengê de wê aliyekê wêjeyî ê bi vegotinê ê giring hebê ku mirov wê di çerçoveya têgîna zayendî de wê, şîrovebikê û wê fahmbikê bê. Ew jî wê di temenê fahmkirina rengê rola zayendî û di wê temenê de salixkirinên ku wê dem bi dem wê di wê temenê de wê bi wê re wê werina kirin bin.

Wêja wê hertimî wê ya ku ew dihê jînkirin û dîmenê pêşketî ê jîyanî wê bibîne û wê li berçav wê bigirê. Di dewama wê de wê li ser wê re wê,

bixwezê çerçoveyek fahmkirin di nava təkiliyên jîyankirî de wê bide çêkirin. Di wê temenê de ev wê təkiliyek di nava du zayendan de bê û ankû di nava du hemzayendan de bê wê wusa bê.

Vegotinên ku wê di wê temenê de wê bi wêjeyî wê bîn ser ziman wê di serî de wê, rewşên ku wê di wan de wê bîn ser ziman, təkiliyên weke yên nava du zayendan ên bi evîndarî, təkiliyên nava malbatê, şewayên nêzîkatîyê û rengên fahmkirinê û hwd bin. Wê, di dewama wê de wê weke aliyna ku wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê were hizirkirin.

Di rewşa civakê de wê, di wê temenê de wê di aslê xwe de wê, çendî ku wê ji aliyekê ve wê bahsa rolek şenber a dîyarkirî wê were kirin jî lê bi têgînî wê hemû rewş wê dîtbar bin û wê di wê temenê de wê bi ji wê gihandina xosletên nû û ankû bi girêdanên bi xosletên nû hwd re wê vegûharîna bi rengên rolên zayendî û ankû pêşxistina wê re wê pêvajoyên pêşketinê wê bi wê re wê weke ku wê werina salixkirin.

Di temenekê xwezayî de wê, çerçoveya nerîna jîyanê, çand, hûner, mirov, civak û hwd wê bi wê re wê di awayekê de wê dîmenekê wê bi wê re wê were ser ziman. Di nava demên berê de wê, dema ku mirov bineterên nivîskî ên weke bi olî û ne bi olî ku ew hatina nivîsandin de em wan dixwênin û dikin ku wê fahmbikin ku wê xwediyê nerînek çawa a zayendî bê. Di wê temenê de wê, di temenekê funksiyonî, û salixkirina zayendî û rola wê de wê pêşketinek çawa di wê de wê hebê û wê di kîjan waran de wê sînorekê wê dîne li pêşiyê. Di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê werênê ser ziman bê. Di demên kevn de wê di wê warê de wê, şewayê jîyanê bi dîmenên hatî pêşxistin re wê, li ser têgînên rewîstî û olî û hwd re wê di wê temenê de bê.

Di her demê de wê şewayekê pêşketinê ê mirov û jîyane mirov wê xwe bide dîyarkirin. Ber vê yekê wê weke ku em çawa dibêjin 'mîrovê dema hemdem' wê di heman rengê de wê ên demên kevnara, demên serdemên navîn jî bi wê rengê wê dihênê ser ziman. Heta ên demên berî demên kevnara û demên berî demên şariştaniyê û hwd jî di wê temenê de dikin ku salixbikin û bi wan bigihina şewayekê salixkirî ê mirov bi təkiliyên wê yê bi jîyanê, hevdû û rengên wanên fahmkirinê re. Di wê çerçoveyê de wê, di awayekê de wê dikarê wê werênê ser ziman. Minaq wê, dîmenê jinê ê di nava avêstave zerdeşt de wê, di wê temenê de mîrov dikarê wê li wê bihizirê. Di destopêka demên kevnara ên ber bahra reş re wê bi têgînên homeros ku ew di îlyada û hwd de dihênê ser ziman wê di wê temenê de wê dîmenekê fahmkirinê ê bi rengê salixkirî ê demê re wê bi xwe re wê bide dîyarkirin.

Di serdemên navîn de wêja û têngîna zayendî

Li ser dîmenekê wêjeyî ê ji nava jîyane serdemên navîn de ku mirov wê li wê bihizirê wê di serî de wê weke ku mirov wê di demên kevnera de wê bibînê wê rol û rengê weyna zayendî a bi têkiliyên wan ê n bi hevdû re wê hebê. Minaq wê li bajarek serdema navîn, hem di jiyana taybet û hem jî di jiyana xebatê de cûdahiyên zelal û kevneşopî di navbera zayendan de hebûn. Nîqteya destpêkê ji bo dabeşkirina kar, cotkar bû ku jina malê mifteyên hemû mal û jûreyan li ber destê wan bû û berpirsiyariya pêdîv, xwarin û vexwarinê û hem jî ji bo zarokan wê amede dikir. Berpirsiyariya sereke ya hilberîna çandiniyê û pîşesaziyên duyemîn ên wekî nêçîr û masîgiriye hebû, ew jî wê yan wê û yan jî mêr wê biikira. Ji derve jî serokê malbatê wê ew wê ji aliyekê ve wê weke ku wê piştî mêr wê ew ba.

Têkiliya di navbera zayendan de û çawa divê ew li derve tevbigerin hêdî hêdî di seranserê Serdema Navîn de bi xortî di bin bandûra Xirîstiyantiyê, islamê û hwd de bû. Ji demên kevnar de ji bo zilamên ku firsendên wan ên darayî hebûn û bêguman dixwestin, ji bo mirovên ku jê re fersendek hebûn gelemperî bû. Di navbera xwestek û evînê de ferqek çêbû. Ji ber sedemên pratîk û stratejîk zewicîn. Li ser hevjinên ku di xebatê de baş bûn, lê nexasim li ser hevalbendiya bi malbat û xizmên din re, û li ser zewaca di rewşa wan de an jî heke gengaz be. Xirîstiyantî di warê zewacên mayînde û xebata li dijî zîneyê de bandûr kir. Zarokên zewicî divê mafê mîrasê berî ne rewya hebe. Di pratîkê de bi taybetî ji bo jinan, hêdî hêdî balkişandina li ser fezîleta exlaqî jî gelemperî bû. Ji bo mêran bêtir rûmet hebû. Ji bo jinên zewicandî bikaranîna serikan îfadeya rêzgirtinê ye. Wêjeyek ya Serdema Navîn a bilind tijî mînaqên mêran a.

Di wêjeya serdemên navîn de wê di awayekê de wê weke ku mirov lê dinerê wê mêr wê ni sîyan, û kifşkarîya xwe ya li ser zayenda weke hewserê xwe re ku ew xwediyê wê ya re wê werê ser ziman. Wê di wê temenê de wê dîmenekê civakî wê bi xwe re wê bide nîşandin. Lê weke ku me di destpêka bê beşê de wê hanî ser ziman jî wê di nava jîyane kar û xabatê de wê, hin bi hin wê bi rola xwe re wê rabê. Wê di wê warê de wê kifşkirinên nava malê wê hin bi hin wê bi wan re wê pêşkeve û wê derkeve li pêş. Di nava tênginên civakî û olî de wê, dîmenên ji hev cûda ên zayendî jî wê karibin werina dîtin, çendî ku wê bi hevdû re wê di awayekê de wê weke ku wê bê jin jî. Minaqe wê tênginê wê hebûna civake kurd û kevneşopîyên civakî û têngihên wê yên cihêyî ên olî û hwd bin.

Di wê temenê de wê, di awayekê de wê, bêgûman wê di kifşkkirinên hevdû de wê, di dîmenekê de wê, were dîtî ku wê bandûrê wê li hevdû bikin û heta ku wê di awayekê de wê weke ku wê werina dîtî jî. Lê wê, di pêvajoyên jîyankirinê de wê ji hevdû cûdayî wê hebê. Ol û rewîst wê di rêgezên jîyanî de wê aliyekê wan ê fahmkirinê wê hebê. Ji aliyê civakî ve jî wê bi pîretikî û hwd wê, aliyê wê yê jîyanî wê hebê. Dema ku wê di nava jîyane civakê de wê gelek kirin û ankû pîretik wê bibin wê çawa ew werina salixkirin jî wê di awayekê de wê, serî li têngînn olî û rewîstî wê bê xistin. Di wê temenê de wê levnekirina wan jî wê çawa di levkirinekê de wê bînina ser ziman wê hewldan wê bi wê re wê bîn dayin nîşandin.

Di nava wê rewşê de wê, pîretik û ankû kirinîya civakî wê, di awayekê de wê ji temen ve wê, di wan waran de jî wê di awayekê de wê li ser pêvajoyên xwe yê pêşketinê re wê temenekê vegûhar û bi wê re ê pêşketinê wê bide çêkirin. Ev wê, weke aliyekê wê yê giring ê ku mirov wê di wê çerçoveyê de wê fahmbikê bê. Di wê warê de wê di dewama wê de wê were dîtî ku wê jîyane civakê wê ji temen ve wê, weke aliyekê gûharîner wê di wê temenê de wê, bi têngînen olî re jî û yê rewîstî û hwd re jî wê weynekê wê ji temen ve wê di wê rengê de wê, bileyizê. Di dewama wê de wê, wêja wê weke rengê jîyankirîna civakî ku wê di demên wan demên serdemên navîn de wê gih bi nivîskî û gih bi devkî wê werina ser ziman jî wê, di wê temenê de wê, rengên jîyanan û wê di wê çerçoveyê de wê qaydkirinan wê bi wê re wê bide çêkirin.

Di aslê xwe de wê, di wê rengê de wê, aliyê civakî wê weke aliyekê şoreşgerane ê vegûhar jî di temenê de bi wê rengê wê dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê dema ku mirov li serdemên navîn binerê û di dewama wê de wê pêvajoyên wê yê vegûharîne binerê jî wê di dewama wê de wê ev wê weke aliyekê ku ew pêşdikeve û demê bi xwe re dide gûhartin wê were dîtî.

Di demên hemdem de wê bi zêdeyî wê ev wê bi encamên wê yê pirralî ên wêjeyî re wê were dîtî. Di destpêka demên hemdem de wê demên ronansê wê di wê temenê de wê warê nivîsandina wêjeyî, pêşxistinên hûnerî û hwd de wê, taqînekê wê weke ku wê bijî û bide jîyandin. Di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê giring jî wê di dewama wê de wê, dikarê wê weke aliyekê wê yê giring wê werênê ser ziman.

Di demên hemdem de wêja û têngîna zayendî

Di warê bi navkirin û salixkirina bi gotinî a têngîna wêjeya zayendî û ankû tîkiliya wêjeyê û têngîna zayendê û hwd de wê, awayekê pêşketinê ê

li berçav wê di wê rengê de wê bi wê re wê were dîtîn û wê were ser ziman. Di aslê xwe de wê di awayekê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijara zayendê wê di wê temenê de wê, dikarê wê weke aliyekê wê yê giring wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê zayendîfî wê pêşketina wêjaye wê, bi pêşveçûnên bi rengê hizirkirina wê re wê di awayekê de wê di ahengekê de wê bi rêve herê.

Di demên hemdem de wê, di wê rengê de wê, bi zêdeyî wê li ser esasê wê nerînê û bi wê nerînê nêrtinê re wê di awayekê de wê, wêjeya zayendî wê minaqên wê werin û pêşkevin. Lê di wê çerçoveyê de wê weke ku em ji demên ronasansê û hwd dibînin wê bi wêjeyî hatina hanîna ser ziman û bi hûnerî pêşxistinên bi dîtînî û dîtbarî ku wê werina ser ziman jî wê di wê temenê de wê weke aliyekê ku wê mirov karibê di wê temenê de wê balê bikişênê li ser wê bê. Wê hatina hanîna li berçav wê di wê çerçoveyê de wê êdî wê di awayekê bi hişmendî û şubjeyî de wê temenekê dîtînê û lê nerînê û ji wê pêşxistina têtîgînê û hwd wê biafirênê.

Di demên hemdem de wê têtîgîna zayendê wê bi rolên wê ji nûve salixkirinê û di nava jîyane civakê de wê bi lêgerîn, hizirkirin û hanînên ser ziman ên weke bi rola zayendê û hwd re wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giirng wê xwe di dewama wê de wê, di awayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin.

Di wê temenê de wê jî mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê, kifşkirinên di çerçoveya zayendê de wê bi têtîgînên natûralismê, realismê, romantismê û hwd re ku wê ji demên hûnerê ên weke yên barokê û piştê û pê de ku wê werina kirin êdî wê rengê hizirkirinên di wê warê de jî wê di awayekê de wê biafirênin. Wê bi wê re wê temenekekê hizirkirinê jî wê bi wê re wê bidina çêkirin.

Di serdemên hemdem de wê feminism jî wê li ser wê temenê wê weke têtîgînek zayendî wê pêşkeve û wê çerçoveyek teorikî kêm zêde wê werênê ser ziman. Lê di wê temenê de wê di aslê xwe de wê, kêmasîya di wê rengê fahmkirinê de wê di sserî de wê wê ew bê ku wê tenê wê di çerçoveya têtîgînek bi pirsgirêk a zayendekê û qatagoriya wê de wê di wê temenê de wê li wê bihizirê û wê tenê li şûna bi temenekê perspektifî û hwd wê li ser temenekê bertekî ku wê hinek dordor wê bi têtîgînek tundurewî jî wê şîrove bikin re wê pêşkeve bê. Tundurewîfî dibê ku mirov wê, ji hinek aliyan ve wê baş jî wê bi wê re wê werênê ser ziman. Lê li şûna perspektif pêşxistinê pêşxistina bertekê wê weke aliyekê wê yê kêm bê ku mirov wê di wê temenê de wê werênê ser ziman.

Ber ku wê mijare zayendî wê ne tenê wê ji aliyekê wê biafirê. Wê ji aliyê din ê rengê nerîna aliyê din jî wê biafirê. Di wê temenê de wê vajî wê ku tenê wê li ser aliyekê wê di wê temenê de wê werê ser ziman wê aliyê ku ew temenê pîrsgirêkê diafirênê wê weke jinedîtî ve wê were dîtî û wê di awayekê razber de wê tenê li ser fektora aliyekê a bi pîrsgirêk re wê bi temenekê fenomenî û dîyardeyî wê bidest bihizirkirinê bikê.

Di wê rengê de êw pêvajoya rengê hizirkirinê wê çendî ku mirov wê kêmbibînê jî wê mirov nikarê wê bi tememî di temenekê şaş de wê fahmbikê. Lê zêdekirinên bi pêşxistinên weke ji aliyê perspektîfî û hev jî wê weke aliyên wê yê din ên ku ew di wê çerçoveyê de ew bi wê re werina pêşxistin bin. Wêja di wê temenê de wê têkiliya bi pîrsgirêk ku ew dîmenekê wê weke bi kişandina fotografê wê re ku ew bide dîyarkirin û dênê li berçavan wê di wê temenê de wê, karibê temenekê baş ji pêşketina wê fahmkirina wê ya herênî re biafirênê.

Di wê temenê de wê, di temenekê gelemperî de navê wêjeyê di temenê wêjeya zayendî de wê werênê ser ziman wê di awayekê de wê rast bê. Ber ku wê di nava jîyane civakê de wê çawa wê bi temenekê hizirkirinê ê fahmkiirna têkiliyên nava zayendan wê fahmbikê û pêvjaoyên wê yê bi demê re wê fahmbikê wê weke rengê pêşketina wê hanîna ser ziman jî bê.

Di wê rengê de wê mijara fahmkirinê wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê mijara zayendê û têkiliya wê ya bi wêjeyê re wê ji aliyekê din ve wê weke minaq wê rengê rol û awayê jinê ê di wê de bê, û ankû rol û rengê awayê mêr ê di wê de bê ku ew dihê ser ziman bê. Ev wê weke aliyna ku wê di wê temenê de wê dema ku mirov wê dixwênê wê di serê mirov de wê cih bigirin û wê di dewama wê de wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê bi wê re wê biafirênê bê.

Di aslê xwe de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare zayendê wê di wê rengê de wê, di serî de wê weke aliyekê wê yê giring wê derkeve li pêş. Di nava jîyane civakê de wê jî mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê hertimî wê bi kifşkirina xosletên nû bi wan salixkirinên ku wê pêşkevin re wê temenê vegûharinê wê bê çêkiirin.

Ji aliyekê din ve jî wêja wê di nava jîyanê de wê dîmenekê ku ew hati jînkirin wê ji aliyekê ve wê bide berçav. Lê ji ali aliyekê din ve wê, ew dîmen bi rolên wê yê zayendî re wê çî encamê wê bi xwe re wê bide dîyarkirin wê ew jî wê bi wê re wê weke ku wê bide nîşandin. Li ser wê re wê êdî bi rengê hişmendî, aqilî û teorikî re wê lêpîrsînên li ser rewş,

rol û têngînên zayendî û hwd re wê, di awayekê de wê êdî weke ku wê bibê.

Di nava jîyane civakê de wê, ev alî wê weke aliyna dewrûdayimî ê bi berdewamî xwe pêşxistinê jî bin. Di wê temenê de wê ev wê weke aliyna ku wê pêşkevin jî bin. Di wê çerçoveyê de wê, wêja wê, di awayekê de wê, ji aliyekê ve wê di her demê de wê weke ku em di demên hemdem de dibînin wê wey nek wê ya giring a mazin di pêşketina mirov de wê hebê.

Çerçoveya têngîna wêjeyê di wê rengê de wê bi rengê salixkirina wê ya objektiv re ku wê bê nerîn wê rewşekê weke ku ew hatî jînkirin wê pêşî dîmenê wê bikişênê û wê bide dîyarkirin. Di wê de wê aliyên baş werina dîtî jî û yên ne baş werina dîtî jî wê hebin. Di wê rengê de wê, di wê rewşê de wê rewşa zayendê wê di awayekê de wê di nava wê de wê, çawa wê were fahmkirin wê temenê de wê, bide nîşandin. Di wê rengê de wê, di demên hemdem de pirtûkên ku wê di temenekê wêjeyî de li ser jîyane demên destpêkê ên şariştaniyê, demên kevnera û serdemên navîn û demên wê werina nivîsandin wê di wê rengê de wê, bi awayekê wê dîmenê wê yê jîyankirinê wê bidina dîyarkirin li berçav. Di wê de wê rola zayendî û têngîna wê çawa wê hebê û wê xwediyê rengê fahmkirinê û funksiyonên çawa bê wê were dîtî û kifşkirin.

Wêja di wê rengê de wê, di temenekê xwe bi keseyeti û hwd di awayekê, rengê, wêneyekê û hwd de dîtî de wê weke ku wê temenê wê biafirênê bê. Di wê rengê de wê weke aliyekê wê yê giring wê di nava jîyanê de wê weke neynikgirtina li rengê jîyane me ya baş û nebaş bê. Di wê çerçoveyê de wê têngîliyên nava jin û mêrê, zaro û dêûbav û hwd de wê çawa bin wê ew dîmenekê wê bide çêkirin û wê bînen ser ziman. Di wê de jî wê têngîliyên zayendî, awayê wê, rewşa wê ya jîyanî, rolên wê yên dem bi dem wê werina dîtî û kifşkirin. Êdî wê dem ku ev bû jî wê temenê xwe bi wê jinûve afirandinê di temenekê hê baştir de wê biafirênê û çêbikê.

Çavkanî:

Skaftun, A. (2009). Litteraturens nytteverdi. (1.utg.) Bergen: Fagbokforlaget

*Rønning, H. & Slaatta, T. (2013). Makt og endring i den litterære situasjon. I J. K.Smids, T. Vold & K. Oterholm (Red.), Litteratursosiologiske perspektiv (1.utg, s. 93-117). Oslo: Universitetsforlaget

*Oterholm, K., Smidt, J. K. & Vold, T. (2013). Hva er litteratursosiologi? Teoretiskeperspektiv. I K. Oterholm, J. K. Smidt & T. Vold (Red.), Litteratursosiologiskeperspektiv (1.utg., s. 21-62). Oslo: Universitetsforlaget.

*Breen, R. û J.H. Goldthorpe (1997), «Explaining Educational Differentials: Towards a FormalRational Action Theory.» Rationality and Society

*Bergmann, B.R. (2011), «Sex segregation in the blue-collar occupations: Women's choices orunremedied discrimination?: Comment on England.» Gender & Society

*Albert, R., L. Escot u J.A. Fernández-Cornejo (2011), «A field experiment to study sex andage discrimination in the Madrid labour market.» International Journal of HumanResource Management

RAMYARÎ Û TÊGÎNA ZAYENDÊ

Di aslê xwe de wê dema ku mirov wê mijarê di çerçoveya têgîna zayendê û ramyariyê de wê hilde li dest wê bi dîrokek demdirêj re wê gelek tişt û aliyên ku wê karibin werina hanîn li ser ziman wê hebin. Di asta dawî de wê, dema ku mirov wê bahsa ramyariyê û rêvebirinê wê bikê wê di wê çerçoveya wê de wê şêwayekê zêhnî wê xwe bide dîyarkirin. Wê di wê temenê de wê çawa wê were pênasekirin, salixkirin û hwd wê weke aliyna ku mirov wê, dikarê wê di dîmenekê de wê werênê ser ziman.

Di demên berî şarîstaniyê de wê şêwayekê hildana li dest a weke ku wê ji temen ve wê çawa wê, bê dîtîna wê hebê. Minaq wê di awayekê de wê, di wê rewşê de wê, li ser temenê bihêzbûnê wê were dîtîna û wê di wê temenê de wê, were dîtîna ku wê ji aliyê aqilî ve bi hêzbûnê wê di awayekê de wê di nava civakê de wê kî derkeve li pêş wê ew di wê rengê de wê gotina wê lê were hisandin. Vajî demên şarîstaniyê wê di wê demê de wê di nava jîyane civake berî demên şarîstaniyê de wê, jin wê di awayekê de wê bi aqilê xwe wê di nava wê jîyanê de wê weke hêzek sazûmanker wê derkeve li pêş. Ya ku wê di aslê xwe de wê, piştî wê were kirin wê li ser temenekê bi hêzê gotina dana hisandinê ku wê mêr wê bikê û wê di wê temenê de wê, di şêwayekê weke çawa wê di demên şarîstaniyê de wê di qasrê de wê derba wê li dijî rêveberiyê wê werina kirin û wê dest gûharandin wê bi wê werina pêşxistin wê di heman rengê de wê li

rêveberîya xwezayî a civakî ku wê di wê temenê û demê de wê weke jin lê serdest a wê, di wê çerçoveyekê de wê weke ku wê derbeyek şariştanî wê li wê were kirin.

Di awayekê de wê dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê mijara civakên berî şariştaniyê wê dinava xwezayê de wê de wê, bi aqilê xwe de wê, di zikhevdû de wê li ser temenê fêrbûnê, azmûnê û jîyankirina dirêj re wê bi zêdeyî wê yên weke dapîr û bapîr wê derkevina li pêş. Ev wê weke çinek serdest a civakî wê di wê demê de wê di dîmenekê de wê were dîtin.

Di aslê xwe de wê di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijara civakê di wê demê de wê, di awayekê de wê, dîmenekê pêşketî ê xwezayî wê bi xwe re wê bide dîyarkirin. Wekî din di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê ew bê ku wê, di demên şariştaniyê de wê, şewayê ku wê pêşkeve bê. Di demên şariştaniyê de wê, ramyarîya zêhnî, rêveberî, hizrî, çandî û hwd wê pêşkeve û wê, di zikhevdû de wê di awayekê de wê di çerçoveya sazûmana hizirkirinê a mitolojikî û hwd de wê di dîmenekê de wê xwe bide dîyarkirin. Ev pêşketin wê bi demê re wê di awayekê de wê rengê jîyanê wê bi xwe re wê di wê rengê de wê bi xwe re wê bidina dîyarkirin.

Wê dema ku em bahsa demên şariştaniyê û têgîna wê ya rêveberiyê wê bikê wê di wê temenê de wê bi teybetî li kurdistanê û mesopotamiya wê gelek tiştên ku wê werina gotin wê hebin. Wekî din li gelek deverên din ên cihanê û di demên wan ên dîrokê de wê, dem bi dem wê têgîn û aliyên ku mirov dikarê wrênê ser ziman wê bibin. Di wê rengê de wê heta ku wê dem wê were demên serdemên navîn û serdema hemdem wê dikarê wê di wê temenê de wê werênê ser ziman. Di aslê xwe de em di wê çerçoveyê de wê ji aliyekê ve serdema navîn û serdema hemdem di çerçoveyek dewranî' de wê di dewama hevdû de wê weke demekê wê dikarê wê werênê ser ziman. Wê di wê rengê de wê, karibê têgînekê giştî di dewama wê de wê, di çerçoveya pêvajoyên pêşketinê de wê bi xwe re wê bide dîyarkirin.

Di demên demên berî şariştaniyê de ramyarî û têgîna zayendê

Di demên berî dîrokê de wê, di awayekê de wê rengê jîyane bi komî ku wê di wê de wê, li gorî hiararîya biolojikî wê di nava koma mirovan de wê bê kifşkirin wê hebê. Di wê rengê de wê mirov dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê mijara zayendê jî wê di wê temenê de wê weke têgînek ku mirov wê dikarê wê li wê bihizirê bê.

Di nava komê de wê, kesên li pêş ên weke bi zane wê bi zêdeyî wê jin wê derkevina li pêş. Di awayekê de wê çerçoveya sazûmana komê a xwezayî jî wê weke ku mirov dikarê kifşbikê ew wê, pêşdixin, didomênin û didina dîyarkirin. Weki din wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, weke aliyekê wê yê giirng wê bi wê re wê ew wê derkeve li pêş. Di aslê xwe de wê, di awayekê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê têgîna serweriyê wê şewayekê wê yê bi zanîni wê di nava civakên berî dîrokê û şariştaniyê de ku wê bijîn wê di wê temenê de ku wê jin wê pêşavajiyê ji wê re wê bikê wê hebê.

Di awayekê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare zayendê wê di wê temenê de wê, li ser temenekê fûnksiyonî a zayînî re wê di wê rengê de wê bê dîtîni ku wê were dîyarkirin. Di wê çerçoveyê de wê, jîyane komê wê di awayekê de wê bi dîyariyên wê yên hizrî re wê, were dîtîni ku wê di wê temenê de wê, bê dîyarkirin. Di wê temenê de wê jî wê, aliyên hêstî û biolojikî ên bi girêdanê wê di wê temenê de wê li dora jinê wê hebin.

Li ser wê re wê ev wê, weke ku mirov wê dibîni wê were dîtîni û dîyarkirin. Di aslê xwe de wê jin wê, di nava wê rengê jîyane komî de wê derketina wê ya li pêş wê di wê rengê de wê, kifşkirinên bi zayînî re wê xwe bide dîyarkirin. Li hemberî zayina jinê wê mirov were li ser baweriyê.

Ev wê di awayekê de wê weke ku mirov wê dibîni wê ew wê bi wê re wê, di awayekê de wê were dîtîni. Di aslê xwe de wê jîyane komê wê bi wê re wê di awayekê de wê xwe bide dîyarkirin û domandin.

Ev rewş wê di demên neolitikê de wê zêdetirî wê di temenekê hinekî din bi hiştir û zanetir wê xwe di awayekê de wê weke ku mirov wê bide dîyarkirin. Çerçoveya girêdanîya li komê wê di wê temenê de wê di awayekê de wê weke ku mirov wê dibîni wê di awayekê e wê xwe bide dîyarkirin.

Di aslê xwe de wê demên neolitikê wê weke demna pirr zêde giring bin ku mirov wê di wê rengê de wê bîni ser ziman bê. Di awayekê de wê, di wê demê de wê weke ku mirov li kurdistanê û mesopotamya dibîni wê temenê çandiniyê wê li dora 10 û 8 hezar salan wê pêşkeve. Di wê temenê de nîşanekên ku ew dihên dîtîni û dirêjehiya dîrokê wê bide dîyarkirin ku wê ev dem wê li dora wan demên berî dîrokêa şariştani ku ew dihê hasibandin wê dest bi pêşketina xwe wê bikê.

Di wê temenê de wê çêkeriya bi destî jî wê di wê rengê de wê, di awayekê de wê pêşkeve. Wekin din wê di awayekê de wê, weke aliyekê

wê yê din ê giirng wê ev wê xwe bide dîyarkirin ku wê ev pêvajo wê bi pêşketina xwe ya bi têrzanîn re wê hin bi hin wê temenê jîyankirina demên şariştani bi hiş, zane û hwd re wê bide destpêkirin. Sazûmanên civakî wê di wê temenê de wê pêşkevin.

Pêşketina sazûmanên civakî û bi wê re têgîna ramyarî û têgîna zayendî

Di nava jîyane şariştanî de wê sazûman bi têgînî wê pêşkeve. Her tişt wê di temenekê fahmkirinê, bi hişkirinê û zanekirinê re wê pêşkeve. Fêrbûn, azmûn û hwd wê, di wê rengê de wê weke aliyna zanînê wê derkevina li pêş. Di aslê xwe de wê di dewama wê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê hin bi hin wê bi aqilbûn wê pêşkeve û wê rê û rêveberîyê ji jîyane sazûman re wê bide nîşandin.

Di wê temenê de wê rêveberî, desthilatdarî û hwd wê pêşkevin. Di wê rengê de wê, di temenekê sazûmana hizrî û têgihîştinî a bi aqilî û destûrî de wê pêşî wê pêşkeve. Di wê rengê de ew pêşî wê li ser kijan destûran wê fahmkirina wê û pêşketina wê bibê ew wê weke temenê wê bibê. Piştî wê li ser wê re wê rêzaniya ramyarî wê di dewama wê de wê pêşkeve. Rêzaniya ramyarî wê di awayekê de wê weke aliyekê giirng wê kesek wê weke bi gotina xwe wê dîyarkirinê li gorî wan destûrên ku ew bi wan dihê jîyankirin wê rêve bibê. Di wê temenê de kesên ku ew li gorî wê destûrê dihizirin wê weke 'oldar' bin. Kesên ku ew wê, weke kesên ku ew şer dikin di bin gotina xwe de didina hevdu û wan di sazûmanekê de dibina qada şer û didina şerkirin wê serbaz û ankû fermandar bin. Yanî weke ku mirov ji gotina femandariyê fahmdikê 'kesê ku ew ferman dikê, û ji gotina 'serbaz' fahmdikê kesê ku ew weke li ser hemûyan re bê.

Di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe bide dîyarkirin wê ew bê ku wê, têgîna serkêşîyê wê weke kesê ku ew pêşengî û rêzaniyê dikê wê xwe bide dîyarkirin. Di demên destpêkê ên şariştaniyê de wê li bawergehan wê komên weke bawermend ên weke jin û mêr wê hebin. Mînaq wê di bawergehên yazdanên jin de ku wê li gorî rêgez, destûr û gotinên ku wê li ser navê wan wê bèn jîyankirin wê bibin bin.

Di aslê xwe de wê di wê demê de wê weke ku mirov dibînê wê jin wê bi gotina xwe re wê çendî ku wê vajî wê jî wê di gelek waran de wê were ser ziman wê bi serkêşîyekê wê were ditin. Farqe wê ev bê ku ew bi hêza aqilê xwe ji navenda bawergehê wê dikê. Mêrê ku ew bi hêza laşê xwe di qada şer de wê dikê wê ew jî wê di wê temenê de wê bikê. Di nava kurdên gûtî û heta ya kurdên hûrîyî û mîtanîyî jî wê were dîtî ku wê

kesekê ku ew şer bikê ku ew key jî bê wê heta ku ew ji wan destûra ketina şerekê negirin wê ew wê nekin. Di wê temenê de wê ev wê di awayekê de wê, di nava sazûmanekê de wê pêşkeve.

Hin bi hin wê di nava jîyane şariştanî de wê, were dîtin ku wê destûrên kifşkirinê ên weke rênîşandina bi zêhnî wê bibin. Di wê rengê de wê ev wê weke aliyana giirng wê xwe di awayekê de wê bidina dîyarkirin. Ji aliyekê ve wê destûrên bi wê rengê wê dema ku wê werina kifşkirin wê li ser esasê destnîşankirina rola zayendî û bi hevdu re rengê têkiliyek civakî û hwd re wê di zikhevdû de wê çawa wê bê kifşkirin wê bi wê re wê bê dayin nîşandin.

Di wê temenê de wê, pêvajoyên rêveberiyê ku wê pêşkevin wê di wan de wê, di aslê xwe de wê, di awayekê de wê jin jî wê derkeve li pêş. Lê wê ji demekê û pê de wê, key weke mêr wê di wê temenê de wê weke kesên ku wê hem hêza şer û ya rêveberiyê di destê xwe de wê bidina kom wê derkevina li pêş. Di wê temenê de wê, aliyekê giirng wê di wê temenê de wê key weke mêr derketina li pêş wê di aslê xwe de wê bi hêza wî ya şer ve girêdayî bê.

Di awayekê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, mijare zayendê wê di wê temenê de wê piştê wê dema ku ew di destpêkê de ji bawergehan bi zanîna xwe ya pêşdikeve re didina dîyarkirin wê di awayekê de wê hin bi hin wê weke ku wê di wir de wê bîr girtigeh girtin.

Lê ji aliyekê ve jî wê destûrên ku wê derkevina li pêş ên weke yên jîyane civakî û sivil wê di awayekê de wê di kifşkariya zayenda jinê û rengê aqilê wê yê ku ew di awayekê de weke bi destûrî dihê û pêşdikeve re wê bibê.

Di aslê xwe de wê, li ser wê temenê dema keyan ku wê weke demek hegomonik, serdestî, desthilatdarî û hwd re wê, di awayekê de wê, derkeve li pêş. Di aslê xwe de wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê girîng wê xwe bide dîyarkirin.

Li ser wê temenê bi hêza şer û encamên wê re wê, regekê ku wê bibê wê êdî wê bi wê re wê, di aslê xwe de wê bi temenî wê ew rengê jîyane sivil wê weke ku wê wînda bibê. Di demên felsefeyê ên kevnera ku wê bi filosofên weke aristo û hwd re wê li ser wê bihizirin û wê bixwezin ku ew funksiyona jinê û zayendî bi wê temenê regekê bi gotin bikin û bidina dîyarkirin wê li ser wan encamên wê xate pêşketinê a keytiyê re bê.

Di wê temenê de wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di rengê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin. Di wê rengê de wê, rengê ku wê di felsefeyê de wê, aristo wê pêşbixê wê di wê temenê de bê. Lê berî wê Platon di wê temenê de wê, çendî ku wê hêza kifşkarîya jinê û karina rêvebirinê bi zanîn û hiş ku ew bikê wê kifşdikê û hinekî bi gotin dikê jî wê, di gotina xwe de wê weke ku wê xwediyê sînorekê bê. Lê platon û aristo wê, di awayekê çendî ji hevdu cûda dihizirin jî lê li ser temenekê wê têngîna nêrî dihizirin û wê di dewama wê de wê, xwediyê rengê hizirkirinê bin ku wê, çawa wê kifşkirinê wê di awayekê de wê bikin bin. Wê dîsa wê di mijara cihgirtina wê ya di kifşkarîna rêveberî û desthilatdarî a ramyarî de wê çawa wê bibê li ser wê bisekin in.

Lê di wê temenê de wê key û kesên şer dikin li ser encamên xwe yê şer re wê dikin. Di wê temenê de wê rêveberîyek û zihniyetek serwer wê biafirê ku wê, çawa wê di wê rengê de wê bi rengê ramyarî wê temenê wê bê afirandin. Ramyarîya civakî wê di wê temenê de wê bi wê ve girêdayî bê. Wê weke temenê ya desthilatdarî ku ew xwediyê biryara şerkirinê jî bê. Wê temenê wê biafirênê. Minaq li welatitîyên weke sparta wê, jin ku ew heta 40 saliya xwe wê zaeroyan wê werênina li dunyê wê ew zaroyên wan wê, ji wan werina girtin û wê weke şerwan wê bèn mazinkirin. Ev şêwayekê pêşketinê bê ku wê xwe bide dîyarkirin.

Ber vê yekê wê, çendî ku wê hinek hizrên platon wê di rengê fahmkirina wan de wê, weke vajî wê rewşê jî bin wê, piştê wê, di awayekê de wê weke ku wê aristo wê li gorî wê rewş bixwezê ku wê bikê awayekê de. Hinekî jî wê armanca rengên hizirkirinê ên li ser rewşa zayendî û di nava civakê de salixkirinên wê ku ew dikê wê di wê temenê de wê giring ku mirov wê werênê ser ziman.

Salixkirinên bi ramyarî ku wê rewşa zayendî dîyarbikin.

Salixkirinên ramyarî kengî wê rewşa zayendî wê dest bi dîyarkirinê wê bikin. Wê kengî ku wê rewşên zayendî wê di awayekê de wê, bi rolên zayendî û salixkirinên wan ên di nava têngînan olî û hwd de wê, bèn salixkiriin û pê de wê ev wê weke aliyekê ku wê bê kirin bê.

Di aslê xwe de wê, rewşa ramyarî wê di wê temenê de wê, bi zêhnî û hwd wê dema ku wê mijar wê bê mijara hêzê wê di wê temenê de wê, weke aliyekê ku wê kî wê di destê xwe de wê bigirê wê weke bi 'hêz' bê wê, were hizirkirin. Ber vê yekê wê, nexweşîya hêzê wê bi zêdeyî wê di wê warê de wê xwe di awayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin.

Di wê temenê de wê piştî demên kevnera wê di demên serdemên navîn de wê şewayekê sazûmanî ê civakî ku wê bi rêgezî rewîstî, olî û hwd ku wê li ser wê rengê re wê bên salixkirin re wê xwe bide dîyarkirin. Di aslê xwe de wê, ji nîqaşên serdemên kevnera ên weke yên bi hizirên Aristo re jî û di demên serdemên navîn de wê nîqaşên li ser zayendî k uwê bibin wê bandûra pergale kolederiyê ku wê berî wê û ankû heta wê demê ku wê bijî wê hebê. Wê di wê temenê de wê di çerçoveyê de wê, li wê were hizirkirin.

Ev wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê di serî de wê fahmbikê bê ku wê mijara hêzê û serdestîyê wê di wê temenê de wê bibê. Di serdemên navîn de ku wê çendî wê koldederî wê weke 'dawî li wê were hanîn' jî bê lê wê, di aslê xwe de wê, pergalek faodal a weke ya 'xilamtiyê' û ankû girêdanên bi hiyaraşîkî ku wê werina kirin û çêkirin wê di temenê çîna serdest û bindest ku wê bên kirin wê di şewayekê weke di rengê wê de wê xwe bide dîyarkirin. Wê pergale kolederî ku wê di wê temenê de wê, di rengê çîna serdest û bindest de wê di serdemên navîn de wê hin bi hin wê rengê wê bistênê wê ev jî wê di demên li dora ronansê û ankû di demên dawî ên serdemên navîn de wê bi awayekê vekirî bi tégîhiştin û hiş bibin û wê weke aliyna ku wê temenê tégînên bi xwebûnê, bi serêxwe bûnê û di encama dawî ên bi azadbûnê û hwd ku wê çêbikin bin. Di wê rengê de wê ev wê weke aliyekê wê yê giring bê ku wê di wê temenê de wê bibê bê.

Salixkirinên ku wê di wê demê de wê di çerçoveyek civakî de wê werina kirin wê bi hin wê di awayekê de wê bidest bi kifşkirinên bi deestûrên razber û hwd re wê bên bi rêvebirin. Wê dema ku ev destûr wê bên kifşkirin û bikarhanîn di fermiyetê û ankû di jîyanê de wê, bo hinekan wê bê hanîn li cih û bo hinekan wê newê hanîn li cih wê ew wê hingî wê bê temenê tekoşîna wekhevîyê di wê temenê de. Wê li rojava û ankû ewropa di wê de wê şerên sihsalî û şerên sadsalê û hwd ku wê werina kirin wê di wê temenê de wê di awayekê de wê hinekî wê encamên wê rengê fahmkirinê bin.

Di dewama wê de wê di wê rengê de wê rengê hizirkirinê ên pêşketinê wê xwe di awayekê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin. Piştî ku aqil û felsefe ket jîyanê de wê di wan waran de jî wê lêpîrsînê wê bide çêkirin. Ev wê, di awayekê de wê, bi wê were dîtin ku wê berê aqil wê bi ya baştirkirinê û ankû azadkirinê ve bê. Di wê temenê de wê dema ku wê aqil wê di temenekê rast de wê were fahmkirin û wê weke temenekê rêbarî wê bi wê re wê di wê temenê de wê were pêşketin. Wê aqil wê

hingî wê rêya mirov wê bi xwe re wê bide nîşandin. Ku em wê di wê temenê de wê fahmnekin wê demê emê çawa wê fahmbikin ku wê aqil wê di temenekê weke 'bi gihandina rastteqiniyê' di fahmkirinê de wê bikê?

Di wê rengê de wê di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê êdî wê mijara fahmkirinê wê di temenê kiryarên me de wê bicih bibê. Wê di dewama wê de wê, temenê lêpîrsînê wê bi wê re wê di awayekê de wê weke ku wê çêbikê û wê bi xwe re wê bide çêkirin. Di dewama wê de wê jî mirov dikarê wê fahmbikê ku wê mijara fahmkirinê wê di wê temenê de wê piştî wê fahmkirinê û rengê fahmkirinê ên bi felsefeyê û hwd re wê, êdî wê dest biavêjê rengên salixkirinên weke bi rengê hizirkirinên rolên zayendî û hwd jî.

Di nava jîyanê de wê ev alî wê êdî wê bi xwe re wê weke bi encamî wê destpêka demên hemdem wê bi xwe re wê bidina hanîn. Di wê çerçoveyê de wê demên hemdem wê di wê rengê de wê li ser temenê têgînên wekhevîyê, 'mafîtiyê', 'azadiyê' û hwd re wê were pêşxistin. Piştî serdemîn navîn wê ji demên ronansê û pê de wê, ne tenê wê felsefe û hwd wê, têgînên baweriyî jî wê bikevina nava hewldana ji nûve fahmkirin û salixkirinên weyn û rengên fahmkirinê ên di çerçoveya têkiliya mirov û rengê pozisyona mirov di jîyanê de.

Di wê temenê de wê, wê salixkirinên bi ramyarî wê êdî wê ji nûve wê di temenekê de wê weke ku wê bên kirin. Wê ramyarîya zayendî wê di wê temenê de wê weke aliyekê fahmkirina civakî û hwd jî wê hin bi hin wê xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin. Ber ku wê rola zayenda jinê wê ji demên kevnera û pê de wê, pîrr zêde wê, bi xirabî wê were sallixkirin û wê di wê temenê de wê weke 'dij olî' jî wê di dimenekê sergirtî û ankû servekirî de wê bê kirin wê hertimî wê berberî û pevçûna bi wê re wê, bi zêhnî wê di awayekê de wê xwe bide domandin.

Ev di aslê xwe de wê nedê nîşandin ku ev zayend wê bi pirsgirêk bê. Wê bide nîşandin ku ew yê ku ew xwediyê wê zêhniyeta ku ew wê bi wê rengê dikê pozisyonekê de wê ew pirsgirêk û temenê pirsgirêkê wê biafirênê bê. Ya ku wê newê dîtin û yan jî ku wê newê xwestin ku ew were dîtin jî wê di aslê xwe de wê di awayekê de wê ev bê.

Di rewşa salixkirinêmn ramyarî de wê, di wê temenê de wê, rewşa jinê wê di her demê de wê di nava jîyane civakê de wê, bi awayekê wê awa wê pêşîya wê were girtin ku wê barî nava rewşa ramyariyê wê were kirin wê di awayekê de wê hertimî wê tekoşînek bi zêhnî wê di wê temenê de wê bê dayin.

Lê ya ku wê vê yekê wê xirabikê û wê ew wê, barî nava rewşa ramyarî û fahmkiirna wê bikê jî wê di wê temenê de wê temenê rexnegirtinê a li wê rengê zêhnî ê fahmkirinê bê. Di wê temenê de wê tekoşîna wekheviyê û bûyîna xwediyê heman mafê weke hevdû wê di wê temenê de wê piştî ku wê barî qada ramyarî wê were kirin û pê de wê, bi temenekê felsefeyê û teorikî wê li wê were hizirkirin. Ev jî wê di awayekê de wê, weke pêvajoyek rexnegirtina bi felsefeyê û teorikî a li ser hemû demên şariştanî ên heta wê demê ku wê di wê temenê de wê bibin re wê bibê.

Ramyarî wê, di awayekê de wê, di awayekê de wê têtîna wekhevîtiyê wê hin bi hin wê çendî ku wê nasbikê jî lê wê di awayekê de wê, hê jî wê di demên hemdem de jî wê çendî ku wê aliyê zayendî wê jinê wê nivê civakê wê biafirênê jî lê wê dîroka wê ya di ramyariyê û pêvajoyên wê yên rêzaniyê de cihgirtinê de wê hê jî wê di awayekê de wê, ne weke ku di temenekê wekhevi de wê xwediyê pêşketinê bê.

Mînaq wê hê jî wê ramyariya herêmî û cihanî wê bidestê mêran wê bibê. Wê di qada ramyariyê de wê herî zêde wê, mêr wê hebin. Wê di wê temenê de wê, ew wê, di awayekê de wê weke ku wê hê hêzek hegomonikî wê di wê temenê de wê li ser rengê pêşketina civakê û mirov û hwd wê bi zêhnî wê di destê xwe de wê bigirin.

Di wê temenê de wê çendî ku wê di demên hemdem de wê gelek mînaq wê hebin jî ku mirov karibê bi awayekê pozîtiv wê werênê ser ziman ku wê bi ber wekhevîtiyekê ve wê çûyin wê bibê jî lê wê di awayekê de wê weke ku mirov wê dibînê wê hê jî wê di rengekê de wê, weke ku wê ji wê astê hê dûrbûn wê hebê. Mejiyê civakê wekhevi ji xwe herêkiriya û di wê temenê de dijî. Lê yê ramyarî û hwd wê hê di awayekê rêzaniyan de wê ne bi gelemper û ne jî bi teybetî wê herê nekiriya. Hemû pirsgerêkên ku wê di demên hemdem de wê xwe di wê temenê de weke pirsgerêkên maf û azadiyê û hwd wê bidina dîyarkirin wê ji wê çavkaniya xwe wê bigirin. Ev rengê zêhnî wê, ne tenê li dijî têtînen zayendî wê li dijî komên civakî û ankû civakên din û bi armanca bindestkirina wan û ankû kirina weke xwe de wê, diawayekê de wê, xwediyê dîmenekê ku wê di wê temenê de wê karibê wê fahmbikê bê. Di wê temenê de wê, demên bindestkirinê ku mirov dikarê bi gotina 'metingeriyê' jî di çerçoveya wê dîrokê de wê werênê ser ziman wê, di nava civakê de jî wê bi wê zihniyetê wê nêz bibê û wê civakê wê di awayekê de wê, bo bindest kirinê wê di temenekê di têtîna geltiyê de wê bide hiştin. Gotina 'gel' û ankû 'cvakê' wê di mejiyê kesekê ji civakê de wê xwediyê wateyek cûda a di temenê wekhevdû, maf û azadîya ku ew ji wê sûdbigirê û hwd de bê.

Lê di temenekê ramyarîvanekê û ankû rêveberiyekê wê de wê, weke koma girseyên ku ew lê bihisênê, di gotina wî de bê û hwd wê di awayekê de wê fahmbikê. Ev fahmkiirnên ji hev cûda wê çendî ku wê di nava civakê de wê temenekê destûrî wê bi wê hebê jî lê wê di wê temenê de jî wê ev wê xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin.

Bi têtînek zayendî xwandina nava rêzên gotinên ramyariyê

Di awayekê de wê, çendî ku wê di gotinê de wê bahsa wekhevîyê wê were kirin jî lê wê di awayekê de wê, weke ku wê di temenekê têtîliya jêrûjor de wê mijar wê di wê temenê de wê li wê were hizirkirin û wê bê hanîn li ser ziman. Di dewama wê de wê dikarê wê di awayekê din de wê werênê ser ziman ku wê mijara fahmkirinê wê di wê temenê de wê, weke ku wê ji heman têtînekê wê xwe gihandina rengên fahmkirinê ên ji hev cûda wê di wê rengê de wê weke aliyekê din ê bi kurnazi ku wê mirov dikarê wê werênê ser ziman bê.

Di wê rengê de wê, ramyarî wê ber vê yekê wê li şûna weke hûnerek bi dîrûstî rêveberinê wê were dîtin wê weke hûnera gotinên li xwe dana hisandinê bikarhanîn û di wê temenê de wê girseyan di bin sehêta xwe de wê, bide girtin û wê di wê temenê de wê xwe weke hêz li ser serê wê bide dîyarkirin wê were dîtin. Di wê rengê de wê, ji hevdu cûda fahmkirin ku ew hena wê di wê temenê de wê, di rengê ji jêr nerîn û ji jor nerîn re wê xwe di awayekê de wê di wê rengê de wê bidina dîyarkirin.

Ev di mijare têtîna zayendî de jî wê di wê rengê de wê, ramyarîvanî wê di wê rengê de wê argûmanên rewîst û olê û ankû kevneşopîyên me yên jîyanî û hwd wê weke têtîna ku wê serî li wan bixê di wê temenê de.

Lê em di dewama wê de wê dikarin wê weke aliyekê wê yê din jî wê werênina ser ziman ku wê mijara zayendê wê di aslê xwe de wê, di wê temenê de wê ber vê yekê wê çendî ku wê gelek pêşveçûn wê di wê de wê bibin jî wê tiştê bi zêhnî ku wê hertimî wê bastika wê bikê wê hebê. Ew jî wê têtîna zêhnî a rewîstî û olî û kevneşopî û hwd bê.

Di gelek awa û rangan de wê mijara zayendê wê di demên hemdem de wê salixkirinên wê di nava jîyanê de wê bibin û wê xwe di awayekê de wê bidina dîyarkirin. Wê di wê temenê de wê weke aliyekê civakî ê giring û jîyanî wê dikarê wê di wê temenê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Fahmkirina têtîna zayendê li ser têtînek ramyarî de wê di wê rengê de wê, bi giringîya wê re wê, di awayekê de wê weke ku mirov wê dibînê wê, pîrr zêde wê, wateya wê mazin bê.

Di wê temenê de wê, dema ku mirov wê hilde li dest wê, di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di awayekê de wê, bi wê re wê di awayekê de wê karibê bide dîyarkirin. Di roja me de wê, dema ku wê bahsa ramyariyê wê were kirin wê di temenê de wê têtîgînên zêhnî û bîrdozikî wê di awayekê de wê weke ku mirov wê dibînê wê di awayekê de wê, dîyarker bin. Ev jî wê weke aliyna ku wê rewşa jîyanê, rola zayendan, rengê têtîkiliya bi hevdû re û hwd wê bide dîyarkirin bê. Di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din ê giirng wê, mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê wekî din nexwe wê wekhevi wê, weke xosletekê civakê bê. Wê li ser wê re wê, di nava wê de wê, jin û mêt wê, cihêti wê di nava wan de wê nebê. Wê di wekheviyekê de wê bi hevdû re jîyankirinê bê, axiftinê bê, rêz û hûrmet dana hevdû bê û hwd wê, di wê temenê de wê, karibê bi wê werênê ser ziman.

Ti têtîgîn wê di wê rengê de wê ne rast bê ku ew di wê rengê de wê li ser temenekê wekneheviyê re wê, di wê temenê de wê, gotinê bêtê ser ziman û wê barî ramyariyê bikê bê. Ber ku wekhevi wê di nava jîyanê de wê li ser mafê jîyankirinê û parastina wê ava bê. Wê di wê temenê de wê, bi têtîgînek jêr û jorîn a çort wê hizirkirin wê tenê wê sefeleta mirov werênê ser ziman bê.

Mijare zayendê wê weke mijarek ku wê di wê temenê de wê ber ku wê di çerçoveya encamên sazûmanên ramyarî ên bi demê re ku wê werina pêşxistin û zêhnî wan de wê pêşkeve wê, diwê temenê de wê di nava ramyariyê de wê, di serî de wê bi ziman, çand, û hwd re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Gotinên weke 'dûrgirtina ji nava ramyariyê' wê di wê temenê de wê gotinên weke bi armanca domandina wê rewşê bi xwe jî bin.

Di nava sazûmanek rêzanî a demokratikî de wê, di wê rengê de wê wekhevi wê hebê û wê di wê de wê, herkesek bi zayendî, nîjadî û çînî û hwd re wê bi rengê xwe wê di awayekê de wê bijî û wê xwe bêtê ser ziman. Ev weke xosletekê wê yê giiring ê jîyane civakî ê nebê nabê bê.

Hindik jinbûna rêveber û serok bi zayenda xwe derketina li pêş

Dema ku mirov li dîroka ramyariyê binerê wê weke aliyekê din ê ku wê bi wê re wê were dîtîn wê ew bê ku wê hindik jin wê bni zayenda xwe wê derkevina li pêş û bina weke serok û rêveber di payabilind de. Yan jî yên ku ew derketina wê çendî wê weke zayendekê wê bi serê xwe û weke xwe wê ew kifşkirinekê wê karibin wê ew jî wê di aslê xwe de wê weke pîrsek din a ku mirov wê karibê li wê bihizirê.

Simone de Beauvoir di pêşgotina xabate xwe ya bi navê “zayenda din” de wê, bahsa minaqek jinê ku wê dema ku wê ‘wênêyê wê (jinê) danîn ew nexwezê ku wênêyê di nava yên jinan de bê bi cihkirin” wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê ev têgîn wê ji aliyê din ê derûnî ve wê ew wê têgînê wê bide ku wê derfet ji jinê re ne hatiya dayin ku ew weke xwe û bi zayenda xwe were herêkirin. Ber vê yekê bo herêkirinê ew dixwezê, di nava mêran de nav û wêneya wê were bicihbûn ku ew were herêkirin.

Di aslê xwe de wê, di demên piştê de jî wê gelek jinên ku wê weke di payabilind ê desthilatdarîyê de wê pêşkevin û wê derkevina li pêş wê di awayekê de wê weke di temenekê wê ahenge rêveberî û zêhniyeta wê de wê di awayekê de wê çawa wê tevbigirihîn wê dîmenek wê were dîtin. Di wê temenê de wê di awayekê de wê, weke aliyekê wê yê din jî wê di wê çerçoveyê de wê mijara xwe weke bi zayenda xwe re barî wê kursiyê kirinê wê di aliyekê din de wê weke aliyekê din ê bi pirsgirêk ku wê hê jî wê li pêşîya wê xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin bê.

Ber ku wê yekê wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê ji aliyê fahmkirinek têgînî, têgihiştinî, hiş û zêhnî ve wê mijarê di wê çerçoveyê de wê dikarê wê ji aliyekê ve wê hilde li dest û wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê mijara xwe weke xwe dana dîyarkirin wê, di wê rengê de wê, dikarê wê fahmbikê û wê li ser wê bisekinê.

Di mijare zayendî de wê, weke aliyekê din ê ku mirov wê di dewama wê de wê, li ser wê temenê de wê şîrove bikê wê têgîna zayendî û nasnemaya wê bê. Di wê temenê de wê, têgîna naznemaya zayendî wê, di awayekê de wê dema ku mirov wê di wê rengê de wê hilde li dest û wê fahmbikê wê di aslê xwe de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê xwe bide dîyarkirin û werênê fahmkirin bê.

Mijare zayendê û nasnemayê wê di wê warê de wê, bi zêdeyî wê di wê rengê de wê, xwe bide dîyarkirin ku wê di awayekê de wê weke bi zayendî dîtin, herêkirin û wê weke ku wê di nava gel de wê bi gotinek bi hesanî wê were ser ziman wê ‘weke tiştêkê wê hasibandin’ wê di wê rengê de wê, derkeve karibê fahmbikê. Lê dema ku mirov wê mijare têgîna zayendê û nasnemayê wê bi hevdû re wê hilde li dest wê, di awayekê de wê, weke aliyekê din ê mijare fahmkirinê wê çerçoveyek salixkirinê wê di wê çerçoveyê de wê xwe bide dîyarkirin.

Çavkanî:

- *Anthony Downs (1967): Inside Bureaucracy. New York: Little and Brown
- *Bjørklund, Tor (1999): «Public versus private sector. A new division in voting behavior». Hanne Marthe Narud og Toril Aalberg (red.): Challenges to Representative Democracy: Parties, Voters, and Public Opinion. Bergen: Fagbokforlaget
- *Tape, Markus (2011): «The Public/Private Sector Cleavage Revisited: The Impact of Government Employment on Political Attitudes and Behaviour in 11 West European Countries». Public Administration, Volume 90, Issue 1, p. 230-260
- *Bennie, L. and R. Topf (2003), 'The PSA's Survey of the Profession 2002', Paper presented to the Annual Conference of the PSA, University of Leicester
- *Budge, I., I. Crewe, D. McKay and K. Newton (2004), The New British Politics, Harlow: Longman.
- Butler, J. (1990), Gender Trouble, New York: Routledge.
- *Considine, M. and I.E. Deutchman (1996), 'Instituting Gender', Women and Politics
- *Phillips, A. (1995), The Politics of Presence, Oxford: Clarendon Press.
- *Phillips, A. (1998), Feminism and Politics, Oxford: Oxford University Press
- *Reingold, B. (2000), Representing Women, Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Sapiro, V. (1998), 'Feminist studies and Political Science – and Vice Versa' in A. Phillips (ed.), Feminism and Politics, Oxford: Oxford University Press

NASNEMA Û TÊGÎNA ZAYENDÊ

Di aslê xwe de wê dema ku mirov li ser têtîna zayendê bi têtîna nasnemayê re bisekinê wê di warê têtîna ramiyarî û çerçoveya wê de wê gelek aliyên wê yên ku wê werina ser ziman wê hebin. Di wê temenê de wê ji xwe wê aliyekê têtîna nasnemayiyê wê bi serê xwe wê fahmkirina ramiyarî wê ji temen ve wê biafirênê. Ber vê yekê wê fahmkirin û salixkirinên di wê warê û beşê de wê karibin ji wê aliyê ve jî di awayekê de wê fahmbikê.

Wekî din wê di demên hemdem de wê mijara têtîna zayendê wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê bi wê re wê di awayekê de wê xwe bide dîyarkirin. Wê di demên hemdem de wê hin bi hin lêpirsîna li ser nasnemaya zayendê re ku wê were kirin û di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din jî ku wê mirov karibê wê fahmbikê wê, derkevina li pêş. Di demên hemdem de wê fahmkirina wê weke aliyekê wê yê wê yê giring wê di wê warê de wê ev mijar wê biafirênê.

Lêpirsînên li ser têtîna nasnemê û zayendê re ku wê di wê temenê de wê werina kirin wê di demên hemdem de wê di serî de wê du armancên wê yên giring wê hebin. Yek wê di çerçoveya hiş, têtîhiştin, fahmkirin û weke kirdeyekê gihiştina zanîna xwe û fahmkirina xwe ya fizîkî, fizyolojikî û hwd bê. Aliyê din ê duyem jî wê di awayekê de wê li ser têtîna di awayekê wekhev de wê herêkirin, pejirendin û di wê temenê de ew naskirin, dîtîna û nêzîkbûn bê. Di wê rengê de wê ev wê weke aliyna ku wê di wê rengê de wê, di dewama wê de wê weke aliyna giirng wê xwe di dewama wê de wê bidina dîyarkirin bê.

Di mijara tégîna nasnemayê de wê dema ku mirov wê, li ser tégîna zayendî re wê werênê ser ziman wê pirr zêde wê, bi zelalî wê karibê li ser awayên qatagoriyên zayendî re wê di awayekê de wê weke bi jin, mêr û hwd re wê werênê ser ziman. Lê di dewama wê de wê, aliyên din ên weke zayend gûharandin û hwd jî wê di demên hemdem de wê bibin û ev jî wê weke aliyekê din ê ku wê, di wê rengê de wê, karibê werênê ser ziman.

Li ser tégîna zayend guharandinê de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din re wê werênê ser ziman ku wê di nava tégîna zayendî de wê bi nasnemayî wê bi serekeyî wê du zayendên bingihîn wê di nava xwezayê de û ankû xwezayê jîyanê de wê hebin. Çendî ku wê hinek zayend wê ji hinek uzwen xwe yên zayendî wê weke ku ew bêpar jî bin. Ew bêparbûn wê hinekî jî wê di rewşek biolojîkî û weke bi rewşên kromosonan û hwd ve wê girêdayî bê. Wê di wê temenê de wê di pêvajoya bûyînê de wê ev wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê mijara zayendê wê di wê rengê de wê, dema ku mirov wê li ser wê bihizirê wê di wê temenê de wê di temenekê bûyînê de wê, li hevdû hoyandî bê. Wê di zikhevdû de û di hev re derbasbûyî wê di awayekê de wê, bibê. Ev aliyên wê yên biolojîkî wê weke aliyna wê yên din bin ku mirov wê li ser wê bisekinê.

Di demên berî dîrokê de nasnema û tégîna zayendê

Di demên berî dîroka şariştaniyê de wê tégîna zayendî wê di awayekê de wê, weke aliyekê ku wê, di nava jîyanê de wê bi tégîn û temenekê dîtbarî a fîzîkî û biolojîkî re wê, were dîtîn ku wê serwer bê. Di nava jîyanê de wê, di wê temenê de wê, weke aliyekê wê yê ramyarî û civakî wê, di wê temenê de wê were dîtîn ku wê li pêş bê. lêpîrsînên di wê temenê de wê, li ser temenê bi girêdana bi wê ve bin.

Mînaq wê di nava komê de wê, jin wê bi zayendî wê li pêş bê. Wê weke zayenda dizê û zaroyan dihênê li dûnyê wê were dîtîn û di wê temenê de wê, tégîna zabûnê wê di çerçoveyê de wê bi tégînek giring a pêşengî wê were dîtîn. Li ser wê re wê, di nava koma xwe de wê bi wê re wê, di awayekê de wê were dîtîn ku wê serwer bê. Wê li ser temenê xwe zayendîyî re wê di awayekê de wê weke ku mirov wê dibînê wê, li pêş bê.

Di nava jîyane civakê de wê, mijare ji xwe bûyînê a jinê wê di wê rengê de wê, di awayekê de wê, weke ku mirov wê dibînê wê di pêvajoya wê ya fîzîkî û biolojîkî de wê, ew wê bê fahmkirin. Wekî din wê zayenda

jinê wê bi wê rewşa xwe ya zayinê re wê, di temenê li berê wê sekinînê û rêzgirtinê re wê were dîtîn. Di nava pêvajoyên wê yên fahmkiirînê ên demên berî dîrokê de wê aliyê fîzîkî û biolojîkî wê bi temenekê ku wê hisiyet jî wê tevli wê bibê wê li pêş bê. Di wê rengê de wê weke aliyekê wê yê giring wê weke temenê wê yê fahmkiirînê bê.

Di pêvajoyên wê yên zayendî ên weke bi têgînî xwe bi fîzîkî naskirinê de jî wê, di awayekê de wê, bi gûharînên xwe yên fîzîkî û hwd re wê ew wê bibê. Dema ku wê care pêşî wê adeta xwe wê bibînê û di dewama wê de wê bi wê re wê, weke ku wê bikeve pêvajoyek nû a xwe dîtîn û naskirinê de.

Di demên şariştaniyê de nasnemaya zayendî

Di aslê xwe de wê dema ku mirov wê di demên şariştaniyê de wê werênê ser ziman wê dikarê wê di pêvajoya pêşketinê de wê li gorî dem bi dem wê şîrove bikê û wê werênê ser ziman. Ber ku wê di çerçoveya pêvajoyên pêşketinê de wê li ser kifşkirinên ramyarî û hwd re wê, vegûharîn wê di rewşa nêzikatiyê de wê bibê.

Demên pêşî ên şariştaniyê wê li ser dem û temenekê zayendî de wê di dewama yên demên berê de wê ew wê weke aliyekê wê bibê. Wê di wê temenê de wê, kifşkirinên zayendî wê, weke ku mirov dibînê wê li ser temenekê zabûnê û ankû zayinê re wê di awayekê de wê li wê were hizirkirin. Wê jin wê di wê temenê de wê weke çavkanî û temenê zêdebûnê wê were dîtîn. Wê di wê rengê de wê ew wê weke temenê domandinê ê di nava jîyanê û hwd de wê bi wê re wê were lê hizirkirin û wê were dîtîn.

Di wê temenê de wê, di awayekê de wê di wê rengê de wê, di nava çerçoveya wê de wê ew wê weke bi hebûna xwe re wê, were pîrozkirin. Ev wê di pêvajoyên pêşî ên mesopotamîkî de wê weke ku mirov wê dibînê wê bibê. Wekî din wê di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare zayendê wê di wê temenê de wê, derkeve li pêş. Di wê temenê de wê nêzikatîya zayendî wê di wê rengê de wê weke aliyekê ku wê mirov di dewama wê de wê fahmbikê û balê bikişênê li ser wê derkeve li pêş.

Nêzikatîya zayendî wê di awayekê de wê li ser temen û pêvajoyên pêşketin û fahmkiirînê re bê. Wê di wê wê temenê de wê, di nava jîyanê de wê, bi zayendî wê di temenê piçûk de keç û kûr, di temenê ciwanî de pîrek û zilam, di temenê kal de dapîr û bapîr wê di awayekê de wê weke awa û pêvajoyên wê yên ku mirov wê bibînê wê xwe bide dîyarkirin.

Salixkirina ji hevdû cûdabûnê wê di temenê de wê weke li ser esasê zayenda nêr û zayenda mêr re weke jin û mêr wê dikarê wê li ser du tememan wê dikarê wê fahmbikê. Aliyê pêşî wê têgîna zayendî a fîzîkî ku ew di wê temenê de wê, pêşkeve bê. Aliyê din jî wê li ser pêvajoyên pêşketinê a bi fêrbûn û xwe naskirnên zayendî ên bi hiş, têgihîştin, zanîna û hwd re bê. Ev jî wê weke pêvajoyek fahmkiirinê ku wê temenê zanîna zayendî wê ji aliyê wê yê fahmkiirinê re ku mirov wê fahmbikê û wê hilde li dest bê.

Di dewama wê de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê werênê ser ziman ku wê mijare zayendê wê, di wê temenê de wê di awayekê de wê bi wê re wê, derkeve li pêş. Di fahmkirina zayenda zanîna û zayenda fîzîkî de wê, dualiyên ku wê di wê temenê de wê di çerçoveya fahmkirina wê de wê li wê bihizirê bê.

Ji aliyê zayenda zanîna ve jî wê zanîna wê dikarê di du awayan de wê fahmbikê. Yek wê zanîna xwe ya bi pêvajoyên xwe yê pêşketinê ên fîzîkî re bê. Aliyê din ê zanîna jî wê di pêvajoya naskirin, dîtin, herêkirin, pejirendin û hwd re bê. Di wê rengê de wê, di temenê epistemolojiya zayendî ve wê di awayekê de wê di wê temenê de wê dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Di nava zanîna wê de ji wê, zanîna wê, di çerçoveya pêvajoyên jîyane wê de wê, ji destpêka bûyîna wê û heta mirina wê di wê çerçoveyê de wê çerçoveyek fahmkiirinê a pêvajoyî wê fahmbikê. Aliyê din jî wê di temenekê gelemperî de wê, di awayekê de wê, di pêvajoyên herîkîna dîrokê de wê, dem bi dem wê dikarê bi pêvajoyên fahmkiirinê wê werênê ser ziman.

Mînaq hebûna jina dema berî dîrokê, jina dema şariştaniyê, jina demên hemdem û hwd. Wê di wê temenê de wê di temenekê de wê fahmkiirinê wê re wê ev wê weke aliyekê wê yê fahmkiirinê bê ku mirov wê werênê ser ziman bê.

Di pêvajoyên pêşketina aqilî de nasnemaya zayendî

Dema ku mirov bahsa pêvajoyên pêşketina aqil û bi wê re bi rengên hizirkirinê ên li zayendî bikê wê di wê temenê de wê, di awayên wê yê pêşketinê de wê, di serî de wê, mirov dibînê ku wê, demên mîtolojiyê û berî ên animismê û ankû toteman wê di awayekê de wê weke ku wê derkeve li pêş. Zayenda mêtolojikî wê di wê rengê de wê mirov di serî de wê dibînê ku wê li ser rewşên zayinê, xweşikati, zêdebûnê, hazgirtinê, û kişandina hev li hev û hwd re wê were dîtin. Di wê demê de jî wê di nava

civakê de wê jin weke hewserekê wê di awayekê de wê xwediyê rolek zayendî bê.

Wekî din wê mirov dibînê ku wê di pêvajoyên wê yên pêşketinê de wê, jin û mêr wê rolên wan ên ji hev cûda wê hebin. Di nava têtîna zayendî a mêtolojikî de wê mirov dibînê ku wê weke pêvajoyek têtîna zayendî ku wê herî hindik wê di awayekê de wê jiya demên berî xwe re ku wê werê wê zêdetirî wê têtînek wekhevîtî wê di wê de wê hebê. Di wê temenê de jî wê çendî ku wê şerê serdestiyê wê hebê jî lê wê di wê demê de wê, jin weke mêr bi yazdanî salixkirinên wê hebin. Jinên yazdan wê, derkevin li pêş.

Wekî din wê di wê temenê de wê li ser têtîna ji jê bûyînê re wê têtîna zayendî a mê'yî wê di awayekê de wê weke têtînek bingihînî wê were salixkirin. Di mitolojiya sumer de ku wê weke destpêkê wê were ser ziman wê abzû wê di temenê de wê weke destpêk û temenê jîyan afirînê wê were ser ziman. Heta ku wê di pêvajoyên piştê ên mîtolojikî de wê dema ku wê bahsa 'kuştina abzû' wê were kirin ji aliyê şamaş ve jî wê, piştî wê ji wê laşê wê ardûazman û temenê jîyankirinê û hwd wê bi wê were afirandin.

Di wê temenê de wê, di awayekê de wê mîtolojiya abzû wê di wê temenê de wê karibê têtînek giring bi destpêkî di warê berjêrçûyina têtîn û rewşa jinê de jî wê fahmbikê. Ji xwe wê şamaş wê weke yê yazdanê herî mazin bo ku ew bibê wê dikê. Bi wê re wê çandek yazdanî a nêrî wê bibê serwer. Di dewama wê de wê, êdî wê, di dewama wê de wê dema yazdanên nêr wê werê bi serwerî. Minaq piştî abzû re ku wê weke xwediyê wê û wê d inava şaqek din ê mîtolojikî de wê Enkî wê di wê temenê de wê piştê wê 'weke mafê bûyîna yazdanê mazin bidest xistinê' wê bibê û pêşkeve.

Ev wê, di rewşa mîtolojiya girekî de wê bi serdestî, serwerî û mazinahiya herî mazin a Zeus re wê weke ku wê bigihijê asta dawî. Di wê temenê de wê, mîtolojiya nêrî wê pêşkeve. Di wê temenê de jî wê, Zeus wê hertimî wê li pey xwe ji xwe zêdekirinê bê. Ber vê yekê wê di peydanîna têtîliya jinûmêrî de bê. Ew jinek xweşik li kûderê dibînê wê li wir wê dênê û wê bi wê re wê bikeve têtîliyê. Di rewşa mitolojiya 'eurora' de wê, di wê temenê de wê ew ji azmana wê bi wê rengê wê bibînê û wê were wê aqilê wê ji rê dibê û wê piştê wê bi wê re wê, têtîliyê dênê û bi wê re bibê.

Wê pêvajoya bi zorê têtîli danînê a weke Enlîl bi Nînlîl re û piştê Zeus bi Eurora re wê piştê wê, di têtîha pêvajoyên demên aqil a bi rengê

zawacên bi darêzorê´ ku wê werina kirin re wê di awayekê de wê xwe bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê di demên aqil de wê ev wê di awayekê de wê xwe bi wê re wê di awayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Ev rewş wê di wê di temenekê ajo´yî û egoyî de wê bi têngîna xwedîbûnê de wê, weke aliyekê ku wê çawa werina fahmkirin jî bin. Wê dema ku wê yek bi ya din re zewicî wê weke ew bibê xwediyê wê û ankû ew ya ku ew bi wê re zewicî bû ya wî wê, di awayekê de wê were dîtî û wê bi temenekê fahmkirinê wê were lê nêzbûn.

Nasnema zayenda mîtolojikî wê di awayekê de wê, rengê salixkirinên weke yên rolên wê re jî wê were dîtî. Jinên yazdan wê di temenê salixkirinên weke yazdanên jîyane civakî, pêşketinên bi zêdebûnê, dayikîyê û hwd re wê werina dîtî. Ya yazdanên mêr jî wê di temenekê serdestî, şer, hêz, serdestî û hwd de wê were dîtî. Ev jî wê di awayekê de wê, weke ji hevdû cûda wê weke du xatên salixkirinê ên ku wê bi wê re wê karibê were fahmkirin bê. Di demên piştî ên piştî yên mîtolojiyê ku wê dem wê were demên aqil û hwd jî wê di wê rengê de wê sazûmana ku ew hatî pêşxistin bi regekê civakî a dema mîtolojikî wê li ser wê re wê hizirkirin, salixkirin û hwd wê di awayekê de wê bê kirin û wê were fahmkirin. Xosletê salixkirinên demên piştî jî wê di wê temenê de wê di bin bandûra wê de wê bibê. Rengekê din ê mîtolojikî yê weke bi dyarkerî wê were fahmkirin. Ku wê weke warsiyonek mîtolojiya sumer bê a Enki bê wê mîtolojiya Adam û Hawa wê di awayekê de wê, piştî wê, rengê nêzîkatîya li hevdû û hevdû fahmkirinê wê di regekê de wê di demên hemdem de wê biafirênê.

Di demên hemdem de pêşketina têngîştina nasnemaya zayendê

Dema ku mirov bahsa têngîştina zayendî a demên hemdem bikê wê dikarê wê ji du aliyan ve wê fahmbikê. Aliyê pêşî wê di rewşên weke salixkirî ên demên berê û ku wê bi wan di awayekê de wê demên dirêj bi jîyanî wê were jîyankirin û wê fêrûazmûnek bi wan wê biafirê bê. Aliyê din jî wê bi awayekê nû û nû kifşkirinên nû ên bi têngîna zayendê a di nava rewş û rengê jîyane wê de bi aliyên weke civaknasî, derûnî, malbatî û hwd bê.

Di aslê xwe de wê, di awayekê de wê zayend ku wê xwe di awa rengên têngînî ên weke civaknasî, derûnî û hwd de wê nas bikê wê di wan temenan de jî wê regekê xwe yê xwe naskirinê ê bi nasnemayî wê biafirênê. Ev jî wê bi wê re wê di awayekê de wê weke aliyekê din ê

fahmkirinê bê ku mirov di çerçoveya têgîna zayendî û nasnemaya wê de wê fahmbikê û li wê bihizirê bê.

Di awayekê de wê di aslê xwe de wê di demên kevnera de wê di nava felsefeyê de wê hin salixkirinên xort ên di derbarê têgîna zayendê de wê, di awayekê de wê çawa wê rola wê bidina dîyarkirin di nava pêvajoyek pêşketina civakî de ku wê bîn kirin û wê bîn jîyankirin wê êdî wê li ser encamên wê re wê, lêpîrsîn, rexnegirtin û hwd jî wê di temenê xwe gihandina awayekê din ê fahmkirinê a zayendî û salixkirinên wê ên nû de wê temenê wê biafirênê.

Di wê rengê de wê, di aslê xwe de wê salixkirinên ku wê werina kirin wê weke aliyekê ku mirov wê di wê temenê de wê werênê ser ziman bê ku wê zayend wê ji nû ve wê weke ku wê bikeve pêvajoya xwe dîtin, naskirin û afirandina nasnemaya xwe de.

Jinûve nivîsandina dîroka zayendê di demên hemdem de bi navaroka wê, pêşxistina zanîna wê ya civakî û zanistên din û hwd re wê bibê. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din wê biafirênê bê.. Di aslê xwe de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijara zayendê wê, di wê rengê de gihandina li têgînek nasnemayî wê di wê rengê de wê di awayekê de wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin.

Di temenê lêpîrsîn, fahmkirin û salixkirinên ku wê êdî wê bi zanyarî di pêvajoyên xwandin û fêrbûnê de wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe bi wê rew wê di awayekê de wê bide dîyarkirin. Ji aliyê fahmkirinek zanînî ve di berçav de derbaskirin û rexnelêgirtina hemû zanistên din ên fahmkirinê jî wê di wê rengê de wê, bi têgîna zayendê re wê di awayekê de wê bibê. Ev jî wê weke aliyekê ku mirov wê karibê bi awayekê herênî wê pêşwazî bikê û wê şîrovebikê û wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di wê rengê de wê, gelek pêşketinên bi qadr wê bi zanînî, zanistî û zamnyarî wê bibin. Wê bi wan re wê di demên hemdem de wê awayekê pêşketinê civakî wê pêşkeve û wê derkeve li pêş. Wê di wê temenê de wê, awayên pêşketinê ên demên berê, şewayên ramyarî bi zêhnî wê bîn kirin berlêpîrsînê de. Ev jî wê weke aliyekê ku mirov wê bi qadr pêşwezî bikê û wê werênê ser ziman bê. Salixkirinên bi zayendî wê bi rola wê û hwd re wê li ser temenekê xwe naskirinê û hwd re wê pêvajoyên pêşketin û fahmkirinê wê di awayekê de wê di nava pêvajoyên din ên hizirkirinê û fahmkirinê de wê hin bi hin wê bibin û xwe bidina dîyarkirin. Dîroka zayendê wê di wê temenê de wê weke ku wê jinûve wê di awayekê de wê were nivîsandin wê bibê. Di aslê xwe de wê di wê çerçoveya naskirina

wê de wê di awayekê de wê dîroka zayendê û fahmkirinên wê yê dem bi dem wê, di temenekê azmûnî ve wê çerçoveyek fahmkirinê wê bi wê re wê di awayekê de wê weke ku wê biafirênin.

Perwerdekirina bi têtîna zayendê

Di demên hemdem de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê ew bê ku wê pêşketin û ankû pêşxistina li ser têtîna zayendî re bê. Di nava zanînen perwerdekirinê de wê di awayekê de wê, pêşketina perwerdeya wê weke temenekê bi wê gihiştina zanina zayendî jî wê bê dîtîna û ser ziman.

Lê di wê temenê de wê dema ku mirov bahsa perwerdeya bi wê bikê wê di wê temenê de wê, ne tenê hemû zanîna me ya ku ew pêdikeve wê bi wê re wê were bi wê fahmkirin wê her wusa bi teybetî bi têtîna zayendî jî gihiştina têtînek fahmkirinê a bi têtîgihiştina zayendî.

Mijarên fahmkirina bi têtîgihiştina zayendê re wê di serî de wê, aliyekê wê yê giring ê fahmkirin wê li ser esas û têtîgihiştina çawa jîyankirinê re bê. An jî mirov dikarê wê ji aliyekê din ve jî wê fahmbikê ku wê çawa bi hevdû re wê bê xwediyê têtîkiliyek fîzîkî û ya fahmkirinê. Di wê temenê de wê di serî de wê weke aliyekê wê yê giring wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijara fahmkirinê wê di wê rengê de wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê

Mijare perwerde û têtîna wê ya zayendî wê dikarê ji sê aliyan ve wê hilde li dest. Aliyek wê li ser zanîna zayendê a teybet re bê. Aliyê din wê li ser zanîna civakî û rengê têtîkiliya wê ya fahmkirinê a bi zayendî bê. Aliyê din ê sêyem jî wê bi rengê zanyarî û hwd ku wê di çerçoveyekê de wê çawa wê bê pêşxistin bê.

Di dewama wê de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê giring wê werênê ser ziman ku wê mijara zayendî û fahmkirina wê di wê temenê de wê weke aliyekê ku wê hemû jîyane me ya bi hevdû re a civakî jî wê alaquadar bikê bê. Ber vê yekê wê weke mijarek zêde giring wê mijare zayende di çerçoveya civake de wê xwe bide dîyarkirin. Di aslê xwe de wê mijare zayendê wê di çerçoveya pêvajoyek fahmkirinê a civakî de wê, çawa wê di temenekê bi zanîna û rast de wê, were gihiştin li rengekê têtîkiliyê wê bi wê re wê were li wê hizirkirin.

Di wê temenê de wê zanîna û rasttî wê, di awayekê de wê, çawa wê kombinyonekê bi rewşê wê bi xwe re wê çêbikin wê di awayekê de wê, vegûhar û dîtbar bê. Di dewama wê de wê di wê temenê de wê, di nava jîyane civakê de wê ber vê yekê wê her têtîna wê karibê ji gelek aliyên din ve jî wê bi wê re wê karibê temenekê fahmkirinê bi xwe re biafirênin.

Di mijara zayendê de wê, di wê rengê de wê perwerdekirina wê di awayekê de wê, hertimî wê li ser temenekê zêhnî re wê weke ku wê bibê. Ber vê yekê wê, mijare zêhnê wê hertimî wê temenê gihiştina zêhnên din jî wê bi xwe re wê biafirênê. Lê têngîna zayendê wê, di wê temenê de wê weke mijarek zanistî û hwd re wê karibê bde fahmkirin.

Li ser temen û awayên ku ew werina perwerdekirin jî wê di awayekê bi têngîna fahmkirina zayendî, wekhevduî, fahmkirin derbarê hevdu û hwd wê weke aliyna ku wê bèn li wê hizirkirin ve bê. Weki din wê di nava mijare jîyanê de wê, bi têngiştina rola xwe ya zayendî û hwd re bi wê gihiştina zanin û fahmkirinekê di çerçoveya wê de dikarê wê werê fahmkirin. Di wê temenê de wê, dema ku bi rola xwe ya bi zayendî ve rabû wê hingî wê di nava civakê de wê bi têngiştin û kiriniya xwe re wê di awayekê de wê weke ku wê li pêş bê. Wê di awayekê de wê, di nava civakê de wê weke zayendekê wê aktiv û bêasteng bê. Wê di jîyanê de wê xwedî biryar, zanîn, fahmkiirn û hwd bê.

Ev pêvajoyên fahmkiirnê ên perwerdeyê li ser têngîna zayendî re wê ji destpêkê û heta dawîya wê karibê di awayekê de bi pêvajoyên jîyanê û jîyankirinê ên fahmkirinê re wê hilde li dest. Wê ne tenê wê weke tênginek ku wê hinek mazin û ankûn xwanda wê bigihijina zanîna wê bê. Wê weke pêvajoyek fahmkirinê a bebektîyê, zaroktiyê, ciwantiyê, dema balixbûnê û heta demên kalbûnê û hwd wê di her demê û li gorî wê ev pêvajoyên fêrbûnê wê werina bi rêxistin kirin û bi temen kirin. Ev wê weke aliyekê ku wê êdî wê di encama wê de wê karibê bibê temenekê fahmkirinê û encamê bi wê re di nava jîyanê de.

Têngîna zayendî bi perwerde, fahmkirinê û zanînê wê ji temen ve ku ew were hildan wê karibê temenekê pêşketinê a bi zayendî û bi têngiliya zayendî re wê encama wê baş bê. Wê hingî wê hevdu fahmkiirn, empati bi hevdu re danîn wê karibê temenê wê biafirê. Weke aliyekê wê yê giirng wê di nava ciwanan de wê çendî wê tênginek zayendî a pêşketî û bizanîn wê hebê? Wê dikarê wê weke aliyekê wê yê giring wê li ser wê bisekinê. Dema zaroktiyê û ciwaniyê wê dema ku wê bi kêm têngîna zayendî a baş û têr wê derbas bibê wê bandûra wê li pêvajoyên piştire bi vekirinên weke ji aliyênbandûr lêbûnê û hwd ên ji derve ku wê bibê re jî wê hebê.

Têngîna zayendê, di dema zaroktiyê de, têngîna zayendê di dema ciwaniyê de, têngîna zayendê di dema balixbûnê de, têngîna zayendê di dema pîrbûnê û hwd de wê weke aliyna ku wê her yekê ji gelek aliyên ve

ku ew li wê were hizirkirin bê. Di wê temenê de wê, di serî de wê, dikarê wê weke aliyekê wê yê giirng wê li wê bihizirê û wê fahmbikê bê.

Dema ku mirov tenê li ser temenekê 'hinekî gihiştina zanînekê di derbarê zayendê' bi tenê de li wê bihizirê wê ew zanîna ku me bi wê rengê girt wê karibê di temenekê ne baş de jî encamê bi xwe re bide. Ber ku ew ne zanînek bo bi wê jîyankirinê bê. Wê tenê bo hinekî fêrbûn, naskirin û fahmkiirî bê. Ev wê têra temenekê bi wê jîyankirinê û fahmkirina jîyanekê bi pêvajoyên wê yên jîyankirinê re wê nekê.

Wê Ber vê yekê wê di serî de wê, ji temen ve wê dema ku mirov wê hilde li deest wê, di destpêkê de wê heta demên destpêka zaeroktiyê ku wê dest bi dibistanê bikê wê di awayekê de wê di nava malbatê de wê bi têkiliyên nava dêûbav û hwd re wê fêr bibê. Ev alî jî wê di awyakê rast de danîşandin wê giring bê. Aliyê din ê di dewama wê de wê pêvajoya destpêkirina dibistanê ku wê zaro li dora 6 û ankû 7 saliya xwe dest pê bikê wê ji demê û pê de wê hemû zanînen ku ew fêrbibin li ser wê temenê fêrbibê û bigihêjê fahmkirina wê.

Di dewama wê de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê giring wê di wê temenê de wê wê, têtîna zayendê wê ji fahmkirinekê zêdetirî wê weke hişmendiyek ku wê di temenê kirin, jîyan, xûy, têkili û hwd de wê hebê bê. Wê di wê rengê de wê, di wê temenê de wê, ev şewayê têkiliyê wê zaroyek ku ew diçê dibistanê û ankû destpêkiirna wê dikê di destpêka 6 saliya xwe de wê, bi zaroyên din ên keç û kûr re wê rû bi rû were. Wê wan nasbikê. Wekî din wê çawa nêzî wan bibê û di wê temenê de wê dîroka xwe ya têkiliyê wê bi wan re wê çawa û bi çî awayê wê nivîsê wê weke aliyekê ku wê temenê fêrbûnên wî û ankû wê yên ku wê piştî bijî û fêrbibê jî wê biafirênê. Demên zaroktiyê wê di wê temenê de wê temenê demên ciwaniyê wê biafirênin. Piştî jî wê demên ciwaniyê wê temenê demên balixbûnê wê biafirênin. Wê di wê temenê de wê her demên jîyanê ên van demên mirov wê li gorî xoslet û rengê xwe wê rengên wan ên têkiliyê wê hebin. Wê her kesek jî wê aliyê ve wê, xwediyê regekê têkiliyê ê fahmkirinê bê. Ber vê yekê wê di wê temenê de wê ew temen li ser temenekê baş, rast û dûrûst were demezrendin wê weke aliyekê giring ê pêvajoya pêşketina mirov û temenê wê biafirênê bê.

Di wê temenê de wê, çûyinên bi serhevdû de, ji hevdû hêrsbûn, ji hevdû re gotin bi lêvkin û hwd wê di wê temenê de wê ew wê çawa wê di temenê têkiliyek zayendî a baş de wê bê bi temenkirin û wê têtîna zayendê a baş weke lefleksek laş wê di temen de wê were bi hişkirin wê

di wê rengê de wê ev pêvajoyên pêşketinê ên bi fahmkirina wê re li ser pêvajoyên perwerdeya mirov re wê temenê wê biafirênin.

Bi wê re wê pêxistinên bi zimanî ku wê di wê temenê baş ê zayendî û têngîna wê biafirêne, fahmkirinên bi derûnî, civaknasî û hwd wê di dewama wê de wê weke aliyana wê yê din wê biafirênin. Di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê biafirêne ku mirov di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê mijare zayendê wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê giirng wê xwe bi wê re wê di awayekê de wê bide dîyarkirin.

Di dewama wê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijara rengê fahmkirin ku wê, mijare têkiliyê wê di wê temenê de wê rengê hevdû fahmkirinê û salixkirinên mirov çawa diin di meji de wê bi wê re wê di awayekê de wê, werina dîyarkirin. Hêst, xûy, rengê fahmkirinê, hiş, zanîn û hwd wê, weke fenomenna ku wê di wê temenê de wê, dîyariyê wê bi kirin, tevger, têkili û hwd re wê bidina dîyarkirin. Zanîn û pêvajoya perwerde yê jî wê li van aliyan û fahmkirina zayendî a hebûnê bê.

Çavkanî:

- *Sætnan, Ann R. m. fl(2000), "Bodies of technology: womens involvement with reproductivetechnology", Columbus: Ohio State University Press
- *Kennedy, N., u M. Hellen(2010). «Transgender children: More than a therotical challenge.»Graduate journal of Social Science,
- *Holst, Signe (1993): Men menn - Om kjønn i arbeidslivet. Oslo: Aschehoug forlag
- *Husen, Michael (1984): Arbejde og identitet. København: Nytt Nordisk Forlag
- *Johnsens, Birgit Hertzberg (1993): Konfirmasjon og erindring. Konfirmasjonens betydningi et livsløpsperspektiv. Doktorgradsavhandling i folkloristikk, Institutt for Kulturstudier,Universitetet i Oslo
- *Lowenthal, David (1995): The Past is a Foreign Country. Cambridge: CambridgeUniversity Press
- *McKenna, Elizabeth (1997): When work doesn't work anymore: Women, work and identity.New York: Delacorte Press
- *Moum, Sidsel Vogt (1981): Kvinnfolkarbeid. Kvinners kår og status i Norge 1875-1910.Oslo: Universitetsforlaget.
- *Robinson, John A. (1981): "Personal Narratives Reconsidered". I Journal of AmericanFolklore vol. 94. Austin, Texas: University of Texas Press

SEX Û TÊGÎNA ZAYENDÊ

Di aslê xwe de wê, dema ku wê bahsa rewşa têtîliya zayendî a weke bi sexê û hwd re wê were kirin wê di wê çerçoveya wê de jî wê, li gorî têtîna çandên ji hev cûda wê mirov karibê rastî awayna ji hev cûda were. Di wê temenê de wê dema ku wê jinek û ankû mêrek wê ji hev bixwezê ku ew têtîliyê bi wê rengê bi yekê re dênê wê hinek xûy, tevger û hwd ên ku ew bide nîşandin wê bibin. Wê ev jî wê weke hinek qalibên ku wê di temenekê hevbeş de ku wê werina nasîn ku wê dema ku mirov ew dana nîşandin wê bi wê re wê fahmbikê ku wê, ew têtîliyê dixwezê û ankû di rewşek bi wê rengê regekê têtîliyê dixwezê bê. Ev jî wê di temenê xwestek haz û hwd re wê werina dîtî û wê bèn ser ziman.

Di mijare rewşa têtîliya zayendî a bi hevdû re kirinê de wê di aslê xwe de wê gelek aliyên wê yên ku mirov wê di dewama mijarê û têtîliyên zayendî de wê werênê ser ziman wê hebê. Mijarên weke nexweşî û rewşên rahme jinê û ankû di wê temenê de ên weke bi zayînê û hwd wê di çerçoveya têtîna jinakolijiyê de wê were ser ziman. Di nava kurdan de jî wê weke têtînek zanyarî ku wê di demên dawî de wê were ser ziman wê gotina 'jineolojîyê' wê ji aliyê rêberê gelê kurd Abdullah Ocalan ve di xabate wî ya bi navê 'civaknasîya azadiyê' de wê were pêşxistin ku wê di temenê de wê rewş, pirsgirêk, hêst, û hemû aliyên din ên bi jîyane civakê ve girêdayî ên jinê û hwd wê bi wê re wê bèn ser ziman bin. Ev gotin wê temenê wê li ser gotina 'jinê' bê ku wê navê jinê û ankû navê zayendekê bê.

Di rewşa təkiliya zayendî a weke bi hevdû re kirinê de wê, di awayekê de wê, li gorî nêzîkatiyên xwestekî wê rewş û têgîn jî wê bên ser ziman. Di kurdî de wê ji aliyekê ve beremberê gotina 'sexê' wê *bihevdûrekirinê* wê weke gotinek ku mirov wê di wê temenê de wê di awayekê de wê fahmbikê wê werênê ser ziman bê.

Di wê temenê de wê, di awayekê de wê gelek kevneşopî, têgîn û rêgezên civakî ku wê bi adetî û hwd wê di wê temenê de wê bên ser ziman wê hebin. Wekî din wê minaq wê di temenekê rewîstî de bahsa təkiliya bi hevdûrekirinê were kirin wê, di awayekê de wê weke şerm, fihêfî û hwd wê were dîtin. Di wê temenê de wê jinek wê neçê ber mêt û wê bahsa kirina wê nekê. Yan jî mêrek wê bi hesanî neçê û wê bi lêt nekê. Ev wê weke zimanekê wê yê ku ew bêdeng ku wê hebê wê di awayekê de wê rewşa wê were dîtin.

Di nava têgînek civakî de wê di demên berê de wê, di wê rengê de wê dema ku wê hevdû bixwezin wê bi hevdû re wê nîşanak û ankû bi awayekî fîzîkî wê, nîşanakan wê bidina hevdû.

Mijare təkiliya sexê wê di awayekê din de jî wê weke aliyekê din ê pirsgirêkê di mijare zayendê de wê biafirênê. Ew jî wê hemû rewşên destavêtinê wê di wê temenê de wê bên kirin û wê di wê rengê de wê ev weke aliyekê ku wê di wê de wê, hertimî wê weke zayenda jinê ji wê re wê vekirî bê.

Li ser wê re wê, di temenê xwestekê bi hevdûrekirinê de wê di awayekê de wê, di demên berê de wê, dema ku wê jinekê wê di nava civakê de wê bihanîya ku ew dixwezê wê təkiliyê dênê wê bibêhêtî wê biheta hanîn ser ziman. Ev bi teybetî di demên serdemên navîn û demên berî ên demên kevnera de wê wusa bê. Di wê rengê de wê mijare təkiliya bihevdûrekirinê de wê di awayekê de wê mirov dibînê ku wê di awayekê de wê, çawa wê nêzîkatî li wê were kirin wê ev wê ber ku wê weke qadaka têgîna zayendî a sergirtî wê bimênê wê di wê temenê de wê, ji gelek aliyan ve wê bo zayenda jinê wê weke çerçoveyek û temenekê hêrîşkirinê jî wê di awayekê de wê bê bikarhanîn. Rewşên destavêtinê û hwd wê minaq wê bin.

Ev rewş wê ji aliyekê ve wê weke rewşek ku wê gelek destpêk û pêvajoyên destpêkî wê bi wê re wê di nava jîyane mirov de wê di xwe de wê biafirênin wê were dîtin. Minaq wê rewşên weke care pêşî a bûna adetê, care pêşî a təkiliye bihevdûrebûnê û hwd. Wekî din wê bi hevdûrebûnê wê weke temenê destpêka zawacê jî wê were dîtin. Keçîkek ku ew wê bê jin wê li gorî çandên civakî ên rojhilatî û gelek

herêmên awropî û afriqayî jî wê, bi care pêşî bi kesê ku ew bi wê re ew zewicîya ku wê bi hevdûbûnê re wê wê care xwe ya pêşî wê bikê.

Di nava gelek civakên kevn de wê, destpêka wê care pêşî bi hevdûrebûnê jî wê bi kirina mahrê re wê bê kirin û wê di wê temenê de wê weke 'di çerçoveyek meşrû de kirina wê' were dîtin û wê di wê rengê de wê ew wê were ser ziman. Ev wê weke rengê hinek rêgezên rewîstî, çandî û hwd ew di çerçoveya wê rewşa bihevdûrebûnê (bi hevû re kirina sexê)re wê werina li ser ziman bê. Di dewama wê de wê li ser wê re wê sazûmanak hizirkirinê a malbatê wê di wê temenê de wê bi destpêkên wê yên ku ew di wê temenê fîzîkî ê zayendî de wê bi wê werina hizirkirin jî wê hebin.

Di demên kevn de mijare bihevdûrebûnê û tégîna zayendî

Di çerçoveyek serrûyî de wê dema ku mirov wê mijarê wê hilde li dest wê di demên berê de wê, di awayekê de wê hinek alfyên ku wê bi wê re wê werina hizirkirin wê hebin. Di awayekê de wê rewşa tégîliya bihevdûrebûnê jî wê di awayekê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê weke xosletekê ku wê di temenê zêdebûn û ji xwe derhanînê a hebûnên mirovî ên din jî bi zindiyî bê. Di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare bihevdûrebûnê wê di wê rengê de wê, xwe di awayekê de mirov wê weke aliyekê ku wê li hevdû hoşandî bê wê bi wê re wê di awayekê de wê weke ku wê bixwezê wê bijî. Di nava tégîliya zayendî de wê ev wê weke aliyekê ku wê temenê nêzbûna li hevdû û ankû dûrbûna ji hevdû jî wê di awayekê de wê weke ku wê bi regekê wê biafirênê.

Kifşkirinên li ser rewşa bihevdûrebûnê ku mirov li wan dihizirê wê di awayekê de wê dikarê ji du aliyên ve wê di serî de wê kifşbikê û wê werênê ser ziman. Yek bi tégînî li ser çandî, aqil û hwd re wê dikarê wê werênê ser ziman. Ya din jî wê li ser tégîliya pêwîstîna a biolojîyî re wê di wê temenê de wê werênê ser ziman bê.

Di aslê xwe de wê, di awayekê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare hevdû dîtinê wê di awayekê de wê, weke aliyekê ku wê li wê were hizirkirin bê. Rewşa wîna mirov û xwe girtinê û hwd wê li ser wê re wê di awayekê de wê li wê were hizirkirin. Di demên kevn de wê li kurdistanê wê rewşa xwegirtinê wê di wê temenê de wê weke sîyanekê wê were dîtin. Di dewama wê de wê mijare tégîliyê wê di awayekê de wê, mijare 'xwestekê' ku wê ji aliyekê ve wê li wê were hizirkirin wê weke aliyekê wê yê giring wê di dewama wê de wê bihizir in.

Di aslê xwe de wê mijare hizirkirinê wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giirng wê li ser rewşên biolojikî re wê, di awayekê de wê, çendî ku mirov wê dikarê wê fahmbikê wê, di awayekê de wê aliyê çandî ku wê weke bi wê re wê di awayekê de wê bibê wê karibê li wê bihizirê bê.

Weke aliyekê wê yê din jî wê mijare têkiliya zayendî a weke bi hevdûrebûnê wê di dewama wê de wê weke aliyekê ku wê çawa wê di bin sehêt de wê bê kirin wê weke aliyekê wê yê din ê ku mirov wê li wê dihizirê bê. Ev jî wê di awayekê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê di demên berê de wê mijarên weke 'sunnatkirina' jin û mêran jî wê di aslê xwe de wê di awayekê de wê weke aliyekê ku wê bi wê ve girêdayî wê karibê li wê bihizirê bê.

Ev wê di demên berê de wê, li rex wê bitêgînê wê perhîzkirina bihevdûrebûnê re wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê li wê bihizirê bê. Li kurdistanê di nava civake kurd de wê mijare li xwe serwerbûnê, xwe girtinê, û hwd wê weke mijarna li xwe bihêzbûnê a bi keseyeti wê warina li wan hizirkirin û wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din ê ku mirov dikarê wê di serî de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di wê rengê de wê, mijare serwerîya li sehêtê wê di awayekê de wê, weke aliyekê wê yê giring wê ew bê ku mirov wê dikarê wê werênê ser ziman bê. Di aslê xwe de wê mijare zayendê wê di temenekê de wê bi wê re wê di dewama wê de wê li wê were hizirkirin. Bi rewşên weke sînnatkirinê wê di rewşa vajinayî de wê, herêmên hundirîn ên weke yên hazjêgirtinê û hwd wê bi wê armanca ku ew werina jêkiriin wê ew sînnatkirin wê bên kirin.

Di wê temenê de wê, di wê temenê de wê di nava reşa hazgirtinê û ya hêstiyariyê û ankû hêstgirtinê û hwd wê ji hevdû cûda wê di awayekê de wê bi wê li wê were hizirkirin. Ji aliyekê din ve jî wê mudahaleyên bi wê rengê ên fîzîkî bi vajinayî ku wê werina kirin wê ji wê cûdatirî jî wê li ser temen û rengê çêkirina zarokê û hwd ve jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku wê li wê were hizirkirin bê.

Di aslê xwe de wê têgîna uzwe zayendî weke vajina û ankû penis û hwd wê hertimî wê bi fihêtî, şerm û hwd re wê were dîtin. Di dewama wê de wê, aliyekê wê yê din jî wê xûyên zayendî ên di çerçoveya reşabihevdûrebûnê ku wê werina li wan hizirkirin bin. Di wê temenê de wê, çendî ku wê di awayekê de wê ji aliyê mêr û jinê ve jî wê li ser xûyên danîşandinên bi rengê weke xwestek têkiliya bihevdûrebûnê û hwd re wê,

bi wê re wê, were lê nerîn jî lê bi zêdeyî wê jin zêdetirî wê di awayekê de wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Di dewama wê de wê, di rewşên fihêtiyê û hwd wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin.

Di wê temenê de wê di dewama wê de wê di pêvajoya têkilidanînê a bihevdurebûnê de bê. Wê di wê demê de wê çendî ku wê li xoşê herê jî wê nedê nîşandin bê. Bi teybetî di wê warê de wê, di nava civakê de wê di demên berê de wê dîmenekê wê were afirandin ku mêr çendî wê bîne ser ziman, bide nîşandin û ankû bi lêvbikê jî wê di awayekê şerm dîtinê û hwd de wê weke ku wê jin wê were ser ziman de wê wusa zêde wê 'xirab' newê dîtin. Di wê temenê de wê zêdetirî wê di wê temenê de wê jin di bin rewşek giring, zor û kotekitiyê de bê.

Ber vê yekê wê ev rewş wê tişteke din wê bi xwe re wê bide nîşandin. Ew jî di bin sehêta mêr de bûyîna têkiliya bihevdurebûnê û hwd. Di wê çerçoveyê de wê, zêde jin weke ku wê di wê rewşê de wê ne zêde di rewşek ku ew xûy û li xoşiya xwe çûnê karibê bide nîşandin û ne jî wê di wê rewşê de wê karibê were fahmkirin. Ber ku wê dîmenekê wê wusa wê were afirandin ku wê ew ji fihêtiyê zêdetirî wê bi xûyna pirr zêde xirab ên qarakterikî wê li wê were lê hizirkirin.

Ji aliyekê din ve jî wê mijarê mirov dikarê wê li wê bihizirê ku wê bi bandûra wê rewşê wê çendî ku wê carna wê rewşna weke bi nexweşî jî wê bê jinkirin bi 'uzwên têkiliyên zayendî û hwd re jî wê, ew wê sergirti û ankû vêşarî wê bîne hiştin. Yanî wê di awayekê de wê rewşên zayendî wê bi wê rengê wê li ser rewşa bihevdurebûnê (sexê) re wê, awayekê din wê hildin.

Di wê rengê de wê, dema ku mirov ji vê aliyê ve dinerê wê dibîne ku wê regekê derkî, dîtbarî a bi fahmkirinê bi rewşê re wê dibîne. Weki din wê di wê temenê de wê mijare bihevdurebûnê weke mijarek ku wê piştî demek jîyankirinê, gihiştinê a bi biolojikî û ankû fizikî û hwd re wê di awayekê de wê bi mirov re wê pêşkeve. Wê ev wê weke aliyekê ku wê di temenê xwesteka bihevdurebûnê rew wê di awayekê de wê, xwe bide dîyarkirin.

Mirov wê dema ku wê bijî wê çawa wê bijî wê di awayekê de wê, pêvajoya gihiştina dema bihevdurebûnê ku ew wê bixwezê wê bijî. Ev wê weke xosletekê xwezayî ê jîyanî wê xwe bide dîyarkirin. Wê di temenê wê de wê weke aliyekê ajoyî û hwd jî wê hebê. Aliyên wê yên weke yên xwestina bi wê a tenê ji xwe re û hwd ên weke bi egoyê û hwd re wê, di awayekê de wê pêşkevin. Piştî ku mirov wê jîyankir û gihişt wê

hêst, haz û hwd wê di wê temenê de wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin.

Mijarên weke bi rewşên zayendî ên ji vê aliyê ve wê, dema ku mirov di çerçoveyek çandî de wê hilde li dest wê, di aslê xwe de wê, gelek aliyên wê yên bi kevneşopîyî û hwd ku mirov werênê ser ziman wê hebin. Minaq wê rewşa tabo'yên di derbarê axiftina uzwen zayendî, rewşên weke bi danîşana xûyên zayendî li hevdû û hwd wê bi wê re wê derkevina li pêş. Minaq hevdû rût dîtina jin û mêrekê û ankû jin û jinekê, û yan jî mêt û mêrekê wê di wê temenê de wê, bi şermî û fihêtî wê lê were nerîn. Di dewama wê de wê, weke aliyekê wê yê din jî wê, di awayekê din de wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijara fihêtîyê wê di wê temenê de wê, dema ku mirov wê weke dîyardeyekê wê binê wê lédikolê wê dibînê ku wê ji aliyekê ve wê di wê rengê de wê, ev aliyên zayendî û hwd wê werina dîtin. Rewşên weke yên rewîstî û hwd wê di wê temenê de wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe bi wê re wê di awayekê de wê bide dîyarkirin. Di aslê xwe de wê, rewşên têkiliyên zayendî de wê, di wê rengê de ku mirov, di çerçoveya têtîna rewîstê û hwd de wê dibînê wê di wê rengê de wê çawa wê, rewîst wê temenekê sazûmanî wê di awayekê di çerçoveya jîyanî de wê biafirênê wê bi wê re wê were dîtin. Minaq wê, weke rewşên ku wê bi têtîna 'mehremiyetê' û hwd re wê werina ser ziman wê di wê temenê de wê aliyekê wan ê ku mirov wê li wê bihizirê bê. Mehremiyet wê, di awayekê de wê, dema ku wê, ji aliyê zayendî ve wê li wê bihizirê wê çawa ku wê xwe di awayekê de wê, bihawênê, û wê bi parêzê. Di wê rengê de wê, rewşa weke xwe bi laşê nedana nîşandin wê bikeve wê çerçoveyê de. Rewşên weke bi gotinî û ankû devkî bahsa deverêk laş a kesekê dervî xwe û ankû xwe nekê. Weke van wê gelek aliyên ku wê werina ser ziman. Gotina 'edebê' û ankû 'bêedebiyê' wê li ser wê temenê wê di awayekê de wê têtînek bide me. Wê dema ku wê tiştêkê ku mirov di hişmendîya xwe de wê zanibê ku ew ne rast a û wê bikê wê bibê bêedebî. Wê dema ku mirov wê, tiştêkê ku mirov zanibê ku ew fihêta ku mirov wê bêjê û ankû bideng wê bi lêvbikê wê di wê rengê de wê weke bêedebî wê were dîtin. Beremberê wê 'edeb' wê di temenê ku wê weke ku wê di çerçoveyek ya 'ku ew bi hişmendî ne rast dihê dîtin ku wê nebê û xwe ji wê dûrbigirê û wê bilêv nekê re wê were ser ziman. Wê di rengekê wê rengê de wê di awayekê de wê wateyekê wê bi xwe re wê weke ku wê bide me.

Di wê temenê de wê di nava civakê de wê weke ku mirov wê dibînê ku ew minaq di nava civakek ku ew dizanê û dihizirê ku yek bi rûtî di nava wan de rûnihê wê weke 'bêdebe' wê were dîtin. Di wê temenê de wê ev wê di çerçoveyek hişmendîya kevneşopî, çandî û hwd de wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring ku mirov wê di awayekê de wê fahnmbikê wê bibê

Di mijara rewşa têkiliyên zayendî de wê, di demên kevn de wê, di wê rengê de wê, çawa wê li hevdû nêzbûn wê were kirin, mehremiyet wê were parastin û hwd wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe bi wê re wê di awayekê de wê bide dîyarkirin.

Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare zayendî a ji vê aliyê ve ku mirov wê dihilde li dest wê, li ser temenekê fîzîkî wê çawa wê were lênerîn û fahmkirin wê bi wê re wê, were lê hizirkirin. Di dewama wê de wê, têkiliya hiş û fîzîkê û rengê hevdû fahmkirinê û hwd wê bi wê re wê, di çerçoveyekê de wê bi wê re wê were hizirkirin.

Di demên berê ên kevn de têgîna mehremiyetê û zayendîtî

Di demên berê de wê were dîtin ku wê dema ku wê bahsa zayendîtîyê wê were kirin wê, hinek xûy, tevger û rewşên ku wê di wê temenê de wê werina fahmkirin wê hebin. Mînaq rewşa têkiliya zayendî ku wê, di awayekê de wê ne li berçavên ti kesekê ku ew di nava du kesan de were kirin. Herdû kesên ku ew, minaq weke jin û mêrekê wê, bi hevdû re wê têkiliya bihevdûrebûnê didênin wê, ew tenê hevdû wê bibînin. Wê di wê rengê de wê bi hevdû re wê razihin û wê uzwên wan ên zayendî wê bigihijina hevdû û wê têkiliyê wê bi wê re wê bi hevdû re wê dênin.

Di wê rengê têkilidanîne ên bi wê rengê jî wê bi çandî wê aliyên ku wê bi cûda wê li wê werina hizirkirin wê hebin. Mînaq wê di wê rewşê û rengê de wê, li gorî hinek kevneşopîyên civakî ku wê jin û mêr wê di nava nivîne de wê di reşîya şevê de wê ew wê ew wê bikin. Ya ku wê di nava nivîna şevê de wê were kirin wê weke ya jin û mêrê wê were kirin. Wekî din ên ku wê li ser lîngan û ankû bi awayekê din wê were kirin wê weke ya ne rewşek rehet û aramî û ankû di wê çerçoveyê de dihê kirin wê lê were nerîn. Wê ne weke kevneşopîyekê bê ku wê di rohnîyê de ku ew hevdû bibînin û ankû li hevdû binerin û wê bikin. Lê di nava hinek çandan ên ku wê piştre wê pêşkevin de jî wê vajî wê di wê rengê bi dîtina hevdû re de jî wê ew wê bê kirin.

Li gorî ku wê di demên mîtolojikî de wê di hinek tefsîrên xiyalî û hwd de wê were kirin wê di awayekê de wê, reşa li berçav bi hevdûbûnê re kirinê wê weke di rewşek mîtîkî a pîroz de jî wê were dîtin. Wê di wê temenê de wê heta ku wê di awayekê de wê weke bi seremoniyî wê were kirin. Di wê rengê de wê li mesopotamiya wê, di nava hinek têngînên mîtolojiyî ên destpêkê de ku wê rewşa têkiliya bi hevdû a hinek yazdanan wê nimînê bikê wê di wê rengê de wê wer kirin. Mînaq rewşa têkiliya Enlîl û ya Nînîlê wê di awayekê de wê di wê rengê de wê di hinek tefsiran de wê hebê.

Wekî din di awayekê de wê çawa wê bi zayendî wê xwe bide dîyarkirin wê di wê rengê de wê hinek aliyên ku mirov dikarê wê li ser wê bisekinê wê hebê. Di dewama wê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê, rewşa têkiliya zayendî a bi bihevdûrebûnê re wê weke aliyekê wê yê ku wê di temenê têngîna zayendî de wê, di wê rengê de wê were dîtin wê hebê. Di nava hin civakên jin ku wê di demên berî şariştaniyê ên li hin herêmna mesopotamiya ên weke ber diclê û firatê û ankû li herêmên roja me ên li dora çiyayê cûdî wê bijîn wê, di nava wan de wê, têkiliya zayendî a di wê temenê de wê di hinek rewşan de wê pîroz wê were dîtin wê hinek têngînên bi wê rengê wê di nava gel de wê bi mîtîkî wê werina ser ziman.

Di demên destpêkê ên şaristaniyê de wê aliyekê wê yê wê yê ji vê aliyê ve wê bi têngîna zayendî wê fahmbikê wê hebê. Mînaq wê di demên berî şariştaniyê de wê peykelên jinên rût ku ew sin û uzwen wê yên din ên zayendî dihên dîtin wê werina çêkirin. Ji wê mirov fahmdikê ku ev wê rengê ku wê di demên şariştaniyê de wê weke rewşa şermê wê were dîtin wê vajî wê di wê demê de wê bi wê rengê wê hebê ku wê mirov bi wê bijî.

Di demên şariştaniyê de wê têngînên weke yên rewîstê wê encamên xwe yên hizirkirinê û fahmkirinê di çerçoveya têngînek sazûmanî a civakî de wê di van waran de wê bidina nîşandin. Rewşa dîtîbarîya laş wê ber çî wê weke mijare rewîstê wê di temenê edeb û bêedebîyê de wê, were dîtin? Di aslê xwe de wê, di wê rengê de wê, ev wê weke aliyekê ku wê zêdeyî wê bêhna ajoyê li wê were bê.

Di wê rengê de wê, di nava jîyanê de wê, ji wê zêdetirî wê mijare rewa têkiliyên zayendî ên weke bihevdûrebûnê re jî wê, di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring giringiya wê bi rengê jîyane mirov ve girêdayî wê hebê. Kirina sexê û ankû bihevdûrebûn wê di awayekê de wê, bandûrek wê ya ku mirov wê ji rewşa laş wê bixwênê û wê hebê. Ev jî

wê di temenekê derûnî û fîzyolojikî de bê. Wê di her rewşên fizikî de wê, dema ku wê xwesteka kirina bihevdûrebûnê wê bibê wê, di wê de wê laşê mirov wê di mejî de wê, awayekê bistênê û wê hinek şilek wê bide afirandin. Wê di wê rengê de wê, di aslê xwe de wê, di awayekê de wê di nava têkiliya mejî û laş de wê rewşek ahengî a ku mirov di şêwayekê terapîyî de wê fahmbikê wê bi xwe re wê xwe di awayekê de wê bidîyarkirin.

Mijare têkiliya sexê a bihevdûrebûnê ku mirov wê fahmbikê wê di wê rengê de wê, li ser mirov wê di awayekê de wê, pirr zêde wê bi temenî wê hebê. Wê di awayekê fizikî de wê, dema ku wê mirov bixwezê wê têkiliya vi rengê sexê ê bihevdûrebûnê wê di wê rewşê de wê, di awayekê de wê, hem di encama hinek rewşên biolojikî ên laşî de wê bibê û hem jî wê di wê temenê de wê di temenekê pêwîst de wê xwediyê çerçoveyekê fahmkirinê ê ku mirov wê bi fîzîkî fahmbikê bê. Di zane min de wê têgîna ajoyê wê bi girêdanîya wê re ku mirov wê fahmbikê wê hinekî wê di wê rengê de wê bi wê ve wê girêdayî wê karibê wê fahmbikê bê.

Di wê rewşa têkiliya zayendî de wê, bi wê re wê, ya ku wê xwe bide dîyarkirin wê di wê temenê de wê rewşek fizikî a ku wê di wê temenê de wê, were fahmkirin bê. Mirov wê dema ku wê aqilê xwe bikarbênê bi reng û têgînên weke rewîstê û hwd re wê, bixwezê ku wê di bin sehêtekê de wê bigirê. Wê di wê rengê de wê, ew wê, weke aliyekê fîzîk û biriqîna wê, laş û gîyanê, bûjen û zanînê û hwd re wê, di awayekê de wê xwe bide li der di fahmkirinê de.

Di mijare têgîna têkiliya sexê a bihevdûrebûnê de wê, hertimî wê ji aliyekê ve wê dema ku wê bahsa wê were kirin wê di rengekê hişî de wê jin wê hertimî wê were ber bîra mirov. Weke ku wê çawa ew tenê bi wê re dibê û ew tenê wê dikê wê di awayekê de wê di mejî de wê ew wê were bîrê. Ev wê, di awayekê de wê, di awayekê de wê hinekî wê di çerçoveya hinek şêwayên fahmkirinê ên zêhnî ku mejî xwe bi wan re fêrkiyîya û hwd ve wê girêdayî bê. Wê di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare laş wê, di aslê xwe de wê, di wê rengê de wê, di demên têkiliyên bi wê rengê ên bihevdûbûn re wê, di awayekê de wê, şêwayekê dewrûdayimî ê bi afrînerîyek ku wê di laş de wê bibê wê bi wê re wê di awayekê de wê were dîtin. Wê dema wê laş wê di dema têkiliyek bihevdûbûnê re de wê di hevdu de wê mêr û jin wê vala bibin û ankû wê rehet bibin wê ew wê di awayekê de wê piştî wê demekê wê weke xwesteka wan a kirinê wê bişikihê. Ev jî wê bi wê rewşê ve wê di awayekê de wê weke ku wê girêdayî bê. Di wê rengê de wê di awayekê

de wê mirov dikarê werênê ser ziman ku wê rewşa təkiliyê wê, bi fîzîkî wê pêkwerê û wê di wê temenê de wê, aqil wê rêvebibê. Wê dema ku mirov dihizirê ku wê 'weke ku mirov bi xwe nikarê' û fîzîka mirov bi ajo û hwd li mirov serwere jî wê di awayekê de wê ew wê di rengekê de wê bi şewayekê fahmkirina mejî a fîzyolojikî ve wê girêdayî bê.

Di wê temenê de wê dema ku mirov li wê bihizirê wê gelek aliyên ku mirov bi fîzîkî li wan bihizirê wê hebin. Wê pêvajoyên bûyînê, bihamlbûnê, təkiliya zayendî ên bi uzwi û hwd wê bi gelek aliyên din re wê karibê were ser ziman. Lê di awayekê din de wê, weke aliyekê wê yê din ê giring wê girêdanên wê yên di dema ku wê werê kirin de wê çî di temenê wê de bê ku mirov wê xiyalbikê û ankû wê weke ku wê di nava xalkê de wê werênê ser ziman wê 'di bîrek dîtîni' de wê, rewşê wê bêne li hiş wê bi wê bihizirê. Minaaq wê dema ku wê mêrek wê li singûberê jinekê wê bihizirê wê çî di temenê wê de bê ku ew bi wê dîtîne ew li xwe şîyar dibê û wê di wê temenê de wê bixwezê ku ew dest bidiyê û di dewama wê de bi wê re bibê? Di wê rengê de wê gelek aliyên wê yên ku wê di wê temenê de wê bibê wê hebin. BI heman rengê wê dema ku wê mêrek vajina jinê bibîne û ankû jin wê penisê mêr wê bibîne wê ew şîyarî wê di awayekê de wê xwe bi hinek rewşên hîssî û hwd wê di awayekê de wê bi rengekê şîyarbûnê wê bide dîyarkirin. Wê di wê temenê de wê ew wê weke aliyekê ku wê temenê wê xwestekê a bi ketina təkiliyê a bi hevdu re de wê biafirênê.

Di rewşên weke minaq wê jinek wê xwe xweşik bikê û ankû wê weke di demên hemdem de wê xwe 'makyaj' bikê wê mirov nikarê wê di temenekê weke 'xwe ne acibandinekê' de wê fahmbikê. Ku mirov wê bi wê rengê wê fahmbikê wê di serî de wê weke rewşek bi zanebûnî û ankû ne bi zanebûnî bê wê weke ku şaş were fahmkirin bê. Ya ku wê di temenê wê xwe xweşik dana nîşandinê de wê hêstek zayendî wê hebê. Ev jî wê di awayekê de wê ew hêst wê di temenê xwe di awayan de acibandinê de wê hinekî wê di awayekê bi hêsta têrbûnek zayendî de wê xwe bide dîyarkirin. Di aslê xwe de wê, dema ku wê cilên cûr bi cûr li xwe dikê û wan ji hev xweşiktir dibîne û ew bi wan şa dibê û hwd wê di awayekê de wê ew təkiliya wê bi wê hêsta ku ew dema ku ew dikeve təkiliyêa bihevdurebûnê de û ew şîyar dibê ve girêdayî wê hebê. Ew wê weke aliyekê wê yê din ê têrbûnê wê bi xwe re wê bide çêkirin. Ev wê weke rewşek hem fîzîkî bê û hem jî hişmendîyî bê.

Di awayekê de wê, di demên kevn de wê rewşa bakîrabûnê wê weke dagera bin namûsbûnê wê ji aliyekê ve wê were dîtîni. Lê ev rengê dîtîne

wê renekê zêhnî ê nêrî bê. Wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê di temenê wê de jî hinek hêstên bi ajoyî ku mirov wan fahmbikê wê hebin.

Ev rewşên weke yên bi zayendî ku mirov wan dibînê wê di awayekê de wê, rewşên weke 'dagera namûsê dîtina bakîrabûnê' rewşên weke dema ku wê jinek bi kesekê din re wê, bikeve têkiliyê dervî zawacê ku wê weke kahp were dîtîn, ankû jinek bi mêr û ankû keçek ne zewîcî ku wê bikeve têkiliyê ku wê were kuştin wê di awayekê de wê weke rewşek zêhnî a nêrî ku wê di wê temenê de wê weke rewşa ku wê li ser têtîna zayendî a wê rengê de wê reng û sazûman dayîna li nava civakê jî ku mirov fahmbikê bê. Di wê temenê de wê, ev rewş wê weke rewşna zêhnî ku wê di demên civakbûnê de wê di temenê dibin sehêtê de girtinê û hwd ku wê bi wan wê were kirin wê bi wê ve girêdayî bê. Di nava civakê de wê gotinên weke dema ku wê mudahalekirinê de wê, bên lêvkirin ên weke 'dest ji dêxwûna me berdin' ku wê di demên berê wê biheta gotin wê di wê rengê de wê, weke têtînek bi wê rengê a bi mêrî ku wê li ser têtîna 'namûsê' re wê were ser ziman bê.

Di aslê xwe de wê, mirov dikarê hinekî li bipirsê ku wê gotinên weke gotina 'namûsê' wê di rewşa zayendî wê werina çî wateyê û wê di temenê xwe de wê, çî di temenê xwe wê bizêhnî û sazûmanî û hwd wê biafirênin. Ev gotin wê di awayê wê yê jîyankirinê de wê xwediyê renekê zêhnî ê bi sazûmanî bê. Wekî din di awayekê din ê bi rengê hebûn jî wê weke têtînek ku wê di wê temenê de wê, di temenê têtîna 'aîdîyetê' de ku wê jin wê ew û ankû nava çaqên wê weke aîdî yekî din ku ew weke mêrê wê bê dîtîn bê wê were dîtîn wê bêtê ser ziman. Di wê rengê de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê giring wê di wê rengê de wê di awayekê de wê dikarê wê li ser wê bisekinê.

Di wê rengê de wê gotina namûsê wê di aslê xwe de wê bo têtîna zayendî wê di awayekê objektîv de ku mirov li wê bihizirê wê zêde wateya wê nebê, ji bilî têtînek nêrî ku wê di wê temenê de wê li ser wê re wê bi wê re wê rewşek xwe ya aîdîyetî wê biafirênê û pê de. Ev wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê biafirênê ku ev gotin wê di wê rengê de wê weke gotinek zêhnî bê, ne fîzîkî bê.

Wê dema ku mirov wê di wê temenê de wê li mijare têtîliya zayendî bihizirê wê di aslê xwe de wê di temenê xwezayî de wê rewşa têtîlidanîne wê weke aliyekê xwezayî ku mirov wê nikaribê di temenê mafekê de wê bibînê wê were dîtîn. Di wê rengê de wê ev jî aliyê mêr û jinê ve wê aliyên wê yên ku wê di wê temenê de werina fahmkirin wê hebin. Di wê temenê de wê, di wê rengê de wê, li ser temenekê xwestek û

razîbûnê re wê dikarê wê di temenekê rastî de wê fahmbikê. Wê di wê temenê de wê, gotinên weke bi zorê û ankû yên di nava malbatî de ên weke 'tu jina min î û mecbûrî xwe bide min' wê di wê temenê de wê weke gotinna ku mirov dikarê bi xirabî û heta ku di asta dawî de weke di çerçoveya têngînên destavêtinê de hilde li dest jî bin.

Di temenekê de wê, dema ku mirov wê hilde li dest de wê, bo jinê jî û mêr de wê, weke temenekê hevgrî a di temenekê hazgirtinê û bi wê rehetbûnê de wê karibê wê fahmbikê. Ev wê di serî de wê weke aliyekê wê yê giring wê biafirênê bê. Di wê temenê û rehetiya bi têkiliya bihevdurebûnê re wê di awayekê de wê, rewşek derûnî û fizîkî wê di zikhevdû de wê xwe di wê rewşa rehetiyê de wê bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê rewşên ku wê temenê diafirênin ku mirov wê dênê wê wîqasî jî wê dema ku wê mirov di wê temenê de wê rewşa derûnî û fizîkî a di zikhevdû de ku wê xirabûnê bijî wê temenê wê danînê jî wê di awayekê de wê weke ku wê ji hevdu herê. Wê temenê wê xira bibê. Bi teybetî bo mêr wê di wê rewşê de wê temenê nekarîna têkiliyê dênê wê biafirê.

Di rewşa têngînek weke ya mêr de wê rewşên weke yên bi gotinên 'namûsê', 'bakîrabûnê' û hwd wê weke rewşna derûnî ên ku ew di wan de weke hatî zantkirin û girêdan jî bê. Wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê têngînên weke 'lewitînê' û ankû 'paqijbûnê' wê ji aliyê xwe ve wê bi wê re wê li wê bihizirê. Ew rengê ku ew bi wê dihizirê wê ji aliyê wê zayenda ku ew bi wê dihizirê re wê ne bûhûrîner bê, çandî ku ew weke ji wê rew bûhûrîner bê ku ew bi wê bihizirê jî. Ber ku ew wê weke temen û rewşek zêhnî bê, û ne rewşek fizîkî bê.

Di dewama wê de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din ê giring jî wê mijare rewşa têkiliyên zayendî ev aliyên wê yên ku mirov di wê rengê de wê bi wê bihizirê wê weke şewayekê zêhnî, çandî û hwd ku wê bi wê were hizirkirin bê. Lê dervî wê hinek aliyên din ên bi fizîkî ku mirov wê bi wê re wê bihizirê ên weke bi fizîkî wê weke li ser temenê re wê minaq rewşa fizîkî ku wê sînore wê heta kûderê, minaq wê bo jinê wê bi derfet bê ku ew bibê xwediyê zaroyê, kengî dikeve rewşa 'monopozê' û hwd de. Wê ev jî wê di nava wan rewşên çandî de ku wê çandî wê weke rewşna cûda û bi serê xwe ên weke bi fizîka mirov ve jî wê girêdayî bin wê encamên wan ên ku wê bi wan re wê bandûrê li xate jîyane jinê bikin jî wê di demên berê de wê bibin. Mînaq wê, mêrê ku ew tenê li jina ku ew zaroyê dihênê li dûnyê tenê dihizirê wê dema ku wê jinê zaro ne hanî dûnyê û ankû ji wê rewşê ket û yan jî di encama hinek rewşên ne di destê

wê de ku wê ew windakir û pê de wê di wê rewşê de wê weke ku wê rewşa zindîbûna jîyane wê ya bi hevdûre jî wê bandûra wê pirr zêde wê lê bikê bê. Heta ku wê bandûrê li nava zawace wê bixwe jî wê ber vê yekê wê bikê. Ber vê yekê wê, di dema destpêka zawaca xwe de wê her jin wê pêşî wê li wê bihizirê ku ew bi haml bimênê û zaroyekê werênê li dûnyê. Ev wê ne tenê bi armanca bûyîna xwediyê zaroyê bê. Wekî din wê ji wê aliyê ve wê bi armanca parastina aramiyê di jîyane xwe de jî bê.

Bi zayendî rewşa jinê a berî zawacê

Di rewşa jinê a berî zawacê de wê hinek aliyên wê yên ku wê di wê temenê de wê, bi teybetî ku wê bandûrê li jîyane wê bikin wê mirov karibê wê kifşbikê. Yek ji wan wê weke ku me li jor hanî ser ziman wê 'bakîrabûn' bê. Di wê temenê de wê weke rewşek pirr zêde ne bi derfetî ku mirov wê dikarê li wê bihizirê wê jin wê, di awayekê de wê, dema ku ew zewîcî wê weke ku wê di nava xalkê de wê were ser ziman ku "ew dest lê ne hatibê dayin" wê bê ser ziman. Di wê temenê de wê çendê ku wê ew bi ti awayê wê derfeta jîyankirina azmûna zayenda xwe bi têkilidanînê re nejiya jî bê wê ji wê were xwestin ku ew di awayekê de weke ku ew di wê rewşê de weke ya gihiştî, balix û hwd ew xwediyê wê azmûn û nêzîkatîyê bê.

Di wê temenê de wê gotinên weke 'paqij', 'xweşik', 'sipahî' û hwd wê li ser wê temenê de wê werina hanîn li ser ziman. Di wê rengê de wê, di aslê xwe de wê, ev gotin ku wê werina ser ziman wê ne bi xweşikatiya jinê ve girêdayî bin di awayekê de û ne jî wê bi rewşa jinê ve girêdayî wê karibê werina fahmkirin bin. Wê di temenekê levkirina bi rengê hizirkirina zêhnî a mêr ve girêdayî ku ew wê di wê temenê de wê bi weke bi temenê bakîrabûnê re wê agoya xwe wê bi wê re wê têrbikê re wê girêdayî bê. Di wê temenê de wê, mêr wê weke ku wê di wê rewşa bi hêsta destlênedanê ve girêdayî wê ago serbixwebûnê wê di wê temenê de wê bi wê re wê bi hêstî wê di xwe de wê bijî. Wê hêsta xwe li lê serwer dîtin û bûyîna xwediyê wê bi wê re dijî. Di wê temenê de wê di wê de wê, êzîfîyek bi zêhnî wê rengê wê xwe bide dîyarkirin.

Di dewama wê de wê, dikarê wê weke aliyekê wê yê din wê werênê ser ziman ku wê jina ku ew berî wê dema zawacê û ankû wê kesê ku ew bi wê re dibê ku ew têkiliyek jîya bê wê weke "yekê din din berî wê bûya xwediyê wê" wê were dîtin û wê di wê temenê de wê, li ser têngîna 'bûna xwediyê wê' re wê di awayekê de wê weke ku wê li wê bihizirê. Di wê

rewşê de wê, ew ago wê bi êzîfîyek serwerî re wê weke ku wê bi wê re wwê nejî.

Ber vê yekê wê di wê rewşê de wê xwe di awayekê de wê, di wê de wê weke ku wê kê m wê hîsbikê. Ber ku wê di wê temenê de wê dixwezê ku ew bi hêsta bûna xwediyê wê re ew wê di awayekê de wê bijî. Yan jî wê bi wê wê êzîfîya xwe bi wê bide bawerkirin ku ew bi rastî xwediyê wê ya. Li ser wê hêstê re ew û jin jî wê herê bikê. Di wê temenê de wê gelek pîrsgirêkên weke tûndûtûjîyê ku mêr dikê li ser serê jinê wê hinekî jî wê di wê rewşa vê hêstê de ku wê xwe kê m hîsbikê jî wê di temenê wê de wê hebê. Ber vê yekê wê, hemû tûndûtûjî wê bêktîdarbûyîn, xwe ne serwer dîtin li wê, di dewama wê de bûyîna ji helwesta jinê a ew xwe weke wînekê bide nîşandin ku ew wê hîsdikê û hwd re wê xwe li wê rewşa tûndûtûjîyê wê girêbide. Weke ku ew bi wê bixwezê tiştê bi wê xilasbikê wê bikeve hîsîyetekê de.

Di aslê xwe de wê, mêr di wê rewşê de wê, aliyekê xwe yê pîr zêde zayif, nemêr, nezan û pîr zêde bêbawerîya li ezîfîya xwe wê bi xwe re wê bide nîşandin. Di wê temenê bi mejiyekê weke ku ew çendî bi wê rengê weke ku ew dixwezê were herêkirin ku ew mêr û xwedî êzîdîti bê wê di awayekê de wê, xwe bi wê rengê wê bi wê re wê bide nîşandin. Di awayekê din de jî wê, bixwebûn, îktîdarbûn û serwerîya xwe wê di wir de wê bibînê. Ev jî wê weke rewşek ku wê bi wî nî, hebûnî, hêsî, hêstî û hwd re wê ku ew ji aliyê xwe ve wê hebûna wan mesrû dibînê lê ji aliyê din ve ku ew wê meşrû nabînê re wê di awayekê de wê, li wê bihizirê û wê xwe bi wê bihizirê. Ya ku ew xwe bi wê mazin dibînê jî wê ev bê.

Di wê temenê de wê di temenekê de wê, weke di rewşek bi nexweşîya agoyê ketinê wê di awayekê de wê xwe bi wê re wê weke ku wê di dîmenekê de wê bide dîyarkirin.

Di wê rewşê de wê hemû alî wê weke ku mirov wê dibînê wê weke ku wê çawa wê kesek wê demekê û ankû danekê wê bêxwarin bimênê û wê birçî bimênê wê di wê temenê û awayê de wê di awa û renekê de wê, bi hêstî û hîssî wê xwe di wê rengê de wê bi wê re wê bijî. Ev wê, di aslê xwe de wê, di temenekê de wê çendî ku wê weke ku mirov wê dibînê wê, ew xwe bi hêz dibînê jî lê wê bêhêzbûn, tîrsa windakirinê û hwd wê bi wê bijî. Di aslê xwe de ew ji aliyekê ve ew wîna zayenda dîn dibînê. Lê ew di awayekê û hêstekê de wê naxwezê wê herê bikê. Ber du sedeman ew wê nakê. Yek wê çawa wê, ku ew wê kir wê 'telukeya windakirinê' ku ew wê bijî bê. Ya dîn jî wê, beremberê xwe û wî nî û êzîfîya xwe ku ew weke xwe dît wê, ew wê hêsta serwerbûnê wê bi wê re wê di awayekê de

wê weke ku ew wê nikaribê bijî. Wê derfeta wê jîyankirinê weke ku ew di wê de wê nebînê. Di wê temenê de wê, ber vê yekê wê rêyên tûndûtûjîyê û binxistin û hwd jî di nav de wê bi hemû rêyan wê serî li wan bide ku ew xwe bi awayekê bi wê bide herêkirin. Hêsta ne herêkirinê wê çendî wê mêr dîn û har bikê û wê bikê ku ew weke kesek bi tememî serî li tûndûtûjîyê bide bê. Lê aliyê din wê hêsta herêkirinê wê weke ku ew çawa wê li xoşa egoya wî herê û wê weke ku ew bi wê xwe şanaz, serdest, serwer û bihêz dibînê û hwd bê.

Di wê rengê de wê ev wê weke aliyekê ku ew bi hebûna xwe ya zayendî, têkili û hwd ku wî xwe li wê hoyandiya wê bi wê re wê di awayekê de wê weke ku wê bi wê bijî. Hêsta bindestkirinê wê, di wê temenê de wê, bi wê re wê li wê bihizirê. Mînaq gotina 'pîrekîtîyê' wê di kurdî de wê navê jina zewîcî bê. Wê di wê temenê de wê, gotina jina pîrekîtiyê wê dema ku wê carna wê ji devê mêr wê derkeve wê bi rengê "ma tû pîrekî, ku tu wê dikê!" û hwd re wê, di awayekê de wê bîrê ser ziman. Di wateya wê gotinê de wê ew wê hebê ku ew weke ji wîn ketinê, bêwînî, weke ya vajî mîrtiyê û ankû zilamtiyê ku ew bi mazinî, wînî û hwd dihizirê û hwd re wê bîrê ser ziman.

Di mijara fahmkirina rewşa zayendê de wê di wê temenê de wê diawayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê mirov fahmdikê wê li ser temenekê hevdû fahmkirinê zêdetirî wê li ser temenekê jîyankirina hêstan û bi wê têrkirina hêstan û hwd wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin. Ber vê yekê wê di nava wê têkiliyê de wê fahmkirin wê nebê. Wê têrkirin û dîtîna û ankû ne dîtîna beremberê hêstî wê weke awayekê 'fahmkirinê' ku ew di bê temenê rengên baş û nebaşîyê a di nava têkiliyê de.

Di mijare têkiliya zayendî a bihevdurebûnê re de wê, nêzikatiyên ku ew dibin.

Di mijara rewşên têkiliya zayendî a bihevdurebûnê de wê hinek aliyên ku em dikarin wan di dewama mijarê de werênina ser ziman wê hebin. Di wê temenê de wê, di wê rengê de wê weke ku me hinekî li jor hanî ser ziman wê hêsta têrbûnê û dîtîna beremberê wê hêstê ku wê li xoşa egoyê wê herê wê di awayekê de wê were dîtîna. Çi wê xweşiyê wê di wê de wê bide mirov? Wê weke aliyekê wê pêşî wê ji aliyê hazgirtinê û hwd ve wê mînaq rewşa bihevdurebûnê a bi têkiliya zayendî bê. Rewşên din ên weke yên di dema dayikbûnê de wê weke bûyîna xwediyê zaroyê û hwd ku wê hinek hêstan wê bide dîyarkirin bê. Di dewama wê de wê, di

awayekê de wê jîyankirina wê hêstê wê mirov wê ji xwe re wê pêwîstî wê bibînê.

Aliyekê wê yê din wê di serî de wê mirov dibînê ku wê dema ku mirov wê ji aliyê hêstî ve wê bijî wê zêdeyî wê bi êzîfî bê û wê di awayekê de wê weke di rewşek ku ew tenê li xwe dihizirê û ti kesekê din nabînê de jî bê wê dîmenekê wê bide dîyarkirin. Di rewşa têkiliya du zayendan a bi hevdu re de wê, dema ku wê mêr li haz, zewk, xweşî, li xoşêçûnê ên xwe wê bihizirê û hwd wê dibînê ew çawa dikarê bêjê ku ew aliyê din ê jinê dibînê ku ew wan dijî û ankû ew gelo dixwezê ku ew wan bijî weke wî? Di wê temenê de wê di awayekê de wê, ev wê, weke aliyekê ku wê di wê temenê de wê weke ku wê di nava gel de wê bê gotin 'ku hêst ket dewrê wê aqil windabibê' ku wê were bilêvkirin wê di wê rewşê de wê di awayekê de wê weke ku wê xwe bide dîyarkirin.

Di aslê xwe d ewê mirov diakrê wê di dewama wê de wê fahmbikê ku wê xwestina danîna têkiliyê wê di wê temenê de wê dema ku mirov wê dixwezê wê didênê mirov wê dihênê ser ziman. Ev gotina 'dema ku mirov dixwezê' de wê kirdeya tenê yekalî wê hebê. Wê di wê de wê, kesê ku wê dixwezê wê, bi jina xwe re wê bibê. Yan jî wê weke ku wê di nava xalkê de wê bê dîtin wê herê yek din bibînê û wê bi wê re wê têkiliyê wê dênê. Lê di wê temneê de wê rêgezê azwerî û xwe têrkirinê wê bi wê re wê di awayekê de weke ku wê bijî. Di wê rengê de wê piştî ku wê kesî ew têkilî danî wê weke ku wê 'rehet bibê' û wê weke ku wê dîsa di nava xalkê de wê bê gotin 'wê li cihê xwe rûnihê.' Di wê rengê de wê, weke ku ew di awayekê de xwe jîya bê wê bê dîtin. Di wê rewşê de wê, di awayekê de wê, ev wê, ji aliyê xwe ve wê bijî. Mianq di nava têkiliyek zayendî a bihevdurebûnê de wê, dema ku wê aliyek wê ew wê 'orgazmê' wê bijî û aliyê din wê neji û piştê wê, di wê rengê de wê weke 'herdû alî ketina wê têkiliyê de wê, were dîtin û wê were ser ziman. Di wê temenê de wê di awayekê de wê rewşekê wê bi wê re wê bijî. Aliyê ku ew jîya wê weke ku ew bi wê re gihiştî xweşiyekê wê di xwe de wê bijî. Wê tenê wê biwê re wê bijî. Wê li aliyê din ku ew jiyabê û ankû ne jiyabê wê ne hizirê. Wê ew ji xwe wê di awayekê de wê di wê kêlîkê de wê weke ku wê newê bîrê ku ew alî ku ew jin bê û ew xwe newê li bîrê. Lê di rewşek bi wê rengê de wê rêgezên rewîstî û çandî wê li ser rengên weke 'fihêtiyê', 'şermê' û hwd re wê werina pêşxistin û wê di wê temenê de wê bi wan ku ew dijî wê ti carî wê ew wan newênê ser ziman ku ew çendî bixwezê ku wan werênê ser ziman jî.

Di wê rewşê de wê, pêvajoyên têkilidanîne wê di wê temenê de wê di awayekê de wê bibîn. Minaq wê di nava çandan de wê di demên bi hamlbûnê de wê, rewşa têkiliyên bihevdurebûnê wê werina weke qadaxakirin. Di wê demê de wê heta zaro wê newê li dînyê wê çendî ku wê weke xwesteka danîna têkiliya bihevdurebûnê hebê jî wê weke ku wê xwe ji wê dûrbigirê. Wê di wê temenê de wê, ew wê bi wê re wê, di awayekê de wê, di xwe de bijî. Wê di awayna de wê 'bi rewşên weke destdana xwe' re wê bixwezê ku ew rewşna weke yên orgazmê û hwd ew bi wê dixwe de bijî. Ev di nava gel de wê weke bi gotina 'bixwe leyistinê' jî wê were bi navkirin û wê were ser ziman.

Ev pêvajoya bi hamlbûnê wê hinek pêvajoyên derûnî ku wê di wê temenê de wê werina fahmkirin wê di wan de wê hebin. Rewşên weke domandina jîyane têkilidanîna bihevdurebûnê û rewşên weke xwestina têrbûna derûnî ku ew di xwe de bijî bin. Wekî din wê di awayekê de wê di pêvajoyên piştî dawî li bihamlbûnê hatinê re wê, di awayekê de wê, rewşna weke yên nezanîna çî kirinê û hwd re wê rewşên weke yên depresyonê, stressê û hwd wê xwe di awayekê de wê bidina dîyarkirin. Ev hema bêja her jina zarok hanî dînyê ku wê di wê dema piştî wê hanîna dînyê de wê bijî jî bê.

Di wê temenê de wê di temenê wê rewşa stressê û depresyonê de wê di serî de wê du faktorên giring wê hebin. Yek wê dawîlêhatina wê hormona di laşê jinê a dema bûyîna dayikîtiyê de wê, di pêvajoya bihamlbûnê de ku wê biafirê û wê piştî wê dawî li wê were wê bi wê ve girêdayî jî bê. Ev pêvajoya bi hamlbûnê wê di her awayê de wê dema ku ew wê xesasiyete di xwe de bi derûnî û fîzîkî dijî wê di awayekê de wê ev hormon û rewşa pêşketina bi hormonî wê di temenê wê de wê wê hebê. Heta ku wê, bi wê dîtina çavan wê geştir bê, bihîstina gûhan xorttir bê, girtina tahm û têjê ji xwarinê baştir bibê û hwd. Wê di her rewşê de wê rewşek pirr zêde teybet û awarta wê bi fîzîka xwe re wê di wê temenê de wê bijî. Wê di hundirê wan 9 heyvên bi hamlbûnê de wê gelek xûy wê bi wê re wê di wê rengê de wê bîn girtin û wê laş wê zû fêrî wan bibê.

Piştî hatina zaroyê li dînyê wê ji wan dûrkeve û wê weke ku wê xwe bi wê di valahiyekê fîzîkî û hwd de wê hîsbikê. Wê nizanibê ku wê çî bikê. Ev rewşa hormonî ku ew weke elementekê were derxistin li holê wê bi wê re wê bê dîtin ku ew çendî bi hêz û weke tişteke zêde xort ku wê rewşek laşî a kimyewî diafirênê bê. Wê weke di rengê uranyumek dewlemendkirî de wê karibê wê fahmbikê û heta ku ji wê zêdetirî jî wê di rewşekê de wê karibê bibinê û wê werênê ser ziman.

Ew dema piştî hamlbûnê a ku wê weke ya 'lahûşa' jî wê were bi navkirin wê di awayekê de wê, di wê demê de wê, weke pêvajoyek xwe di wê temenê de wê weke bènê rewşa xwe ya berê a ku ew ne bi haml bû. Lê wê di wê temenê de wê, bi derûnî wê rewşên ku wê bi fîzîkî jînkirina wê hertimî wê di wê de wê, weke rewşên pêşilêgirtinê jî wê weyn bileyizin. Wê heyîderî û baldarîya fîzîkî wê ji hev belav bikin. Ber vê yekê wê zêdetirî wê rewşek xwe di wê de wê xirab, bi stress û heta depresyonê de dibînê wê bijî.

Di rewşa care pêşî a bûyîna dayik a jinekê de wê, gelek caran wê demek pirr zêde dirêj wê karibê xwe diyarkirin ku ew karibê di de wê xwe berhevbişkê. Heta ku wê carna wê nikaribê xwe berhevbişkê û wê di wê de wê di dewama wê de wê gelek pîrsgirêkên derûnî û fîzîkî bi wê di zikhevdû de wê bijî. Di demên piştî ên têkiliya zayendî weke bihevdurebûnê de wê carna wê dema ku wê di dema têkiliyê de wê şilbûna di vajîna de bûyî ew şilbûn ku wê rewşekê taqabûlî wê rewşê wê biafirênê wê piştî wê dem bi dem wê weke ku wê bixwezê bi wê re xwe têrbikê. Ber vê yekê wê ev karibê bi hinek sedemên fîzîkî ku ew bi aqilî zêde nikaribê wê derxê li hiş re wê, xwestek kirinê û danîna têkiliya bihevdurebûnê wê bizêdeyî wê karibê xwe bide dîyarkirin.

Di wê temenê de wê, di wê temenê de wê di dema têkiliyê de wê, domandîna şilbûnê wê bixwezê ku ew wê bi wê armancê bide domandin. Wê ew şilbûn wê rewşek wê ya fîzîkî û derûnî wê li ser wê temenê di wê demê de wê di zikhevdû de wê weke ku wê bide jînkirin. Di dewama wê de wê diakrê wê werênê ser ziman ku wê, şilbûn wê di rewşên xwestekê û bi rehetî kirina bihevdurebûnê wê, bo wê baş bê. Zûwabûn wê sedema zêde êşkişandinê, zirar dîtina qasên vajînayî û hwd jî. Di wê temenê de ew derzên di hundirê vajîna de ku wê bibin wê di wê demê de wê hinekî jî wê bi wê ve wê girêdayî bin.

Pêvajoyên têkiliyên wê demê wê, piştî ku wê di wê temenê de wê bi lêgerîna wê hêstê û rewşa berê re wê weke ku wê bibê. Lê aliyekê din ku wê hertimî wê jin wê bi wê re wê bijî wê, di rewşek zayendî de wê, nekêmi rewşa wê ya têkiliyê wê bandûrê lêbikê. Dema ku ew serê singa xwe dikê devê zaroya de wê, di wê demê de wê her kişandinên ji wê ku wê zaro wê bikê wê weke dayîna rewşek elektrîkî a sînirî wê bi wê re wê li laş wê bide çêkirin. Wê ew jî wê di wê temenê de wê bê temenê hazgirtinek fîzîkî a teybet jî. Jin wê weke hêsta dayikbûnê dihênê ser ziman. Lê ew wê dema ku mirov wê li wê bihizirê wê bi wê re wê, bi fîzîkî wê gelek bîrxistinên din jî wê bi wê re wê di wê rewşê de wê weke

ku wê di temenê rewşên têkiliyên zayendî ên bihevdurebûnê û hwd re ku wê bi wê re wê bibin wê werênê li holê.

Wê di wê dema şîrdayînê de wê çendî wê hêzek xswê dewrûdayimkirinê wê bibê, ew wê fahmkirina wê giring bê. Hêza ku wê jin wê di demên adetê û piştî wê di afirandina hêkê de laşê wê bikardihênê wê bide ya rewşa şîrdayînê. Wê di nava wê de bibê. Di wê rewşê de wê, rewşek teybet ku wê bê gotin ku wê di wê demê de wê zêde bi hamlbûn wê nebê wê were ser ziman. Ev çendî ku wê di awayekê fîzîkî de wê weke rewşek wê derfeta bihamlbûnê wê weke ku wê kêmbikê ji ber lenfên bi hormonên şîrdayînê û hwd re lê wê di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku ev dem wê baş newê fahmkirin û bersivên wê yên weke bi xwarin xewarinê û hwd newê dîtin wê karibê zirarên weke bêqalitetiya çêkirina hêkê wê biafirênê û laş wê di xwe de wê bikê weke rewşek kevneşopîyî a fîzîkî. Di wê temenê de wê, di awayekê de wê, ev wê, weke rewşek ku wê ast û rêjeya wê di wê temenê de wê bikeve wê bi wê re wê fahmbikê bê.

Di dewama wê de donemên zayendî ên bi zaroyê re ku wê pêşkevin

Zaroya ku ew ji jinê re bû wê bi wê re wê jin bê dayik. Lê zaro jî wê tiştina din wê bi wê re wê pêşbixê. Wê mejiyekê dayiktiyê ku ew li zaro hoyandî bê. Wê di wê temenê de wê têkiliyek fîzîkî a teybet wê bi wê re wê biafirê. Di dewama wê de wê zaro jî wê ew wê rengê têkiliyê wê ji aliyê xwe ve wê baş fahmbikê û wê rewşa xwe ya zayendî û pêvajoyên wê bi wê re wê di awayekê de wê bigihênê li rewşek fahmkirinê. Di wê temenê de wê, ev pêvajoya fahmkirinê a zaroyê dibê ku ew bi fîzîkî bê û hîsîyatên li ser rewşên fîzîkî û hwd re bê. Lê di awayekê din de jî wê dikarê wê di awayekê de wê werênê ser ziman ku wê weke aliyekê wê yê giring wê pêvajoyên pêşketina zaroyê a zayendî wê di wê temenê de wê, li ser temenê fahmkirinê a xwe re wê bibê. Lê wê sê aliyên wê yên ku wê bandûrê lê bikin di pêvajoya fahmkirinê de wê bibin. Yek wê girtin û hîskirinên ji dayika wê bê. Du wê ji hîskirinên di xwe de bi fîzîkî ku ew dijî bê. Sê wê di temenê fahmkirinên derve bê. Wê di wê temenê de wê di wê pêvajoyê de wê di nava wan hersê aliyan de wê, pîrsgirêkên bi fahmkirinê ên salixkirinê û ankû ew çawa bikê û hwd re wê bikê.

Ji aliyekê ve wê rewşa wê ya fîzîkî wê di awayekê de wê, bi wê re wê, bixwezê ku ew weke xwe wê bikê. Lê wê ji wê ne bi êmin bê. Di dewama wê de wê, di awayekê de wê, di wê rengê de wê, pêwîstiya ji dayika xwe bihêistina wê rewşa ku ew dijî ku ew weke wê fahmbikê û bi

gotin bikê jî wê bide dîyarkirin. Lê dema ku ew ji aliyê wê ve newê fahmkirin wê hingê wê, di temenê fahmkirinê de wê karibê pirsgirêkên fahmkirinê bi wê re jî di wê temenê de ew bijî.

Zaro wê weke kirde û ankû objeyek zayendî ku wê di wê temenê de wê her demê wê ji fahmkirin û girtinê re ew vekiriya jî bê. Ber vê yekê wê weke 'kirdeyek zayend' wê fahmbikê wê rast bê. Di nava malbatê de wê, minaq dêûbav wê rengê ku wê zaro wê bi wan re wê bibînê wê di mejiyê wê de wê ew weke 'ya rast' wê referansê wê biafirênin. Di wê temenê de wê bixwezê ew weke wan bibê. Di wê rengê de wê, di awayekê de wê zayenda wan û rengê têkiliyên wan ên ku ew didina nîşandin û hwd wê di awayekê de wê di xwe de wê bi xûyî û hwd wê kopîbikê.

Zaro wê di awayekê de wê pêvajoya xwe ya zayendî ku ew yek bi yek ew kevirên wê li hev rêz dikê wê di wê temenê de wê di awayekê de wê di xwe de wê ew bi girtin û fahmkirinên li dora xwe re wê bi wê re wê bijî. Mal wê bo zaroyê wê ne tenê wê deverek ku ew di wê de bi wê rengê tenê dijî bê. Wê weke deverek û navendek ku ew di xwe de zayenda xwe pêşdixê, kifşdikê û hwd jî bê. Di wê temenê de wê wan pêvajoyan wê di wê de wê bijî. Wekî din wê ew pêvajo çawa jîyankirin çawa ew di kîjan mekanê û hwd jîyankirin wê di awayekê de wê bandûra wan jî wê li ser wê hebê. Di wê temenê de wê, di awayekê de wê, hem bi kirin û hem jî bi fahmkirina xwe di temenekê bi zane de dêûbav bi jîyankirina bi hevdû re û di wê temenê de dana fahmkirinê de wê karibin weynek baş di zaroyan de bileyizin.

Zaro wê dema ku minaq wê ba gotinek ne baş ne bizanî jî ji dayika wê re got wê ew di mejiyê wê de wê weke aliyekê ku wê bandûrê pirr zêde li wê pêvajoya wê bikê bê. Di wê temenê de wê di nava malbatê de wê bi têkiliyên nava dêûbav wê yan wê zayenda xirab pêşbixê û wê di wê de wê gelek şikeştinan wê bijî û yan jî wê di temenekê ahengek bi fahm de wê ew wê pêşbixê û wê bijî.

Di aslê xwe de wê ev pêvajo wê ji aliyê zaro wê sal bi sal û heta ku kêlik bi kêlik wê pêwîst bin ku ew werina fahmkirin. Wê her dem û kêlik wê di wê de wê li dût hevdû wê hevdû temem bikin û wê temenê hevdû wê biafirênin. Di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê ev pêvajo wê çawa wê bîn jînkirin, fahmkirin û hwd wê di wê temenê de ew di awayekê de wê ew wê rengê jîyankirina wê û hwd wê bide dîyarkirin. Ji aliyê wê fahmkirina zayendî de wê di wê demê de wê hertimî wê temenekê rast ê fahmkirin û nêzikatiyên rast wê pêwîst bin. Di wê temenê de wê mirov nikarê wê bêjê ku ew ji xwe re mazin dibê.

Ew li ser temenekê bi dîtinê xwe mazin dibê û di wê temenê de bi fêrbûnên xwe. ..

Weke aliyekê wê yê din jî wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, ji demên bebekiyê li yên zaroktiyê ji yên zaroktiyê li yên ciwaniyê û ji yên ciwaniyê heta yên balixbûn û mazinbûnê wê ev pêvajo wê pêvajo bi pêvajo wê bê jînkirin. Di dewama wê de wê weke aliyna ku wê her dem wê li gorî xwe wê têgînek zayendî a ku ew bi wê were fahmkirn wê hebê. Ber vê yekê wê ji destpêkê temenek rast ê fahmkirina zayendî wê di wê temenê wê bi giringî nebê nabê bê.

Jin pêvajoyên wê demê ên bi pêşketina zayendî û gûharînên bi wê re

Ne tenê zaro lê wê dema ku mirov dijî wê weke mazin jî wê ew pêvajo wê bi mirov re wê bibin. Ev bi mêt re jî û bi jinê re jî wê bibê. Jinek wê demên wê yên zayendî ên giring ku ew di serî de werina fahmkirin wê hebin. Dema zaroktiyê û rengên wê yên fahmkirna zayendî, demên ciwaniyê û fahmkirinên wê yên zayendî, demên balixbûnê û fahmkirinên wê yên zayendî û hwd wê weke demna ku ew di nava xwe de wê her yekê wê gelek pêvajoyên fîzîkî û derûnî ên ku ew pêwîstin werina fahmkirin wê bihawênin bin.

Minaq wê dema herî zêde wê weke dema zindî a jinê wê ji li dora 18 salî û heta 35 û ankû 40 saliya wî bê. Di wê demê de wê zaroyan wê bi rehetî wê werênê dûnyê. Demên wê yên piştire wê demên pîrbûnê, ketina demên monopozê û hwd wê bibê. Bi wê re wê, gelek rewşên din ên fîzîkî ên weke bi reşwên weke adeetê û hwd re wê, halîna hastûyan û hwd wê li ser wê re wê di awayekê de wê bi xwe re wê weke ku wê bijî. Wê di wê temenê de wê di awayekê de wê, hewldanên weke yên bi hamlbûnê ên piştî wan deman jî wê di awayekê de wê weke ku wê zor û bi pirsgirêk bin. Heta ku wê ev bo mezreta dayikê bixwe jî wê ew wê di wê rengê de wê telukeyên fîzîkî û hwd wê bihawênê.

Di wê temenê de wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê jin wê pêvajoyên ku ew dijî wê di wê temenê de wê, bandûrê li jîyane wê jî bikin. Di nava gel de wê bi çandî û hwd wê di awayekê de wê çawa wê, ew wê bijî wê di awayekê de wê, weke aliyekê wê yê giirng bê ku mirov wê fahmbikê bê. Di aslê xwe de wê, jin wê di wê temenê de wê, encamên ku wê li ser temenê xwe yê dirêj re wê bi çandî û hwd wê bijî. Ev wê bo herdû aliyên jî wê derbasdar bê.

Di pêvajoyên jinê ên bi zayendî ên weke yên gûharînê, xwe naskirinê û hwd re wê di awayekê de wê, bi demê re wê weke pêvajoyîna ku ew xwe di nava wan de diafirênê jî bê. Lê ji aliyekê din ve jî wê minaq ku mirov bahsa pêvajoyên wê bikê wê rewşên weke xwe naskirinê de wê, di her rewşê de wê, weke 'destpêka pêşî' û ankû 'care pêşî' di her rewşê û ceribandîna de wê weke fêrek ku ew bi wê re wê xwe bibînê bê. Wê di wê temenê de wê, wan jî wê di awayekê de ku ew kir wê, weke aliyna ku ew di çerçoveyek bi xwe naskirinê de wê bikê bê.

Weke her demê û pêvajoyê ku wê çawa wê bijî wê, bi wê re wê, pirsgirêkên ku wê ji nava jîyane civaknasîyê, bi derûnî û hwd wê bijî wê bibin. Tiştên ku wê di awayekê de wê bandûrê bi neyînî bikin wê di wê temenê de wê karibê werênê ser ziman. Minaq rewşek weke ya ku mirov wê dikarê wê di wê temenê de wê werênê ser ziman ên weke hevdû acibandinê wê çendî wê temenê nêzî hevdû bê wê vajî wê ne acibandin wê temenê ji hevdû dûrketinê bê.

Di pêvaja xwe naskirinê de wê minaq wê pêvajoya xwestinê wê dema ku wê pêşket wê di wê temenê de wê bi wê re wê dikarê wê werênê ser ziman.

Di pêvajoya xwestinê de wê, di temenekê de wê xiyalkirin û ankû weke 'fantazî kirin' wê di awayekê de wê bibê. Ev jî wê weke aliyekê ku wê di xwe de wê xwe bi wê re wê bihizirê bê. Pêvajoya xwestinê wê di xwe de wê li ser temenekê hazgirtinê û hwd re wê bibê û wê di wê temenê de wê bi wê re wê, li wê were hizirkirin. Pêvajoya xwestekê de wê, xiyalkirin wê weke aliyekê ku wê di wê çerçoveyê de wê temenê wê biafirênê bê.

Di rewşa pêvajoya xwestinê de wê, mirov dikarê wê li ser sê temenan wê fahmbikê. Yek wê li ser temenê fîzîkî bê ku wê dema ku ew bû wê, şîyarî wê bi mirov re wê bibê, ku ew jin jî bê û mêr bê. Pêvajoya duyem a derûnî bê ku wê di wê temenê de wê di temenê wê xwestekê de wê xwe lê bide hoyandin bê. Wê pirr zêde wê bi xwestekê wê tişî bê. Pêvajoya sêyem jî wê ji aliyê hizirkirin, tefkirkirin û di awayekê asoyî de wê weke xiyalkirinê di xwe de bê.

Wê di wê temenê de wê dema ku ew wê werina kirin wê di rûhiyetê û laş de wê di awayekê de wê hevgirtinek wê hebê. Xirabûna di nava wan de wê karibê hey û balê ji wê bibê û wê di wê temenê de wê, ne xwestekê û pêşlêgirtina şîyarên fîzîkî ên laş wê bigirê. Di şîyarekê de wê uzwe zayendî ê jinê wê bi warimê û yê mêr wê weke bi 'ereksiyonê' wê rabê. Wê dema ku ew bûn wê were wê wateya xwestekê. Ev pêvajo wê di aslê xwe de wê weke pêvajoyek bi sînor bê û wê di nava wê sînorê de wê di

awayekê de wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê di serî de wê xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin bê.

Di rewşên weke yên pêvajoya salixkirinên zayendî de wê, di wê temenê de wê xiyal wê di mirov de wê bibê. Li ser rewşên weke yên xwesteka têkilidanîne a zayendî de wê, rewşên weke yên bi bawerî jî wê, li ser wê temenê ên weke 'pêwîstîniya bi têkiliya wê ya bi mêt re', 'xwesteka jinê ji xwestekên dervê bandûr nabê', 'jin nexwezê jî mecbûra ku ew bi mêtê re ew bikeve têkiliyê', 'heta nezewicê wê hewce bê ew tiştêkê di derbarê têkiliya zayendî de zani bê', 'di têkiliya zayendî a bi hevdûbûnê re de wê, hildana hazê a jinê wê ne giring bê', 'ku ew bi hêstî pirsgirêkê bijî jî wê ji aliyekê din ve wê, jîyane wê ya têkilidanîne wê weke xwe wê bide domandin', 'jina pêşî dest bi bihevdûrebûnê bikê wê bêahlaq bê', 'divê mêt tevgera têkiliya bihevdûrebûnê bide destpêkirin' û hwd wê weke aliyna ku wê ji aliyê rewşa têkiliyê ve ku wê wê bêt hanîn li ser ziman bin. Di wê temenê de wê, di awayekê de wê, di temenekê kifşkar ê mêt de wê bêt ser ziman. Di aslê xwe de wê dema ku mirov tenê li van gotinan jî binerê wê rewşek fahmkirinê a pirsgirêkî a di nava rengê fahmkiirina hevdû de wê karibê bi wê kifşbikê û wê werênê ser ziman.

Di rewşên têkiliya zayendî a bihevdûrebûnê de li ser awayên kirina wê.

Di deweama wê de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din jî wê werênê ser ziman ku wê mijare têkilidanîne a bi hevdû re wê, rewşa di dem û esnaye têkiliyê de wê nêzîkbûn û rewşên hêstî ên li hevdû dana nîşandinê bin. Di wê temenê de wê, di awayekê de wê çawa wê bi hevdû re wê bibin wê, ew wê di awayekê de wê, di çerçoveyek kifşkar a dîyarî de wê ew wê newê kirin.

Di aslê xwe de wê, jin wê di wê temenê de wê ew jî wê kifşkirinên wê nebin. Aliyên din ên ku wê weke ku em di demên hemdem de dibînin wê mêt jî wê di awayekê de wê, di temenekê yan ajoyî de wê nêz bibê û wê di temenekê xirab de wê, bi regekê ajoyî û destavêtinê de wê nêzbibê û yan jî wê di temenekê weke ku ew fihêtbikê wê nêzbibê. Ev herdû alî jî wê di awayekê de wê weke vajî hevdû wê di wê rewşê de wê bibin û wê xwe bidina dîyarkirin.

Di demên berê de wê zêde wê weke ku mirov wê kifşdikê wê dest dana laşê hevdû, hevdû firkandin, maçkirinên weke bi lêvê û hwd û wê nebin. Wê di wê temenê de wê, heta ku wê di awayekê de wê xwestekên xwe yên bi têkiliyê û awayên wê re jî wê di regekê wê nedina nîşandin.

Wê weke ku wê çawa di nava reşîyekê de wê têtikiliyê wê dênin wê bi heman rengê wê di nava rewşek çav miçkirinê û hwd de wê weke ku wê were kirin. Di dewama wê de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din jî wê werênê ser ziman ku wê mijare têtikiliyên zayendî de wê, xwe di nava têtikili danînê de hanîna ser ziman, da nîşandina hêstên xwe, xwestekên xwe û hwd wê nebê. Di wê rengê de wê, dema ku wê jin wê bide nîşandin jî wê weke 'ya xirab' wê lê were nerîn û wê di wê temenê de wê, weke kesek 'bêedeb' wê bê pênasekirin.

Di rewşa dîtina laşê hevdû û ankû di wê rengê de wê, rewşa destdana hevdû wê di awayekê de wê, weke rewşek 'xirab' di çerçoveyek hinek rêgezên rewîstî de wê were dîtîn. Heta ku wê bi temenekê zêhnî ê di çerçoveya rêgezên rewîstî de jî wê karibê weke rewşên pîrr zêde 'pis' jî wê dîtîn. Di wê temenê de wê, merezên xwe ji hevdû kirina di wê temenê de bi dîtina uzwen hevdû ên zayendî û hwd re wê di awayekê de wê ew wê bê nîşandin.

Çendî ku wê ev wê weke rewşna ne rast jî bin wê weke rewşna asayî a nava du zayendan û di dema têtikiliya wan de wê bêt li wan hizirkirin. Di awayekê de wê, çawa wê, xwe di awayekê darêjkî de wê bide nîşandin û yan jî wê jin wê di dema ket nava nîvînan de wê çawa û ankû wê di kîjan pozisyonê de wê razihê wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê ku ew jî wê di wê temenê de wê bê hildan li dest bê.

Di dewama wê de wê jî mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijara têtikilîdanînê de wê, bi wê re wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê, ew rewşa têtikiliyê ku wê bi hevdû re wê bêt kirin ku ew di nava jinekê û mêtkekê de dihên kirin jî ew herdû mirov wê rûyên hevdû wê nebînin û heta ku wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê destê wan jî wê li hevdû nekeve.

Di dema orgazmê de jî wê, di renekê de wê di wê temenê de wê bi wê rengê wê were lê hizirkirin. Wê danîşandina xwestek, hazgirtinê, zewka xwe wê di wê temenê de wê weke bêedebî û ankû rewşek weke wê de wê bê pênasekirin û wê were ser ziman. Di wê temenê de wê, di rewşekê de wê, rengê têtikiliyê de wê, jin wê bi teybetî wê ji wê rewşê ku ew şahiya ku ew pêwîstî bi laşê xwe bijî wê di xwe de wê, bigirê û wê heta ku wê çawa wê ew ser wê bigirê ku ew newê farqkirin ji laş û tevgerên wê ew wê bikeve nava hewldanên wê de.

Di rewşa têtikiliya zayendî de wê di aslê xwe de wê ev wê weke aliyekê pîrr zêde giring ê di warê têtikiliyê de wê, weke ku wê mirov wê di wê de wê, pîrr zêde wê, weke nezan û di awayekê de wê, ne di wê wêretiya

danîşandina xwesteka xwe de bê. Di wê temenê de wê, li ser wê re wê rewşek wusa wê bê afirandin ku ew wê di wê de wê, xweşîyên bi wê têkiliyê, danîşandina rengê zewk û hazgirtina xwe û hwd wê weke aliyna xirab wê bîn dîtin wê were daxûyandin.

Di wê temenê de wê, di awayekê de wê, di nava rewşa têkiliyê de wê, orgazm bûn û da nîşandina wê weke rewşek xirab jî wê bê lê nerîn. Di wê temenê de wê, di temenekê ajoyî ku ew weke neyê fêrbûn wê lê were nerîn. Ber vê yekê wê di wê temenê de wê, ji xwe weke ku ew wê tiştê ku wê were fêrbûn wê nebê wê di wê warê de wê were tevgerîn. Di dewama wê de wê minaq wê, rewşên weke xiyalkirin û fantezî, û hwd wê weke rewşên xirab, ji rê derketinê, der rewîstê û hwd wê werina dîtin. Di wê rengê de wê di awayekê de wê, lê were nerîn.

Rewşên başkirina rewşên weke yên têkiliyên zayendî ên weke bi hevdûbûn re

Dema ku wê bahsa rewşa başkirinên rewşên bi hevdûbûnê re wê were kirin wê di wê temenê de wê, gelek rewşên nexweşîyî bi derûnî, fizîkî û hwd re ku mirov wê karibê werênê ser ziman wê bibin. Hinek ji wan min li jor di çerçoveya mijarên çandî û bawerkirinên kevn de ku me hanîn ser ziman de wê bîn dîtin. Di aslê xwe de wê rewşên weke yên bi bawerkirinê berê re jî ku wê weke 'rast dîtinên berê' wê werina dîtin jî di awayekê de baş fahmkirinê û hwd de dikarê di wê çerçoveyê de wê werênê ser ziman.

Di awayekê de wê rewşa zayendê di wê temenê de wê, weke ku mirov wê dibînê wê, di awayekê de wê li ser rewşên bawerkirinan û hwd re ku wê, ji rewşên weke yên gihiştina zanîna zayendî a fizîkî û ankû laşî di wê temenê de ku wê ji wê dûr re wê were dîtin. Di awayekê de wê mijare rewşên weke yên bi têkiliyên zayendî wê dema ku mirov wê ji aliyekê ve wê, fahmbikê wê, weke aliyên weke bi derûnî û hwd wê werina başkirin wê aliyekê weke li ser fahmkiirnê, naskirinê, salixkirinê, têkiliya rûhiyetê û laş a bi hevdû re û hwd wê bê hildan li dest. Di wê temenê de mirov dikarê bi têgînekê wê fahmbikê.

Di aslê xwe de wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe di wê rengê de wê di awayekê de wê karibê bide dîyarkirin ku wê, mijare zayendî wê, weke ku min di beşa ser wê de hanî ser ziman wê di rewşên weke yên di rewşek têkiliya zayendî de ku wê bîn dayin jiyankirin û hwd de wê, bê dîtin. Nîşandina hêstan weke bêedebî û ankû rewşên weke nîşandina ku wê, çawa li xoşa mirov herê ku wê weke

rewşên bêrewîst û hwd wê werina dîtin re wê di awayekê de wê dikarê wê di awayekê de wê di wê temenê de wê werênê ser ziman.

Lê di di demên hemdem de wê weke aliyekê wê yê din jî wê rewşên weke depresyon, stress û hwd ku wê bi gelek rewşên din ên di wê temenê de wê karibin bandûrê li rewşên têkiliyên zayendî ên di wê beşê de bikin wê karibin werina kifşkirin.

Aliyekê din ê ku wê minaq wê weke rewşên başkirin wê rewşên weke têkiliya nava zayendan de weke jin û mêr ku wê di wê temenê de mirov wê karibê wê fahmikê bê. Di wê temenê de wê, di demên hemdem de wê ev jî wê weke mijarek ku wê li rewşên terapiyî ên derûnî wê bên kirin bê. Di wê temenê de wê bi wê re wê, ev jî wê di dewama wê de wê werê kirin ku wê di wê temenê de hevdû fahmkirin, di rewşên nêzîkatiya li hevdû de gihiştina hişmendiyekê zayendî û hwd.

Wekî din wê rewşên weke pirsgirêkên nava jin û mêr jî wê di wê temenê de wê weke aliyna ku mirov dikarê di wê temenê de wan li ser wan bisekinê bê. Di awayekê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku ev rewş wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe bide dîyarkirin bê.

Di asê xwe de wê, rewşa fahmkirinên bi pirsgirêkên weke yên nexweşiyên zayendî wê dikarê dibin sê beşan de wê pêşî wê hilde li dest. Aliyê pêşî wê bi rewşên fizîkî bê. Aliyê din ê duyem wê bi rewşên weke yên nexweşiyên derûnî û hwd bê. Aliyekê din jî wê weke ku me li jor bi rewşa nerînên kevn û bawerkirinên berê ku min hanîna ser ziman re wê karibê wê were kirin. Di aliye pêşî de wê rewşên minaq wê di rewşên weke yên vajinayî de wê dema ku wê têkili hatkirin wê êşbûn ku ew bû wê weke bê kifşkirin ku ew nexweşiyek di wê cihê de heya. Yan jî enfeksiyon rûda bê. Di rewşên weke yin nexweşiyên vajinayî de wê, paqijî wê di serê hemû tiştê de wê werê. Di serî de wê, dema ku ew ne hat heykirin wê karibê temenê rewşên weke enfeksiyonê û heta ku wê rewşên weke bûyîn û rûdayina tomura hêkê û hwd mirov dikarê bahsa wê bikê. Wekî din wê gelek rewşên din ên weke wê xwe bidina dîyarkirin. Di awayekê din de jî wê bi demê re wê, di rewşa mêr de jî wê rewşên weke bi pirsgirêkên 'ereksiyonê' û hwd wê xwe bidina dîyarkirin. Nexweşiyên gunikan, nexweşiyên bi rêyên têkiliyê rew bûn, qisirtî, prostat û hwd dikarê werênê ser ziman. Wekî din di dewama wê de wê gelek rengên din ên nexweşiyê wê karibê di wê rengê de di dewama wê de navê wan werênê ser ziman.

Di awayekê de wê çendî ku wê bi bûhûrîna demê re wê pirsghirêka qaliteyê di hêkê de wê bi jinê re wê bibê wê bi heman rengê wê heman pirsgirêk wê di spermê mêr de jî wê karibê xwe bide dîyarkirin. Yanî wê di awayekê de wê ev pirsgirêk wê hemû wê karibin xwe bidina dîyarkirin.

Di demên berê de wê, nexweşiyên zayendî ku wê di wê temenê de wê werina ser ziman wê rêyên başkirina wan wê di awayekê de wê hewlbêdayin ku ew werina pêşxistin. Wekî din wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê dikarê wê werênê ser ziman wê, pirsgirêkên derûnî ên weke ji serhev çûyina heyê û hwd wê di awyaekê de wê dikarê wê li ser wê bisekinê û wê werênê ser ziman. Wê demê wê alaqa wê li hevdû wê newê dayin nîşandin.

Di rewşa nexweşiyên derûnî de wê di dewama wê de wê aliyekê wê yê din jî wê ew bê ku wê di wê temenê de wê rewşên ku wê di wê temenê de wê weke stressê û hwd ku wê bi çi sedemê wê bibin wê çawa wê bandûrê li mirov bikin di rewşên têkiliyên zayendî de.

Aliyekê din jî wê weke ku em dikarin di çerçoveya aliyê sêyemin de wê werênina ser ziman wê di çerçoveya têgînên weke yên bawerkirinê û hwd ku wê di awayekê de wê çawa wê hevdû bê salixkirin û bi wê dîtîne re wê rengê têkiliyê ê bi hevdû re dîtîne û hwd wê were bide dîyarkirin bê. Minaq 'destdayina li kesekê ku ew haram' hart dîtîne wê çawa wê êdî wê heta ku wê newê xwestin ku ew were dîtîne jî.

Di rewşên bawerkirinê de wê, mirov wê, di wê temenê de wê, dema ku wê tiştêk ku ew di nava xalkê de rast ne hat dîtîne û ankû weke bi bawerî hat xirab nîşandin ku ew kir wê di wê temenê de wê çawa wê bi wê xwe xirab hîsbikê wê, di wê temenê de wê di awayekê de wê karibê li wê were hizirkirin.

Di wê temenê de wê têgîna çandî wê di wê warê de wê di aslê xwe de wê divê ku mirov wê weke aliyekê giring wê werênê ser ziman. Ber ku wê aliyê çandî wê çi wê were kirin û wê dema ku ew di wê çerçoveyê de rast hat dîtîne û pê de wê weke rastiyeke wê rewşên me yên jîyankirinê wê di her awayê de wê bide dîyarkirin.

Minaq di wê temenê de wê di nava çandan de wê zêde wê ne rewşek asayî bê ku wê li ser rewşên zayendî û rewşên bi têkiliyên zayendî û hwd wê were axiftin. Yan jî wê ne asayî bê ku wê dema ku wê jinekê û mêrekê ku ew êvarî bi hevdû re bûn û wan çi kir ku ew herin ji zaroyên xwe bêjin. Yan jî wê di wê temenê de wê zaroyan kir wê ne weke rewşekê asayî bê ku ew herin wê bilêvbikin. Wê ew di çerçoveya

‘mehremiyetê’ de wê were dîtin û wê di wê temenê de wê vêşarî wê bimênê. Mehremiyet wê hinekî wê di wê temenê de wê wateyek wê ya giring a din jî wê vêşartin, sergirtin û sernûxûmandin jî bê. Wê di wê temenê de wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê bide dîyarkirin.

Di wê temenê de wê mijara çand û têkiliyên zayendî wê di wê temenê de wê, di rewşek teybet de wê, weke aliyekê sergirtî wê bimênê. Lê ew ali jî wê her hebê. Wê di nava xwe de wê, ew çendî ku wê li ser wê newê axiftin jî wê ew wê bê zanîn ku wê hebê. Wê bê zanîn ku jin û mêrek ew bi hevdû re zewicin wê ew wê têkiliya zayendî wê dênin. Wê ew weke jin û mêrên hevdû wê bê zanîn û nasîn. Di wê temenê de wateya bûyîna jin û mêrên hevdû wê ji aliyekê ve jî wê ew bê ku ew di wê temenê de ew xwediyê têkiliyek zayendî a bêşertûmerc bin. Di nava jinûmêrtiyê de wê ew têkilî wê hertimî wê were jinkirin. Wê weke kirina wê jî wê weke ‘meşrû’ wê bê dîtin. Wê temenê wê meşrûtiyê jî wê rewşa zawacê û ankû kirina ‘mahrê’ wê bibê. Di wê rengê de wê, di awayekê de wê rewşa têkiliya zayendî wê di nava jin û mêrê de wê weke xwediyê temen û rengê fahmkirinê bê.

Lê aliyekê din jî wê bi têkiliya jin û mêrê re wê bi çandî wê hebê ku wê çî bi başî û nebaşî wê were kirin û jinkirin wê vêşarî wê bimênê. Wê li ser wê girtî bimênê, ku wê çendî wê carna wê xirab jî bê. Minaq wê jinek û mêrek wê dema ku ew bi hevdû re wê têkiliya zayendî wê dênin wê ti kesek wê lînepirsê ku ew bidilî di nava wan de di wê dema wê kirina wê têkiliya bihevdûrebûnê de ku ew heya û ankû ew nîn a. Ber vê yekê wê weke aliyekê ku wê di demên hemdem de wê xwe bi awayekê pîrsgirêkî wê bide dîyarkirin û wê bi carekê wê xwe bide dîyaerkirin di rengê ji hevdû çûn û cûdabûna jin û mêran de jî wê ev nûqte bê. Di wê temenê de wê jin û mêr wê weke ku wê bi çandî wê bihizirin ku ew mecbûr in ku ew bi hevdû re bibin. Wê demê ku mêr bi zorê jî bi jina xwe re ew bibê wê weke ‘mafê wî’ bê dîtin û wê ti kesek wê lî nepirsê ku ew bi dilê jinê ya û ankû na. Çî bibê wê bê gotin ‘ne ew jin û mêrên hevdû na.’ Ev gotin wê weke gotinek biafsûn a ku wê di wê temenê de wê gelek pîrsgirêkên dibin wê de wê vêşarî wê hebin. Weke ku wê çawa wê dema ku wê dema ku wê carna mal bê malistin û wê toza ji malistinê wê bê malistin li bin marşê wê bi heman rengê rewşekê de wê hemû pîrsgirêk wê bê malistin lîn gotina ‘ne ew jin û mêrên hevdû na’ de.

Di aslê xwe de wê di wê temenê de wê bi zêdeyî wê weke aliyekê giring wê lêgerîna bi dilbûnê wê pîr zêde wê giring bê. Di dewama wê de wê

weke aliyekê ku wê ne tenê wê rewşa têkiliyek baş bê wê bo tendurusta wan a weke bi derûnî û hwd jî wê baş bê. Wê di wê temenê de wê, ev rewş wê weke rewşek ku wê karibê bi wê pêşîya tûndûtûjiya nava zayendan jî bi wê were fahmkirin, girtin û ankû dîtin bê.

Di demên hemdem de jinûve bi şêwayekê hevdû fahmkirinê û dîtinê a bi têngîna zayendî

Di aslê xwe de wê dema ku mirov ji kîjan aliyê ve lê binerê wê di demên hemdem de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe di wê temenê de wê, di awayekê weke ji nûve fahmkirin û dîtinê de wê bide dîyarkirin. Di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring jî wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê karibê weke aliyekê wê yê din ê giring ew wê were fahmkirin ku wê di nava têkiliya jinûmêrê û ankû her cûre têkiliyên nava zayendan di temenekê hevdû fahmkirinê wekhevî û bi aqilekê empatidanîna bi hevdû re de ku ew were fahmkirin wê hingê wê karibê di temenekê rast de were fahmkirin. Ya ku wê di demên hemdem de jî wê hin bi hin wê weke aliyekê wê yê giring ku wê bi wê re wê derkeve li pêş jî wê di rengekê de wê ev bê.

Wekî din wê di wê rengê wê mijare têkiliyê wê dikarê wê di temenê çerçoveya tûra civakê de jî wê fahmbikê. Têkiliyek ku wê di nava maêbatê de wê çawa wê encamê bide wê, heman encamê wê karibê yek kê m yek zêde weke di nava civakê de jî bigiştî bide. Ber vê yekê ku mirov civakê weke profîpa civakê a minaqe têkiliyên nava wê werênê ser ziman wê rast bê.

Nexasim veca ku ew mijar têkiliya nava zayendan bê. Di wê temenê de wê di aslê xwe de wê, ev mijar wê çendî ku wê bi aqilî pêşketin wê bibê wê zêdetirî wê giringîya wê ji gelek aliyan ve bi fahmkirina wê û derxistina li têngiştinê re wê xwe bide dîyarkirin. Ber vê yekê wê, rewşên weke lêpirsîna têkiliyên zayendî wê weke aliyekê giirng ê civakî wê di wê temenê de wê li ser esasê wekhevdûbûn û herêkirina hevdû weke hevdû de wê bê lêpirsîn.

Dinava malbatekê de wê, keçek, kûrek ku ew weke zaroyên malê bin wê çawa wê xwe bi temenekê zayendî ê rast wê fahmbikin. Wê dema ku wê, ew çi fêrbibin ji malê ji dêûbav, ji dibistanê ji xwandinên xwe û hwd wê, di wê temenê de wê, dema ku wan jîyane xwe avakir wê di wê temenê de wê, bikê kirinê û ankû wê pirezîze bikê.

Di wê temenê de wê dema ku wê di malê de wê keç zaro kêmhêja werina dîtin wê hingê wê weke bê qiymet wê bibin. Wê di wê rengê de

wê ew jî wê di hêstekê de wê xwe wusa bibînin. Yan jî wê ev wê di wê temenê de wê bê temenê pirsgirêkên mazin ên derûnî ên ku wê rengê têtikiliyên ên derûnî, civaknasî û hwd wê bide dîyarkirin jî.

Wekî din wê dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê miajre têtikiliyên nava malbatê wê di serî de wê, di temenekê hevdû fahmkirinê û bi gihandina bingehekê empatidanîne a li hevdû hevdû de wê hingî wê karibê di çerçoveyek rast û bi tendurust de were hildan li dest.

Di aslê xwe de wê, empatî wê weke ku ez wê dibînin wê di wê rewşê de wê rewşek hevdû fahmkirinê û xwe kirina li dewsa hevdû de jî bê. Bi çandî wê dema ku wê ji mêrekê û ankû kûrekê re wê bê gotin ku 'tu weke jinekê yî û ankû tu weke keçekê yî' wê di wê temenê de wê ew wê ji xwe re wê weke piçûkbûnekê wê bibîne. Ev wê, aliyekê wê bê û wê bide nîşandin bê ku wê di nava hevdû de wê di awayekê de wê bi zayendî wê mirov nikaribê bahsa empatidanînekê a bi hevdû re kirina wê bikê bê. Ber vê yekê wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê di serî de wê weke aliyekê wê yê giring ku mirov wê fahmbikê bê. Di aslê xwe de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê aliyekê din ê ku wê temenê wekhevîyê û hizra wê bi bandûrbikê wê, hizra hevdû fahmkiriinê û hîskirina hevdû bê. Minaq wê di dema hevdû maçkirinê de wê çi ji hevdû wê were hîskirin? Dema ku wê destdana hevdû wê ji ji hevdû wê bi hêstî wê were girtin. Laş jî wê zimanê wê yê ku mirov bi wê fahmdikê wê hebê. Di rewşên têtikiliyên bi wê rengê de wê ew ji gotinên dev wê zêdetirî wê tiştan wê bide gotin û wê bi me bide fahmkirin.

Wekî aliyekê din jî wê dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê mijara zayendê wê di wê temenê de wê, di rewşa têtikiliya hevdû fahmkirinê de wê weke ku mirov wê dibîne wê xwediyê xitimînekê bê. Di wê rengê de wê ev wê weke aliyekê wê yê giirng wê bi wê re wê di awayekê de wê weke ku mirov wê dibîne wê hebê. Ev xitîmina ku ew heya wê derbaskirina wê di wê temenê de wê, di serî de wê karina xwe kirina cihê hevde di mejiyê xwe de. Wê dema ku wê ji kûrekê hat gotin 'tu weke keçekê yî' ku ew wê weke piçûkatiyekê û ankû sêfekê wê nebîne. Wê hingî wê temenê wê rast hevdû fahmkirinê wê çê bibê. Heta ku ev çenekê jî wê mirov nikaribê bahsa bi rastînî wekhevdûbûnekê jî di nava têtikiliya zayendî de bikê.

Yan jî wê keç û kûrek û ankû jinek û mêrek wê çendî wê gotinên weke 'ez hêj te dikim' û ankû bi wê rengê gotinên 'hêzkirinê' ku wê werina ziman û bi lêvbikin jî wê dema ku ew nebê wê di wê temenê de wê ew

tenê wê weke ne xwediyê rastiyna ku mirov hilde li cidiyetê bê. Di hêzkirinek rast de wê ti kesek wê xwe li ser ya din re wê nebînê, weke wê dîtî wê weke rûmet û rêzdayinek li xwe jî wê bibînê.

Li vir di aslê xwe de gotina hêzkirinê wê dema ku mirov wê bihizirê wê, di nava rengê têtikiliyê weke jêrû jorin de dîtî de wê çiqasî wê jî mirov re jidil wê karibê were? Yan jî wê di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, dema ku wê xwe weke hevdû nebînê wê çendî wê karibê wê bi rastî wê gotinê wê werênê ser ziman. Ev ne tenê wê du kesên ku ew dibîjin ew 'hêz hevdû dikin' wê bo wan wê wusa bê. Heta ku wê bo bavekê ku ew xwediyê keçekê bê wê çendî wê karibê bêjê ku ew jî dil dema ku ew dibêjê keça min û ez hêz te dikim wê jî dil bê?

Di wê temenê de wê mijare rewşa têtikiliyê wê di wê temenê de wê jî gelek aliyan ve wê, karibê were lêpîrsîn. Mînaq rewşên wê dema ku wê keçek wê bê xwestek bavê xwe wê bi kûrekê ku ew dilê wê ketiyê ku ew bi wî re têtikiliya sexê bikê wê ew wê karibê yan were kuştin û yan jî were redkirin? Di aslê xwe de wê ev jî wê bidina nîşandin ku wê ew rewşên bi gotinên hêzkirinê wê jidilbûna wan bikina berlêpîrsînê de.

Di temenekê de wê dema ku em bahsa têtikiliya zayendî a nava jin û mêr bê, di nava du hevalên jin û mêr de bê û ankû dû kesên bi wê rengê ên jin û mêr ku ew beyênî jî bin ku ew di temenekê weke hevdû de di heman wekhevîyê de weke hevdû xwediyê heman maf û azadiyê bibînê bê. Wê carna wê keçek bi tenê wê were dîtî ku wê bê gotin ku 'ew bi tenê çî dikê, ne ew keçik a', yan jî wê bê gotin ku 'ew jin bê mêr a' ku ew bi awayekê jî mêrê xwe cûda bûbê. Wê di wê temenê de wê ew yan wê bi çavekê ne rast wê di wê rengê de wê li wê were nerîn û yan jî wê di awayel bi wê rengê wê ew wê, were weke 'xirab nîşandin. Ku dev bêjê min ew xirab jî nedaya nîşandin jî lê wê, carna rengê gotinê û rengê bi lêvkirina wê di awayekê de wê karibê vajî wê bide dîyarkirin. Hinek kes wê bêjin ku 'me tûndûtûjî li dijî jin, xweşk û ankû dayika xwe ne daya nîşandin. Dibê ku ew rast bê ku wan ew bi fizîkî nekkiribê. Lê kirinek, gotinek, tevgerek, xûynîşandinek û hwd wê karibê wê di awayekê de wê, heman erkê di rewşa kirina wê tûndûtûjîyê de wê bide nîşandin.

Di mijare gihiştina, rastî, model û awayekê nû ê malbatî de wê di awayekê de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê di serî de wê werênê ser ziman. Di aslê xwe de wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê di wê rengê de wê karibê ev were ser ziman. Di mijare modela têtikiliyên zayendî, rewşa rolên zayendî û hwd de jî wê ev wê weke aliyna ku mirov dikarê wê di wê temenê de wan fahmbikê bê.

Çavkanî:

- *Sedgwick, Eve Kosofsky(1990): Epistemology of the Closet. Harvester Wheatsheaf 1991,
- *Squires, J. (1999), Gender in Political Theory, Cambridge: Polity.
- *Stokes, W. (2005), Women in Contemporary Politics, Cambridge: Polity.
- *Swers, M.L. (2002), The Difference Women Make: The Policy Impact of Women in Congress, Chicago: University of Chicago Press
- *Bolin, Anne; Whelehan, Patricia (January 1999). Perspectives on Human Sexuality
- *Bolin, Anne; Whelehan, Patricia (2009). Human Sexuality: Biological, Psychological, and Cultural Perspectives. Taylor & Francis. p. 32–42
- *Escoffier, Jeffrey, ed. (2003). Sexual Revolution. Running Press
- *Alcorn, Jean-Michel Quinodoz; translated by David (2005). Reading Freud: a chronological exploration of Freud's writings. p. 125-165
- *Stearns, Peter N. (2009). Sexuality in World History
- *Francoeur, Robert T. (2000). The Complete Dictionary of Sexology. The Continuum Publishing Company. p. 110-180
- *Wiesner-Hanks, Merry E. (2000). Christianity and Sexuality in the Early Modern World: Regulating Desire, Reforming Practice. Psychology Press. p. 10-95
- * Flaherty, Joseph A.; Davis, John Marcell; Janicak, Philip G. (1993). Psychiatry: Diagnosis & therapy. A Lange clinical manual. Appleton & Lange (Original from Northwestern University). p. 75-217.
- *Leick, Gwendolyn(First published 1994), Sex and eroticism in mesopotamian.
- * Lowea, Alexandra Louise(2014), let's talk about sex: a study into the sexualnature of the goddessinann, thesis submitted to the University of Birmingham for thedegree of MASTER of RESEARCH
- *Bahani, Z. (1998), "Conjuring Mesopotamia: imaginative geography a world past", in Meskell, L. (ed.), Archaeology under fire: Nationalism, politics and heritage in the Eastern Mediterranean and Middle East, London: Routledge, p. 150–175
- *Kramer, Samuel Noah (1963). The Sumerians: Their History, Culture, and Character. The Univ. of Chicago Press

*Pollock, Susan (1999), *Ancient Mesopotamia. The Eden that never was, Case Studies in Early Societies*, Cambridge: Cambridge University Press, p. 2-45

*Dunham, Sally (2005), "Ancient Near Eastern architecture", in Daniel Snell (ed.), *A Companion to the Ancient Near East*, Oxford: Blackwell, p. 245–280

*Rustad, Linda M, û Bondevik, hilde (red) (1999), *kjønnspektiver i filosofi historien*

•

MÊR Û TÊGÎNA ZAYENDÊ

Di aslê xwe de wê dema ku mirov zayendê wê hilde li dest wê weke aliyekê wê yê giring wê mêr wê bi wê re wê pêwîst bê ku wê werênê ser ziman. Çendî ku wê di gelek awa û rengan de wê di şîroveyên ku wê werina kirin de wê, weke di dîmenekê tenê li ser jinê re wê were ser ziman jî lê di aslê xwe de wê rengê nerînê wê karibê di xwe de wê, hinekê rewşên xirab û ankû fahmkirinên ne raast jî wê biafirênê. Minaq weke 'têgînek giştî a 'serwer' mêr di wê tenê de wê karibê xwe bide dîyarkirin û bi temenkirin. Ev jî wê di awayekê din de wê di aslê xwe de wê vajî wê helwesta bi hewldana çêkirina têgînek rast a zayendî ku wê bi wê bê xwestin ku ew were çareserkirin û ankû hewldana pêşxistinek 'wekheviyekê' jî bê.

Li vir mirov çiji gotina 'wekheviyê' fahmdikê wê di aslê xwe de wê ew jî wê weke aliyekê din ê ku mirov wê bi teybetî wê li ser wê bisekinê bê. Lê li vir di çerçoveya mijarê de di serî de li ser temenekê rast hewldana fahmkirina mêr di temenê bi fahmkiirna mijare zayendê de wê weke aliyekê giring wê biafirênê. Ber ku wê ew wê hem temenê pîrsgirêkê û hem jî aliyekê wê biafirênê. Ber vê yekê wê di serî de wê di wê temenê de wê li ser wê sekininê wê di serê de wê weke aliyekê giring wê biafirênê.

Di serdemên hemdem de jî wê çendî ku wê hin bi hin wê bahsa 'wekheviyê' û pêşketina wê were kirin jî lê wê hê jî wê hemû desthilatdarî, kifşkirin û hwd wê, di awayekê de wê dîsa wê di wê temenê de wê xswediye awayekê di detê mêr de bê. Ber vê yekê ev wê di serî de wê weke aliyekê wê yê giirng wê bi xwe re wê biafirênê.

Di mijara zayendî de wê, di awayekê rast de wê fahmkirina rewşa hêzê, derûnî, civaknasî, têgînên destûrî û hwd wê, weke aliyna wê yê giring wê biafirênin. Lê ev di serî de wê dema ku wê bi wan re wê bê hildan li dest wê li ser çî temenê wê bê hildan li dest wê bi serê xwe wê jî aliyekê ve wê weke aliyekê din ê mijarê wê biafirênê. Di nava civakê de wê, dema ku mirov wê bahsa wekheviyê di temenekê zayendî de bikê wê demê wê

ji gotina 'wekheviyê' zêdetirî wê temenekê fahmkirinê li ser rewşa danasîna maf û azadiyê ji hevdû re wê pêwîst bê. Ber vê yekê wê ev alî wê di zane min de wê weke aliyekê giringtir wê karibê xwe di rewşa mijarê, fahmkirin, pêvajoyên wê yên pêşketinê, şewayên li hev hûnandinê a bi temenê di temenekê zêhnî û hwd de wê weke aliyekê wê yê giring wê bi xwe re wê biafirênê.

Di mijara zayendî de wê di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê jin wê weke aliyekê civakî û temenî wê xwediyê wateyekê bê. Dibê ku mirov karibê ji wê zêdetirî jî wateyê di wê de kifşbikê. Ji xwe weke aliyekê din ê giring ku mirov li ser temenê empatiyê re wê werênê ser ziman wê, di serî de wê çawa wê di hevdû de wê hevdû baş kifşbikê wê weke aliyekê din ê mijarê ê giring wê di dewama wê de wê biafirênê. Ber vê yekê wê di serî de wê ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê bi xwe re wê biafirênê bê. Di mijara zayendî de wê weke gelek aliyên ku wê jîyane me ya civakî wê dîyarbikin ên weke têngînên bawerî, zanistî, civaknasî, derûnî û hwd wê ji aliyekê ve wê temenê rengên fahmkirinê û weke bi pirsirêkî û hwd domandina wê jî wê biafirênin.

Di ser demên navîn û hwd de wê, bi zêdetirî wê mijare zayendê wê weke ku mirov wê kifşdikê wê xwe zoertir wê bide dîyarkirin. Ber ku wê di wê demê de wê têngîn û çerçoveyek sazûmanî wê rengê xwe wê hin bi hin wê bide dîyarkirin û wê di wê de wê kûrbûn bibê. Li ser wê temenê êdî wê zayendîtî, rolleyistina nava civakê û hwd jî wê bi wê re wê weke aliyna giring wê xwe bidina dîyarkirin. Di dewama wê de wê mijarên weke lêpîrsînê ên li ser têngînên weke 'maf û azadiyê', 'wekheviyê' û hwd re jî wê bibê. Di wê demê de wê dema ku wê bawerîyek bê û ankû têngînek din a felsefeyî û an jî bîrdozî ku wê bahsa wekheviyê wê bikê û wê di jîyanê de wê weke ku wê zayendek ji wê were dîrkirin û ankû wê ji nedîtî ve wê were dîtîn wê ev wê weke aliyna ku wê temenê wê lêpîrsînê û gûmankirina ji wan destûr û têngîna jî wê bi xwe re wê biafirênê bê.

Ev wê bi demê re wê rengê din ê pêşketinê wê bi xwe re wê li ser pêvajoyên fahmkirinê re wê bide dîyarkirin. Hewldanên ghiştina maf û azadiyê, wekheviyê, aramiyê di jîyane xwe de û hwd wê di wê temenê de wê weke aliyna ku wê di temenê kirinên mirov de wê xwe bidina dîyarkirin. Di demên kevnera û piştê de wê dema ku wê di wê temenê de wê rewş wê were li rojevê wê aliyekê din jî wê bi wê re wê hebê. Di wê demê de wê weke ku wê were ser ziman wê bahsa 'ji holê rakirina kolederiyê' û hwd wê were kirin. Di wê temenê de wê li ser wê bahsa

Herkesekê weke hevdû wê bê kirin. Wê dema ku ev wê bê ser ziman wê êdî wê di wê temenê de wê çawa wê di awayekê de wê mijara zayendî wê di awayekê de wê bi wê re wê di rengê de wê bidest lêpîrsînê wê bikê.

Di demên destpêkê ên şariştaniyê de wê rewşa zayendî û mêr

Di aslê xwe de wê dema ku em têgînên mîtolojikî û hwd ên destpêkê refarans bigrin wê mirov bi wan re wê di awayekê de wê bibînê ku wê tekoşînek li ser esasê xwe serwerkirinê wê were dîtin. Di wê temenê de wê dema ku mirov wê tēja hêzê û serweriyê wê hilde wê, êdî wê di wê temenê de wê bikeve xwestekê û azweriyekê de. Ev jî wê di awayekê de wê êdî wê mirov dê di dewama wê de wê bikê weke zindiyek ku ew hertimî dixwezê ku ew were serwerkirin bê.

Di temenê hemû rewşên zayendî û civakî de jî wê mijare 'parvekirinê a hêzê' û hwd wê hebê. Di aslê xwe de wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê mijare zayendê wê di wê rengê de wê, li ser wê re wê tenê wê weke temenekê xwe li ser wê re bi hêzkirinê wê bimênê li holê.

Di demên kevn ên şariştaniyê de wê, mijara wekhevîyê wê di awayekê de wê di nava mitolojiyê de wê were dîtin. Wê di rewşa hebûna 'yazdanên jin' û 'yazdanên mêr' de wê were dîtin. Lê bidemê re wê di rewşa salixkirinê rola zayendî û hwd de wê, di wê temenê de li ser aliyên jin û mêrtiyê re wê, di awayekê de wê, êdî wê gûharîn wê bibê. Ber vê yekê wê mirov dibînê ku wê rewşên weke salixkirina rolên zayendî li ser zayendekê û qatagoriyekê re wê, di awayekê de wê rengê pêşketinê wê di wê temenê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Di wê rewşê de wê temenê qizîncirin û windakirinê û ankû wekhevî û weknehevîyê jî wê di wê temenê de wê xwe bide dîyarkirin.

Em wê di wê temenê de wê di demên destpêkê ên şariştaniyê de wê li ser rewşên salixkirinê rol û weynên zayendî ên di nava jîyanê de û di wan de bi kûrbûnê re wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê dibînin ku wê di rewşa wûcan û statûya zayendî û qatagoriyên wê jî wê di awayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Di demên kevn de wê, dema ku wê mijare zayendê wê weke ku mirov di nava hizrên Aristo û berî Platon de dibînin wê rastarast wê deest biavêjina rewşa rola zayendî û funksyonîya wê. Di wê temenê de wê di temenekê funksiyonist de wê mijarê wê di nava hizrê felsefeyê de wê bi awayekê hostayî wê hildina li dest ji aliyê têgînek serwerî a nêrî ve û wê di wê temenê de wê temenê gelek pîrsgirêkên nava zayendan ku wê di demên piştre wê biafirin jî wê di wê temenê de wê weke ku wê biafirênin. Di wê

temenê de wê, dema ku mirov li demên serdemên kevnera binerê jî wê di wê rengê de wê di awayekê de wê weke ku mirov dibînê wê hizrên van herdû filosofên demên kevnera wê di awayekê de wê bandûra xwe wê bidina dîyarkirin. Di rengên weke yên lêpîrsînîyê de jî wê cihêtiyên nava hizrên wan de wê, di awayekê de wê, karibê bibê temenekê lêpîrsînê ku wê di demên piştê de wê bê kifşkirin.

Di mijara zayendê de wê di wê rengê de wê, di demênberê ên kevnera û hinekî berî wan de wê di wê rengê de wê mirov dibînê ku wê du têngîn weke ku mirov dibînê wê bihevdu re şer bikin. Yek wê, di destpêkê de wê weke têngînek yazdanî ku wê di awayekê de wê, di awayekê de wê, jin weke nirxek pîroz jî wê were dîtî di nava hizrên weke yên mîtra û zerdeşt û hwd de jî wê, di awayekê de wê karibê wê fahmbikê bê.

Di awayekê din de jî wê, ew rengê rola zayendî ku wê weke di nava jîyane de wê tenê wê bi funksiyonên weke hanîna zaroyê li dûnyê, mazinkirinê, li malê meryizendinê û hwd re wê di awayekê de wê bi wê re wê weke têngînek felsefeyî ku wê di wê di temenê de wê xwe bide dîyarkirin bê. Felsefe wê, wê van aliyan wê weke aliyna referans jî wê di nava têngînên baweri û hwd de wê hilde li dest.

Ji hev derxistina wan wê di fahmkirinê de wê di temenekê sazûmanî a weke ya rewşa civakî de wê, di temenekê hîyararşikî de wê, çawa wê di nava olan de wê bibê wê bi wê rengê wê di nava têngînek zayendî de jî wê şêwayekê wê bê afirandin. Di wê rengê de wê, di nava malê de jî wê ji kûrê mazin li yê piçûk wê ew serwrî bê dîtî. Di wê temenê de wê, ev di wê xatê de wê, were kirin. Di nava wê de wê, ew wê weke aliyê serwer ku wê bi bawerî jî wê were salixkirin bê. Ya ku wê di wê temenê de wê weke aliyekê temenê pîrsgirêkên civakî ên zayendî wê biafirênê jî wê ji aliyekê ve wê ev bê.

Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, di wê temenê de wê di dema zawacê de jî wê di temenê de wê, di çerçoveya xwe domandinê de jî wê bi wê re wê bê hizirkirin. Hizirkirinên xwe gihandina kûrekê di jîyane xwe de wê, di wê temenê de wê weke aliyekê bi têngîna nêrî wê di wê temnê de wê were dîtî bê. Di dewama wê de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê giring wê di serî de wê werênê ser ziman bê.

Di demên kevnera û serdemên navîn de rewşa mêr di têngîna zayendî de

Di aslê xwe de wê di serdemên navîn de wê, weke demek nû bê. Wê weke demek nû destpê dikê bê. Wê di wê demê de wê hemû rewşên

jîyanî, têkiliyê û hwd wê, di temenekê hizrî û aqilî de wê bèn hewldan ku ew jinûve werina fahmkirin. Di wê temenê de wê, di wê rengê de wê salixkirinên bi jîyane jinê û mêr ku wê bibê de wê, di aslê xwe de wê di wê de jî de wê, demek nû wê destpêbikê.

Destûrên kevn ên ku wê weke yên temenê jîyanê hatina pêşxistin bi destûrî ên weke rewşên zawacê, têgînên rewistî, baweriyî û hwd wê, ligorî demê wê werina şîrovekirin û jinûve wê werina şîrovekirin û bèn bi temenkirin. Li gorî wan wê di temenekê felsefeyê de wê hewldanên fahmkirinê wê bèn pêşxistin.

Wê dema ku mirov li rewşên fahmkirinê ên bi funksiyon û rolên zayendî ku ew bi salixkirinên wan re dibin wê, çendî ku wê di wê temenê de wê bê kirin jî wê di temenekê hizrî a rengê fahmkirinê de wê bê gihandin li renekê fahmkirinê, Ev jî wê bi xwe re wê tiştêkê din jî wê bènê li holê. Her salixkirin wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê fahmkirinê wê bi xwe re wê bènê li holê. Lê di awayekê de wê, têgînên weke mantiqê, rasyonalityê, relismê û hwd ku wê pêşkevin wê, ji aliyekê din ve jî wê, temenê lêpîrsînê li ser têgîna rastîtyê, lêhatiniyê û li gorîbûnê ku wê pêşbixin bin. Ev jî wê, di wê temenê de wê, dema ku wê di ahengekê de wê temenekê fahmkirinê wê biafirênê.

Têgînên felsefeyê ên bi hizrî bi wê rengê ku wê pêşkevin wê ji aliyên rengên fahmkirina 'nerînek di cih de' û ankû wê weke ku wê di nava xalkê de wê were gotin 'ku ew li mirov bi mantiqê were' û hwd re wê, bandûrê li derkên me yên bi fahmkirinê wê bikê. Berê fahmkirinê, hiş û mejiyê me bi ya rastiti û şenber ve wê bide dîyarkirin.

Di rewşên fahmkirinê de wê ev jî wê, di awayekê de wê ji aliyekê din ve jî wê, têgînên fahmkirinê wê weke ku wê, mêr wê dema ku wê dest li jinê dirakê, lê bihêrs dibê, xwe ser wê re dibînê û hwd re jî wê, bidest kirina ber lêpîrsînê de wê bikê. Di wê rengê de wê aqilê felsefeyê wê di awayekê de wê, mijare lêpîrsînê wê li ser fahmkirinê û levkirinên bi têgînî û lêhatiniyên nava têgîn û rewşan û hwd de wê temen biafirênê.

Di wê rengê de wê felsefe û fahmkirina wê di demên kevnê û piştê de wê di wê temenê de wê bandûra wê li rewşa têkiliyên nava jîyanê ên jîyankirî û hwd wê bibê. Wê di wê temenê de wê restên 'baş dîtin' û 'baş nedîtinê' û hwd de wê, weke aliyekê wê yê giring wê xwe bi wê re wê, di awayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Di dewama wê de wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê çendî ku wê temenekê fahmkirinê wê bi wê rengê wê li ser têkiliyan re wê biafirênê jî lê wê ji aliyekê din ve jî wê bi çerçoveya afirîna keseyetiyê re mirov wê hêvîyên ku wê bikê wê

zêdetir û bi temen dîtin wê bibin. Wê di wê temenê de wê bawerîya ku ew dikarê bikê' wê bi mirov wê biafirê. Ev wê ne tenê bo mêr wê wusa bê. Wê bo jinê jî wê bibê û wê di wê temenê de wê weke aliyekê ku wê jin bi wê re wê xwe weke aliyekê din ê beremberê mêr wê dibînê û ankû jî jê ne kêmîtir wê dibînê wê bi wê re wê hin bi hin wê pêşkeve û wê derkeve li pêş. Wê di wê temenê de wê bi xwe bawerbûn wê di her rewşê de wê weke aliyekê giirng wê bibê wê, di wê rewşê û rengê de jî wê, temenekê wê yê bi fahmkirinê û pêşketina wê hebê û wê bibê.

Gûharîna bi ber hevdû ve a jin û mêrê

Ji aliyê pêşketina jinê ve ku mirov çendî wê karibê mijarê wê bi wê rengê wê fahmbikê wê aliyekê din ve jî wê, ji aliyê din ve jî wê mêr wê bi ber wê pêşketinê ve wê pêwîstîya gûharînê bi fahmkirin û hişmendiyekê re wê xwe bide dîyarkirin bê. Ev wê weke aliyekê din ê ku wê di nava jîyane bi hevdû re de wê weke aliyekê ku wê hevdû temem bikê jî wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di wê temenê de wê, tenê mijarê li ser pêşketina jinê re wê hizirkirin wê çendî wê rast jî bê lê wê dema ku ev aliyê din bi mêre nebê wê weke aliyekê wê yê giring wê kêm û bêbersiv bimênê wê xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin bê. Ber vê yekê wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe bi wê re wê di dewama wê de wê bide dîyarkirin. Di nava jîyanê de wê mijara zayendê wê aliyê wê yê jîyanî ku wê di wê temenê de wê di temenekê hevdû tememkirinê de wê bibê wê weke aliyekê wê yê giring ev aliyê fahmkirinê bê ku wê li ser temenekê hevdû fahmkirin, danîna empatiyê weke bi temenekê ku ew nebê nabê bê.

Ji wê aliyê ve wê mijara zayendî wê weke aliyekê wê yê din ê di temenê hevdû fahmkirinê û bi hevdû re jîyankirinê re wê xwe di rengekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin jî bê. Di nava jîyanê de wê ev jî wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê bide dîyarkirin bê.

Di nava jîyanê de wê mijare zayendî wê di wê temenê de wê di aslê xwe de wê li ser rewşên pêşketinê re jin û aliyên nêzîkati û pêşketinê re wê bi mêr re wê xwe bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê, di awayekê de wê weke du aliyên ku wê di çerçoveya hevdû fahmkirinê de ku wê di wê temenê de wê karibin werina çareserkirin bin. Mijare zayendî wê ne mijarek ku mirov wê îro wê fahmbikê û wê bi çareserîyekê wê bîne ser ziman bê. Wê di her demê de wê, li ser temenekê fahmkirinê de wê bi wê re wê, pêwîstîyên nû ên derxistina li têgihîştinê, fahmkirinê û hwd wê bibin. Wê di wê temenê de wê weke pêvajoyek fahmkirinê a di aheng û

xate jîyanê de ku wê hertimî wê bi jîyane mirov re wê bibê û wê hebê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Ya ku wê aqilê felsefeyê û hwd wê di awayekê de wê heta roja me wê di awayekê de wê weke ku mirov wê dibînê wê ji aliyekê ve wê temenê wê yê fahmkirinê wê hinekî wê çêbikê jî wê ev alî bê. Lê di dewama wê de wê dema ku ew pêvajoyên wê yên fahmkirinê ew bûn û hin bi hin ew di wê temenê de li gorî demê fahmkirin bi wê re bû êdî wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê bi xwe re wê di awayekê de wê bide dîyarkirin.

Mijare fahmkirinê wê di wê rengê de wê bi wê re wê di awayekê de wê, bi zêdeyî wê weke ku mirov wê dibînê wê derkeve li pêş. Ev di temenê hevdû fahmkiirnê de bê, di temenê fahmkirina hevdû weke zayenda hemberî xwe bê, weke di temenê fahmkirina têlîyek rast a ku wê herdû alî wê di wê de wê xwe rehet, baş û rast hîsbikin û hwd de bê. Wê di wê rengê de wê mijare têkiliyên zayendî wê di wê temenê de wê were hildan li dest. Ji gelek aliyan ve mijara têkiliyan weke temenekê fahmkirinê wê hebû û wê dikarê wê di wê temenê de wê hilde li dest û wê werênê ser ziman.

Di awayekê din de jî wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijara zayendî wê di wê rengê de wê yekser wê dema ku mirov wê ji aliyê mêr ve wê dihilde li dest wê mijare fahmkirinê, empatîdanînê, di temenekê rast de gihiştina hevdû û pêşxistina têkiliyek rast û dîrûst de wê xwe bide nîşandin. Di wê rengê de wê mijara têkiliyê wê di her temenê de wê rengê fahmkirinê wê bi wê re wê biafirê. Wê dema ku wê tûra têkiliyan bû wê, ew têkili wê çawa wê lli hevdû wê bèn pêşxistin wê temenê hevdû fahmkirinê wê ji aliyekê ve wê bi wê re wê ji aliyekê din ve wê weke ku wê biafirênê bê.

Mijare zayendê ne mijarek ku wê tenê ji aliyê qatagoriyek zayendî ve wê bi tenê wê were fahmkirin bê. Di wê temenê de wê hildan li dest wê bi serê xwe wê di serî de wê şaşîya mazin wê di çerçoveya wê rengê fahmkirinê de wê were kirin. Ber vê yekê wê di çerçoveyek giştî de wê ji hemû kirin û awayên jîyankirinê û fahmkirinê wê dikarê fahmbikê û bi wan re wê fahmbikê. Wê di wê rengê de wê êdî wê bi wê rengê wê karibê bê gihiştin li temen û fahmkirinek baş.

.

Çavkanî:

- *Holter, H. (1973). *Sex Roles and Social Structure*. Universitetsforlaget
- *Indvik, J. (2001). *Kvinner og ledelse*. I Martinsen, Ø.V, *Perspektiver på ledelse*. Oslo: Gyldendal
- *Eagly, A. (2007). *Female leadership advantage and disadvantage: Resolving the contradictions Psychology of women quarterly*
- *Epstein, C.F. (1981). *Women in law*. NY: Basic Books
- *Gottfried Wilhelm Leibniz, 1704, *New Essays on human Understanding*
- *Hill, Donald Hill(1996), "A History of Engineering in Classical and Medieval Times
- *Holsti, O.R, 1969, "Content Analysis for the Social Sciences and Humanities". I: Bryman, Alan,2004: *Social Research Methods*, Second Editon, New York, Oxford University Press
- *Butler, Judith, 1990, "Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity", New York ogLondon, Routledge. I: Lorentzen, Jørgen og Wencke Mühleisen (red.), 2006, *Kjønnsforskning – engrunnbok*, Oslo, Universitetsforlaget
- *Bahrani, Z. (1998), "Conjuring Mesopotamia: imaginative geography a world past", in Meskell, L. (ed.), *Archaeology under fire: Nationalism, politics and heritage in the Eastern Mediterranean and Middle East*, London: Routledge, p. 150–175

•
Abdusamet yigit, kurdistan, cizira bota, sale 2014'an